

155068

T.C.

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİ TASARIMI ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE

1800-2004 YILLARI ARASINDAKİ

DEĞİŞİM SÜRECİ
İÇİNDE

TASARIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER:

VE

BİR ÖRNEK OLARAK

MOBİLYA ÜRETİMİ

MODELİ

DOKTORA TEZİ

S. MELTEM ÖZKARAMAN

DANIŞMANLAR

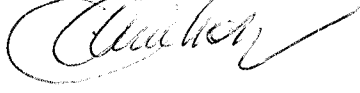
Prof. ÖNDER KÜÇÜKERMEN-Prof. Dr. KENAN MORTAN

HAZİRAN 2004

S.Meltem Özkaraman tarafından hazırlanan “Türkiye’de 1800-2004 Yılları Arasındaki Değişim Süreci İçinde Tasarımı Etkileyen Faktörler: Ve Bir Örnek Olarak Mobilya Üretimi Modeli” adlı araştırmanın Doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Tez Danışmanı

Prof. Önder Küçükerman (MSGSÜ)

Prof. Dr. Kenan Mortan (MSGSÜ)

Bu çalışma Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Anabilim Dalı, Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü programında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:

Prof. Önder Küçükerman (MSGSÜ)

Prof. Dr. Kenan Mortan (MSGSÜ)

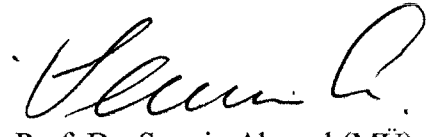

Jüri Üyeleri:

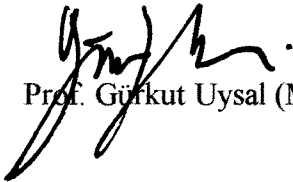
Prof. Dr. Cemil TOKA (MSGSÜ)

Prof. Dr. Şermin Alyanak (MÜ)

Prof. Göküt Uysal (MSGSÜ)

Doç. Dr. Süha Erda (MSGSÜ)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
SUMMARY	V
GİRİŞ	VII
Araştırmanın Amacı	VIII
Araştırmanın Kapsamı	VIII
Araştırmanın Yöntemi	X

BÖLÜM 1

MOBİLYA SİSTEMLERİNİN YAŞAM VE MEKAN İÇİNDEKİ GELİŞİMİ İLE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA 1800-1900 YILLARI ARASINDAKİ DEĞİŞİM SÜRECİ

1.1. MOBİLYANIN YAŞAM VE MEKAN İÇİNDEKİ GELİŞİMİNİN DEĞERLENDİRMESİ	2
1.1.1. Bir kültürel ürün olarak mobilyanın etimolojik açılımı	2
1.1.2. Bir kültürel ürün olarak mobilya tanımları ve eşya kavramı içinde değerlendirilmesi	5
1.2. DOĞU YAŞAMINDA MOBİLYA: “EKOLOJİK BÜTÜNLÜK” VE MOBİLYA	10
1.2.1. Sosyo- kültürel açıdan doğu mobilyasının kaynak ve öğeleri	11
1.2.2.1. Osmanlı ve türk evi mobilyasının kaynakları	12
1.3. BATI YAŞAMINDA MOBİLYA: “OTORİTE” DÜZENİ VE MOBİLYA	15
1.3.1. Batı mobilyasının dönemlere göre sınıflandırılması ve gelişim şeması	16
1.3.2. Sosyo- kültürel açıdan Batı’da mobilya	17
1.3.3. Sanayi öncesi mobilya tasarımı ve üretimi	17
1.4. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE “MOBİLYA” KAVRAMININ	

GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMLERİ	20
1.4.1. 1450-1838 arasında günlük yaşamda mekan ve “Mobilya” kavramının ilk dönemleri	20
1.4.2. Mobilya tasarım ve üretiminin örgütlenmesi	28
1.4.2.1. Lonca, gedik, Ehl-i Hiref, enderun ve geleneksel saray mekanları: Topkapı sarayı ve dönem mobilyalarının genel sınıflandırılması	29
1.4.3. Sanayi devriminin yansımaları, değişen kavramlar ve “yeni mobilya” anlayışı	36
1.4.4. Mobilya değişiminde Aynalı Kavak Kasrı, Dolmabahçe Sarayı, ve Yıldız Sarayı'nın rolü ve etkileri	42
1.4.5. Sosyal yaşamda yeni bir tanım: “Mobilya”	46
1.5. MOBİLYA’NIN OSMANLI YAŞAMINDA YER ALIŞ SÜRECİ	49
1.5.1. Dönemin koşulları ve ilk “ ilerici” mobilya örnekleri	52
1.5.1.1.1883 Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin mekan ve mobilya üzerine etkileri	54
1.5.2. Mobilya üretim girişimleri ve ilk Batı mobilyası üreticileri	57
1.5.3. “Geleneksel” mobilyalardan, “günlük ihtiyacın” mobilyasına	65
1.5.4. Statü sembolü mobilyalar	66
1.5.5. 1910-1923 dönemi mobilya sanayi ve tasarımının değişim evreleri	67
1.5.6.Günlük yaşamdaki değişimin üç örneği:	70
a- Geleneksel ev mobilyaları: Safranbolu	71
b- İlk apartmanların mobilyaları: Pera evleri	74
c- Simgesel mobilyalar: ilk “Meclis-i Mebusan” salonu mobilyaları	75
Bölüm Sonucu (Dönemin mobilya kavramının sınıflandırılması)	77
Resimler	83
Tablolar	111

BÖLÜM 2
1900-2004 YILLARI ARASINDAKİ DEĞİŞİM SÜRECİNDE
YEREL MOBİLYA SANAYİSİNİN GELİŞİMİ

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ DÖNEMİ	124
2.1.1.1900- 1923 dönemi: Bağımsız iç sanayileşme	127
2.1.2. Değişimler ve eğilimler	130
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLK MOBİLYA SANAYİİ VE ÜRÜNLERİ	133
2.2.1. 1923-1945 dönemi: İlk arayışlar ve ilk adımlar	139
2.2.1.1. İthal ve sınırlı ürünler	151
2.2.1.2. Simgesel bir mekan olarak TBMM mobilyaları	153
2.2.2. 1946- 1952 dönemi: Kişisel global girişimler	154
2.2.2.1. Örnek ve öncü mobilya tasarımcıları ve üreticileri	163
2.2.2.2. Devlet Malzeme Ofisi	168
2.3. 1962-1974 DÖNEMİ: SANAYİLEŞME GİRİŞİMLERİ-AMBARGO VE DEĞİŞİMLER	169
2.3.1. Türkiye'de mobilya sektöründe ilginç bir örnek: İnegöl mobilyası	173
2.3.2. 1974-1980 dönemindeki gelişmeler	177
2.4. 1980-1990 DÖNEMİNDE TÜRKİYE MOBİLYA PAZARININ DIŞA AÇILMASI	181
2.4.1. Kavramların değişimi ve yeni kavramların gelişimi	185
2.4.1.1. Teknolojik yenilik yapan mobilya üreticilerinin özellikleri	187
2.4.1.2. Global uyum: özgün tasarım- "modifikasyon" kavramı	189
2.4.2. Mobilya sektörünü etkileyen genel eğilim ve beklentilerin yansımaları ve dünya pazarındaki mobilyaların Türkiye'de yer almaya başlaması	191
2.5.1990 VE SONRASI DÖNEMDEKİ "KÜRESELLEŞME"	197
2.5.1. 1990'larda dünya'da ve Türkiye'de mobilya sektörünün durumu	200
2.5.2. 1990'larda Türkiye'de mobilya sektörünün üretim-tüketim-teknoloji -ihracat - ithalat açısından özellikleri	201
2.5.3. 2000'lerde Türkiye'de mobilya sektörü ve özellikleri	207

2.5.4. 2004 yılında mobilya sektörünün tanımı ve sınıflandırılması	208
2.5.5. Türkiye’de mobilya dış ticareti	210
2.6. TÜRKİYE’DE MOBİLYA ÜRETİCİSİ FİRMALAR ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	
2.6.1. Kişisel mekan için mobilya tasarımları	214
2.6.1.1.Kelebek Mobilya	217
2.6.1.2. İstikbal Mobilya	218
2.6.1.3. Tepe Mobilya	220
2.6.1.4. Çilek Mobilya	220
2.6.2. Kamusal ve Profesyonel mekanlar için mobilya tasarımları	221
2.6.2.1. Nurus	223
2.6.2.2. Korçelik	224
2.6.2.3. Tuna çelik	225
2.6.2.4. Ürosan	225
2.6.2.5. Koleksiyon Mobilya	226
2.6.3.Sağlık ve eğitim mekanları için mobilya tasarımları	227
2.7. KÜRESELLEŞME ETKİSİNİN ULUSAL MOBİLYA ÜRETİMİNE YANSIMALARI	
2.7.1. Türkiye’deki mobilya sektörünün genel sorunları ve tasarım açısından değerlendirilmesi	233
2.7.2. Dönemlere göre Türkiye’de mobilya sektöründeki değişimlerin değerlendirilmesi	236
2.8. TÜRKİYE’DE MOBİLYA ÜRETİCİSİ FİRMALARIN ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN VE VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	236
Bölüm Sonucu (Dönemin mobilyalarının genel sınıflandırması)	238
Resimler	243
Tablolar	269
SONUÇ : Türkiye’de 1800-2004 Yılları Arasındaki Değişim Süreci İçinde Tasarımı Etkileyen Faktörler: Ve Bir Örnek Olarak Mobilya Üretimi Modeli	300
Kaynaklar	301
Ekler	307
Resim listesi - Tablo listesi	322-324

ÖNSÖZ

Bu çalışma; Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayileşme girişimleri döneminden, 21. Yüzyıla kadar olan dönem içinde Türkiye'de mobilya tasarımının sosyal yaşam ve değişen sosyo- ekonomik koşullar etkisiyle değişimini ele almaktadır. O nedenle bu araştırma; dönemlere ait yönelimleri ve mobilya tasarımında etkin rol oynayan sosyal, politik etkenlere bakış ve bir değerlendirme modeli olarak tasarlanmıştır.

İlk olarak, mobilya kavramı ve sistemlerinin temel farklarını ortaya koymak üzere doğu- batı mobilya sistemleri tanımlanarak karşılaştırma yapılmıştır. İkinci olarak, Türkiye Cumhuriyeti öncesindeki, toplumsal yaşamın niteliklerini sergileyen mobilyanın değişim süreçleri izlenerek konunun gelişimi araştırılmıştır.

Üçüncü olarak, Türkiye'deki mobilya endüstrisinin 1800- 2000 tarihleri arasında ürettikleri yenilikçi ürünler incelenmiştir. Dördüncü olarak, 1800- 2000 dönemine ait mobilyaların sosyo- kültürel yaşamdaki etkinliği, kabul görme ve tutunma oranları, dönemlere ait istatistiklerden, üretim raporlarından ve diğer belgelerden yararlanılarak araştırılmıştır. Sözü geçen dönemler boyunca uluslararası düzeyde etkin olan eğilimlerin ve dışarıdan gelen etkilerin Türk mobilya endüstrisinde, mobilya tasarımına yansımaları ve etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonucunun ortaya çıkmasına da yol açan, önemli bulduğumuz bu dört faktör, çalışmada geniş ölçüde ele alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmayla amaçladığımız Türkiye'nin belli bir dönem içerisindeki mobilya konusunda yaratıcılık ve tasarımının, yaşam olan katkılarını ve sosyal yaşam ile olan etkileşimini bulabilmektir. İkinci olarak tarihsel süreçte küçük ve orta ölçekli sanayicilerin ve girişimcilerin tasarımla desteklenmesi durumunda endüstri üretiminde hangi sonuçların çıkabileceğini aramaktadır.

Bu çalışmada üzerinde durulan bakış açısının asıl hedefi, mobilya sanayi kuruluşlarında son 200 yıllık dönem içerisinde kullanılmış dönemsel yönelimleri değerlendirmektedir. "Kültürel değişimlerin ürünlere etkisi" gerçeğinden yola

çıkarak ve mobilya üretimi örnek endüstri alanı olarak seçilerek üretimde Türkiye için uygulanabilecek bir modele ulaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle 2000’li yıllarda da etkin olacağını öngörebileceğimiz bir yönelimin nasıl bir gelişme göstereceği konusunda bir sonuç bulunmaya çalışılmıştır.

Diğer yandan Türkiye’deki mobilya endüstrisinin hangi noktadan yola çıkarak, 2000’li yıllara gelinceye kadar ne tür bir yol izlediği ve Türkiye mobilya endüstrisinin 20.y.y. tasarım mirasına katkıları açısından değerlendirilmesi bu çalışmanın diğer bir önemli amacıdır.

ÖZET

Araştırma konumuz, özellikle tarihsel gelişim süreci içinde değişen sosyal yaşam standartlarının insanın birebir kullanım ilişkisi yaşadığı *mobilya*'yı doğrudan etkilemesinden dolayı “Türkiye’de 1800-2004 Yılları Arasındaki Değişim Süreci İçinde Tasarımı Etkileyen Faktörler: Ve Bir Örnek Olarak Mobilya Üretimi Modeli”dir.

Birinci bölüm; ilk başlığında, “Mobilyanın Yaşam Ve Mekan İçindeki Gelişiminin Değerlendirmesi” başlığı altında; öncelikle mobilya kavramının çok yönlü açılımı verilmektedir. Bu açılımın devamında “Kültürel Eşya” olarak ele aldığımız mobilyanın “Doğu-Batı” anlayışında karşılaştırmasını yapabilmek üzere önce Doğu ve Batı mobilya sistemlerinin gelişimi incelenmektedir. Bu başlık altında, *mobilya* doğu ve batı yaşam mekanının içinde ele alınmakta ve karşılaştırma yapılmaktadır.

İkinci başlıkta, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, toplumun geleneklerine, inaçlarına, kültürüne ve kimliğine göre özgün bir mobilya kavramının biçimlendiği kabul etmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki *mobilya* kavramı değerlendirilmeye çalışılmış, bunun için de dönemin ve sosyal hayat ve yaşam kavramları incelenmiştir.

Diğer bir başlık; Osmanlı İmparatorluğu’nda Batı mobilya sisteminin kabul edilmeye başladığı dönemden, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar olan tarihsel dönemi içermektedir. “Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi’nin Katkısı” başlığı altındaysa, devlet öncülüğünde kurulmuş Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi’yle, bu kurumun yarattığı tasarımlar ve ülkeye getirdiği yeni hayat anlayışı ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Cumhuriyet öncesi döneminin mobilya üretim koşulları, üretim yaklaşımları, üreticiler, ürün ve müşteri profilleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde; Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonraki dönem ele alınmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte başlayan yeniden

yapılanma sürecinde “Yerel Mobilya Sanayisinin Gelişimi” incelenmiştir. Bu başlıkta konuyu açıklayabilmek için önce sosyal olaylar ve eğilimler açıklanmıştır.

Türk mobilya tarihinde önemli yer tutan, dönemin üretim koşullarına yaptıkları işler ile ışık tutan Hayati Görkey, Zeki Kocamemi, Sadi Öziş gibi mobilya öncü tasarımcılarının ürünleri incelenmiştir.

Küreselleşme Etkisinin Yerel Mobilya Üretimine Yansımalarını ve Örneklenmesi başlığı altında; değişen dünya mobilya endüstrilerinin Türk mobilya endüstrisinde ne kadar etkili olduğu incelenmiş ve bu sürecin gereği olan özgün tasarım kavramının Türk mobilya endüstrisinde var olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca küreselleşme ile tümüyle değişen sistemlerin, pazar koşullarının, kapsadıkları özgün tasarım, değişim kavramlarının Türkiye için ne anlama geldiği üzerinde durulmuştur. Türkiye için *yeni mobilya* olgusunun ev, işyeri, kamusal mekanlar vb.. alanlarda sosyal hayatı nasıl değiştirildiğine bakılmıştır.

Sonuç Bölümünde; araştırma konusu ile ilgili bulgular üç ana başlık altında sunulmuş, genel sonucun ardından, mobilya tasarımının 2000’li yıllara gelirken nasıl bir yol izlediği konusunda bir şema çıkarılmıştır.

Bu şemaya ulaşılabilme üzere dönemlerinin belirgin özelliklerini taşıyan mobilyaların yer aldığı mekanlar olarak,

1. Osmanlı imparatorluğu dönemine ait;
 - a. Sivil mimari : Safranbolu Evleri
 - b. Yönetim binalarından : Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı’nda kullanılan mobilyalar, ve
2. Türkiye Cumhuriyeti dönemine ait,
 - a. Sivil mimari: Çürüksulu Köşkü
 - b. Kamu mimarisi: I. Meclis Binası’nın mobilyaları örnek kaynaklar olarak kullanılmıştır.

SUMMARY

In regard to the fact that the standard of living has had considerable influence on the furniture with which human being has established one to one relationship in the course of the social development, the subject of our investigation is determined as “Factors Determining Design in the Course of the Transformation in Turkey Between 1800 –2004: Based on the Example of Furniture Production Model”

The first section, under the heading “Evaluation of the Development of the Furniture in the Life and Location; deals with the multi-dimensional aspects of especially the concept of the furniture. In combination with this dimension, the evaluation of the historical development is provided for the eastern and western furniture systems to be able to make a comparison between “*Eastern and Western*” to which we basically approach as an “Cultural Object”.

Under the second heading, the approach anticipates the idea of the development of a furniture concept in Ottoman Empire, which had been specific to the social tradition, beliefs, culture and the identity. Thereby, the *furniture* concept is handled in terms of these elements and the emphasis is made on the social life and the concepts specific to that time.

The third heading deals with the historical period between the completion of the emergence of the furniture concept in Ottoman Empire until the establishment of modern Turkey. The heading entitled “Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali-*University of Fine Arts*” explains the effect in the social development by the state’s initiative of by establishing such formal education, together with its influence and the designs created and the new way of life in the Ottoman era. This section also supplies the information on the furniture manufacturing infrastructure, the modes of production, the manufacturers and the products and customer profiles during pre-republican era.

In second section, the period after the establishment of Republic of Turkey is investigated. The survey is provided on “Development of Local Furniture

Production” in the process of restructuring of the society upon establishment of the republic. Under this heading, the emphasis is first made on the social events and the trends. The creations of pioneering furniture designers, like Hayati Görkey, Zeki Kocamemi and Sadi Öziş are dealt with, who were once important features in Turkish furniture history, whose works cast light on the production conditions of that period.

The investigation on the influence of the world’s ever changing conditions on Turkish furniture industry is handled under the heading of “Implications of Globalization on Local Furniture Production and Sampling”. Special emphasis is observed on the existence of *unique design concept* specific to this process in Turkish furniture industry. In addition, the observations are performed on the meanings of the systems that have completely changed due to the globalizations, the market conditions, unique design concept and the transformation to Turkish furniture industry.

The survey is made on the concept of *new furniture* to Turkey within the homes, work places, public areas, etc. and how far it has had influences the social life. In the concluding section, the main findings upon the investigation are presented under three heading and after the general results, a diagram is established indicating the general trends in furniture design in the process until 2000.

In the course of the drafting such diagram, the following places where the furniture, featuring characteristics specific to their period are anticipated:

1. For Ottoman Empire

- a. Civil Architecture: Safranbolu Houses, and
- b. Administrative Buildings: The furniture furnished in Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı,

2. For Republic of Turkey

- a. Civil Architecture: Çürüksulu Köşkü
- b. Administrative Architecture Buildings: Furniture of 1st General Assembly Building of Republic of Turkey.

GİRİŞ

“Türkiye’de 1800-2004 Yılları Arasındaki Değişim Süreci İçinde Tasarımı Etkileyen Faktörler: Ve Bir Örnek Olarak Mobilya Üretimi Modeli” konusunu ele almamızın nedeni, Türkiye’de değişen sosyal, teknolojik, siyasal koşulların etkisi ile ortaya çıkan değişimlerin toplum yaşamında köklü değişimler yaratması ve bu değişimin sosyal hayatı, dolayısıyla mobilya tasarımlarını tümüyle etkilemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

19. Yüzyıl sonlarından itibaren Türk toplumunda bir sosyal değişim süreci yaşanmış ve bu süreç sonucunda tüm sosyal yapı, kurum ve sosyal hayat farklılaşmıştır. Bu değişim, bir bakıma özgün ve yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu kavramlar; sosyal ortamlarda büyük bir kargaşa ortaya çıkarmasına karşın, doğuya özgü sosyal yaşam ve batıya özgü yaşam tarzının sentezlenmesiyle toplumsal yaşamda özgün ve **sentez bir sosyal kimlik** ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada sözü edilen kültürel değişimin göstergesi olarak *mobilya* ele alınmıştır. Türkiye’de “yerel mobilyadan küresel mobilyaya” dönüşümde yaşanmış olan zor geçişte mobilya neredeyse siyasal bir sorun olarak görülmüş ve konunun çözümü için gerekli görünen kurumlar bile harekete geçirilmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye’de değişim sürecinde yönetimlerin dönemsel yaklaşımları farklılıklar gösterdikçe, mobilya kavramı ve olgusunun da farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Kısacası, 1800’lerin sonlarından başlayarak, 2000’li yıllara gelindiğinde üretim yapısı çok ciddi farklılıklar göstermiş, 1990 sonrasında küreselleşme çabalarına girişilmiştir.

1900- 2000 tarihleri arasında Türkiye’de mobilya’da değişim sürecini ele alan bu çalışmanın amaç, kapsam ve içeriği aşığıdaki gibi özetlenebilir.

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın amacı; tarihsel süreç içinden gelen birikimlerin ve 2000’li yılların Türkiye’inde ortaya çıkan mobilya tasarımına etkileri ve bu yönelimlerin hangi sosyal olayların, yaşam tarzlarının etkisiyle ortaya çıktığı, toplumsal yaşamının mobilya endüstrisiyle nasıl bir etkileşimi olduğu konusunda sonuçlara varmak olarak belirlenmiştir.

Böylece, Türkiye’de dönemlere göre ne tür mobilyaların hangi sosyal değişimin etkisiyle oluştuğunu görmek, mobilya üretimi ile ilgili kaynak bilgilere ulaşmak, tarihsel süreçte üretimin ve üreticilerin nasıl ve nelere bağlı olarak değiştiğini incelemek, toplumsal değişimde mobilya tasarımcılarının nasıl bir rol oynadığını görebilmektir.

Araştırmanın Kapsamı:

1. Osmanlı dönemindeki sosyal yaşantıyı yansıtan sivil ve yönetim mimarisinin örnek mobilya kavramının ve uygulamalarının ele alınması.
2. “Endüstri Devrimi”yle Osmanlı İmparatorluğu’nda oluşan değişim sürecinde mobilyanın yerinin ve öneminin irdelenmesi.
3. Cumhuriyet döneminde yaşanan değişimin etkileriyle ortaya çıkan yeni sosyal yaşamda mobilyaların yerinin ve öneminin araştırılması.
4. 21. Yüzyıl Türkiye’inde değişen yaşam biçiminin mobilya tasarımına yansımaları ve etkilerinin araştırılması.
5. Cumhuriyet döneminde mobilya endüstrisini belirleyen etki odaklarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi.
6. Mobilya sektöründe üretim yapan sanayi kuruluşların üretim ve tasarım ilişkileri ele alınarak 20.Yüzyıl’da ürettikleri özgün ürünlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi.
7. Bu ürünlerin sosyal yaşamla olan etkileşimi ile “kabul ve tutunma” oranının araştırılması.

8. Tarihsel değişim süreci içinde, uluslararası düzeyde etkin mobilya endüstrilerinin mobilya endüstrisine yansıma ve etkileri üzerinde durularak uzun süre içindeki rolünün saptanmasıdır.

Araştırma bu kapsamıyla ;

- Türkiye’de mobilya sektöründe özgün ürünlerin var olup olmadığını,
- Türkiye’de (varsa) özgün ürünlerin neler olduğunu, ürün tasarımlarında belirleyici eğilimlerin varlığını,
- Eğer belirli eğilimler varsa, bunların hangi dönemlerde, kimler tarafından ve niçin ortaya çıkarıldığını,
- Bu süreçte, “tasarımcılar” yerine, hangi meslek gruplarının dönemsel olarak tasarım işini yaptıklarını,
- Bu konuda öncü teknolojilerin yaratılıp yaratılmadığı, konularındaki bilgileri içerecektir.

Araştırmanın Hedefi:

Araştırmada beş ana hedefi vardır.

1. Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana, toplumsal yaşamla bire bir ilişki içinde olan mobilyanın insan hayatındaki etkileşimini görmek.
2. Üretim yapan kuruluşların genel anlamda üretim profillerini incelenmek. Tarihsel değişimde Türkiye’de mobilya tasarımının üretim ile ilişkilerini ortaya koymak.
3. Ülkenin mobilya sanayii üzerinde “tasarımın sosyal yaşamla ilişkisini” ortaya koymak.
4. Mobilya sektörünün Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecindeki davranış modellerini inceleyerek, 21.Yüzyıl’da mobilya endüstrisi konusunda sosyal yaşamda yaşanan değişimleri göz önüne sermek.
5. 1900- 2000 yılları arasında Türk Mobilya Endüstrisinin, yüzyılın tasarım mirası açısından genel gelişim şemasını çıkarmak.

Araştırmanın Bilgi İçeriği :

Bu çalışma,

- 1900- 2000 yılları arasındaki özgün tasarım tescilleri,
- Koleksiyoncu arşivleri,
- Osmanlı Salnamelerinde (Ticaret Katalog) bilgileri,
- Osmanlı Dönemine ait Şerhiye Sicilleri kaynakları
- Sanayi Sayımları verileri ile desteklenecektir.
- DPT mobilya sektörüne ilişkin istatistikleri,
- İnegöl Sanayi ve Ticaret Odası verileri,
- İstanbul Ticaret ve Sanayi Odaları verileri,
- Türk Mobilya Sektörüne ilişkin tasarım kaynakları,
- Üretici firma bilgilerini içermektedir.

Araştırmanın Yöntemi:

Tezi oluşturma da kullanılacak Karşılaştırmalı Analiz Yönteminde Uygulanan Aşamalar;

- Analiz Yöntemleri : Karşılaştırmalı analiz yöntemi
- Yüzyüze Görüşmeler
- Üreticilere Yönelik Alan Çalışması

BÖLÜM 1
MOBİLYA SİSTEMLERİNİN
YAŞAM VE MEKAN
İÇİNDEKİ GELİŞİMİ
İLE
OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ
1800-1900 YILLARI ARASINDAKİ
DEĞİŞİM SÜRECİ

1.1. MOBİLYANIN YAŞAM VE MEKAN İÇİNDEKİ GELİŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mobilya kavramının anlamını incelemeden önce, mobilya'nın yaşamsal mekanların en önemli ögesi olması nedeniyle yaşam ve mekan kavramlarının genel anlamlarına kısaca bakmak gerekmektedir.

“Yaşam: is.Hayat, hayat: Hayat biçimi, içinde yaşanılan şartların bütünü, yaşantı”¹. Yaşam düzleminde; barınma ihtiyacından doğan mekan gereksinimi ortaya çıkmaktadır. “Mekan: is.Ar.mekân yer, bulunulan yer”². Mobilya'nın içinde yer aldığı mimarlık'ta mekan kavramı; “ürünün vazgeçilmez özünü oluşturur. Rönesans mekan yaratma yaklaşımı açısından dönüm noktasıdır”³. Yaşam mekanların oluşumu toplumların, sosyo kültürel yapısı ile biçimlenmekte, ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmektedir. Dönemsel eğilimlerde; mekan oluşumundaki etkenlerden biridir. Yaratılan mekanlarda kullanılan mobilyalar kültüre ve yaşam biçimine göre farklılıklar göstermektedir.

Mobilya; “Yapıların iç düzenini kurmak amacıyla sonradan yerleştirilen ve çeşitli gereksinimleri karşılayan eşya”⁴. Yaşanan mekanlar, kişilerin sosyal durumu, bu sosyal ortamların yarattığı ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenir. (Bakınız tablo1.)

1.1.1. BİR KÜLTÜREL ÜRÜN OLARAK MOBİLYANIN ETİMOLOJİK AÇILIMI

Mobilya'nın sözlük anlamı, İng : furniture, Fr.: meuble, mobilier, Alm.: möbel, İta.: mobilia, İsp.: muebles, İsv.: möbler, Rus.: miyebel

Mobilya, kelimesinin kökeni İtalyanca'dan gelmektedir: is. (mobi'lya) İt.

¹ *Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü*: 2000ed. I.Parlatır. Türk Dil K. Yayınları, Ankara, 1072- 444- 658.

² *Ibid.*, 1072-444- 658.

³ *Eczacıbaşı Sanat Aksiklopedisi*: 1997ed. YEM Yayınevi, İstanbul, 2.cilt, 1194-1195.

⁴ *Ibid.*, 1276.

Mobilia. Mobilya, toplumun inançlarına, kültürüne, kimliğine göre biçimlenir. “Oturulan, yemek yenilen, çalışılan, yatılan yerlerin döşenmesine yarayan taşınabilir eşyalara verilen ad”⁵.

Mobilya kavramının açıklayabilmek için öncelikle bu kelimenin temelini oluşturan aşağıdaki sözcüklerin de anlamına bakmamız gerekmektedir.

“**Mobil**”: s. (Fr.) Hareketli, devingen, “**Mobilize**”: s. (Fr) Harekete geçirmek anlamıyla mobilize etmek sözünden geçer”⁶.

Farklı kaynaklar mobilya kelimesini aşağıdaki şekillerde tanımlamaktadır:

“a.(İt) Oturma, yemek yeme, çalışma, yatma gibi işlerin yapılmasında kolaylık ve rahatlık sağlayan, bulunduğu yerin süslemesine ve türlü amaçlarla donatılmasına yarayan, taşınabilir büyüklükte eşyalara verilen genel ad”⁷.

“(ital. mobilia, fr.mobilier). Oturulan yerlerin süslenmesine ve türlü amaçlarla donatılmasına yarayan taşınır eşya”⁸.

Mobilya kültürlerin ve çağların aynasıdır. “Mobilya” kelimesi (hareketli anlamındaki Latince mobilis’ten gelir.) taşınmazın tersine taşınır olan (yani yeri değiştirilebilen) ve bir evi döşemede kullanılan her türlü eşyayı belirtir”⁹.

“Mobilya, en geniş anlamıyla insanların oturma, yatma, çalışma ve depolama gibi temel fiziksel gereksinimlerini, sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alarak, güvenli ve konforlu bir şekilde gidermelerini amaçlayan elemanlar ve /veya sistemler olarak tanımlanabilir”¹⁰.

Kişi ve toplumların içinde yaşam fonksiyonlarını gerçekleştirebileceği hacim ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaç mekan oluşturmanın ana nedenidir. İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için çeşitli işlevi olan alet ve eşyaya ihtiyaç duyarlar. Mekan oluşturan insanın yaşam ihtiyaçlarını, yeni alet ve eşyalar karşılamaya başladığı, ilk çağlardan

⁵ *Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü*: 2000 ed. I.Parlatır. Türk Dil K. Yayınları, Ankara, 676.

⁶ *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*: 1982 ed. Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul, 7. cilt, 1526.

⁷ *Ibid.*, 1526.

⁸ *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*: 1992 ed. Sabah Yayıncılık, İstanbul, 14.cilt, 60.

⁹ *Milliyet Hachette Axis 2000 Büyük Ansiklopedi*: 1999 ed., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 8.cilt,410.

¹⁰ *1. Ulusal Mobilya Kongresi Bildiri Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi MTYO Ağaışleri Endüstri Mühendisliği Bölümü, Ankara, 1997, Önsöz.

itibaren mobilya ortaya çıkmaktadır. Mobilya genel olarak “...oturulmuş yerlerin donatılmasına ve türlü amaçlarla kullanılmaya yarayan taşınır eşya...” olarak tanımlanır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, mobilya hem değişik gereksinimler için kullanılan bir eşya, hem de bir süsleme aracıdır. Bu nedenle mobilya çağlar boyunca toplumların yaşam koşullarına, uygarlık anlayışlarına ve estetik görüşlerine paralel olarak değişik aşamalar göstermiş, farklı biçimler almıştır.

Mobilya tanımında ‘hareketli, devingen, taşınabilir’ olarak ifade edilse de, her toplumun mobilyaya bakışı ve ele alış biçimi farklılaşmaktadır. Göç eden toplumların genellikle, yaşam biçimlerine uygun olması bakımından mobilya olarak sadece hasırlar veya kilimler ve depolama amacıyla sandıkların kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeni sürekli değişen mekanlarını her gittikleri yerde tekrar oluşturabilmektir. Bu sebeple esnek mekan ve esnek mobilyaya ihtiyaç duymaktadırlar. Burada mobilyanın sadece yer değiştirilebilir nitelikte olması önem taşımaz örneğin; göç ederken kolay taşınabilmesi gereklidir.

Mobilya tarihine kısaca bakmak için; eskiçağa kadar inmemiz gerekir. Eskiçağda mobilya olarak iskemle, yatak, masa ve sandık kullanılmıştır. Ortaçağda koltuk, sıra, büfe, ve peyke bunlara eklenmiştir. 17. Yüzyıl’dan itibaren saray ve şatolardaki mobilya, daha işlevsel nitelik kazanmaya başlamıştır. 18. Yüzyıl’da yeni işlevler cevap veren mobilya yapılmıştır. 19. Yüzyıl süresince mobilyaların rahat ve kullanışlı olmasına özen gösterilmiş, 20. Yüzyıl’dan itibaren mobilyanın özellikle işlevsel olmasına, az yer kaplamasına ve çeşitli gereksinimleri karşılamasına (dolap yataklar, sedir yataklar ve bunun gibi.) önem verilmiştir¹¹. Bu genel bir evrim olarak kabul edilmektedir.

İşlevsel boyut temel olmakla birlikte, bazı mobilyalara tarihsel süreçte antik Roma dönemi yüksek rütbeli görevlilerin fildişi koltuğundan, ortaçağ piskoposlarının yüksek arkalıklı koltuğuna kadar pek çok mobilya’ya simgesel işlevler de yüklenmiştir. Bu mobilyalar bir anlamda statü simgesi olmuştur. “Her

¹¹ *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*: 1982 ed. Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul, 7. cilt, 1359.

dönem, kullanıma bağlı belli bir mobilya tipolojisiyle ve bazı malzemelerin yapım veya imalat tekniklerinin ve belli bir bezemenin kullanılmasıyla belirgindir. Bu da, iç mekanların evrimine bağlantılı olarak mobilya usluplarını tanımlar”¹².

Bu değerlendirme son derece değişken olan estetik boyut, mobilyaya bazen kullanım değerinden çok yüksek bir değer kazandırır. Post modernist bazı mobilyalarda Ettore Sottsass’ın ‘Carlton’ isimli kitaplığında olduğu gibi, bu durumda sanat eseri durumuna gelir. (Bakınız Tablo2)

Sonuçta, genel olarak *mobilya* şu şekilde tanımlanmaktadır: “Günlük hayatın istisnasız her alanında kullanılan, oturma, yatma, yemek yeme, seyahat etme, dinlenme, çalışma ve her türlü eşyanın yerleştirilmesi ve korunması gibi bir çok alanda kullanılan sabit ve taşınabilir eşyalara verilen ortak addır”¹³.

1.1.2. BİR KÜLTÜREL ÜRÜN OLARAK MOBİLYA TANIMLARI VE EŞYA KAVRAMI İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşadığımız çevrede pek çok eşyanın taşınabilir olduğu gerçeğinden yola çıkarak yaşam mekanımızda neleri mobilya olarak kabul etmemiz gerektiğini görmek için eşya- mobilya bütünleşmesini görmemiz gerekmektedir.

Tarih boyunca mobilyalar farklı kültürlerde değişen ihtiyaçlar doğrultusunda değişimlere uğramışlardır. Mobilyaların ne tür bir değişime uğradığını tanımlamak için farklı dönemleri irdelemek ve farklı kültürlerin mobilya yaklaşımlarına genel olarak baktığımızda, evrimin şöyle olduğu gözlenir: En eski mobilya Mısır’dadır. Bu döneme ait oturma elemanı olarak, oturma yüzeyi hasırla kaplanmış basit iskemleler olduğunu görmekteyiz. Ayrıca üstü abanoz, fildişi işlenmiş oturma elemanları da kullanılmıştır. Bu, iki ayrı sosyal sınıfın statüsel mobilyalarının varlığını göstermektedir. Nitekim Eski Mısırda sosyal çevre şöyle anlatılmaktadır: “Evlerde,

¹² Milliyet Hachette Axis 2000 Büyük Ansiklopedi: 1999 ed., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 8.cilt,410.

¹³ Tamer Kayacaklı, Emil Taluy, *Dünyada ve Türkiye’de Mobilya Sektör*, İstanbul Ticaret Odası, 2003, 7.

kerevet, sandık, çekmece, masa gibi çeşitli eşyalar bulunurdu. Kerevetin üstü hasırla örülerek yumuşak hale getirilir, şilteler bunun üzerine serilirdi. Eşyaların pek çoğu bugün kullandıklarımıza benzerdi...¹⁴.

Kalde ve Asur'a bakıldığında ise, bu uygarlıklara ait mobilyaların gerek iklimin uygunsuzluğu, gerekse topraklarının sürekli istilaya uğraması nedeni ile günümüze kadar ulaşamadığını görülmüyor. Duvar rölyeflerinden çıkardığımız sonuçlarda görülen kerevetler, koltuklar Mısırlılar'ınkinin benzeri olduğu görülmektedir. Mobilyaların tunçtan, bakırdan yapıldığı, üzerlerinin değerli taşlarla süslendiği sanılmaktadır. Bu toplum ile ilgili olarak; "Hükümdarların masaları, karyoları som altındandı. Mısırdakilerin tersine mobilyalar hem daha ağır, hacimli, hemde sayıca daha çoktu"¹⁵ denilmektedir.

Eski Yunan'da ilk mobilyaların ilkel ve basit olduğu, ancak Doğu'nun etkisi altında kalarak, zenginleştiği görülmektedir. Homeros, Eski Yunan evini; "Evlerde tunç üzerine işlemeler kazılı kerevetler, koltuklar, iskemleler, üç ayaklı sehpa bulunur..."¹⁶ biçiminde tarif etmektedir. Sanat tarihi kaynaklarından M.Ö. 5. Yüzyıl'ın sonlarında mobilyacılığın geliştiği ve mobilyalara sanat değeri yüklenmeye başlandığı anlaşılmaktadır.

Eski Roma'ya bakıldığında Pompei yıkıntılarında bozulmadan kalmış mobilyalar, Romalılar'ın mobilya konusundaki tasarımları hakkında bilgi vermektedir. Tunç, mermer, ahşaptan yapılan iskemlelerin kol dayayacak yerleri yoktur. Öte yandan, "uzandıkları yerde yemek yemekten hoşlanan Romalılar'ın yuvarlak masaları, bunun çevresine yerleştirdikleri ay biçimde sedirleri olduğu görülmektedir"¹⁷.

Ortaçağ Avrupası'nda mobilyanın, Doğu biçimlerinin etkisinde kaldığı ve el sanatı işçiliğinin öne çıktığı görülmektedir.

¹⁴ Edward Lucie, *Furniture A Concise History*, Thames and Hudson London, 1994,17- 33.

¹⁵ *Compton's Encyclopedia*: 2002 ed. Success Publishing Group, U.S.A, 8. cilt, 452-462

¹⁶ Zafer Dinçel, Kemal Işık, *Mobilya Sanat Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979,25-30.

¹⁷ Edward Lucie, *Furniture A Concise History*, Thames and Hudson London, 1994,17- 33.

Mobilya, kullanılmaya başlandığı ilk günden günümüz mobilyasına kadar olan gelişim sürecini en yoğun Avrupa’da yaşamıştır.

17. Yüzyıl’dan sonra dönemin mimari tarzlarından etkilenmiş mobilya formları ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar marangozluk işleri kiliselerde, manastırlarda bulunmaktadır. Rönesans öncesi evlerde daha çok sandık, masa, iskemle gibi basit eşyalar kullanılmıştır. Rönesans’tan sonra evlerde büyük mobilyalar kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Sandıklar Rönesans’a kadar önemli bir mobilya niteliğinde olmuş ve hem dolap hem oturma elemanı işlevlerini aynı anda yerine getirmiştir.

“Rönesans sonrası, mobilya alanında büyük bir ilerleme görülür. Bu ilerleme, Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, İspanya gibi ülkelerde değişik biçimlerde olmuştur. Örneğin; Almanlar, daha sağlam mobilya üretimini, İtalyanlar görüntüyü ön planda tutmuşlar, Felemenkler oymacılığa önem vermişler, İspanyollar Arap etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır”¹⁸.

17. Yüzyıl, mobilya konusunda bir arayış ve deneme dönemi olmuş ve yeni üsluplar ortaya çıkmıştır. 18.Yüzyıl’da mobilyalar, teknoloji ve malzeme değişimleri ile formlar değişmiş, incelmış, tunç oymalar terkedilmiştir. “Bu dönemde Eski Yunan, Roma formlarından esinlenilirken, Çin’de kullanılan ‘Lake’nin Batıda’da kullanılması ile mobilya yüzeyleri parlak olmaya başlamıştır. Fransız Sarayı mobilyaları Batı’da yeni tarzların ortaya çıkmasına yol açmıştır”¹⁹.

19. Yüzyıl’ın ikinci yarısında mobilyanın anlamı değişmeye başlamıştır. İkinci yarıda yüzyılın ilk yarısındakine oranla teknik açıdan değişim olmamış, ancak ‘doğruluk’ ve ‘yalınlık’ kavramları aynı dönemde oluşmuştur. Yüzyılın ilk yarısında mobilya’da uygulanan olan eklektizm ve benzeri üslublar yok olmaya başlamıştır.

¹⁸Hayat Ansiklopedisi, Hayat Yayınları, 5. cilt, 2357.

¹⁹ Compton’s Encyclopedia: 2002 ed. Success Publishing Group, U.S.A, 8. cilt, 452-462

İlk patentli mobilya üretimi, 19. Yüzyıl başında ilk olarak “Sanayi Devrimi”ni başlatan İngiltere’de ortaya çıkmış ve Thomas Sheraton ilk kez patentli bir üretim yapmıştır.

20.Yüzyıl’a gelindiğinde ise mobilya formları sadeleşmiştir. Yuvarlak yüzeylerin yerini düz yüzeyler almıştır. Mobilyaların işlevselliği önem kazanmış, estetik, hacimlerin ve çizgilerin birbirine olan oranlarıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Çağdaş mobilyanın tarihi 1890’larda ‘Art Nouveau’yla başlamaktadır. Endüstriyel yöntemlerin mobilya yapımına uygulanışı da, yine aynı yıllarda özellikle de Thonet firmasının çabaları ile gerçekleşmiştir.

Genel olarak söylemek gerekirse insanın mekansal yaşam ihtiyaçlarını, alet ve eşyalarla karşılamaya başladığı, ilk çağlardan itibaren mobilya vardır. Ayrıca *mobilya* sanatı, mimari anlayışın mobilyaya yansımasıdır. Mobilya, mimarinin bir iç donatım aracı, bir aksesuarı olmuştur. Bu nedenle, mobilyanın çağlar boyunca gelişimini izlerken mimarinin gelişimini de izlemek mümkündür. Bir anlamda, insanın yaşadığı mekanı, kullandığı mobilyayı yaşadığı zamandan ayrı tutmak veya ayrı düşünmek mümkün değildir.

Yukarıda genişçe tanımını yaptığımız “Mobilya”yı “Eşya” ile karşılaştırabilmemiz için ‘eşya’ kavramının tanımını vermemiz gerekmektedir.

Eşya: “ç. is.(eşya:) Ar. eşya; şey’in çokluk biçimi. Türü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir, cansız varlıkların bütünü”²⁰.

Aslına bakılırsa eşya kavramı, mobilya kavramını kapsamaktadır. İnsanlar eşyalı bir dünyada yaşamaktadır ve eşyalar da insani bir çevre içinde yer almaktadır. “Günümüzde insan, hangi toplumda olursa olsun, tamamen doğal bir ortamda yaşamamakta ve eşyalar da genel bir düzenlilik içinde parça parça, tek tek var olmadıkları gibi, kendi üstüne kapalı bir bütün içinde de bulunmamaktadırlar. İnsanın günlük hayatı, eşyalar arasında ve eşyalar aracılığıyla yapılan davranışlardan

²⁰ Milliyet Hachette Axis 2000 Büyük Ansiklopedi: 1999 ed., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 8.cilt, 343.

örülmekte ve eşyanın hayatı, insanın psiko-sosyal dinamiklerine göre şekil almaktadır”²¹. (Bakınız Tablo 3)

Eşyaların belirli sistem özelliği göstermekte olduğu kabul edildiğinde, alt başlıklarından biri olan mobilyaların da belli sistemleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir ev ya da grupta bulunan eşyalar arasında, karşılıklı bağımlılık ve ilişki vardır ve “Bir takım kurallar etrafında yapılanma gösterirler”. Bu ilke mobilya için de kesinlikle geçerlidir”²².

Genel olarak *Mobilya*; çeşitli sosyo- kültürel ortamlara göre farklı sistemler oluşturur. Yani mobilyalardaki farklılaşma, grupların sosyo- kültürel özelliklerine bağlıdır. İnsan gruplarının özellikleri ile kullandıkları mobilyalar arasındaki uygunluk vardır. Mobilya gruplarının bir sistem oluşmasında bir takım kültürel sebep-sonuç ilişkileri bulunmaktadır. “Belirli bir grubun herhangi bir eşya sistemine sahip olması, söz konusu grubun yaşam biçimi ile ilgilidir. Çeşitli gruplar arasında, eşya sistemleri planındaki farklılaşma, eşyaya ilişkin değerler, tutumlar ve inançlarla tüketim modellerine de yansiyacaktır”²³.

Yukarıda ortaya konulan *Eşya-Mobilya* kavramları ve bu kavramların karşılaştırması sonucunda, kültürlerin arasındaki farklılardan doğan mobilya yaklaşımları konusunda genel bir sınıflandırmak yapmak gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu sınıflamayı yaparken, özellikle Türkiye’de mobilyanın tarihsel sürecinde etkin olan Doğu ve Batı mobilya sistemlerini ele almak gerekmektedir.

²¹ Nuri Bilgin, *Çeşitli Sosyo- Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan Eşya İlişkileri*, “50. Kelebek Yılı” Araştırma Ödülü, 1986, 6.

²² Ibid.,6.

²³ Nuri Bilgin, *Çeşitli Sosyo- Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan Eşya İlişkileri*, “50. Kelebek Yılı” Araştırma Ödülü, 1986, 7.

1.2. DOĞU YAŞAMINDA MOBİLYA: “EKOLOJİK BÜTÜNLÜK” VE MOBİLYA

Dünya üzerinde yer alan kültürel farklılıklar, demografik ve coğrafi koşulların etkisi ile biçimlenir. Yaşam biçimlerinin oluşumları da buna bağı olarak gelişmektedir. Toplumların yaşam koşullarının niteliği mobilya sistemlerinin oluşumunu belirlemektedir.

Bu araştırmanın kapsamında mobilya sistemleri ele alındığında iki önemli farklı mobilya sisteminin var olduğunu görmekteyiz. Bu iki sistemden birincisi; tarihsel gelişim içinde Türkiye coğrafyasında da yer alan Doğu yaşam modellerine uygun *doğu mobilya sistemidir*. Bu sistemleri biçimlendiren en temel öge ise kültürdür.

“Kültür, doğanın ya da Tanrı’nın yarattıklarına ek olarak insanoğulunun yarattıklarının tümüdür. Her türlü araç, gereç, makine, giyim kuşam, inançlar, değerler, tutumlar, bir kültürü oluşturan öğelerdir”²⁴.

Ekolojik bütünlük içinde çevresine uyumlu bir yaşam biçimi benimseyen doğu yaşamını değerlendiren Bozkurt GÜVENÇ, bu olayı, ‘İnsan-Zaman- Süreklilik’ olarak ifade eder. Doğu yaşamının öngördüğü süreklilik kavramı, ‘doğaya uyumu’ beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan mobilyalar doğaya uyumlu –ekolojik bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle hasır, halı, kilim, yastık, ve bunun gibi. esnek yapıya sahip insan vücuduna uygun hale gelebilen birimlerin tercih edildiği görülmektedir. Tüm işlerini aynı mekan içinde yürüten doğu insanı, yeri halı ile kullanım mekanına dönüştürmektedir. Üzerine koyduğu yastık ve benzeri ara birimlerle oturma, yatma, yemek yeme işlevlerini yerine getirmektedir.

²⁴ Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 38.

“Her kültürün kendine özgü, baskın bir biçemi vardır. Bu biçem, kültürel kalıp ve öğelerin bütünlüğüdür. Kültürel kalıplar kültürleri diğerlerinden ayırır, onu özgün bir varlık alanı olarak algılamamıza yardımcı olur”²⁵.

Sonuç olarak, mobilya'nın Doğu kültüründe baskın biçimde ortaya çıkan özelliğin ekoloji olduğu görülmektedir.

1.2.1. SOSYO- KÜLTÜREL AÇIDAN DOĞU MOBİLYASININ KAYNAK VE ÖGELERİ

‘Doğu Mobilyası’ düşüncelerini ve bütünlüğünü, şu şekilde göstermek mümkündür: Doğu Mobilya Sisteminde Halı-Kilim, Sandık, Yastık, Şilte dörtlüsü yaşam mekanını oluşturan öğelerdir. *(Bakınız Tablo 4)*

Bu dörtlünün ‘Doğu’ yaşam mekanını oluşturan önemli öğeleri olduğu görülmektedir. Ana ögenin halı-kilim olduğu ortaya çıkmaktadır. Tek bir mekan içinde halı-kilim üzerinde oturulmaktadır. Oturma işlevini gerçekleştirmek için yardımcı eleman olarak yastık kullanıldığı, ara eleman olarak örtü kullanılarak yemek yeme işlevinin gerçekleştiği, kullanım dışında katlanarak kaldırılabilen yatak kullanıldığı, tüm depolama işlevlerini sandıkların gördüğü görülmektedir.

Diğer yandan “Ulusal kültür” öğeleri ile “evrensel kültür” öğelerinin uyumu veya karşıtlığı mobilyanın topluma özgü veya evrensel olmasını etkilemektedir. “Kültürler arasındaki maddi- manevi dengesizlik büyüdükçe, sorunlar çoğalır ve belirginleşir”²⁶.

Bu nedenle kültürlerin yarattığı farklı yaşam biçimleri, farklı toplumlarda farklı mobilya eğilimlerine ve kullanımına yol açmıştır. Doğaya ek olarak üretilen tüm maddi ve manevi değerlerden oluşan kültür; ‘doğu mobilyası’ anlayışında aynı

²⁵ Bozkurt Güvenç, *Japon Kültürü*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1995, 350.

²⁶ Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989,40.

zamanda mekanda esnekliği beraberinde getirmiştir. Sosyo- kültürel özellikleri olan ‘doğu mobilyası’ sisteminde doğaya saygı ön plana çıkmaktadır.

Orta Asya bozkırlarından Anadolu’ya gelmiş olan Türk boyları da doğu kökenli özellikleri nedeniyle, doğu mobilya sistemine uygun yaşam şartlarını sürdürmüşler, Anadolu’ya yerleşmeleriyle birlikte ‘mekanda esneklik’ gibi göçebelik dönemlerinin mobilya anlayışının bazı temel özelliklerini sürdürmüşlerdir.

1.2.1.1. OSMANLI VE TÜRK EVİ MOBİLYASININ KAYNAKLARI

Yakın doğu ve iç Asya’da Türk boyları, bir liderin etrafında toplanmış siyasal gruplaşmalardan oluşmaktaydı. 1071’de Selçukluların Van Gölü yakınlarında Malazgirt’te Bizans ordusunu yenmesinden sonra, Türk göçebelerinin bölgeye yerleşmesi sağlanmış oldu. “Göçebelerin ilerlemesi ve faaliyetleri, hayvancılık, ekonomik ve ekolojik gereksinimlere dayanıyordu. Tahıl, imalat, beceri gerektiren zanaat; bunların tümü, göçebelerin kendi başlarına sağlamaları zor olan işlerdi. Göçebelik kendi kendine yeten bir uyum tarzı değildi”²⁷.

Eski Türkler genel olarak çadırda yaşadıkları, coğrafi koşullar nedeniyle göç ettikleri için eşyaları kolay taşınabilir cinstendi. Bugünkü anlamda mobilya denebilecek eşyalar ancak küçük çekmecelerdi. Çadırın içine minderler serilir, onların üzerine oturulurdu. Türkler Anadolu’ya geldiklerinde hayvancılığa başladılar. “Türkleri batı Anadolu’da tarla sürmek yerine hayvancılık yapmaya yönelten neden akılcı bir ekonomik seçimden değil, onların eski geleneklerinden kaynaklanıyordu”²⁸.

Selçuklu İmparatorluğu’nu kuran, hayvancılıkla geçimini sağlayan Asya Türkleri, yerleşik düzene tam olarak geçmemişlerdir. Bu dönemi yerleşik düzene geçiş için bir deneme süreci olarak adlandırabiliriz. Selçuklularının devamı

²⁷ R.P.Lindler, Çev: Müfit Günay, *Ortaçağ Anadolusun’da Göçebeler ve Osmanlılar*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, 35.

²⁸ X. Planhol, “Geography, Politics and Nomadism in Anatolia”, *International Social Science Journal*, 11(1959), 525-31.

niteliğindeki Osmanlılar ise yerleşik düzene geçerken göçebe yaşam mekanlarını Anadolu kültürü ile bütünleştirmişlerdir. “Hayvan yetiştiricisi Osmanlıların kendi ekonomik çıkarlarını gözeterek, “Bitinya’da”²⁹ mülk sahibi ve tarımcı olarak daha zengin ve güvenli bir yaşam sağlayacakları için yerleşik düzene geçmişlerdir”³⁰.

Osmanlılar Orta Asya’daki mobil, esnek mekandan farklı bir mekan anlayışına sahip olmayan çadırlardan yerleşik düzene geçmişlerdir. Bu düzenin yerleşik düzendeki yansımalarını görmek açısından bu çadırları (*otağ*) incelemek gerekmektedir.

Yerleşik düzene geçişle birlikte Anadolu’da kültürel hayat, İslam kültür çevresinin etkisi altında gelişmiştir. Tarihi gelişimini devam ederken geleneksel kültüre İslam kültürü de eklenmiştir. Toplumun yaşam mekanlarında islamın kurallarına uyum sağlayacak değişimler meydana gelmiştir. Anadolu Türk toplumu oluşturduğu kültür çevresinde, kültür hayatı sürekli olarak güçlenmiştir.

(*Bakınız Resim Sayfası1*)

Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan başlayarak, 600 yıl boyunca sentez bir kültür yaratmıştır. Bir dünya devleti niteliğini koruyarak, kültür hayatını güçlendirmiştir.

Türk evi kavramının kökenleri de bu nedenle göçebelik dönemine kadar uzanır. Nitekim Asya stepleri, yaşamaya ve yerleşmeye elverişsizdir. Bu durum sürekli olarak yer değiştirmeyi gerektirmiştir. Böylece ‘yer kavramı’ ve ‘vatan duygusu’ bir anlamda topraktan çözülmüştür. Bu çözüme, ilginç ve soyut bir kavramı oluşturur. Steplerin elverişsiz doğal etkileri ‘sınırlayıcı, koruyucu bir yaşam çevresi’ kavramının gelişmesine neden olmuştur.

²⁹ ‘Bithynia: Anadolu’nun kuzeybatı yanında, yaklaşık olarak bugünkü Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya, Kocaeli illerini, İstanbul ilinin Anadolu’daki parçasını, Zonguldak ilinin batı yarımını kapsayan bölgenin adı. UMAR. B. 1993. *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, s. 167

³⁰ R.P.Lindler, Çev: Müfit Günay, *Ortaçağ Anadolusun’da Göçebeler ve Osmanlılar*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, 74.

Böylece kurulan çevre: “Yapay olarak yaratılan iç düzen ilkesini taşır. Türkler İslamı benimsedikten sonra Anadolu’da yerleşme düzenine geçmeye başlamışlardır. Bu ortam içinde “göçebelik kavramı”; İslam dünya görüşü ve Anadolu’nun verileriyle belli bir oran içinde birleşerek, yeni bir yaşama kavramı ve biçimi ortaya çıkarmıştır”³¹. Bu kavram içinde, “Yatak olabilen koltuklar, yüksek sehpalara dönüşebilen masalar, taşınabilen öğeler bulunmaktadır”³². İslamiyet öncesi Türk toplumundan günümüze kalan ilk örnekler ise maden işleri, çanak, çömlek, halı, kilim ve giysilerdir.

Bu koşullar altında yapılan ahşap üretimler arasında oyma ve kakmalı mihrap, mimber, rahle, kapı ve pencere gibi ürünler bulunmaktadır.

Selçuklulardan sonra kurulan beyliklerde bir sadeleşme eğilimi görülür. İnsan ve hayvan resmi yapmayı yasaklandığından, mobilya ve diğer oymalarda dinsel etkilerle çiçek ve geometrik motiflere yönelinmiştir.

Osmanlı yaşam biçiminin ilk döneminde, mekan ve mobilyada, doğrudan kırsal, göçebe ve kabile kimliğini yansıtan özellikler sürdürülmüştü. Şehir hayatına geçince mobilya kullanılmaya başlamışlar, ancak, evler ise, çadırlar gibi döşenmiştir. Bu dönemde “tahta sandıklar, sofrakemleleri, rahleler, beşikler ve çekmeceler gibi mobilyalar kullanılmıştır”³³.

Sultan, II. Ahmet dönemine (1691-1695) kadar Osmanlı Türklerinin evleri büyük bir sadelik içinde döşenmiştir. Genel olarak doğu mobilya düzeni kullanılmıştır. Göçebelik döneminde olduğu gibi halılar en önemli mekan birimidir, halıyı kumaşlar izlemektedir. Sandalye, koltuk gibi batılı mobilya sistemine ait öğeler bulunmamaktadır. Geleneksel sandıklar, çekmeceler sehpa kullanılmaktadır.

³¹ Önder Küçükerman, *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1985, 7.

³² Önder Küçükerman, *Kişi- Çevre İlişkilerinde Çağdaş Gelişimler Ve Oturma Eylemi*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını Doçentlik Tezi, İstanbul, 1970-1971, 59.

³³ *Hayat Ansiklopedisi*, Hayat Yayınları, 5. Cilt, s. 2357

Batı mobilya sistemine ait mobilyalar ise Tanzimat'tan sonra günlük hayata girmiştir. Sandık yerine 'konsollar', kerevet yerine 'kanepeler', 'koltuklar' kullanılmaya başlanmıştır. Yemek, yerdeki sini yerine, masa üzerinde yenmeye başlanmıştır. Çeşitli iskemleler yapılmış, yer yataklarının yerini geniş, rahat 'karyolalar' almıştır. 20. Yüzyıl'a kadar olan sürede Türk toplum yapısının geçirdiği köklü değişimlere karşılık, mimari mekan temel ilkelerinde kararlı, kalıcı bir süreklilik görülmektedir. Oda büyüklükleri 'biçimseldir', değişken değildir. Mobilyaların bir bölümü sabit mekana uyumlu ve mimarinin bir parçası şeklindedir. Şilte, sini, yastık, divan ve benzeri mobilyalar ise esnek yapıdadır. Odalar arasında, gömme dolap ve yükükler yapılması (kullanılmayan yatak, masa, ve bunun gibi eşyanın kaldırılması için) Türk yapı geleneğinin başlıca özelliklerinden biridir. Yatak şilteleri gömme dolaptan çıkarılarak yere serilmektedir.

1.3. BATI YAŞAMINDA MOBİLYA: "OTORİTE" DÜZENİ VE MOBİLYA

Mobilya'nın tarihsel gelişiminde yer alan ikinci sistem, "Batı" yaşam modeline uygun *batı mobilya sistemidir*. Batı mobilyası, batı kültürü ile özdeş, katı, sistemli, standart formlara sahip bir yapıdadır.

Descartes'ın "Düşünüyorum öyleyse varım"³⁴ özdeyişi, olgucu Batı felsefesi'nin öncüsü ve simgesi olmuştur. Batılı insan varlığını düşüncesiyle kanıtlar!

İnsanın öne çıkarıldığı bu düşünce yapısında, doğu mobilya sistemlerinde olduğu gibi ekoloji öne plana çıkmamaktadır. İnsan odaklı düşüncede insanların varlığını sürdürebilmeleri için kurdukları otoriter düzenin mobilyalara da yansıdığı görülmektedir. Bu nedenle bu sistemi; *otoriter batı mobilyası* olarak tanımlamak mümkündür. Doğu kültüründeki esneklik dolayısı ile belli bir mobilya tanımı yapılamasa da, batı kültürlerinde belirgin mobilya tanımlarının mevcut olduğu

³⁴ P. Rosendal, M. Yudin, *Felsefe Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1997, 101.

görülmektedir. “Ev eşyası olan masa, iskemle, koltuk, kanepeler, divan, dolap, kitaplık, büfe, karyola ve benzeri ürünlerin hepsine “mobilya” denir”³⁵.

Batı sisteminde günlük hayatta geniş yeri olması bakımından, mobilya üretimine önem verilmiş, mobilyaların işlevsel olması sağlanmıştır. Tarihin eski çağlarından beri genel olarak ahşaptan yapılan mobilyalar, malzemenin gelişimi ile birlikte pekçok malzemedan üretilir hale gelmiştir. 19. Yüzyıl öncesinde Batı’da doğramacı ve marangoz işi olan mobilya üretiminde, döşemeci, cilacı, camcı gibi değişik sanat meslek dallarından da faydalanılmaktaydı.

Batı mobilyasının sanayi öncesi dönemde nasıl bir gelişim izlediğini saptamak için aşağıdaki şematik sınıflandırma izlenebilir.

1.3.1. BATI MOBİLYASININ DÖNEMLERE GÖRE SINIFLANDIRILMASI VE GELİŞİM ŞEMASI

Tarihsel değişim içinde etkili olmasından dolayı sanayi öncesi dönemde mobilyanın hangi anlamda kullanıldığı ve mobilya tasarımının ne yönde geliştiğine bakmak gerekmektedir.

Genel olarak gelişen toplumsal yapı, yenilikler ortaya çıkarır ve bu değişim yaşam mekanlarının ayrılmaz parçası olan mobilyada da etkisini gösterir. O nedenle, yeni kullanım alanlarının oluşması yeni mobilyaları ortaya çıkarmıştır. Nitekim, oturma ve depolama elemanı olma özelliğine sahip *sandıklar*; ihtiyaçlar doğrultusunda biçimlenmiş yerleşik düzende dolap haline dönüşmüştür. Sandık kullanımının önemi azalsa bile kullanılmaya devam edilmiş, oturma elemanı özelliğini ise ortaya çıkan sıra, peyke ve bunun gibi oturma elemanlarına devretmiştir.

³⁵ *Hayat Ansiklopedisi*, Hayat Yayınları, 5.cilt, 2356.

Oturma elemanı, sandık, masa, yemek mobilyaları, çalışma mobilyaları, ve diğer çeşitli mobilyalara yeni işlevler eklenerek, yeni mobilya ürünleri ve türleri ortaya çıkmıştır. (Bakınız Tablo 5,6)

1.3.2. SOSYO- KÜLTÜREL AÇIDAN BATI'DA MOBİLYA

Gündelik hayatta, insanlar birçok değişik nesneye ihtiyaç duymakta ve kullanmaktadır. Bu nesnelerin faydalı özellikleri ve kullanım özellikleri gündelik yaşamı etkilemektedir. Bu bağlamda, belirli bir ürüne duyulan istek genellikle belirli bir yaşam tarzı kavramına ve belirli bir yaşam kalitesine bağlıdır. Zaman geçtikçe, nesnelerin öneminde, yaşamımızda oynadıkları rolde, üretim, dağıtım ve kullanım şekillerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Gündelik kültür içinde yaşadığımız somut çevre - çeşitli etkenlerin karmaşık etkileşimiyle biçimlenmektedir.

Bu gerçeklerin ışığında, Batı kültürlerinde mobilya kavramı Doğu kültürlerinden farklı bir gelişim izlemektedir. Öncelikle mimari yapı farklılıkları, mobilya kavramlarını biçimlendirmektedir. Ayrıca bu biçimlenmede teknoloji, gündelik yaşamda kullanım, estetik tercihler, değişen yaşam biçimleri gibi dış faktörler etken olmaktadır. Bu faktörleri, belirli dönemlerin kimliklerini taşımakta olan tasarımları ve ürünleri değerlendirerek bir bakıma mobilya tasarım tarihinin özel dönemlerini ele alabiliriz. (Bakınız Tablo7)

1.3.3. SANAYİ ÖNCESİ MOBİLYA TASARIMI VE ÜRETİMİ

Üretim kaynakları ve mobilya tasarımından, sanayi öncesi dönemde doğu ve batı mobilyasında, formlarda olmasa bile, üretimde benzer durumlar görülmektedir.

Prof. Önder Küçükerman, 'Kişi- Çevre İlişkilerinde Çağdaş Gelişimler ve Oturma Eylemi' isimli doçentlik tezinde, üretim dönemlerini; dönemlere ait özelliklerine göre;

- “1. İkel toplumlardan 19. Yüzyıl'a kadar insan gücü ile üretim dönemi,
2. 19. Yüzyıl Makine Gücü ile üretim dönemi,

3. 20. Yüzyıl Fabrika gücü ile üretim dönemi³⁶ olarak, üç bölüme ayırmaktadır. Bu üç farklı dönemde mobilyaların üretim amaçları ve biçimlerinde farklılaşma ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, mobilya'nın biçimlenmesinde sosyal, siyasal, teknolojik bütün etkenler rol oynamıştır. Tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu ve batı toplumlarının genel yapısında ciddi farklar vardır. “Ortaçağ'da Osmanlı İmparatorluğu gibi toprak kazanmak amacıyla savaşan devletlerin karşısındaki devlet türü, İtalyan kent devletleri ve özellikle de Venedik tarafından temsil edilen (Ticaret Devleti), modeliydi³⁷. Bu dönemde Avrupa'da ticaret devleti fikri yükselmiş ve uluslararası ilişkiler güçlenmiştir. Ticaret, iletişim ve etkileşimi güçlendirmiştir. Benzer inanışlar çevresinde toplanan bu toplumlar, yaşamsal etkinliklerde de benzer eğilimlerde mobilyalar kullanmışlardır. Bu özellikler birbirleriyle yüksek iletişim içinde bulunan devletlerin mobilya anlayışının paralelliğinin göstergesidir. Ülke yönetimlerinin genel tutumları toplum yaşam koşullarını, yaşam koşulları da kullanılan mobilyaları birebir etkiler. Bu sebeple mobilya üretimi ile ilgili sonuçlara varabilmek için yapısal olarak genel üretim verilerine bakmak gerekmektedir.

Üretim teknolojilerine bakarken, üretimi artırma çabasıyla ilgili bir eğilim olarak ‘*merkantilizm*’in yorumlanması gerekir. “*Merkantilizm*, özellikle 16-17. Yüzyıllarda Avrupa'da egemen olan, ulusal gücün ihracat fazlasıyla artacağı görüşünden hareketle ekonomik yaşamı düzenleyen hükümet uygulamaları ve ekonomi felsefesidir³⁸. Burada, ihracatın ithalattan fazla olması asıl hedeftir. Avrupa'da feodalizm çöküp, yerine ulus devletlerin kurulduğu ve ticaret kapitalizminin gelişmeye başladığı dönemde, ortaya çıkan merkantilist sistemin temelinde içe karşı ‘müdahalecilik ve sanayileşme’, ülke dışından gelen ürünlere karşı ise ‘korumacılık’ vardır.

³⁶ Önder Küçükerman, *Kişi- Çevre İlişkilerinde Çağdaş Gelişimler Ve Oturma Eylemi*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını Doçentlik Tezi, İstanbul, 1970-1971, 59.

³⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1. cilt :1919-1980, İstanbul, 2001, 89.

³⁸ Ibid., 114

“Sanayi Devrimi” sonrası el işçiliğinde makineleşmeye geçişle birlikte bütün bu oluşumlar farklı bir anlam kazanmış, tüm toplumsal yaşam, özellikle üretim, köklü değişimleri gerçekleştirmiştir. Üretimle ilgili her sektörde olduğu gibi *mobilya* üretiminde de sanayi devriminin önemi büyüktür.

Mobilya ile ilişkisi açısından, “Sanayi Devrimi” etkisiyle değişim yaşayan konut tipolojisine değinmek gerekir. “Tarımsal dönem konutunu endüstri devrimi sonrası konuttan ayıran en önemli özelliği ev ve işyerinin birlikteliğidir. İş ve aile yapısı kültürel bir bütünün parçaları olarak birbiriyle bağıntılıdır. Yaşama mekânın çalışma mekânından ayrılışı erken 19. Yüzyıl’dır. Geleneksel konut formlarının ortak noktası ikametinin bugün çekirdek aile olarak bildiğimiz birimin sınırlarının dışına çıkmasıdır. Tarımsal dönem konutu, atölye, depo, ticarethane gibi birimlerin yanında büyük bir aileyi sınırları içinde barındırır. Konut zaman içinde büyük ailenin değişimine bağlı olarak (örneğin aileye yeni fertlerin dahil olması gibi) spontane değişim gösterir”³⁹. Mimari ve mobilyalar toplumların yüzyıllardır yaşaya geldikleri yerin topoğrafyası, iklim özellikleri, insan ilişkileri kısaca kültürel ve fiziki çevre evin karakteri belirler.

Tarımsal dönem konutunda ‘yaşantısal, mekansal ve zamansal’ süreklilik üç önemli özelliktir. Barınma kültüründeki kırılma, sanayi devrimi ile beraber gerçekleşir. Sanayi devrimi sonrasında 20. Yüzyıl’da gelenek, aidiyet ve doğallığın yitirilmesi sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle “Sanayi Devrimi”nin insanların ülke coğrafyaları üzerindeki dağılımlarında önemli değişimlere neden olduğu bilinmektedir.

Sanayileşmenin belli alanlarda yoğunlaşması, hızla gelişen yeni kentlerin doğuşuna neden olmuştur. Bu ‘modernleşme’ diye tanımlayabileceğimiz ve zamanla tüm dünyayı etkisi altına alacak bir sürecin başlangıcıdır. ‘Alet dönemi’ biterek, ‘makine çağı’ başlamıştır. İngiltere bu gelişmelerin merkezinde yer almaktadır. Sanayi devriminin bir sonucu olarak, 19. Yüzyıl başında şehirlere göç ile ortaya

³⁹ Özgür Bingöl, *Modernleşme ve Konut Mimarisi Endüstri Devriminden Sonra Barınma Kültürü Değişimi*, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bina Bilgisi Anabilim Dalı Y.L. Tezi, 2001,17.

çıkan konut sorunu mimariye yeni bir bakış açısı getirmiştir. Değişen mimari ile mobilya üretiminde de değişiklik yaşanmıştır.

1.4. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE “MOBİLYA” KAVRAMININ GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMLERİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı toplum yaşamı, pek çok kez değişimler yaşamıştır. Bu değişimler mekanlara da yeni ürünler olarak yansımıştır. Bu değişimde iç ve dış faktörler etkili olmuştur. Örneğin fethedilen bölgelerdeki gelenekler ve ilişkili olduğu ülkelerdeki, batı kültürü etkisiyle kullandığı mobilya kavramlarında değişiklikler yaşanmıştır.

Geleneksel doğu mobilyasından başlayarak yola çıkan Osmanlı kimliği, II. Ahmet, I.-II. Meşrutiyet, II. Abdülhamid ile belirginleşen batılılaşma eğilimiyle batı mobilya düzenine geçiş yaşamıştır. Aslına bakılırsa bu, toplum açısından kabul edilmesi zor bir değişim olmuştur. Bu değişimleri incelerken yaşanan tarihsel süreci uygun olarak;

1.1299-1450 dönemi: Göçebelikten yerleşik düzene geçiş dönemi mobilyası,

2.1450-1838 dönemi: Yerleşik düzenle, doğu sistemini kabul eden Osmanlı mobilyası,

3.1850- 1883 dönemi: Doğu sisteminden batı sistemine yaklaşan Osmanlı mobilya'sı

4.1883-1900 dönemi: Batı sistemine geçme çabasındaki Osmanlı mobilyası olarak ele almak mümkündür.

1.4.1. 1450-1838 ARASINDA GÜNLÜK YAŞAMDA MEKAN VE “MOBİLYA” KAVRAMI NIN İLK DÖNEMLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda üretim kaynakları ve mobilya tasarımı açısından, sanayi öncesi döneme baktığımızda batı mobilya sistemi ile arasında büyük farklar bulunduğu görülmektedir. Mobilyalar, yaşam biçimleri, ihtiyaçlar, inançlar etkisiyle biçimlenmiştir ve birincil işlevi ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Bu bakımdan

mobilya kavramının ele alınış biçimi, batıya göre tamamiyle farklıdır. Bunun nedenlerinin irdelenmesine aşağıda, takip eden alt başlıklarda yer verilecektir.

“Osmanlı döneminin mobilya kavramını incelerken doğru sonuçlara ulaşabilmek için öncelikle dönemin kayıtları olan ‘Şer’iyye Sicilleri’ni de incelemek gerekmektedir”⁴⁰.

‘Şer’iyye sicilleri’, Osmanlı tarihinin kaynakları arasında birincil derecede önemli belgeler, tarihe temel kaynaklardır. Şehir tarihleri ve mahalli hayata ait araştırmaların birinci derecede kaynağının şer’iyye sicilleri olduğu görülmektedir. Fertlerle fertler, fertlerle devlet arasındaki bütün önemli olayların kaydedildiği Şer’iyye Sicilleri, sosyal tarih ile ilgili önemli kaynaklardır.

Her ‘şer’iyye sicili’ bulunduğu yerin ekonomik hayatına dair gerçek tarih vesikalarıdır. 15. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl arasındaki dönemde Türk halkının ve özellikle de Anadolu halkının sosyal ve ekonomik yapısı, ithalat ve ihracat ürünleri, imal ettiği sanayi mamulleri, mevcut sanat ve meslek çeşitleri, ve benzeri tüm bilgiler şer’iyye sicillerindeki kaynaklardan öğrenilebilmektedir. Bu belgelerden Osmanlı devletinin genel toplumsal yapısı, kullandığı mobilyalar hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Ancak mobilya üretim ve kullanımına ilişkin hiç bir şer’iyye sicili bulunmadığı görülmektedir.

Diğer yandan dönemin belgesi niteliğindeki şer’iyye sicillerinin günümüzdeki “patent beratı” gibi bir karşılığında vardır. Bu düşünceyle konuya baktığımızda, mobilya ile ilgili hiçbir belgenin olmaması, ortaya Osmanlı devletinde mobilya üretimi ile ilgili belgelenebilecek özel yöntemler geliştirmediği, geleneksel üretimin devam ettiğini göstermektedir.

Bu koşullar altında “Mobilya” kavramını, Osmanlı’nın toplumsal değişimlerini de ele alarak, dönemselsel olarak incelemek gerekmektedir.

⁴⁰ Mehmet İpçioğlu, “Şer’iyye Sicilleri”, Osmanlı Arşivleri internet sayfası

16. Yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul; aynı zamanda imparatorluğun üretim, ticaret merkezidir. Yönetim tarafından ithalat yapılması onaylanmadığından, yerli ürünler tercih edilmekteydi ve bu nedenle de yerli ürünler değerliydi. Az sayıdaki sanayi işletmeleri devletin mülkiyetinde lonca yönetim ve kontrolündeydi. Üretim kurallara bağlıydı. İstanbul'da ve eyalet merkezlerinde üretilen ürünler belirlenen ölçülere göre yapılıyordu. Yönetimin istemediği veya ekonomik bakımdan sakıncalı gördüğü ürünler üretilmiyordu.

1800'lerin ikinci yarısı öncesinde mobilya üretimi hakkında herhangi bir resmi kaynak yoktur. Bu nedenle döneme ait genel bilgilere dayanarak toplum yaşamındaki mobilyayı yorumlamak mümkündür. "mobilya" kavramına bakarken Osmanlı imparatorluğu'nun dış dünya ile ilişkilerinde ve koşulların belirgin özelliklerinde ilginç bir sentez bir toplum yapısı önem taşımaktadır.

"17. Yüzyıl. başında Türk sanayiinde loncalarda örgütlenmiş zanaat tipi sanayi, önemli bir gelişme göstermektedir. Bu konuda bir fikir vermek için, 1638 sayımına dayanarak, Adnan Giz'in verdiği rakamları belirtilebilir. Bu rakamlara göre, yalnız özel sanayide, 46.426 kişi, çalışmaktadır. Osmanlı sanayiinde, zanaat tipi imalattan «manüfaktür»e doğru yol alındığına hükmetmek gerekecektir. Kalabalık sayıda işçi kullanan iş yerlerinin varlığı, lonca sisteminin de zorlandığının belirtisi sayılabilir".⁴¹

"Üç kıtanın kavşak noktasında, otuz milyonluk nüfusuna dayanan Osmanlı gücü, 18. Yüzyıl'ın başlarında, Orta Asya'dan 10. Yüzyılda yola çıkarak Anadolu'ya göç eden Oğuz kabilesinin çifte hareketinin bir sonucudur: Bunlardan biri, yerleşik düzene geçmedir"⁴². Yerleşik düzen ile birlikte toplum sosyal alışkanlıklarından vazgeçmemiş, yerleşik düzeninde de bu alışkanlıklarını korumuştur. Sosyal hayatında batı gibi belli bir yükseklikte sınırlandırıcı bir oturma sistemi geliştirmek yerine göçebe toplumu iken kullandığı bağdaş kurma, uzanabilmeyi sağlayacak

⁴¹ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün- Bugün- Yarın)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, 22

⁴² Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, 329.

vücudun özgürce hareket ederek biçimlenmesine imkan tanıyan esnek sistemlere yönelmiştir. Genel olarak söylemek gerekirse, Osmanlı; kendi yaşam biçimine göre bir ‘mekan kimliği’ oluşturmuştur.

“Orta Asya’da başlayan ve Anadolu’da biçimini alan yaşama gerçeğinde günlük mekan, çok pratik biçimde kurulmakta ve kullanılmaktaydı. Bu pratik gerçek, zamanla bir ‘mekan kimliği’ biçimine dönüşmüş ve bu sistemin temel ürünleri birer ‘sembol’ olmuştur. Bu nedenledir ki, başta halı olmak üzere, dokumalar, kilimler, yer hasırları gibi en temel elemanların üretimi, standartları, boyları ve fiyatları sıkı biçimde denetlenmekteydi. Çünkü mekan kimliğinin temel öğelerinin korunması gerekiyordu”⁴³.

Bu dönemde yaşanacak mekanda; en temel elemanlar olan ve standartlara bağlı olarak üretilen halılar, dokumalar, kilimler, yer hasırlarının yanı sıra minderler, yastıklar temel işlevleri yerine getirmekteydi. Bu elemanlar mekanda esnek bir anlayış sağlamıştır. Tüm bu öğeler mekanın parçası olarak düşünülmüştü ve mekansal olarak evin tasarımının bir parçası olarak ortaya çıkmaktaydı. Hiç kuşkusuz bu koşullar altında, Batı’da olduğu gibi mobilya ayrı bir kavram olarak ele alınmamıştır. Bunun yanı sıra; inançsal yaşamsal ihtiyaçlardan doğan; “dönme dolap”, “çeyiz sandığı”, “rahle” gibi işlevsel mobilyalar, toplumsal yaşamda yoğun olarak yer almaktaydı.

Ancak, 700’li yıllarda Osmanlı’nın, üretim düzeni çağa uymaz hale gelmeye başlamış ve bu durum yenileşme, gelişme ihtiyacını doğurmuştur. Bu durumda, “Geleneksel yapıyı sürdüren çoğu devletler gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nda da, diplomatik heyetler ve dışişleri hizmeti yoktu. Ancak o tarihlerde Osmanlı elçileri Avrupa devletlerini keşfe çıktılar. Yirmisekiz Mehmet Said’e Viyana ve Paris’te ‘uygarlık ve eğitimin araçları hakkında tam bir inceleme’ ve imparatorlukta uygulanabilecekler üzerine bir rapor hazırlama görevi verildi”⁴⁴. Bunlar, aslında

⁴³ Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *TOMBAK, Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998), 22.

⁴⁴ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Adam Yayınları, İstanbul, 4. cilt, 2001, 341.

Osmanlı Devletinin dışı açılma girişimini ve bir anlamda değişimin ilk adımlarını oluşturmuştı.

Geleneksel Osmanlı mobilyasında, hareket esnekliği çok önemliydi. Dokumalar da geleneksel mobilya gerçeğini tamamlayıcı önemli bir unsurdu. Osmanlı mobilya kavramında; sert herhangi bir düzlemi yastıklar, minderler sayesinde insan vücudunun rahat edebileceği her insana uyumlu mobilyalara dönüştürmek mümkündü. Bu esnek yaklaşım göçebelik döneminden beri süregelenmekteydi.

Oysa, dışı açılım eğilimlerinin gelişmeye başladığı dönemde, II. Mustafa ve III. Ahmet'e sadrazamlık yapan Damat İbrahim Paşa'ya göre, devletin modernleşmesi, kültürü geliştirme yolundaki girişimlere bağlıydı. Bu dönemde Batı toplumlarına ilgi artmış içe dönük Osmanlı toplumu dışı dünyadan etkilenmeye başlamıştır. Sonuç bakımından bu durum; Batı mobilya sistemini 'ülkeye fikren ithal etmek değilse bile, batı yaşam tarzına yavaş yavaş özenilmeye başlanması' anlamına gelmektedir.

Bu arada gözden uzak tutmamak gerekir ki, Osmanlı ülkesinde *kentler*, iktidar temsilcilerinin merkezleriydi. Temel ihtiyaç üretimi yanı sıra, lüks tüketim ürünleride kentlerde üretilmekteydi. Ekonomik etkinlikler ise loncalar biçiminde örgütlenmişlerdi.

Osmanlı kentinde yerleşme iki bölümden oluşmaktaydı. "Büyük tapınak ve büyük pazarın bulunduğu bölümde kentin ekonomik ve sosyal hayatı odaklaşır; burası planlı ve organize dir"⁴⁵. Üretim bölgeleri pazara yakındır. Mobilya üretimi de bu üretim bölgelerinde yer almaktadır.

Başkent İstanbul'da da durum böyleydi. "Büyük Osmanlı kentlerinde ticaret ve endüstri bölgesinin çekirdeği sayılan Bedesten'in inşasına 1456 yılında karar

⁴⁵ Ahmet Refik, Sami Önal, *Eski İstanbul*, İletişim Yayınları, 29-33

verilmiştir. İstanbul'da dokuma, silah ve öteki değerli maddelerin satıldığı kubbeli bir bina olan ilk Bedesten'de, 140 dükkan ve 'sandık' vardı: En zengin tüccar kesimi bu güvenceli binada oturur ve ihraç malları getirmek için tavr-i seffar denilen ajanlarını kervan veya gemiyle uzak memleketlere gönderirler ya da sırf kervan ticaretiyle uğraşan gezginci tüccarla, kârı paylaşmak üzere sözleşmeler yaparlardı"⁴⁶.

Ancak diğer yandan Osmanlı devletinde, özellikle başkent İstanbul'da üretim yatırımı daha çok askeri ihtiyaçlara yönelik bir biçimde yapılıyordu. Dolayısıyla her tür üretimin en yoğun olduğu başkent İstanbul'da bile, mobilya imalatı bu dönemde gelişmemiştir. Geleneksel binalar yapılırken, mimari ile bir bütün olarak düşünülen sedirler için ahşaptan gerekli yükselteler yapılıyor, üzeri kumaş ve halı ile kaplanıyordu. Minder, yastık kullanıldığı için dokumaların değiştiği, ancak kullanım biçiminin farklılaşmadığı gözükmemektedir.

Mimari bir eleman olan mobilyaların yanı sıra, mimariden bağımsız olarak geleneksel ustalar tarafından üretilen rahle, sehpa ve benzeri mobilyalar ise şehirlerin alışveriş merkezlerinden satın alınıyordu. Dönemin alışveriş merkezleri ise, Bedesten ve çarşı olarak isimlendiriliyordu. *Bedestan*; "Bazzazistan veya Baziztan'dan bozma bir kelimedir. Hemen her büyük şehirde bez satılmak için yapılmış olan kapalıçarşılara verilen addır. İstanbul'da ikisi büyük çarşıda, biri Galata'da olmak üzere, 3 bedestan vardır"⁴⁷.

Çarşı; "Üstü kapalı pazarlara verilen isimdir ve güzel bir örnek İstanbul'daki büyük çarşıdır"⁴⁸. Bu alışveriş merkezinde, "1489 yılında 641 dükkan (33'ü ayakkabıcı, 33'ü mestçi, 44'ü takkeci, 50'si abacı ve terzi, 76'sı kuyumcu ve başka sanatlar) vardı"⁴⁹. 1500'li yıllardan sonra dükkan sayısı 1000'i bulmuş, çarşıların üstü örtülerek, İstanbul'un ticaret merkezi Kapalıçarşı meydana gelmiştir.

⁴⁶ Ibid., 29-33

⁴⁷ *İslam Ansiklopedisi*: 1970ed. MEB Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2.cilt,440.

⁴⁸ Ibid., 360

⁴⁹ Ahmet Refik, Sami Önal, *Eski İstanbul*, İletişim Yayınları, 29-33

Osmanlı İmparatorluğu'nda üretimde teknolojik gelişimin ve kurumlaşmanın 15. Yüzyıl ve 16. Yüzyıl sonuna kadar hızlı bir gelişme göstermekte olduğunu görmekteyiz. Ancak bunun yanısıra, 1565 yılında İstanbul'da yapılacak hasırların bile, 'nizami en ve boyda yapılması gerektiğini bildiren ferman, standartlar ile ilgili bir göstergeydi. Standartların geleneksel üretim sürecinde çok önemli bir etken olduğu görülmektedir.

Bu durumda mekan kavramının içinde yer alacak ürünlerin tasarımı da, benzer bir üretim düşüncesiyle ortaya çıkmaktadır. Nitekim, 1567 yılında Topkapı Sarayı içinde yapılacak bir oda için düzenlenen ve Fatih Sultan Mehmet'e ait olan ferman, bu düşüncenin bir karar biçimine nasıl yansıdığını özetle şöyle göstermektedir:

“Mimarbaşına; İstanbul'daki sarayımda, uygun yerde yaptırılmasını istediğim odanın resmini çizip yollamışsın. Kabul ettiğim şekle uygun olarak çok mükellef olmayan, israf ve aşırı harcama yapmadan, resimde görülen oda acele olarak yapılınsın!”⁵⁰.

Bu dönemde Osmanlı toplumunun kendine ait bir mekan ve mobilya kavramı vardır ve bu kavramlar batı mobilya sisteminden tamamiyle farklıdır. Batı, yaşam mekanını bir bina ve içine yerleştireceği mobilyalar olarak görürken, toplum mobilyayı mekanın bütünleşik bir parçası olarak algılamaktadır.

Gerçekten de “Eşitlikçi ve toplumsal hareketlilik görünümünün yanı sıra, Osmanlı toplumu, tam tersine, geleneklere inatla bağlılık görünümünü de sunuyordu”⁵¹. İslam, bireyciliğin yer almadığı bir toplumdur. Ekonomik düzende bireyin tek başına kalmasına izin vermemektedir. “Bir yanı etnik ve dinsel, öbür yanı mesleki; ve o çerçevenin dışına kaçmak ne olanaklı, ne de istenebilir bir şey değildi”⁵².

⁵⁰ Ibid., 29-33

⁵¹ Juan Goytisolo, *Osmanlı'nın İstanbul'u*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1989,25.

⁵² Ibid., 25

Günlük yaşamdaki mekanlar incelendiğinde; “Bireyin kimliği bir toplumsal-kültürel ortamın ürünü olduğu ve kimliğin kültürel yapının sonucu olduğu görülür. Bu bir kodlar sistemidir. Birey kendini bu yapı ve kodlar sistemi içinde tanımlar”⁵³.

Bu durumu ayrıntılı olarak değerlendirmek önem taşımaktadır: Mobilyayı ürün kimliği açısından incelediğimizde evrensel- yerel, merkezi bütünleşme-merkezsel olmayan bütünleşme, toplum- birey, kültür- karşı kültür, aidiyet- kimlik olgularının incelenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kimliğin oluşturulmasında aidiyetin, özdeşleşmenin, bir gruba referansın gerekliliğine karşın, kimliksel öğeler biçimseldir ve bir esnekliği içerir. Tercihle bulunduğumuz kimliksel öğeler çeşitlidir.

Ulusal- kültürel kimlik, toplum yaşantısını belirler. Tasarım-üretim-tüketim süreçleri açısından bakıldığında, günümüz için kurum kimliği, marka kimliği, biçim kimliği, tasarımcı kimliği gibi etkenlere karşılık Osmanlı toplumunu belirleyen kimlik, genellikle ülke kimliğiydi.

Bu nedenle de, Osmanlı İmparatorluğu’nda sosyal, siyasal ve kültürel ‘çok kültürlülük’ kavramı; Osmanlı toplum yapısının temel özelliğini oluşturmaktadır. “Geleneksel, küçük toplumlarda yaşayan insanların kimlikleri vardı ama kimlik sorunları yoktu. Sosyal-kültürel değişimlerin yayılıp hızlanmasıyla, kişilerin kimlik kavramı, seçimi ya da özdeşimi bir sorun oldu çıktı”⁵⁴ demektedir.

Bu cümleden, Osmanlı toplumunda kişilerin kendine ait bir kimliği olmadığını, ancak toplumsal kimliğin kişiler üzerinde etkin olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu koşullar altında kültürün yapısı, toplumların ‘düşünce sistemlerini’ ve kimliklerini oluşturmaktadır.

⁵³ Hüseyin Kurtuluş, *Endüstri Tasarımında Kimlik Sorunu ve Bir Model Önerisi*, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 1996, 2.

⁵⁴ *Ibid.*, 12.

Bu dönem Osmanlının Avrupa'daki topraklarının yüz ölçümünün Asya'dan büyük olmasına karşın; genel olarak geleneksel Doğu kültürüne ve kendi coğrafya temelinde dayalı çok kültürlü kimliğe sahip bir toplum olduğu görülmektedir. Hiç kuşkusuz üretim de bu kavrama bağlı olarak gelişmişti.

Bu dönemde bütün üretim lonca teşkilatının denetiminde yapılmaktadır. Loncalar imparatorluk başkentinin toplumsal dokusunu oluşturuyordu. Mobilya üretimini de kapsayan bu üretim sistemini incelemek üretim kimliğini anlamak bakımından önem taşımaktadır. (*Bakınız Resim Sayfası 3*)

1.4.2. MOBİLYA TASARIM VE ÜRETİMİNİN ÖRGÜTLENMESİ

1800'li yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda "mobilya üretimi" üretim örgütlerine bağlı olarak yapılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda mobilya üretimini doğrudan etkileyen sanayileşme olgusunu 1850 yılından başlayarak ele almak gerekmektedir. 1800 yılları öncesi dönem ele alınırken yaşanan 'veri' sorunu burada da ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni "19. Yüzyıl sonları, 20. Yüzyıl başlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nda, günümüzde olduğu gibi, bu konularda sürekli veriler üreten kuruluşlar yoktu"⁵⁵.

1913- 1915 Osmanlı Sanayi Sayımı, üretimle ilgili değerlendirmeler yapmamıza imkan tanımaktadır. Bu dönemde 1800 öncesinde olduğu gibi; "Osmanlı sanayii, geleneksel olarak, büyük ölçüde el sanatlarına ve esnaf biçimi örgütlenmeye dayanmaktadır"⁵⁶.

Osmanlı sanayisinde üretim iç pazar ihtiyaçlarına yöneliktir. Mobilya sektörü de iç pazara yönelik üretim yapmaktadır. Üretilen mobilyalar batı mobilya sistemi üretim yapısında değildir. Duraklama ve gerileme döneminde dış dünyaya açılmaya

⁵⁵ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, 8.

⁵⁶ Nusret Ekin, *Endüstri İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1976,224.

kadar toplum yapısı, kamu, eğitim, sağlık sistemleri bu yapıya uygun eğilimler göstermiştir.

Bu durumda, “Ülkenin Avrupa sanayi ürünlerine açılmasında, önce İngiltere ile 1838 yılında, daha sonra da diğer Avrupa devletleri ile imzalanan ticaret sözleşmelerinin büyük etkisi olmuştur”⁵⁷.

Ancak gerileme döneminde başta İngiltere olmak üzere, batı devletlerine borçlanılmış, yapılan ticari anlaşmalarla bu ülkelerin öngördüğü ödümler verilmek durumunda kalınmıştır. “Osmanlı İmparatorluğu, 1820-1911 yılları arasındaki bu süreç içerisinde, ‘yarı sömürge’ bir nitelik edinmiş ve sınai ürünler ithal eden, tarımsal kaynaklı hammadde ihraç eden bir ülke konumuna düşmüştür”⁵⁸.

Sonuçta da Avrupa devletleri için büyük bir ticari kapasiteye sahip Osmanlı; dış direktmeler sonucu içe dönük yapısından sıyrılarak Batı yaşam uslubunu kendi kültürüne uyarlamaya çalışmıştır.

1.4.2.1. LONCA, GEDİK, EHL-İ HİREF, ENDERUN VE GELENEKSEL SARAY MEKANLARI: TOPKAPI SARAYI VE DÖNEM MOBİLYALARININ GENEL SINIFLANDIRILMASI

Osmanlı'nın en önemli esnaf örgütü olan “*Loncaları*” ele almak için kökeninin dayandığı diğer geleneksel üretim örgütlerini de ele almak gerekir. Çünkü daha sonraki dönemde ortaya çıkan Lonca, aslında eski Ahilik geleneğinin bir uzantısıdır.

Ahilik; “14.15.Yüzyıl’da Anadolu’da ve Müslüman Türklerin toplu bulunduğu kentlerde gelişen, yapısında Orta Asya Türk törelerinden izler bulunan,

⁵⁷ Charles Issawi, “The Economic History of the Middle East: 1800- 1914”, *The University of Chicago Press*, Chicago,1996,42.

⁵⁸ Ahmet Makal, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850- 1920*, İmge Kitabevi Yayınevi, Ankara,1997,138.

hoşgörü ve özveriyi ana ilke olarak benimseyen, üyeleri arasında sağlam bir dayanışma bulunan, akşam yemeklerini bir arada yiyerek tapınmalarını birlikte yapan ve çoğunluğu ergen zanaatçı erkeklerden oluşan büyük bir esnaf örgütüydü. Fütüvvet: babayiğitlik, cömertlik anlamına geliyordu. Ahilik, Osmanlı devletinin güçlenmesi üzerine esnaf loncalarına dönüşerek varlığını sürdürmüştür⁵⁹.

Lonca ise, “Roma İmparatorluğu’ndan başlayarak her bir zanaat ve ticaret kolunda her düzey çalışanların tümünü içeren ve iş kolunda hammadde, kalite, fiyat denetimlerini yapan; işgücünü, istihdam koşullarını sınırlayarak denetleyen; ayrıca işyeri anlaşmazlıklarını devlete yansıtmadan çözümleyen, merkezi yönetimin güçlü olduğu yer ve dönemlerde bu güçle üyeleri arasında bir korporasyon gibi davranan, meşruluğu üyeleri arasında yaygın bir ahlak görüşü ve dayanışmadan alan örgüttü⁶⁰.

Gedik ise, “Osmanlı hukuk düzeninde belli bir alanda ticaret yapma ya da belli bir sanatla uğraşma hak ve tekel yetkisi, bırakı ve bu hakka ve tekele sahip tüccar, esnaf ya da sanatkar⁶¹ anlamına geliyordu.

17. Yüzyıl’da, yalnızca “İstanbul’da 1109 lonca bulunduğu ve bunlara üye 126.000 kişinin⁶² varlığı bilinmektedir. Batı Avrupa ve Osmanlı- Türk toplumunda, usta- kalfa ve çırak ilişkilerinin düzenlendiği bir ekonomik ve sosyal sistem olan Loncalar 19. Yüzyıl’a kadar üretim ve çalışma ilişkilerini düzenlemiştir.

“Batı’da endüstri devrimi ile ekonomik şanslarını kaybeden lonca sisteminin usta ve kalfaları, yeni ortaya çıkan fabrika sanayiinin vasıflı işgücünü teşkil ederken ‘fabrika sanayii’ ürünlerinin kapitülasyonların yarattığı olanaklarla Osmanlı toplumuna rahatlıkla girebilmesi, zanaatin çökmesine yol açmıştır. Osmanlı toplumunda küçük zanaat hayatındaki bu çöküş, bir sanayileşme hareketi ile

⁵⁹ *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*: 1982 ed. Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul, 1. cilt, 51.

⁶⁰ *Ibid.*, 1439

⁶¹ *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*: 1982 ed. Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul, 1. cilt, 813.

⁶² J. Freely, *Evliya Çelebi'nin İstanbulu- Yaşantı*, Yapı Kredi Yayınları, 2003,79-109.

tamamlanamadığı için, zanaat hayatının işsiz kalan usta ve kalfaları sanayi işçisi haline dönüştürmüşlerdir”⁶³.

Bu geleneksel düzende, bir mesleği yürütebilmek için, usta yanında çalışarak o mesleğin inceliklerini öğrenmek gerekmektedir. İstenildiği zaman bir işyeri açılmamakta, bu konuda kethüda, yiğitbaşı ve esnaf loncalarının onayını almak ve boş bir ‘gedik’ beklemek zorunluluğu vardı. Yazılı kaynaklardan bir usta veya gedik sahibinin ölümünden sonra oğlu varsa, bu gedik için genellikle yerine oğlunun tercih edildiğini görmekteyiz. Bir meslek ve sanata mensup bulunan esnafın; toplu halde şehrin bir semtinde lonca teşkil etmeleri ve bazı imtiyazlara sahip olmaları gibi özellikler, bu sistemin özelliğini oluşturmaktaydı.

Kısacası “Loncalar, hem ülkedeki üretimin kurallarını belirliyor hem de denetimini sağlıyordu. Ancak asıl önemlisi fiyatların saptanmasıydı: Bu ise, İstanbul’da sadrazam ile loncanın seçilmiş organları arasında bir tartışma sonucunda ortaya çıkıyordu”⁶⁴.

Evliya Çelebi Seyahatname’nin ilk cildinin büyük bir bölümünü İstanbul’daki bütün loncalar ve meslekler, tüccarlar ve esnaf, dükkanlar ve faaliyetleri konusuna ayırır. 1638 yılında Sultan IV. Murad’ın Bağdat seferine hazırlık için düzenlediği tören alayına ilişkin gözlemlerine dayandırır. Evliya Çelebi tören alayındaki meslek örgütleri ile ilgili “57 bölüm içinde örgütlenmiş 1100 loncadan oluştuğunu yazsa da, aslında 46 bölümünde örgütlenmiş 743 lonca bulunmaktadır”⁶⁵. Alayın altıncı bölüm’deki loncalar olarak ‘Kalafatçılar, Üstüğü Yapanlar, Üstüğü Satanlar, Marangozlar, Urgancılar, Kendirciler, Yelkenciler, Ziftçiler ve Katrancılar, Serenciler, Tulumbacılar, Pusulacılar, Kum saatçiler, Haritacılar’ ve bu gibi meslekler sayılmaktadır. Evliya Çelebiye Göre Mobilya Üreten Loncalar şunlardır; Esnaf-ı Marangozan: Bu üreticilerin dükkanları yoktur. Pirleri Hazret-i Nuh’tur Esnaf-ı Marangozan-ı Akdeniz’dir.

⁶³ Nusret Ekin, *Endüstri İlişkileri*, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1994, 5.

⁶⁴ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Adam Yayınları, İstanbul, 4.cilt, 2001,351.

⁶⁵ J. Freely, *Evliya Çelebi’nin İstanbulu- Yaşantı*, Yapı Kredi Yayınları, 2003,79-109.

Diğer yandan 1877 yılı Devlet Salnamesinde (Ticaret Yıllığı) 239 esnaf grubundan sözedilir. Çünkü Lonca geleneği Tanzimatla birlikte önemini yitirmeye başlamış ve sonuçta 26 Şubat 1910 tarihinde ‘Esnaf Cemiyetleri Hakkında Talimat’ ile esnaf kethüdarları ortadan kaldırılmıştır. Kısacası ülkedeki geleneksel esnaf loncaları yerine yeni örgütlenmeler gerekiyordu.

Ancak, Loncalar dışında, Osmanlı devletinde dönemin eğilimlerini, üretimlerini belirleyerek yönlendiren, kontrolü altında tutan üyeleri üst düzey yöneticilerden oluşan bir sistemin var olduğunu görülmektedir. Bu sistemde yer alan kişiler, üst düzey yönetici yetiştiren Enderun adlı saray okulunda yetişmekteydi.

“*Enderun*; “a.(Far.) 1. Osmanlı devleti merkezi örgütünde doğrudan sultanın hizmetinde ve emrinde bulunan kişiler ve örgütlenmeyi ifade ediyordu. Böylece Osmanlı devletinde yetenekli devşirmelerin ve ileri gelenlerin çocuklarını her yönde eğiterek devleti yönetecek yüksek kadrolara hazırlamak için kurulmuş saray okulu anlamına geliyordu”⁶⁶.

Osmanlı Devleti’ne en yüksek düzeyde idareci yetiştiren bu okul, sarayın aynı isimli bölümünde bulunmaktaydı. Bu okula genellikle devşirme çocuklarının en zeki, en yetenekli olanları alınmaktaydı. Bu çocuklar önce eğitimden geçirilmekte, bu eğitim aşamasında başarılı olanlar Enderun’a alınmaktaydı. Ama asıl önemli olanı ise, bu okuldan yetişerek üretim kararlarını alan “*Ehl-i Hiref*” sistemini tanımlamak gerekmektedir.

Hiref; “Esk. Meslekler, işler”⁶⁷ anlamındadır ve eski güzel sanatlar dışında kalan zanaatkar (kunduracılık, duvarcılık, marangozluk, dokumacılık, demircilik ve bunun gibi.) için kullanılan deyimdir.

⁶⁶ *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*: 1982 ed. Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul, 4. cilt, 693.

⁶⁷ *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*: 1992 ed. Sabah Yayınları, İstanbul, 9.cilt

“Osmanlı imparatorluğunda en üst düzeydeki “sanat erbabı”olarak “Ehl-i Hiref” denilen ve doğruca Topkapı Sarayı ile bağlantılı olarak çalışan özel bir kadro bulunmaktaydı”⁶⁸. Aslına bakılırsa, ‘Ehl- i Hiref’ topluluğu’nun Topkapı Sarayı desteği altında günümüz ‘tasarım merkezi’ işlevini yerine getiren bir sistem olduğu görülmektedir.

Önder KÜÇÜKERMEN, özgün ve daha önce hiç yayınlanmamış bir tanımla Ehl-i Hiref’in Osmanlı İmparatorluğunda dönemin en usta sanatçılarından ve tasarımcılarından oluşan bir ‘araştırma-geliştirme ve tasarım merkezi’ niteliğinde olduğunu vurgulamaktadır. “Ehl-i Hiref sisteminin, 19. Yüzyıl’ın başlarına kadar etkinliğini sürdürmüş bulunduğunu birçok belgelerden izlenebilmektedir. Bu durumda Ehl-i Hiref bugünkü anlamıyla devlet adına görev yapan ‘tasarım danışmanı’ olarak kabul edilebilir”⁶⁹. (*Bakınız Tablo 8*)

İşte, bu dönemlerde üretilen tüm ürünler gibi geleneksel mobilya da bu tür örgütlerin kontrolü altında, belli standartlara sahip olmuştur. Dönemin mobilya üretimi; ehl-i hireflerin kararları doğrultusunda meslek örgütlerinin kontrolü altında belli standartlara sahip olarak üretilmiştir.

“Ehl-i Hiref” örgütünün Topkapı Sarayı’nda örgütlenmesi, 15. Yüzyıl sonlarında, II. Beyazıt döneminde tamamlanmıştır. Belgelerden Fatih Sultan Mehmet döneminde Edirne Sarayı’nda benzeri bir örgütün bulunduğu anlaşılmaktadır.

16. Yüzyıl’da 45 bölük halinde örgütlenen “Ehl-i Hiref’in en önemli elemanları nakkaşlar, kuyumcular, katipler, ciltçiler, çiniciler, kumaş dokuyucuları, her türlü maden işini yapan kazgancılar, ahşap işleriyle uğraşan kündeکارlar ve marangozlardı”⁷⁰. Kendi sanatlarında yetenek ve becerileri kabul edilmiş olanların “Ehl-i Hiref” bölüklerine doğrudan alınmış olduğu görülmektedir.

⁶⁸ Önder Küçükerman, *İstanbul’da 500 yıllık Sanayi Yarışı Türk Cam Sanayii ve ŞİŞECAM*, 58.

⁶⁹ Önder Küçükerman, “Sanayi Devriminin 19.y.y. Osmanlı Devleti’ndeki Etkileri ve Sanat Kavramlarındaki Değişimler”, *Habitat 2’ye Hazırlık Sempozyumu Dergisi*, İstanbul, 1996, 48.

⁷⁰ *Théma Larousse Tematik Ansiklopedi*: 1993-1994 ed., Milliyet Yayınları, İstanbul, 6. cilt., 261.

Kaynaklara göre “Enderun ağalarından hazinedarbaşına bağlı olan Ehl-i Hiref bölüklerinde 1573 yılına ait bir kayda göre 983 kişi bulunuyordu. Ehl-i Hiref mensupları üç ayda bir maaş alıyorlardı; kendilerine iş verildiğinde ayrıca ödeme yapılıyordu. Ehl-i Hiref çalışanı sanatçıların isimleri dönemin Ehl-i Hiref defterlerinde yer almaktadır”⁷¹.

Sarayın her sanat dalına ait atölyelerinde ortaya çıkan başkent üretimi imparatorluğa bağlı tüm coğrafya’ya yayılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetim binalarının mekan kimlikleri, Ehl-i Hireflerin saray okulunda yetiştiği ve üretimi etkilediği düşünülürse imparatorluğun mobilya hakkında genel eğilimini bize sunmaktadır.

Bunu açık olarak görebilmek için, Osmanlı devletinin ilk dönemini geçirdiği Topkapı Sarayı’nın yapısı, düzeni hakkında genel bir bilgi edinmek gerekmektedir. Yaşamsal koşulları belirleyen fiziki üretimin yaşam kodlarını oluşturan, saraya bağlı “Ehl- i Hiref” sistemi, 19. yüzyılın başlarına kadar etkinliğini sürdürmüştür. Ehl-i Hiref üretimin ve üretici normları ilke ve kurallarını ve çalışma yaşamı etiğini belirleyen bir sistemdir.

Geleneksel Saray Mekanları

Topkapı Sarayı; İstanbul’un fethi ertesinde, yeni Osmanlı- Türk başkentinde devletin büyüklüğünü ifade edecek bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yeni ve eski saray olmak üzere iki saraydan oluşmaktadır. 1473 yılından itibaren Osmanlı hanedanı, 19. Yüzyıl’da Boğaziçi saraylarına yerleşene kadar kullanılmıştır.

Evliya Çelebi, Eski Saray hakkında şu bilgiyi vermektedir, ‘O asırda çevresinin uzunluğu 12 bin arşındı. Bugünkü yeniçeri Ağası Sarayı ve Siyavuş Paşa Sarayı’nın yeri daha önce adı geçen Eski Saray’ın yerinde idi.’ Eski saray çeşitli köşklere ve dairelerden oluşmuştur. Bu daireler ve köşklere mekan çözümlerinde

⁷¹Ibid., 261.

toplumsal alışkanlıklar rol oynamakta idi. Çeşitli belgelerden 1478 yılında Fatih Sultan Mehmed'in saray halkının 726 kişi olduğu öğrenilmektedir. “Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul ile sembolleşen Bizans ile birlikte Ortadoğu'nun imparatorluk geleneğine de varis olması, göreceli olarak dinamik ve göçer Asya-Anadolu geleneği ile yoğrulmuş olan önceki Osmanlı yönetim sisteminde önemli nitelik değişmelerine neden olmuştur. Sultan ve ailesiyle bütünleşen mutlak idare kavramına güç verdiği ve saray kurumunun Fatih Kanunnamesi ile bilinçli olarak bir imparatorluk sistemine uyacak şekilde hiyerarşik kademelenme kazandığı görülür. Bu nitelik değişiminin unsurları aşamalı olarak Topkapı Sarayı'nda görülebilir”⁷².

Aslına bakılırsa, Topkapı Sarayı Osmanlı devlet kurumlaşmasının bir yansıması olmuştur. Örneğin, Osmanlı merkezîyetçiliğinin sembolü olan Arz Odası, 16.Yüzyıl'da döşenmiştir. Bu Yüzyıl sonunda bu mekana konulan mücevher döşemeli, sultanın kullandığı statü mobilyası olarak kullanılmıştır. IV. Murad tarafından yaptırılan köşkleri Osmanlı klasik saray mimarlığının son örnekleridir. Bu köşkerin, eyvanlarındaki sedirler, kubbeli orta mekânlarındaki mangallar, çini süslemeli tombak ocakları ile, Osmanlı yaşam geleneğinin göstergesiydi.

Osmanlı saray yaşam biçiminin en önemli öğelerinden ‘harem’ ile ilgili olarak “İslâm geleneğinin aileye kazandırdığı kutsallık ve gizlilik ilkesi, Osmanlı sarayında en ulaşılmaz ve dramatik örneklerinden birini vererek harem mimarî kuruluşu hakkında kaynaklar sunmuştur”⁷³. 16.Yüzyıl sonunda harem ve yaşam mekanları yenilenmiştir. 18. Yüzyıl'da batının etkisi ile saraya giren Barok, Rokoko uslubu ilk olarak III. Ahmed'in Has Odasında görülmektedir. Hazine Odası ve yanındaki Has oda'nın ise I. Abdülhamid döneminde Rokoko uslubu ile dekore edildiği görülür.

“Klasik hiyerarşi, güç ve anlamlı bir ihtişam döneminin sembolü olan Topkapı Sarayı, Rokoko eklerle ömrünü tamamlarken, yerini Tanzimat Dönemi

⁷² İlhan Akşit, *Topkapı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, İnternet bilgi sayfası: www.topkapi.gov.tr

⁷³ Ibid.

Boğaziçi saraylarına bırakmıştır”⁷⁴. 18.Yüzyıl sonlarında Rokoko düzenlemelerle yaşam alanları, mobilyalar yeniden yorumlanmıştır. (*Bakınız Resim Sayfası 4,5,6*)

1.4.3. SANAYİ DEVRİMİ’NİN YANSIMALARI, DEĞİŞEN KAVRAMLAR VE “YENİ MOBİLYA” ANLAYIŞI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde “dört temel kültür süreci yaşanmıştır”⁷⁵.

- 1.Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu İmparatorlukları ile Türk ögesini de içine alan kültür
- 2.Orta doğu- İslam kültürü
- 3.Orta Asya ve Anadolu kültürü
- 4.Bizans kültürü (*Bakınız Tablo 9*)

Osmanlı’nın ikinci kültürel niteliği olarak seçkinlerle, halk yani “teba” arasında görülen kültür ikiliği çeşitli bakımlardan ele alınmıştır. Osmanlı’da üretimi halk yapmakta, vergi halktan tahsil edilmektedir. Yönetici sınıf ise üretim yapmamakta, vergi vermemektedir. Yönetici sınıf askerlik ve yönetim ile ilgilenmektedir. Din işleri ile uğraşanlar da aynı ayrıcalıklardan yararlanmaktadır.

Osmanlı düzeninde toplumsal sınıflar, ilmiyye ve seyfiyye’den oluşan askeri (yönetici) sınıf ile, reaya’dan (halktan) oluşmaktaydı. Bu iki sınıfın yaşam standartları ve düzenleri de farklılık göstermekteydi. “Osmanlı’nın üçüncü niteliği, belli bir tarihten sonra, manevi kültür öğelerini dışardan almaya başlamış olmasıdır”⁷⁶.

Aslına bakılırsa her toplumun kendi dışındaki toplumların kültürleriyle etkileşime girmesi olağandır. Osmanlı toplumunun, toprak genişlemesinin durduğu dönemlerde, siyasal çözüm önerilerini tümüyle dışardan ithal etmeye başladığı görülmektedir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu ekonomik nedenlerle, teknolojisini

⁷⁴ İlhan Akşit, *Topkapı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, İnternet bilgi sayfası: www.topkapi.gov.tr

⁷⁵ Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 40.

⁷⁶ *Ibid.*,47

geliştiremediği için dış ülkelerin pazarı olmak zorunda kalmıştır. Oysa Osmanlı'nın duraklama ve gerileme döneminde batılı ülkeler sanayileşmede artık yol almışlardır. Üstelik “Endüstri devriminin zanaat üretimini yok ederek, kitlesel üretim temelinde ortaya çıkardığı nesnelere, sosyal ve kültürel ve kuramsal düzeyde bunalımlar yaratmış, çeşitli arayışlara yol açmıştır. Zanaat değerleriyle makine üretiminin uzlaşması, anlamlı yeni bir estetiğin oluşturulması için düşünsel çabalar ve deneysel uygulamalar uzun bir zaman dilimine yayılmıştır”⁷⁷.

Bu koşullar altında, Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma girişimleri, “Ahmet III'ün 1721 yılında Paris'e yolladığı elçi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin anlamları ile ilk belgelerini vermeye başlamıştır. İlk kez batıya bir elçi gönderen Osmanlı için bu izlenimler değişimde önemli rol oynamıştır. Böylece batı ile ilk kez bir etkileşim olmuş, ve Osmanlı'nın içe dönük yapısı gereği onu tanımayan Batı için de Osmanlı'yı tanıma olanağı doğmuştur. ‘Yirmisekiz Çelebi, Paris'te *Turquerie* modasını başlattı.’ bile denilmektedir”⁷⁸.

Aslına bakılırsa, “Sanayi Devrimi”, Osmanlı İmparatorluğu'nun desteği altında çalışan geleneksel tasarım merkezi düzenini alt üst etmiştir. “Ehl-i Hiref gerçeğinden güç kazanarak geliştirilmiş olan geleneksel anlamdaki sanat üretim alanları, birden bire kendilerini bambaşka koşullarla çalışan ve büyük rekabet gücü bulunan yeni bir üretim sistemi karşısında bulmuşlardır”⁷⁹.

Diğer yandan 1850'lerde İngiltere'de oluşan “Sanayi Devrimi” süregelen tüm üretim sistemlerinin gözden geçirilmesine yol açmıştır. Batı ülkeleri İngiltere'den teknoloji ithal ederek, araştırma ve geliştirme çalışmaları yaparak kendi kaynaklarını değerlendirmiş, teknolojik gelişmeleri yaparak, değişen üretim ve toplum sistemine uyum sağlayabilmiştir. “Tarımdan sanayiye geçiş... bu devrimin 18. Yüzyılda patlak verişine değin, dünya nüfusunun %80'i tarımla uğraşüyor ve geçiniyordu. İnsanın

⁷⁷ Mehmet Asatekin, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları, 136.

⁷⁸ Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 40.

⁷⁹ Önder Küçükerman, “Sanayi Devriminin 19.y.y. Osmanlı Devleti'ndeki Etkileri ve Sanat Kavramlarındaki Değişimler”, *Habitat 2'ye Hazırlık Sempozyumu Dergisi*, İstanbul, 1996, 49.

tarladan fabrikaya girişi, binlerce yıl sürmüş bir hayatın ona bağlı değerlerin ve yapıların terkedilişi, ‘geleneklerin gömülmesi’ olmuştur”.⁸⁰

Osmanlı devleti ise, dışa kapalı yapıda dış dünyaya kapalı bir üretim modeli geliştirmiştir. Batı Rönesans’ı yaşarken Osmanlı devleti; otoritesini üzerine kurduğu inançları nedeniyle pek çok şeyi yasaklamış ve bu koşullar altında gelişimini belli bir yere kadar sürdürebilmiştir. Diğer yandan Fransız Devrimi’nin ortaya çıkardığı düşünce akımları, özgürlük kavramı bir süre sonra Osmanlı egemenliğinde bulunan toprakları da etkisi altına almıştır. Böylece Osmanlı döneminde iç sorunlarını çözmeye çalışırken Batı’daki sanayi gelişmenin farkına geç varılmıştır.

Osmanlı devletinin sanayinin geliştirilmesi girişimleri 1800’lü yılların ikinci yarısında başlatılmıştı. Ancak sanayi devleti olmak için tam anlamıyla gerekli normlara sahip değildir. İngiltere başta olmak üzere batı ülkeleri “Sanayi Devrimi” ile makineli üretime geçerken, geleneksel üretimin uzmanlaştırdığı “usta” ve “işçi”den yararlanma yollarını bulmuşlardı. Eski ve yeni sanayi arasında bir süreklilik sağlanmıştı. Oysa sanayileşmeye çok büyük bir hızla geçiş nedeniyle, sanayiler arasında sürekliliği sağlayamayan Osmanlı İmparatorluğu, hem çok sayıda yeni teknik eleman yetiştirmek zorunda kalmış, hem de önceliklerin büyük sorunları ile karşı karşıya kalmıştı

Sanayisini oluşturamamış Osmanlı İmparatorluğu, dış baskılar sonucu üretimini ithal teknolojilerle yenilemek zorunda kalmıştır. Bu süreç içinde üreticilerin teknolojilerini yenilemek için izledikleri yollar ise şöyle sıralanabilir: Geleneksel üretim yapan atölyelerini, yeni üretim sistemine dönüştürmeye çalışan üreticiler ve Batı teknolojisini ve hammaddelerin ithalatını destekleyen üreticiler.

Hiç kuşkusuz böyle bir tanımlanmamış bir değişimin yaşandığı dönemde yeni bir ‘Osmanlı mobilyası’ için de tasarım arayışları tanımlanamamıştı. Bu yüzden mobilya tasarım konusuna yönetimden, üreticiye, üreticiden halka kadar herkesin

⁸⁰ Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, Araştırma, Eğitim, Ekin yayınları, 1982, İstanbul, 4-6

katılmış olduğu görülmektedir. Üreticiler Avrupa ve Amerika'daki sanayi fuarlarına katılarak geliştirdikleri sanayi ürünlerini sunmakta ve yenilikleri öğrenmeye çalışmaktadır. Ülke tüm kaynaklarını kullanarak, sanayileşmeye çalışmıştır. Batı'dan ülkeye gelen, üretim makineleri, aletleri kullanımına geçilmeye çalışılmaktadır. Ancak geleneksel sistemde yetişmiş eleman sayısı ve bu elemanların niteliğinin bu aletleri kullanmaya hazır olmaması büyük bir sorun yaratmıştır. Bu nedendir ki, daha III. Selim Dönemi'nden başlayarak, yeni fabrikalar için yabancı ülkelere yetişmiş işçi ve mühendis getirilmeye başlanmıştır. Prof. Ülgener, “lonca baskısından ferahlamak, kuralların dışında daha karlı satış imkanları aramak eğilimlerinin arttığını ve «meslek ve sanat kadrolarının haddinden fazla taşıdığını yazmaktadır».⁸¹

Kısaca, Osmanlı İmparatorluğu, bu dönemde “Sanayi Devrimi”nin ortaya çıkardığı sorunları, sanayi kuralları ile aşabilecek bir kadroyu yetiştirmek için ilk kez önemli girişimler yapmıştır. İşte bu koşullar içinde ilk kez yetişenler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yeni mobilya sanayinin ilk yapı taşlarını oluşturmuştur.

Bu sorunları aşmak için kalıcı çözümün okul kurarak, günün deyimiyle “sanayi erbabı” kişileri yetiştirmek olduğu anlaşılmıştır. Bu okul, ürün üretimini teorik ve pratik olarak öğretmek amacıyla kurulmuştur. Devlet desteği ile kurulan bu okulda “Sanayi Devrimi”ni yaşamış ülkelere gelen, sanayide yetişmiş, mesleğinde başarılı olmuş hocalar ders vermektedir. Bu yüzden “1863'te Sanayi Mektebi'nin kuruluşu, aslında “Sanayi Devrimi”nin çok hızlı bir biçimde algılanıp, bu konudaki çözümün, üst düzeyde öğretim ve eğitim görmüş sanatçıların yetişmesinin gerektirdiğinin anlaşılmasının sonucudur. Avrupa'da sanayi üretimindeki değişimini en iyi biçimlendirecek sanatçıların yetiştirildiği ortamların da ilk kez o yıllarda kurulmaya başlanmış oluyordu”⁸².

Osmanlı Devleti, Avrupa'da ülkelerin sanayi anlayışlarını, üretim biçimlerini, yaşam çevresini, toplumsal yapısını yeniden biçimlendiren “Sanayi Devrimi”nin etkisiyle kendini yenilemek zorunda kalmıştır. Bu yenileme Batı ülkelerinden daha

⁸¹ Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni (Dün- Bugün- Yarın), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, 22

⁸² Ibid. 6

geç olmasından başka, Osmanlı İmparatorluğu için çok farklı bir durum içermektedir.

Çünkü Osmanlı, bu sisteme uyum sağlamak için geleneksel yaşamını, mimarisini, iç mekanların temel yapılarını dolayısı ile tümüyle toplum yaşantısını değiştirmek zorunda kalmıştır. *Mobilya ise, bu değişimin en büyük göstergesidir.*

Eski, “Ehl-i Hiref” düzeni ile güç kazanarak geliştirilmiş olan geleneksel anlamdaki mobilya üretim sanayisi, artık farklı koşullarla çalışan ve büyük rekabet gücü bulunan yeni bir üretim sistemi ile karşılaşmıştır. Bu yüzden aslında yaşanan köklü bir toplumsal değişimdi. Yenilenen teknolojinin desteğinde tasarım ve üretim ilkelerinin değişimi karşısında bütün bir geleneğin değişmesiydi. Bu yüzden ki, eski geleneği yaratan Ehl-i Hiref üretimdeki bu hızlı ve etkin yeniliklerin etkisiyle yok olmuştur. *(Bakınız Tablo 10)*

Kısacası söylemek gerekirse “Sanayi Devrimi” sonucunda batıda gelişen teknolojiler, batıya açılmaya başlayan Osmanlıda da etkili olmaya başlamış ancak bu yeni sisteme hemen uyum sağlayamayan Osmanlı’nın geleneksel teknolojilerinin ürünlerini yaşatmaya çalışan eski sistemi, tümüyle etkisiz duruma gelmiştir.

“Sanayi Devrimi”nin batı’yı etkisi altına aldığı dönemde Osmanlı Devleti’nin yönetici kesiminde, batılaşmaya dönük eğilimler görülmeye başlamıştır. Örneğin, 1867 yılında ilk kez bir Osmanlı İmparatoru fethetmediği bir dış ülkeye ziyaret amaçlı bir gezi düzenlemiştir. Gördüklerinden etkilenen, batı yaşantısını gözlemleyen padişah; İstanbul’a döndüğünde, batı baskılarının da etkisiyle yeni bir yaşam sistemi kurmayı planlamış, değişime kendi yaşadığı yeri, yani otoritenin simgesi olan sarayını değiştirmek ile başlamıştır.

Aslına bakılırsa bu yeni anlayış, geleneksel toplum yapısında köklü bir değişimi gerektiriyordu. Nitekim o döneme kadar geleneksel teknolojinin ilk örneklerini barındıran bir prototip saray olarak tanımlanabilecek Topkapı Sarayına karşılık, sanayileşmenin sembolü olan Dolmabahçe Sarayı yaptırılmıştı. Bu yeni

sarayı aslında imparatorluğun tüm yaşamsal düzeninin farklılaşmasının simgesi olmuştur.

Osmanlı toplumu içindeki yaşam mekanlarının büyük ölçekli değişimi bu dönemde yaşanmaya başlamıştır. Değişen sosyal düzen hem yeni bir mimari yapı, hem de yeni bir mobilya kavramını ortaya çıkarmıştır. Toplum; ilk zamanlar tanımadığı batı mobilya sistemine başlangıçta direnç göstermiş, ancak zamanla evlerine batı mobilyasını kabul etmeye başlamıştır. Bununla birlikte Batı mobilyası evlere girmeden önce alışkanlıklar doğrultusunda yeniden yorumlanmıştır. Amaç bu yabancı nesnelere kendilerine tanıdık hale getirmeye çalışılmaktı.

Bu ilk dönemlerde geleneksel temelleri bulunan ürünler, örneğin, *sedefli iskemle*, İstanbul'da en çok imal edilen ufak mobilyadır. Avrupa'da bu mobilya'ya ilgi göstermektedir. "Mozaik, gömme süs ve Türk kakmacılığı, desen, sedefi fildişi, kemik veya madeni kakmalara yuva olacak şekilde işlenmiştir. Bu oyma ve yuvalar gül bezekler, yıldızlar, çokgenler veya geometrik şekiller ve çizgiler şeklinde oyulmuştur"⁸³. Böylece geleneksel mobilya üretiminin bir kolu olan kakmacılık mesleği tüm değişimlere rağmen devam etme şansı bulmuştur.

Bu koşullar altında 1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamid, Osmanlı sanayiinde büyük kimlik değişimlerinin yaşandığı bir dönemin padişahı olmuştur. Ancak bu dönemde "Dolmabahçe'de yaşanmış olan büyük değişimin yerine, artık ülke gerçeklerine uygun yeni mekanların ve mobilyaların nasıl yaratılacağına modelleri aranıyordu"⁸⁴. (*Bakınız Resim Sayfası 7*)

⁸³ Önder Küçükerman, "Osmanlı'da Mobilya", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 22(1998) 3.

⁸⁴ Önder Küçükerman, "Osmanlı'da Mobilya", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998) 25.

1.4.4. MOBİLYA DEĞİŞİMİNDE AYNALI KAVAK KASRI, DOLMABAĞÇE SARAYI, VE YILDIZ SARAYI'NIN ROLÜ VE ETKİLERİ

Osmanlı toplumsal değişimi açısından “Mobilya” ve saray ilişkisinin önemini şöyle değerlendirmek gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi ve padişahın konut, konaklama, konuklarını ağırlama yeri olarak inşa edilen, İstanbul'un tarihsel dokusu içinde yerlerini alan saray, köşk ve kasırlar; dönemin kültür, sanat ve saray yaşamındaki batılılaşmaya yönelik değişiklikleri yansıtan örnekleri oluşturmaktadır.

Bu yüzden “devlet yapıları ve saraylar, değişimin bir sembolü olarak öncü roller oynamaktaydı”. Bu saraylardan, kasır ve köşklere Aynalıkavak Kasrı, Dolmabahçe Sarayı ve Yıldız Sarayı'nı değişimlerin göstergesi olmaları bakımından ele almak gerekmektedir. Yaşam ve mekandaki değişimler ilk olarak yönetim mekanları olmaları dolayısıyla bu mekanlarda gerçekleşmiştir. Çünkü öncelikle saraylara ve konaklara giren ve daha çok batıdan ithal edilen mobilyalarla toplum yaşamındaki ilk değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin ilk yaşandığı mekanlar çeşitli dönemlerin imparatorluk sarayları olmuştur.

Yaşam mekanı olarak kullanım sırasına göre bu üç yönetim mekanını ele aldığımızda ; değişimin başladığı önemli merkezlerden biri olarak *Aynalıkavak Kasrı* görülür.

Aynalıkavak Kasrı 1600'lü yıllardan bu yana Haliç kıyılarında yer almakta, “Aynalıkavak Sarayı” ya da “Tersane Sarayı” olarak bilinmekte ve geleneksel ‘Türk Evi’ planının özelliklerini taşımaktadır. Sultan I. Ahmed (1603-1617) döneminde yapılaşmaya başlamış ve tarihsel süreç içinde çeşitli padişahların yaptırdığı kasırlarla gelişen ve “Tersane Sarayı” olarak anılan bu yapılar topluluğu; 17. Yüzyıl'dan başlayarak “Aynalıkavak Sarayı” olarak da adlandırılmıştır.

Osmanlı klasik mimarlığının son örnek yapılarından biri olan Aynalıkavak sarayı; iç mimarisinde de döneminin eğilimlerini yansıtmakta, ve odaları, özellikle Sultan III. Selim döneminin başlıca simgeleri olan “sedir” ve “sedirimsi kanepe”, mangal, kandil gibi mobilyalarla döşelidir.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu dış değişime açılmaya başlamıştı, ancak günlük yaşamda geleneksel kimliğin henüz etkin olduğu görülür. Buna karşılık 18. Yüzyıl’da sultanların Boğaziçi kıyılarını tercih etmeye başlamaları ve çevresini saran sanayi kuruluşları, bu sarayın etkisini yitirmesine neden olmuştur. Bununla birlikte Aynalıkavak Kasrı’nın en önemli özelliği; iki değişik mobilya sisteminin de varlığını yoğun olarak mekanlarında taşımasıdır. (*Bakınız Resim Sayfası 8*)

Dolmabahçe Sarayı, Batı’daki Sanayi Devrimi düşüncesinin ülkedeki ilk simgesi olmuştur. 19.Yüzyıl’ın başlarında Osmanlı İmparatorluğu öncelikle mimari yapılarda, yeni tekniklerden etkilenecek kimlik değiştirmeye başlamıştır. Geleneksel “Türk evi mimari kimliği ise, halı, kilim, ocak ve bu gibi geleneksel ürünlerin kaynaklık yaptığı bir düşüncenin ürünü olarak’ süregelmekteydi”⁸⁵.

Bu koşullar altında yapılan Dolmabahçe Sarayı ise, Topkapı Sarayı sonrası dönemdeki toplumsal değişim sürecinin başlatıldığı en önemli mekandır. Önceleri donanmanın demirlediği, geleneksel denizcilik törenlerinin düzenlendiği bu koy; 17. Yüzyıl’dan sonra Dolmabahçe adıyla padişahların Boğaziçi’ndeki ‘has bahçe’lerinden “Hükümdara özgü olan, hükümdara özel mekan” biri olmuştur.

“Sanayi Devrimi” dönemi düşüncelerini ve ürünlerini ülkeye getirmeye dönük çok önemli bir projenin güçlü bir parçası olan Dolmabahçe Sarayı’nın tasarlanması ve üretilmesi sırasında, bir anlamda yeni bir Ehl-i Hıref olarak da söz edilebilecek yeni bir düzeni geliştirmeye başlamıştır.

⁸⁵ Önder Küçükerman, “Sanayi Devriminin 19.y.y. Osmanlı Devleti’ndeki Etkileri ve Sanat Kavramlarındaki Değişimler”, *Habitat 2’ye Hazırlık Sempozyumu Dergisi*, İstanbul, 1996, 53.

1839 yılında Sultan Abdülmecid döneminde inşasına başlanan ve mimar Karabet ve Nikogos Balyan tarafından yapılan saray 1856 yılında tanımlanmıştır. “1844 yılında açılan Paris Mobilya Sergisi, 1851 Londra Sergisi, Dolmabahçe Sarayı’nın kurulup ‘dekorasyonun tamamlanmasında’ adeta bir ‘Ürün Kataloğu’ kadar açık bir görev yüklenmişti”⁸⁶.

Sonuçta bu Saray; batı etkilerinin Osmanlı kimliğiyle ustaca yorumlanmış bir uygulaması olmuştur. Oda ve salon ilişkileri açısından geleneksel Türk evi plan tipine uygundur, ancak bu planın çok büyük boyutlarda uygulandığı bir yapı bütünüdür. Kısacası, değişim ortamı içinde yaşananlar, mimarinin ve mekanın düşünce boyutunu da etkilemiştir.

“Dolmabahçe Sarayı’nın, Avrupa saraylarından örnek alınarak yapılmış olmasına karşılık, işlevsel kuruluşu ve iç mekan yapısında ‘Harem’in eskisi kadar kesin çizgilerle olmasa da ayrı bir bölüm olarak kurulmasına özen gösterilmiştir. Ancak Topkapı Sarayı’nın tersine, Harem, artık saraydan ayrı bir yapı ya da yapılar topluluğu değildir; aynı çatı altında, aynı yapı bütünlüğü içinde yerleştirilmiş özel bir yaşama birimidir”⁸⁷.

Yeni sarayın mekanlarındaki mobilya da batı kimliğini yerleştirmeye başlamıştır. Geleneksel ‘*halı-kilim-sandık-paravan*’ dörtlüsü, yerine bu yeni kimliğin temsilcisi olan Dolmabahçe Sarayı mekanlarında ‘*masa- iskemle- dolap*’ üçlüsü etkin olmuştur. Ama bunun yanı sıra, “Topkapı Sarayı’nda bulunan altın taht bu Muayede Salonu’na salona getirilerek kurulmuştur. Padişah bu tahtta devlet ileri gelenleriyle bayramlaşır”⁸⁸.

Diğer yandan geleneksel kimliğin ve geleneğin halıları da bu yenilenme ve geliştirilme projesinde değişmeye başlamıştı. Örneğin, büyük mekanlara uygun

⁸⁶ Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998) 24.

⁸⁷ Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü; internet bilgi sayfası <http://www.kultur.gov.tr>

⁸⁸ Ibid., <http://www.kultur.gov.tr>

geleneksel döşemelik ve perdelik kumaşlar ve eski kimliğe uymayan büyük boyutlu halılar üretilmek zorunda kalınmıştır. (Bakınız Resim Sayfası 9,10,11)

Yıldız Sarayı ise, mekan değişimindeki gelişimlerini incelenmesinde ele alınması gereken önemli diğer mekandır. Yıldız Sarayı, III. Selim'in, annesi Mihrişah Valide Sultan için yaptırdığı bir köşke, eklenen köşk ve kasırlarla gelişen yapılar topluluğudur. 1876-1909 yılları arasında II. Abdülhamid dönemi'nde yapılan binalarla birlikte Yıldız Sarayı adını alarak, İmparatorluğun Eski Saray, Topkapı Sarayı ve Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra dördüncü yönetim merkezi haline gelmiştir.

Sarayın iç mekanında Batı'dan getirilmiş olan, mobilyalar değerli süs eşyaları, çini sobaları, vazoları, oymalı yatak takımlarıyla o yılların iç mekan eğilimleri hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, sultan II. Abdülhamid'in Sarayda kurduğu marangoz atölyesinde kendisinin de mobilyalar ürettiği belgelerden anlaşılmaktadır. Aslına bakılırsa padişahın kendi saray mobilyalarını üretmek üzere kendi mekanında mobilya fabrikası kurmasının çok önemli nedenleri bulunuyordu.

Döneminin koşulları içinde değerlendirildiğinde, II. Abdülhamid'in; ülkedeki değişimin en önemli sembolü olan mobilyayı öğrenmek ve tanımak amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu gelişmelerle ilişkili olarak aynı yıllarda, Osmanlı üretim sisteminin yüzlerce yıllık temel kurumu olan eski "Lonca sistemi" ve "Gedik Teşkilatı" kaldırılmıştı. Bunun yerine çeşitli "Sanayi okulları" açılmış ve sonunda da "Sanayi-i Nefise Mektebi" kurulmuştu. Bir bakıma yeni kuşak Osmanlı mimarlarının ve tasarımcılarının yetiştirilmesi için her türlü ortam hazırlanıyordu. Örneğin Yıldız Sarayı bahçesinde, Fransız 'Sevres' fabrikasının teknik desteğiyle 'Yıldız Çini Fabrikası' kurularak, uzun bir süreden beri kaybolmuş eski İznik çini sanayii ve sanatı canlandırılmaya çalışılıyordu.

Bütün bunlar bir araya getirilince, döneminde ‘saray mobilya üretiminin’ Topkapı Sarayı’ndaki yaratıcı güç olan eski “Ehl-i Hiref” benzeri bir girişim olması gerektiği görüşü ortaya çıkar”⁸⁹.

Yukarıda da görüldüğü gibi Yıldız Sarayı, tarihsel süreçte mobilyanın Osmanlı İmparatorluğu’ndaki gelişimi açısından Topkapı ve Dolmabahçe’den sonra en önemli dönüm noktasını oluşturmaktadır. Çünkü II. Abdülhamid ahşap mobilya konusunda kişisel olarak çalışarak, üretim düşüncesindeki değişimi desteklemeye çalışmıştır. Padişahın bu konuya çok önem verdiği, Uzak Doğu teknolojisini araştırarak , ‘Japonez’ testere gibi bazı el aletlerini kullanmış olduğu, Almanya gibi gelişmiş bir ülkede bu testerelerin benzerlerini imal ettirdiği belgelerden anlaşılmaktadır. Bu aletler daha sonraki yıllarda mobilya üretim sektöründe yerlerini almıştır.

Yıldız Sarayı mobilya atölyesinde II. Abdülhamid ile çalışarak ahşap işini öğrenen ustalar ise, aynı zamanda belirli yeni mobilya tipleri de yaratmışlardır. Bu mobilya tipleri batı mobilyasının Osmanlı toplumsal yaşamına uyarlanması açısından ayrıca büyük önem taşımaktadır.

Nitekim, bu saray atölyesinin kapanmasından sonra orada yetişenler kendi atölyelerini kurarak yeni üretimin önemli isimleri olmuşlardır. 1900’lü yılların başlarında, İstanbul’un eski mobilya ustalarının büyük bir kısmının, bu saray atölyesinin eski çıraqları olduğu bilinmektedir. (*Bakınız Resim Sayfası 12, 13*)

1.4.5. SOSYAL YAŞAMDA YENİ BİR TANIM: “MOBİLYA”

Bu gelişmelerin sonucunda, Osmanlı toplumsal yaşamının kimliğini oluşturan teşkil eden ‘halı-sedir-sandık-paravan’ dörtlüsü, değişen kavramların biçimlendirdiği ‘yeni mobilya’ anlayışıyla yerini batı mobilyasından alınan ‘iskemle-masa-dolap’ üçlüsüne terketmiştir.

⁸⁹ Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998) 27.

Buna karşılık geleneksel mekanlar hala geçerliliğini sürdürüyordu. Ama öylesine yeni işlevler ve mekanlar vardır ki, oralarda ister istemez büyük bir değişim zorunluluğu ortaya çıkıyordu.

Bu koşullar altında köklü bir değişime uğrayan Osmanlı yaşamı, batıdan ithal edilen mobilyalar ile karşılaşmıştır. İngiltere başta olmak üzere sanayisi gelişmiş ülkeler uluslararası fuarlar ve sergiler aracılığıyla, ürettikleri ürünleri dünyaya tanıtmaya çabası içine girmişlerdi. Örneğin, 1851 yılı Londra Sergisi Osmanlı'daki bu değişim açısından çok önemli yer tutmaktadır. İlk büyük sanayi fuarı olan 1851 yılı Londra Sergisi'nde ise mobilya sanayinin en yeni ürünleri ilk kez sergilenmiştir.

Gerçekte 19.Yüzyıl'ın ikinci yarısında, 'Avrupa ve Amerika mobilya sanayisi yarışmaktaydı ve bu üreticiler, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu büyük değişimin ne kadar büyük bir mobilya ticareti potansiyeline sahip olduğunu görebilecek durumdaydı. Ayrıca güçlü sanayiye sahip olan devletler, bütün ürünlerine yeni pazar ararken, köklü kimlik değişiminin yaşandığı Osmanlı devletinin ne kadar büyük bir pazar olduğunda farkına varmışlardı.

Bu yüzden 1850'li yıllardan sonra üretilen mobilyalar öncelikle Osmanlı başkenti İstanbul'da yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Oysa, o tarihte İstanbul'da mobilya ustaları; oymacılar, abanoz ağacı işleyenler, marangozlar, cilacılar ve benzeri isimler altında ve loncalar biçiminde çalışmaktaydı. Ancak büyük değişim, geleneksel çalışma mekanlarında da yaşanmaya başlanmıştır. Yeni "ofis mobilyaları, iskemleler, koltuklar, dolaplar, kasalar ve çeşitli işyeri donanımları, artık geleneksel 'halı-kilim-sandık-paravan' dörtlüsüne uygun değildi.

Özellikle de Pera'daki yabancılar, konsolosluklar, postane, lokanta, otel, mağaza, apartman gibi yeni mekanlarda, Batı'da kullanılan bütün mobilyalara gereksinim duyuyorlardı”⁹⁰.

Bu büyük değişimin sonucunda yüzlerce yıldan beri, rahle, sandık, sedir üreten Osmanlı üreticisi kendini bütünüyle yenilemek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda da, hızla gelişmeye başlayan Galata ve Pera bölgesi, uluslararası bir iş merkezi gibi olmaya başlamıştır. Diğer yandan Dolmabahçe Sarayı ile bu toplumsal değişim yabancı mobilya üreticilerinin İstanbul'da pazara girmeleri ile farklı bir boyut kazanmıştır. Çoğu sektör gibi o dönemde Osmanlı mobilya sektörünün de başkent İstanbul'da yoğunlaştığı Salnamelerden ve yeni ticaret kataloglarından anlaşılmaktadır.

Aslına bakılırsa başlangıç İstanbul'daki yüzlerce yıllık üretim geleneği başlangıçta bu yeni üretime direnç göstermiştir. Çünkü geleneksel üretim gücü, yeni üretime teknik bakımdan da hazır değildi. Bu nedenle ithal ürünler piyasaya hakim olmaya başlamıştı. Ayrıca, hem eski üreticilerin, yeni üretim için yeterli duruma gelmesi, hem de ithal mobilyaların Osmanlı kimliğine uyumunun sağlanması gerekmektedir. (*Bakınız Resim Sayfası 14*)

Bu gelişmelere bağlı olarak, 1850'den sonra Pera, Osmanlı İmparatorluğu'nun mobilya merkezi halini almıştır. Bu değişimin önemli sonuçlarından birisi ise, 1867 yılında, Beyoğlu'nda ünlü 'Psalty Mefruşat Mağazası'nın açılması olmuştu. Nitekim belgeler, Dolmabahçe Sarayına'da bu mağazadan mobilya alındığını göstermektedir. Bununla birlikte, aynı dönemde toplumun geleneklerine bağlı kesimi halı, sedir, minder ve rahleyi kullanmaya devam etmektedir.

Dönemin değişimleri içinde batı- doğu mobilya sisteminin nasıl uygulanmış olduğunu yönetim binaları dışında, sivil yaşam mekanlarında da görmek

⁹⁰ Önder Küçükerman, “Osmanlı'da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998) 24.

mümkündür. Örneğin Üsküdar, Salacak'taki Çürüksulu köşkünün mobilyaları, bu mekan anlayışlarına iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Bu köşk, Osmanlı Boğaziçi'nde yaşayan toplumun üst kesimin yaşam mekanlarını yansıtan önemli mekanlardan biridir. Çünkü Osmanlı İstanbul'a devlet adamları Boğaziçi'nde kurulu köylere doğru sayfiyeye çıkmış, “hasbahçeler, av ve gezi alanları, sahilsaraylar yapılmaya başlanmıştır. İşte bu nedenle de geleneksel ahşap mimarisinin eserleri Boğaziçi'ndeki gelişmiş durmuş ve ilk kez 1703'te Lale Devri'yle Boğaziçi önem kazanmıştır”⁹¹. 1789 yılına kadar süren bu dönemde Çürüksulu köşkü de dönemlere göre Osmanlıdaki değişimi yansıtıca mobilyalarla donatılmıştır. (*Bakınız Resim Sayfası 15,16*)

1.5. MOBİLYA'NIN OSMANLI YAŞAMINDA YER ALIŞ SÜRECİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde toplumsal yapıya bakıldığında, birbirine zıt iki kavramın varlığı görülmektedir. Eşitçilik ve toplumsal hareketlilik görünümlerinin yanı sıra, Osmanlı toplumu geleneklere bağlılık görünümlerini de koruyordu. Ama 1838 yılında, Avrupa devletleri ile imzalanan ticaret sözleşmelerinin, dışa açılmada etkisi çok önemliydi⁹².

Osmanlı İmparatorluğun'da sanayileşme olgusu ile buna bağlı olarak çalışanlar kitlesinin doğuşu araştırıldığında, konuyu 1850'lerden itibaren ele almak gerekmektedir.

Dönemin siyasal olaylarına bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'nin büyük ölçüde elden çıkması dolayısıyla, gerilemekte olduğu görülür. Ancak “Bu dönemde yine de devrimsel birtakım adımlar atıldığı ve Türk toplumunun yeni bir döneme adım attığı görülmektedir”⁹³. Ayrıca düşünce hayatında

⁹¹ Zafer, Akdemir, Metin Keskin, “Osmanlı Ahşap Yalıları”, Yalılar internet sayfası, <http://www.ahsapev.com.tr/bogaziciyalilari.htm>

⁹² Charles Issawi, “The Economic History of the Middle East: 1800- 1914”, *The University of Chicago Press*, Chicago, 1996, 42.

⁹³ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, 44.

da başlayan gelişmeler, yaşam standartlarının değişimine sebep olmuştur. Ekonomik gelişme alanında; sanayi yatırımları için ithal edilecek makine ve teçhizatın gümrükten muaf tutulması gibi önlemlerin alındığı görülmektedir.

Bu ortam içinde “1912’de yerli malının kullanılmasını özendirmek için ‘İstihlak-ı Milli Cemiyeti’nin kurulduğunu görüyoruz. 1886-1908 yılları arasındaki 23 yılda toplam sermayesi 40.2 milyon kuruş (yılda ortalama 1.75 milyon kuruş) olan 24 milli sermayeli sanayi şirketi kurulmuştu. Oysa 1909-13 arasındaki yıllarda toplam sermayesi 79.2 milyon kuruş (yılda ortalama 15.9 milyon kuruş) olan 27 milli sermayeli sanayi şirketi kurulmuştur”⁹⁴.

Bu dönemlerde Osmanlı arşivleri kayıtlarında, yabancı sermayeli sanayi şirketlerinde sayı ve sermaye bakımından iki kat bir artış söz konusudur. 1908 yılı öncesinde insanların şirket kurmalarının hukuken olmasa da fiilen olanaksız bir davranış olduğu ticari kaynaklardan anlaşılmaktadır.

İkinci Meşrutiyetin ilk dönemlerinde bile; Osmanlı toplumu geleneksel bir toplumdur. Meşrutiyetin gelmesiyle birlikte toplum yaşamında büyük bir canlanma olmuştur.

1913- 1915 yılları için yapılan bir sanayi sayımı, tüm bu ‘veri’ sınırlılıklara karşın, bazı konularda oldukça net değerlendirmeler yapmamıza imkan tanımaktadır. Gerçekten de 1820-1911 yılları arasındaki süreçte Osmanlı imparatorluğu, bir bakıma “yarı sömürge bir nitelik edinmiş ve sanayi ürünleri ithal eden, tarımsal kaynaklı hammadde ihraç eden bir ülke konumuna düşmüştür”⁹⁵.

Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik alanda olduğu kadar, siyasal alanda da, zayıflaması ve dışa bağımlılığının artması sonucunda ortaya çıkan oluşumlar ve dış borçlanma, 1881 yılında İmparatorluğun mali işlerinde geniş yetki sahibi olan

⁹⁴Ibid.,45.

⁹⁵ Ahmet Makal, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850- 1920*, İmge Kitabevi, Ankara, 1997,138.

Düyan- u Umumiye'nin yerini 'Borçlar İdaresi'nin kurulmasına kadar ulaşan bir sürece yol açmıştır⁹⁶.

Bu dönemde devlet girişimiyle kurulan ve işletilen sanayi kuruluşlarının, o döneme göre büyük ölçekli ve ileri teknikler kullanan kuruluşlar olduğu söylemek mümkündür. Nitekim 1913- 1915 sanayi sayımı sonuçlarına göre, 1915 yılı itibari ile toplam 264 sanayi kuruluşundan 172 'sinin, yani % 65'nin gayr-i müslim unsurlara ait olduğu görülmektedir⁹⁷.

1914 yılında, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte dış ticaret kesilmiş, imparatorluğun toplam tüketiminin yüzde yirmisini oluşturan mamul mallar ve gıda maddeleri ithalatı durmuştur. Böylece 1915 ve sonrasında Osmanlı ekonomisi, daha önce ithal ettiği malları kendi olanaklarıyla sağlamak durumunda kalmıştır. Bu nedenle, "I.Dünya Savaşı milli ekonomi politikalarının uygulanabilmesi için gerekli dış koşulları da yaratmıştır"⁹⁸.

Örneğin, 14 Aralık 1913'te yürürlüğe giren 'Teşvik-i Sanayi Kanun-u Muvakkatı' yani, 'Sanayinin Teşviki Geçici Kanunu' bu doğrultudaki ilk adımlardan biridir. Bu geçici yasa, yerli sanayiye çeşitli ayrıcalıklar tanıyor, devlet desteği sağlıyordu. "Bu kanun ile, sınai alandaki özel girişimciliğin teşvik edilmesi amaçlanmıştır"⁹⁹.

Osmanlı imparatorluğu döneminde mobilya sanayisinin ise, öncelikle başkent İstanbul ve çevresinde gelişme gösterdiği görülmektedir. Batı mobilya sistemine ait mobilyaların kullanılmasından önceki dönemlerde sosyal düzen için gereken mobilyalar için bir endüstri oluşturma gereği duyulmamıştı. Yapı ile bir bütün olarak düşünülen geleneksel mobilya sistemleri yapı oluşturulurken marangozlar tarafından yapılmaktadır. Yapılan ahşap iskeletler üzerine esnek sedir yastıkları ve şiltelerle

⁹⁶ Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1993, 49-50

⁹⁷ Zafer Toprak, *Türkiye'de "Milli İktisat" (1908- 1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, 192.

⁹⁸ Şevket Pamuk, *Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi:1500- 1914*, Gerçek Yayınevi, İst., 1990, 185.

⁹⁹ Yakup Kepenek, *Türkiye Ekonomisi, Teori Yayınları*, Ankara, 1987, 16-18.

aynı elemana yatak, oturma elemanı gibi işlevler yüklemek mümkün olmaktadır. Batı mobilya sisteminde ise bu esneklik yoktur. Koltuğa oturulur, yatakta yatılır şeklinde kesin bir düzen vardır. Bu nedenle batıda mobilya üreticileri bir endüstri oluşturmuşlardır. Osmanlı da ise bir mobilya üretim endüstrisinin ortaya çıkması 1800’lü yılların ortalarında oluşmaya başlamıştır.

(*Bakınız Resim Sayfası 17*)

1.5.1. DÖNEMİN KOŞULLARI VE İLK “ İLERİCİ” MOBİLYA ÖRNEKLERİ

Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında, büyük bir değişime tanık olan toplumsal yaşamda ilginç ikilemler yer almaktadır. Herşeyden önce o döneme kadar, tarım öncelikli üretimdi ve sanayi üretimi ise şu koşullar altında gerçekleşiyordu.

“1- Üretim ‘küçük üretim’ adı verilen ‘zanaatkarlık’ aşamasındadır. Küçük çaptaki bu üreticiler, sahip oldukları aletler ve el tezgahlarıyla, üretimlerini iç pazara yönelik bir üretim olarak kendileri yapmaktadır.

2- Ticaret sermayesi, bu bağımsız küçük üreticileri denetim altına almaktadır.

3- ‘İmalathane’ sistemi ise, İmparatorluğun son yıllarında yaygınlaşmaya başlamıştır.

4- Bunların yanı sıra, üretimin küçük bir kısmı ise, makine, enerji kullanan ve işçi çalıştıran fabrikalarda gerçekleştirilmektedir”¹⁰⁰.

Bu koşullar altında, İstanbul’daki mobilya üretim sektörünün Salnamelerdeki bilgilerden, şehrin başlıca 4 bölgesinde yoğunlaşmaya başladığı görülür. Bu bölgeler şöyle sıralanabilir: (*Bakınız Tablo 11*)

1. Beyoğlu-Pera, Kuledibi,
2. Kürkcü han,
3. Kapalı Çarşı,
4. Beşiktaş

¹⁰⁰ Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998) 29.

Bu semtlerde yeni teknolojiler kullanan mobilya üreticileride üretime başlamıştır. Bunların yanısıra ilk aşamada ithal edilen ve daha sonra da ülkede fabrikalarını kuran, yabancı firmaların ürettiği “mobilya”larda pazarda yer almaktadır. Pera ise, mobilya üretiminin en önemli merkezidir. Özel amaçlı, işyeri, ev, hastane mobilyalarının en iyi örnekleri yabancı kataloglardan sipariş edilmektedir. Bu dönem için Pera bölgesinde üretilmiş bir mobilya sahibi olmak sosyal bir durum göstermektedir. Yerli üreticilerin kendilerini üretime hazır hale getirmeleri ardından, yerli üretici de daha uygun fiyatlarla Pera’da Pazar payı aramaya başlamıştır. İstanbul’da mobilya üretiminin büyük yoğunlukla Avrupa yakasında olduğu görülmektedir.

Diğer yandan mobilya’nın, İstanbul’da geniş bir kesimin kabul ettiği yaygın olarak kullanılan yeni ve çağdaş bir ürün haline gelmiş olduğu dönemin dergilerindeki ilanlanlardan, döneme ait belgelerden anlaşılmaktadır. “1900’ların başlangıcında, ‘Avrupa modern mobilya kullanmak’ seçkin bir kesime ait olan bir ayrıcalık gibiydi”¹⁰¹.

Bu durum karşısında eski İstanbul olarak bilinen bölümde üretimini sürdüren geleneksel üreticilerde önemini büyük ölçüde yitirmeye başlamıştır. Üstelik bu üreticiler ‘yeni mobilya’ üretimine geçmeye başlamıştır. Eski sandıkçılar, üretimlerini masa, dolap, iskemleye yönlendirmeye başlamıştır.

Sonuçta, yaşadığı büyük değişimle batılılaşmayı tercih eden Osmanlı İmparatorluğu, “Sanayi Devrimi”nin teknik yenilikleri ile gelişen batı mobilya sisteminden ilk olarak pirinç topuzlu metal karyolalar ile kırma sandalyeler ödünç almıştır. Karyola ve sandalyeler, bir bakıma mobilya değişiminin ilk ulaşılan simgeleri olmuştur. (Bakınız Resim Sayfası 18,19)

¹⁰¹ Ibid.,29

1.5.1.1. 1883 SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEB-İ ALİSİ'NİN MEKAN VE MOBİLYA ÜZERİNE ETKİLERİ

Topkapı Sarayı ile birlikte gelişmiş olan sanat ve yaratıcılık merkezi 'Ehl-Hiref'in, yeni koşullara uyum sağlayamayıp yok olmasından sonra ortaya çıkan boşluk ve kayıplar, bir bakıma yeni koşullarda etkin olabilecek 'Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi' içinde yeniden yaratılmıştır.

Gerçekten de 1850'li yıllara gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğun'da üretimin ve tasarımın eğilimlerini belirleyen Ehl-i Hiref yok olmaya yüz tutmuş durumdaydı. Halkın ihtiyaçları karşılanamaz duruma gelmişti.

Oysa üretimi yeniden düzene sokmak gerekmekteydi. "Sanayi Devrimi"nin 19.Yüzyıl Osmanlı Devleti'ndeki Etkileri ve Sanat Kavramlarındaki Değişimler isimli makalesinde Önder KÜÇÜKERMEN; 'Bu konuyla çözüm için alınan karar, bu 'hiref kaybının' yeniden geliştirilmesi için, şimdilik san'atın ikmal ve talimine mahsus olmak üzere "Sanayi Mektebi" adında bir okul açılması gerekmektedir' demektedir.

Aslında Osmanlı Devleti, sanayisini geliştirmek, üretimi yenilemek üzere bir okul açmak istemektedir. Amaç ise, bu okulda yetişecek ve konularının uzmanı kişilerce sanayii yeniden inşa etmek ve aynı zamanda döneminin Ehl-i Hireflerini eğitmektir.

Diğer yandan 1867 yılında İstanbul'da ilk kez "Sanayi Mektebi" eğitime başlamıştır. Okulun kapsamındaki bölümlerin eğitim programlarından bu kurumun asıl olarak değişen üretim düzeninde gerekli kadroları yetiştirmek amacıyla olduğu şöyle görülmektedir. "Avrupa'da da sanayinin, üretimin, yaşamın ve mekanın değişimi, insanın çevresini yeni baştan yaratması gerektiriyordu. Osmanlı İmparatorluğu için ise, geleneksel yaşamın, mimarinin, iç mekanların temelde ve

büyük değişimler yaşadığı bir dönemdi. Mobilya konusu ise, bu büyük değişimin herkesi ilgilendiren, basit ama önemli bir sembolü gibiydi”¹⁰².

Bu “Sanayi Mektebi”, dönemin en önemli sanayi sektörleri yanısıra mobilya ve marangozluk konusunda da eğitim vermekteydi. O dönem mobilyalarının büyük bir yüzdesi Batı’dan ithal edilmekteydi. İç pazarda üretilenlerin ise eski üretim sisteminde üretilen ve kötü taklitlerden ileri gitmeyen mobilyalar olduğu döneme ait belgelerden anlaşılmaktadır. Geleneksel üretici ise eski bilgisini yeni mobilya’da denerken ortaya sentez bir kimlik çıkmıştır. Ancak devlet, ülkede üretime yön verecek bilinçli kişilerin yetiştirilmesi gerekliliğini görerek bu konuda ciddi kurumların kurulmasına öncülük etmiştir.

Bu okulun kurulma nedeni, yetişmiş eleman ihtiyacının karşılanmasıydı. Nitekim okulun kuruluş gerekçesinde de aynı görüşler şöyle yer almaktadır: “... Bir süredenberi, gerek İstanbul’da gerekse bütün İmparatorlukta ‘hırfet ve san’at’ büyük ölçüde zayıflamıştır ve halkın en basit ihtiyacı bile karşılanamamaktadır. Bu ‘hırfet kaybının’ yeniden geliştirilmesi için, şimdilik ‘san’atın ikmal ve talimine mahsus olmak üzere Sanayi Mektebi’ adında bir okul açılması”¹⁰³.

‘Sanayi Mektepleri’nde eğitime başlayan bölümlerin bir kısmının programlarına bakılınca, bunların asıl amacının öncelikle, geleneksel üretimin yeni baştan yaratılmasında ihtiyaç duyulan kadroları yetiştirmek olduğu görülmektedir. “...ama asıl yenilik, marangozluk, mobilya, at arabası karoserisi yapımı gibi konular başta olmak üzere, başta istanbul olmak üzere, değişimi kabul edip, onun ürünlerini kullanmak isteyenlere yönelmişti. Marangozluk ve mobilya ise o yılların en önemli konuları arasındaydı. Üstelik herşeyin en iyisi Avrupa’dan ithal ediliyordu. Bunların çok kötü taklitleri ise, eski üretim sisteminde, ne olduğu tam olarak anlamlandırılmadan üretilebiliyordu. Mobilya tasarımı konusunda, hiçbir deneyimi

¹⁰² Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 22(1998) 6.

¹⁰³ Rıfat Önsöy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii Ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası yayını, Ankara, 1988, no. 291,117.

olmayan bu üreticiler, en iyi bildikleri üretim tekniklerini, Avrupa kaynaklı mobilyalarda uygulamayı tercih ediyorlardı”¹⁰⁴.

17 Kasım 1868 tarihinde, Sanayi Mektebi'nin kuruluş amacını, programını ve yönetim ilkelerini belirleyen 64 maddelik 'Nizamname'nin giriş kısmında okulun kuruluş amacı şöyle tanımlanmaktadır:Bu okulun programı içinde 'Ahşaba Müteallik Meslekler' başlığı altında 'Arabacı ve Faytoncu', 'Doğramacı', 'Sandalye ve Kanepeci', 'Ağaç Çarkçı ve Modelci' bölümleri bulunmaktaydı. Bu bölümlerin her birine 12'şer öğrenci alınmaktaydı ve her sınıf için birer 'usta' ve 'usta yamağı' kadrosu vardı” buradan yetişenler, Türkiye'de mobilya sanayiinin ilk yapı taşlarını oluşturmuştur¹⁰⁵.(Bakınız Resim Sayfası 20)

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu, aslında “Sanayi Devrimi”nin çok hızlı bir biçimde algılanıp, bu konudaki çözümün, üst düzeyde öğretim ve eğitim görmüş sanatçıların yetişmesinin gerektirdiğinin anlaşılmasının sonucudur. Bu okul, önce Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Sanayi-i Nefise Mektebi, padişahın emri ile kurulmasından sonra, üretime yön verebilecek yeni bir kuşak yetiştirebilmek için öncelikle uygun bir eğitim ve sanat ortamını oluşturmuştur. Bu okulda eğitim alan vizyonu geniş öğrenciler daha sonraki dönemlerde, ülkede eğilim belirleyici rolü üstlenmişlerdir.

Aslına bakılırsa Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyılda yaşadığı bu önemli değişim içinde, o tarihlerde artık bütünüyle ortadan kaybolmuş olan eski “Ehl-i Hiref”, bir anlamda ‘Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi’nin kurulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır¹⁰⁶.

Bu dönemde bu kurumda üretilen ürünler için “avangarde” terimi kullanılmış, toplum “avangarde mobilya” kavramı ile tanışmıştır. *Avant-Garde terimi ise,*

¹⁰⁴ Önder Küçükerman, “1863: Sanayi Mektepleri ve Mobilya Yapımı”, 2004.

¹⁰⁵ Rıfat Önsoy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii Ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası yayını, Ankara, 1988, no. 291, 119.

¹⁰⁶ Önder Küçükerman, “Sanayi Devriminin 19.y.y. Osmanlı Devleti’ndeki Etkileri ve Sanat Kavramlarındaki Değişimler”, *Habitat 2’ye Hazırlık Sempozyumu Dergisi*, İstanbul, 1996.

*Fransızca'da yenilik getirenler, yeni moda yaratan, yenilik getiren, yenilik/en son moda taraftarı olan; (tiy.) öncü*¹⁰⁷ anlamında Türkçeye yerleştirilmiş oluyordu.

1.5.2. MOBİLYA ÜRETİM GİRİŞİMLERİ VE İLK BATI MOBİLYASI ÜRETİCİLERİ

Yukarıda belirtilen aşamaların sonucunda gelişmeye başlayan ve yeni mobilya üretim teknolojileri kullanan mobilya üreticileri İstanbul'da yaşanan yeni bir mobilya geleneğinin de ilk tasarım arayışlarını başlatmışlardır. Geleneksel mekanın “halı-sedir-sandık” üçlüsü, eski gücünü kaybetmiştir. Ayrıca Batı mobilya üretimi makine ve motor kullanarak yapılmaktadır. “Osmanlı'nın son zamanlarında zorunlu bir ‘dışarıyla entegrasyon /eklemlenme’ dönemi yaşanmıştır ve böylece zaman ve iş gücü ekonomisi yapılmış olmaktadır”¹⁰⁸. Yenileşmenin topluma etkisi ile değişen mobilya kültürü Osmanlı Devleti’nde ciddi bir talep doğmasına neden olmuştur. Bunun bilincinde olan bazı üreticiler, yeni teknolojilerle üretim yapan mobilya fabrikaları kurmuşlardır. Bu fabrikaların bazıları sadece mobilya üretmemekte mobilya yan sayıları olan tekstil, mefruşat işi ile de uğraşmakta olduğu dönemin ilenlerinden görülmektedir.

1902 yılı Osmanlı Ticaret Rehberi (Salnamesi) kayıtlarına bakıldığında; döneminin ticarethaneler ile ilgili bilgileri elde edilmektedir. Her sektöre ait üretici, satıcı, aracı ve gerekli adresleri içeren bu yıllıklar sayesinde mobilya üreticileri hakkında doğru bilgilere ulaşmak mümkündür. 1900’lü yılların başında üreticilerin hangi dönemler arasında etkin olduğunu belirleyebilmek için, birkaç “Salname”yi incelemek gerekmektedir. Üreticiler hakkında bilgileri bulmak için Osmanlı dönemine ait 3 adet, Cumhuriyet döneminde yayımlanan 1 adet Ticaret Yıllığına (Salname) başvurulmuştur.

¹⁰⁷ D. Alderson, Fahri İz, ed., *The Oxford Turkish Dictionary*, Oxford University Press, İnkilap Yayınevi, İstanbul, 1993, 34.

¹⁰⁸ Baskın Oran, 2001. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1.cilt:1919-1980.

Osmanlı dönemine ait 1902 ve 1912 yıllarında yayınlanan Salnameler, İstanbul üreticilerini, 1909 yılına ait Salname ise Osmanlı toprakları dahilindeki tüm üreticilerin bilgilerini içermektedir. Bu kaynaklarda yer alan üretici firmalardan en önemlileri şunlardır.

- 1866 yılında Şişli’de kurulan “*NARLIAN* Mobilya Fabrikası” Bu fabrikanın 1912 yılı Osmanlı Ticaret Rehberi (Salnamesi)’nde üretimini sürdürmekte olduğu görülmektedir.
- 1867 yılında kurulmuş “*PSALTY*” firması da kapsamlı üretim yapan bir fabrikadır. 1912 Salnamesinde de kayıtlı bulunmaktadır.
- 1875 yılında Beşiktaş’ta “Tubini” ailesi tarafından kurulan “*KAMACIYAN*” mobilya ve aksesuar fabrikası. Bu fabrika 40 kişinin çalıştığı bir atölye olarak kurulmuş, 1873 yılında “Vertik Efendi”ye devredilmiş, daha sonra tekrar Tubini ailesi tarafından geri alınmıştır. Beşiktaş’taki bu fabrika da mühendis ve teknik adamlardan oluşan geniş bir üretim kadrosu bulunmakta olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. 1902 yılı Salnamesinde kayıtlı olan bu fabrikanın 1914 yılına kadar üretime devam ettiğini bazı kaynaklardan izlenebilmektedir.
- 1893 yılında kurulan “Daryios *PATRIYANO*” fabrikası 1902 ve 1912 Salnamesinde yer aldığını görülmektedir.

Salname’de yer almamalarına rağmen üretim yaptıkları bilinen firmalardan bazıları ise şöyle sıralanabilir;

- Salname’de kaydı olmayan ancak, çeşitli kaynaklardan 1897 yılında İstanbul’da üretim yaptığı bilinen “*FOKELSTEIN* Mobilya Fabrikası” üretimini sürdürüyordu.
- 1902 Salnamesinde ismi geçen, Yüksek Kaldırım’da bulunan “*KORTESI* Biraderler Mobilya fabrikası” görülmektedir. Ancak bu fabrika 1912 yılı Salnamesinde yer almadığı görülmektedir.
- 1902 Salnamesinde olan Pera’daki “Andon *SOFIYANOS* Asri Mobilya Fabrikası”nın Cumhuriyet döneminde de üretimine devam ettiği bilinmektedir. Ancak, 1912 Salnamesinde yer almamasının nedeni anlaşılamamıştır.

- 1902 Salnamesinde yer alan diğer bir mobilya fabrikası olan Pera’da üretim yapan “Pierre FÉRIGO Mobilya Fabrikası”, hem 1912 Salnamesi’nde, hem de 1928’e ait belgelerde görülmektedir. Buradan bu fabrikanın üretimine çok uzun yıllar aralıksız devam ederek Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüş olduğu anlaşılıyor.
- 1912 Salnamesinde yer alan Beyoğlun’daki “DİLİYANI”nin Cumhuriyet döneminde de üretim yaptığı görülmektedir.
- Bunun yanı sıra Salname’de yer almayan, ancak 1905 yılında “AVUSTURYA-OSMANLI MEFRUŞAT” Fabrikası’nın üretim yaptığını,
- 1910’lar da ise “B. DEIRMENDJIAN ve Kils Mobilya Fabrikası” Galata ve Balat’ta üretim yaptığını bu kuruluşlara ait belgelerden görülmektedir.

Bu kuruluşların yanı sıra; 1890 yılında Ahırkapı’da “ersaadet Kereste ve Doğrama Fabrikası” olduğunu, bu kuruluşa olan ve ait günümüze ulaşan belgelerden anlaşılıyor. Bu türde çalışan ama iş makinesi olmayan, fakat büyük mobilyacılar da hizmet veren mobilya üreticilerinin sayısının çok olduğunu bilmekteyiz.

Bu salnamelerden mobilya sektörüne ilişkin aşağıdaki verilere ulaşılabilmektedir:

1902 İstanbul Ticaret Yıllığı

1902 İstanbul Ticaret Yıllığı (Salname) ’na göre aşağıda isimleri belirtilen üreticiler bulunuyordu;

51 Adet Marangoz (Menuisiers)¹⁰⁹ hepsi gayri müslim, % 90 Rum

28 Adet Mobilyacı (Meubles)¹¹⁰ hepsi gayri müslim

1Adet Bahçe Mobilyaları yapan firma (Meubles de Jardins)¹¹¹

¹⁰⁹ 1902 İstanbul Ticaret Yıllığı (Salname),845.

¹¹⁰ Ibid., 847.

¹¹¹ 1902 İstanbul Ticaret Yıllığı (Salname),847.

Yine aynı Ticaret Yıllığı'na göre Beyoğlu- Pera- Galata bölgesinde bulunan ve ilgili konuda önemli firmalar ise aşağıda görülmektedir.

1. Bazar Allemand (Bahçe mobilyaları da üreten tek firma)
2. Çirigoti- Pera
3. Patrianu Daryos-1893
4. Psalty Mefruşat Ticarethanesi- 1867
5. Sofiyanos
6. Vuccino
7. Osmanlı- Avusturya Mefruşat Mağazası, Beyoğlu-1909
8. Feriko Pier Mefruşat Mağazası- 1909
9. Kortesi Biraderler-1902
10. Folkelstein H. Mefruşat Fabrikası-1897

Aynı yıl'daki Ticaret Yıllığı'na göre diğer bölgelerdeki önemli firmalar ise şu şekilde sıralanabilir: *(Bakınız Tablo 12)*

1. Amerikan Oriental Agency- Yeniyol
2. Gülmezian- Kürkcü Han
3. Kamacıyan- Dolmabahçe
4. Narlian Mefruşat Fabrikası- Şişli-1893
5. Pekmezian- Beşiktaş
6. Hacı Ahmet Efendi Marangoz Fabrikası- Fatih- 1914
7. Değirmenciyan B. ve Mahdumları- Balat- 1909
8. Hacı Osman Efendi Marangoz Fabrikası- Çemberlitaş-1909
9. Haseki Fabrikası- Haseki-1914
10. Fridman Leon J. ,Sultanhamamı-1909
11. Sarrafyan A. ve N. İmalat-I Osmaniye Fabrikası, Paşalimanı –1909

1912 İstanbul Ticaret Yıllığı (*Bakınız Resim Sayfası 21*)

1912 yılı İstanbul Ticaret Yıllığı (Salname)'na göre o yıllarda üretim yapan kuruluşlar hakkında aşağıdaki bilgilere ulaşılabiliyor.

- 93 Adet Marangoz (Menuisiers)¹¹² hepsi gayri müslim % 90 Rum
- 29 Adet Mobilyacı (Meubles)¹¹³
- 20 adet gayri müslim
- 9 adet müslüman
- 1 Adet Bahçe Mobilyaları yapan firma (Meubles de Jardins)¹¹⁴
- Meubles Incrutes¹¹⁵ 4 Adet (Ermeni)

Aynı yıl içinde Pera bölgesindeki önemli firmalar ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

1. Bazar Allemand (Bahçe mobilyaları da üreten tek firma)
2. Estabissement Austro of Than- Pera
3. Férido- Pera
4. Patriano- Pera
5. Psalty- Pera

Aynı yıl içinde, İstanbul'da diğer bölgelerdeki önemli firmalar ise şöyle sıralanmıştır.

1. Deliyani- Kürkçü Han
2. Narlian- Şişli
3. Pekmezian- Beşiktaş

1913- 1915 yılları için yapılan bir sanayi sayımı bu döneme ait diğer bilgileri sağlamaktadır. Bu sayımda görülen üreticiler kapasitelerine göre değerlendirildiğinde; İstanbul dışında hiçbir kentte, gelişmiş üretici olduğu görülüyor. O yıllarda 350.000 nüfuslu İzmir ve 150.000 nüfuslu Bursa gibi kentlerdeki bu gibi ihtiyaçlar küçük atölyeler veya ithalatla karşılanıyordu. Bu dönem mobilya ithalatının, imalatı %46.8 oranında aştığı belirlenmiştir. Sandalye ithalatı ise toplamın %50'sini oluşturuyordu. Dönem ithalatının %50'si, Avusturya-

¹¹² 1912 *İstanbul Ticaret Yıllığı* (Salname), 955.

¹¹³ *Ibid.*, 959.

¹¹⁴ 1912 *İstanbul Ticaret Yıllığı* (Salname), 959.

¹¹⁵ *Ibid.*, 959.

Macaristan'dan, geri kalanı ise Almanya, Amerika, İngiltere ve Fransa'dan yapılmıştı"¹¹⁶.

Yukarıdaki bilgilerden ne görüldüğü gibi endüstrileşme sürecinin başladığı 1850'lerden 1910'lu yıllara kadar olan sürede, Osmanlı İmparatorluğu'nun mobilya merkezi, başkent İstanbul olmuştu. Önce Avrupa mobilyaları ithal edilmiş, sonra bu mobilyalar artan ölçülerde yerli olarak üretilmişti. Bu nedenle Osmanlı üreticisi ve kullanıcısı açısından mobilya konusunda herhangi bir tasarım veya yenilik yapmaya gerek bulunmamıştır.

Osmanlı'nın batılılaşma reformlarını takip eden süreçte, ilk olarak İstanbul'da kullanılmaya başlayan mobilyalar genellikle 'ithal' ediliyordu veya batıda mobilya üreten firmaların açtığı, şube mağazalar yoluyla satılıyordu. Bu dönem içinde İzmir'de de mobilya kullanım alışkanlığının yaygınlaşmaya başlaması ile çeşitli atölyelerin mobilya üretimi gelişmeye başlamıştı. 1913-1915 yıllarına ait Osmanlı sanayi istatistiklerinde görülen marangozluk ve mobilyacılıkla uğraşan kuruluşlar, fabrika olarak tanımlanmışlardı. Ancak bu kuruluşlarda bugünkü anlamdaki bir seri üretimden söz etmek mümkün değildir.

Bu istatistiklerden çok sayıda üretici kuruluş tespit edilmişti. Ve bazılarının satış mağazaları da bulunuyordu. Bu kuruluşlar daha çok Beyoğlu ve Galata bölgesinde yoğunlaşmakla birlikte; Fatih bölgesi ve çevresinde de mobilya üretiminin gelişmekte olduğu görülüyor.

O tarihlerde dünya üretimine bakıldığında ise 1880- 1913 arasında dış ticaretin yoğunluğu artıyordu ve Osmanlı İmparatorluğu ithalat bakımından en yüksek dönemini yaşıyordu.

Bu dönem içinde mobilyalar üzerinde yapılan tasarım ve yorumlar ise, genellikle ya üretimin, kolaylaştırması amacıyla pratik değişikliklerdi, ya da Osmanlı

¹¹⁶ A.Gündüz Ökçün, *Osmanlı Sanayii 1913-1915 Yılları Sanayii İstatistiki*, T.C. Başbakanlık DİE Matbaası, Ankara, 1997, 104-106.

üretim düzeninin geleneksel yansımaları bu mobilyalar üzerinde çeşitli alanlarda uygulanıyordu¹¹⁷.

Aslına bakılırsa, hem bu dönemdeki mobilya üretimine bakıldığında hem de önceki dönemler de, üretimde makine kullanılmıyordu. Sadece usta- çırak ilişkisi ile yetişen marangozlar, el aletleri ile kendi başlarına mobilya üretiyordu. Bu üretilen mobilyalar ise üç temel grupta ele alınabilir.

1. Halkın günlük hayatını sürdürmesi için gerekli mobilyalar
2. İnançlar ve alışkanlıkların yönlendirdiği geleneksel mobilyalar
3. Yönetici kesimi ve özellikle saray ve çevresi için üretilen mobilyalar ise statü anlamındadır.

1913-1915 Sanayi Sayımına Göre Osmanlı Sanayisinin Durumu¹¹⁸

SEKTÖRLER	1880 Öncesi K.S.S.	1881-1890 K.S.S	1891-1900 K.S.S	1901-1915 K.S.S	TOPLAM
GIDA SAN.	15	6	7	38	66
TOPRAK S.	1	2	3	5	11
DERİ SAN.	3	1	3	4	11
TAHTA SAN.	3	-	6	15	24
TEKSTİL S.	17	4	6	18	45
KAĞIT SAN.	17	6	6	21	50
KİMYA SAN.	-	-	1	6	7
TOPLAM	56	19	32	107	214

Aslına bakılırsa “Sanayi Devrimi” ertesindeki gelişmelerin sonucunda yeni mobilyalara ihtiyaç duyulması, bir bakıma bu yeni mobilyaların üretimine hazır olmayan üreticileri bile harekete geçirmişti. Bunun sonucunda ithal edilen

¹¹⁷ 1912 *İstanbul Ticaret Yıllığı* (Salname),12.

¹¹⁸ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, 8.

mobilyaların ülkede üretiminin yapılabileceği görülünce pek çok mobilya fabrikasının kurulmasında etkili olmuştur. Bu aşamaya bir örnek olarak ünlü *PSALTY* fabrikasına bakılırsa, bütün mobilyaları yurtdışından gelen Dolmabahçe Sarayı'nın bile bir süre sonra bu firmadan mobilya aldığı görülüyor.

İstanbul'da diğer bir fabrika ise 1875 yılında Beşiktaş'ta ki "Tubini" ailesinin "*KAMACIYAN*" mobilya ve aksesuar fabrikası ilginç bir örnektir. Bu fabrika 40 kişinin çalıştığı bir atölye olarak kurulmuş, daha sonra çok kapsamlı bir mobilya fabrikasına dönüşmüştü. Belgelere göre bu fabrika, Avrupa'da o günlerde yapılabilen her şeyi üretecek tekniklere sahipti. Yerli ve ithal olmak üzere çok miktarda ve türde ağaç kullanılıyordu. Ayrıca Osmanlı ve Ortadoğu için de özel üretim yapılıyordu. Bu bakımdan, Beşiktaş'taki bu fabrikanın aynı zamanda güçlü bir sanayi kuruluşu olduğu görülür. Nitekim bu fabrika da mühendis ve teknik adamlardan oluşan geniş bir üretim kadrosu bulunuyordu"¹¹⁹. (*Bakınız Tablo 13*)

Osmanlı imparatorluğu 1860'lara kadar makine kullanmadan el aletleriyle üretim yapmıştır. 1860 sonrasındaki yıllarda ise makineli üretimin yanı sıra makinesiz üretimde varlığını sürdürülmüştür. Sonuç olarak, 1913-1915 yılları arasında genel durum şöyle görülüyordu.

'1913 ve 1915 Sanayii İstatistiği'¹²⁰

	<u>%</u>
Gıda Sanayii	39.2
Toprak Sanayii	57.2
Debağat	64.1
Tahta Sanayii	42.2
Tekstil Sanayii	76.5
Kimya Sanayii	<u>87.5</u>
Ortalama	59.2

¹¹⁹Önder Küçükerman, "Osmanlı'da Mobilya", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 22(1998) 21.

¹²⁰ÖKÇÜN, Gündüz. 1916 yılında yapılan ve 1913 ile 1915 yıllarına ait malumatı ihtiva eden sanayi sayımına göre

Dönemin ahşap sanayisi ile ilgili bu sanayi istatistiklerinden sonra Ticaret ve Ziraat Bakanlığı'nın çıkardığı 'Teşviki Sanayi Kanunu' ile birlikte sanayi yatırımlarına karşı isteğin artmaya başladığı görülmektedir.

1.5.3. "GELENEKSEL" MOBİLYALARDAN, "GÜNLÜK İHTİYACIN" MOBİLYASINA

Yukarıda incelenen gelişmelerin sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu'nda geleneksel mobilya'dan, gündelik ihtiyacı karşılayan mobilyaya geçişin hızlanmaya başladığı görülmektedir. Nitekim geleneksel Türk evi düzeninde, bireysel ve özelleşmiş yaşam mekanları öne çıkıyordu. Yaşamın sürdürüldüğü bütün mekanlar genellikle esnek ve dönüştürülebilir mobilyalardan oluşuyordu. Gündüz yaşam alanı olarak kullanılan oturma odaları, geceleri yatağa dönüştürülebilen mobilyalar ile yatak odası haline dönüştürülüyordu.

Bu bakımdan yukarıda belirtilen değişimler sonucunda öncelikle, evlerde bireysel yaşam alanlarının ortaya çıkması ile gündelik ihtiyaç olan mobilya kavramında değişime uğramaya başlamıştı.

Bu önemli değişimin etkisiyle yeni mimari mekanlarda mobilyalar; oturma odası mobilyası, yatak odaları, tek kişilik yatak odaları değişik özellikler kazanmaya başlanmıştı. Yeni kavramlara bağlı olarak özelleşmiş bu mekanlarda gündelik ihtiyaçlara yönelik mobilyalara baktığımızda ise genellikle şu durum görülmektedir.

Oturma odalarında: *Koltuk takımı + Büfe + Yemek seti + sehpa + ve benzeri mobilyalar kullanılmaktadır.*

Ebeveyn odalarında: *Karyola + Komodin + Gardrop + Tuvalet Masası, takım halinde kullanılmaktadır.*

Tek Kişilik Yatak Odaları: *Karyola + Komodin + Sedir/ Koltuk + Gömme dolap + Sandık, kullanıldığı görülmektedir.*

Batı mobilyaların kullanılmaya başlandığı evlerde tuvalet masası yerine “Komod”, sedir yerine “şezlong” adı verilen kanepelerin kullanıldığı görülmektedir. Kısacası toplumun pek çok kesiminde yaşam mekanlarında hem batı mobilya sisteminin, hem de doğu mobilya düzeninin aynı anda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. (Bakınız Resim Sayfası 22)

1.5.4. STATÜ SEMBOLÜ MOBİLYALAR

‘Statü sembolü’ olarak kabul edeceğimiz mobilyalar, özellikle yönetici kesimin ve toplumun üst kesiminin kullandığı mobilyalar olarak tanımlanabilir. Aşına bakılırsa Batı mobilya düzeninin yaygınlaşmasıyla mobilya, Osmanlı toplumunda, her türlü kullanıcıya çok özel bir statü kazandırmaya başlamıştı.

Doğu mobilya düzeninde özel törenler için kullanılan statü sembolü sayılabilecek taht ve diğer mobilyalar; değerli taşlarla bezenmiş rahleler, özel dokumalar kaplanmış minderler kullanılarak bu geleneksel düzende sadece malzemenin değişimi ile statü özellikleri değişebiliyordu. Halkın kullandığı mobilyalar ise, hem işçilik, hem malzeme hem de gösterilen özen ile değer kazanıyordu.

Bu döneme kadar olan mobilya üreticisinin özellikleri meslek loncalarının kuralları ile belirleniyordu. El ustalığına dayalı, ve el aletleri ile yapılan geleneksel üretim, tek bir mobilya üretiminde elde edilen ustalık, hem statü sembolü mobilyaları, hem de halk tipi mobilyaların standartını işçilik ve malzeme yönünden etkilemişti.

Buna karşılık, Batı sistemine geçişle birlikte geleneksel üretimin tüm özellikleri bu kez yerini makine ile üretimin özelliklerine bırakmıştı. Sonuçta bu kez makine üretimi mobilyalar, statü simgesi durumuna dönüşmeye başlamıştı. İşte bu dönüşüm, bir bakıma dönemin tasarım ürün dilinin değişimini ifade etmektedir.

1.5.5. 1910-1923 DÖNEMİ MOBİLYA SANAYİ VE TASARIM DEĞİŞİMİNİN EVRELERİ

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlanmasıyla, İmparatorluğun toplam tüketiminin yüzde yirmisini oluşturan ithal ürünlerin ithalatı neredeyse tümüyle durmuştur. Böylece 1915 yılı sonrasında Osmanlı ekonomisi, ithal ettiği ürünleri kendi olanaklarıyla sağlamak durumunda kalmıştır. Bir bakıma "Dünya Savaşı milli iktisat politikalarının uygulanabilmesi için gerekli dış koşulları da yaratmıştır"¹²¹.

Dönemin özelliklerini doğru görebilmek için yaşanan toplumsal, siyasi olaylara genel olarak bakmak gerekmektedir. Bu dönem sürecince zor bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı bu çöküş yılları içinde, ülkenin ulusal mobilya üretim hakkında bilgiler yine sanayi istatistiklerinden yararlanılarak değerlendirilebilir.

Aşağıdaki tabloya bakarak mobilya sanayisinin alt kolu olduğu ahşap sanayisinin 1913-1915 yılları sayımlarında diğer sanayi üretimlerine göre fazla varlık gösteremediği görülmektedir. (Bakınız Resim Sayfası 23) 1913- 1915 Yılları Arasındaki Dönemde Üretim Yapan Üretici Adedi Şöyle Sıralanabilir.

Sektör	MEVCUT		FAAL		ÇALIŞAN SAYISI	
	1913	1915	1913	1915	1913	1915
Gıda San.	74	75	71	57	4281	3916
Toprak San.	16	17	16	5	980	336
Debağat S.	12	13	11	12	930	1270
Tahta San.	19	24	19	19	705	377
Dokuma S.	70	73	61	36	7667	6660
Kağıt S.	51	51	51	49	1897	1267
Kimya S.	10	11	10	4	417	131
TOPLAM	52	64	29	182	1975	14 060

¹²¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi: 1500- 1914*, İkinci Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1990, 185.

“Buna göre, 1915 yılındaki toplam 264 sanayi kuruluşundan 172’si (% 65’i) gayr-ı müslim girişimcilere aitti”¹²².

1913-1915 sanayi sayımı, İstanbul dışında, İzmir, Bursa şehirleri ile, Bandırma, Manisa, Uşak ve İzmit kasabalarına ilişkin bilgileri de göstermektedir¹²³. Bu sayımda, makine gücü ve çalıştırılan işçi sayısı bakımından da sınırlı olduğu biliniyor. Sadece, bu sınırlamaların üzerinde kalan sanayi kuruluşları sayıma dahil edilmiştir.

Ama bu sayımdan, genel olarak “Osmanlı İmparatorluğu’nun ürün ihtiyacı için gittikçe artan bir nispette dış piyasalara bağlı bir duruma girmiş olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim 1913 sanayi anketine göre, imparatorluğun sanayi bakımından üretim oranı şöyleydi”¹²⁴.

	%
İstanbul	55
İzmir	25
Bursa	5
Adana	3
Diğer	12
Ortalama	100

Yukarıdaki değerlendirmeler, üretimin dört büyük şehirde toplandığını, İstanbulun ise en büyük üretim merkezi olduğunu göstermektedir. Diğer yandan 14 Aralık 1913’te yürürlüğe giren ‘Teşvik-i Sanayi Kanun-u Muvakkatı’ (Sanayinin Teşviki Geçici Kanunu) sanayii geliştirme doğrultusunda ilk adımlardan birisi olmuştur.

¹²² Zafer TOPRAK, *Türkiye’de “Milli İktisat” (1908- 1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982,192.

¹²³ Haluk CİLLOV, “1951-1952 Türkiye’de Sanayi Sayımları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 13. cilt, 203.

¹²⁴ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, 10.

Bu geçici yasa hem yerli sanayiye çeşitli ayrıcalıklar tanıyor, hem de devlet desteği sağlıyordu. Ancak genel olarak uygulamada çok başarılı olamayan bu kanun ile, sanayi alanda özel girişimciliğin teşvik edilmesi amaçlanmıştı¹²⁵.

1915 yılındaki sayımında, savaş nedeniyle, daha sağlıklı bilgiler elde etmek için, geriye dönük olarak, 1913 yılındaki, sanayinin durumuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu sayımın kapsamına, 1913 yılında çıkarılan ‘Teşvik-i Sanayi Kanun-u Muvakkatı’ndan yararlanan sanayi kuruluşları girmektedir.

Bu kaynaktan yararlanılarak, “1916 yılına kadar Teşvik-i Sanayi kanunun’dan yararlanan üreticilerin sayısının kentlere göre dağılımın”¹²⁶ şöyle olduğu görülmektedir.

İstanbul	63
İzmir	15
Diğer	39
Toplam	117

Aslında yukarıdaki listede yer alan toplam üretici sayısına bakıldığında İmparatorluk başkenti olan İstanbul’un üretimde ağırlıklı rol oynadığı sonucu çıkarılabilir. Ancak bu üreticiler arasında kaç mobilya üreticisi olduğu kesin olarak anlaşılıyor. Buna karşılık 1921 yılında yapılan genel sanayi sayımı sonuçlarında ise mensucat, deri, maden, gıda, toprak, kimya sanayii ele alınmıştı ve araştırmada mobilya konusu özel olarak incelenmemiştir.

Bu dönemin sanayi bakımından taşıdığı özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Savaş sırasında ithalatın yapılmaması, üretimin iç sanayiye yönelmesine neden olmuştur.

¹²⁵ Yakup Kepenek, *Türkiye Ekonomisi, Teori Yayınları*, Ankara, 1987, 16-18.

¹²⁶ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, 78.

2. Üreticiler İstanbul , İzmir gibi sanayi kuruluşlarının yoğun biçimde bulunduğu büyük şehirlerde daha fazladır.

3. Savaş için sanayi üretimi ağırlık kazanmıştır. Savaş için gerekli ürünler ve birincil ihtiyaçların üretimi öncelik kazanmıştı.

4. Üretimdeki büyük çoğunluk el işçiliği ve ustalığa dayalıydı.

5. Bu koşullar altında, üreticiler ihtiyaçlara bağlı olarak üretime yönelmişti.

Bu konuya bir örnek olarak, ahşap sandık üreticilerinin mobilyacılığa doğru değişim yaşanması gösterilebilir. Anadolu'daki mobilya üreticisi ise yukardaki etkenler doğrultusunda yeni üretim konularının geliştiği gözlemlenmektedir.

Bütün bu etkenler dışında, mobilya kavramının değişiminin, geleneksel üretimde mimari yapı ile gelişen ve kişilerin kendi ihtiyaçları yaptığı mobilyaların etkisini yitirmesi de rol oynamıştır. Bir bakıma mobilya üretimi bir sektör durumuna gelmeye başlamıştı. Sonuçta'da bir bakıma mobilya üretim ve tasarım merkezi olan İstanbul'un yanı sıra yeni mobilya üretim alanları ortaya çıkmıştır.

1.5.6. GÜNLÜK YAŞAMDAKİ VE DEĞİŞİMİN ÜÇ ÖRNEĞİ:

Mobilya gelişiminin Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemlerindeki durumunu değerlendirebilmek için yaşam mekanları ile bağlantılı olarak ele almak ve dönemlere ayırarak incelemek gerekmektedir.

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun göreceli modernleşme dönemi mobilyaları:

Bu dönemde İstanbul'da daha önceki dönemlerdeki yaşamsal mekanlardan farklı olarak karşımıza çıkan tipolojileri Özgür Bingöl yüksek lisans tezinde sıra evler, apartmanlar, bahçe içinde banliyö evleri (sayfiye konutları), değişime uğrayan geleneksel ahşap konutlar olarak sınıflandırmıştır. Bu dönemde günlük yaşamdaki mobilyalar şöyle bir değişim yaşanmıştı:

- Ekonomik, siyasal nedenlerin yol açtığı göç olgusu ile kentlerdeki nüfus artışı, kent içi hareketliliğin yön değiştirmesi, yeni mimari dolayısıyla yeni mobilya kavramlarının değişimi
- Batılılaşmanın toplumsal-kurumsal-yönetmel yapıda doğurduğu değişimler; (yaşam mekanları, tüketim, değer sistemleri) modern aileye geçiş sürecinin yaşanması, ev teknolojisinin farklılaşması ve bunun gibi etkilerle modern yaşam mekanlarına uygun mobilya sistemi haline dönüştürülmesi..

O dönemde ilk modern mobilya olarak ifade edilen mobilyalar ise ilk olarak İstanbul'da müslüman olmayan azınlığının bulunduğu Galata ve Pera'da (Beyoğlu) ilk apartmanlarda kullanılmıştır.

2. 1900-1923 dönemi bağımsız iç sanayileşme ve yeterlilik dönemi
sanayisi mobilyaları: Osmanlı üreticileri 19. Yüzyıl'ın sonuna doğru, dış pazarlardan gelen fabrika üretimi mallarının sınırsız rekabetine dayanamayarak, faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlar ve pazardan çekilmeleri nedeniyle ortaya çıkan boşluğu milli sanayisinin doldurması mümkün olmamıştır.

A- GELENEKSEL EV MOBİLYALARI: SAFRANBOLU

Safranbolu evleri ve mobilyaları; geleneksel mobilyaların en önemli örneklerindedir. Bunlar halkın gündelik yaşam mekanını gözönüne sermektedir. Geleneksel Türk evi yaşamını yansıtan bu evler; kuzeybatı Karadeniz bölgesinin doğal koşullarını da yansıtır. “ Eski Türk mimarlarının eseri; maksat, ihtiyaç, mantık ve estetiğin eseridir”.¹²⁷

Türkler'in Anadolu'ya gelmesinden sonra, bu bölgede de geleneksel mekan kimliği gelişmiştir. Safranbolu ilçe merkezinde, 18 ve 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl başlarında yapılmış yaklaşık 2000 geleneksel Türk evi bulunmaktadır. Safranbolu evleri büyük ölçüde geleneksel kültür birikimi, maddi zenginlik ve yüksek düzeyde ustalığın ürünüdür. Safranbolu'da hiçbir ev özensiz değildir. Bütün evler bahçe

¹²⁷ Beçet Bedrettin, “ Mimarlıkta basitlik ve moda”, Arkitekt Dergisi, 1934, 215

içinde, çoğunlukla üç katlı, 6-8 odalı, geniş hacimli yaşam ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmış ve bunun açık biçimde yansıtan kimlikle biçimlendirilmiş büyük konaklardır¹²⁸.

Bunun yanı sıra bölgede mobilya yapımında ahşap işçiliğinin büyük ölçüde gelişmiş olduğu görülür. Safranbolu ve çevresindeki toplam alanının yarısından fazlasının ormanlarla kaplı olduğu düşünülürse, Safranbolu evlerinde iyi nitelikte, bol ahşap kullanılmış olması doğal bir sonuçtur.

Diğer yandan, bölgenin sosyal değişimine bakılırsa Safranbolu' nun 14. Yüzyıl' da öneminin ve 18. Yüzyıl' dan beri ise kendi ekonomik gücünün arttığı görülür. Geleneksel üretim ve ticaret bir lonca düzeni içinde birbirini denetlemekte ve desteklemektedir. Safranbolu çevresinde 1940 yılında 2841 ev bulunduğu anlaşılıyor.

14. Yüzyıl' dan bu yana yapısını korumuş Safranbolu evlerinde geliştirilmiş bir geleneksel mobilya anlayışı ise kalın çizgilerle şöyle değerlendirilebilir: Bu evlerde döşemelik olarak kullanılan yollu dokuma olan *alaca* isimli bez üretimi yapılıyordu. Bu bezler, dönemin mobilyasını oluşturan sedirlerin döşenmesinde çok önemli yer tutuyordu. Bunun yanı sıra yalınlığın hakim olduğu bazı mobilyalar kullanılmıştır. Ancak genellikle geleneksel yaşama uygun olarak yere oturuluyor, yerde çalışılıyor, yer yatağında yatılıyor ve yerde yemek yeniliyordu. Bu yüzden evlerde fazla eşya yoktu. Bütün mobilya ve döşeme, geleneksel malzemenin kendi yapısı içinde kalmakta, doğal görünüşü bozulmamaktaydı. Ama en önemlisi şuydu: O dönemlerde başkent İstanbul' dan farklı olarak mobilyalarda statü farkı bulunmuyordu. Çünkü zengin ve fakir ailelerin mobilyası arasında büyük bir fark yoktu.

Diğer yandan din ve geleneklerin evi dışarıya kapalı hale getirmiş olması, yaşam mekanının programının da bu özelliğe uygun duruma getirilmesine neden

¹²⁸ Çelik Gülersoy, Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III, İstanbul Kitaplığı, 1984

olmuştur. Osmanlı toplumsal yapısı gereği: “kadın, yabancı erkeğe görünmez” ilkesi ile bütün bir yaşam biçimlendirilmişti. Kadınlar ve erkekler bazen aynı evin içinde bile, ayrı ayrı yaşıyordu. Bu yüzden Safranbolu’da selâmlık ve harem olarak ikiye bölünmüş evler bulunmaktadır. Varlıklı ailelerin evlerinde, bu düzen daha yaygın olarak görülmektedir. Evlerin tek girişi olmakla beraber aile yaşantısını tedirgin etmeden evin merdivenden kolay ulaşılabilen bir odası selâmlık odası olarak kullanılıyordu.

Genellikle ikinci katta gerektiğinde yatak odası olarak da kullanılabilen bir mutfak bulunuyordu. Bazı örneklerde mutfak ile selâmlık arasında yemek servisinde kullanılan silindirik bir ahşap *dönme dolap* yer alırdı. Bütün bunların yanı sıra soğuk kış günlerinde ısıtılması daha kolay oldığı için, gündelik yaşam bu katta geçiyordu.

Dönme Dolap: Kadın, ev içinde bile yakın aileden olmayan erkeklere görünmediği için evin harem bölümünden selâmlığa hizmet eden kadınlar yemek, kahve, şurup alıp vermesi için iki oda arasında bir dolap içinde dönme dolap çözümü geliştirilmiştir. Bu dolabın raflarına konan kaplar, öbür bölüme iletiliyordu. Bu ilginç çözüm, ayrı bir selâmlık bölümü ve hizmetlileri olmayan evlerin geleneklere uyumunu yansıtan bir tasarım olarak geliştirilmiştir.

Sedirler: Her odada sedir düzeni ve çoğu zaman ocak bulunuyordu. Oda yan duvarlarında ahşap dolaplar ve raflar olan ‘sergen’ lere çeşitli ürünler sergilenirdi. Odaların her biri bir çekirdek aileyi yada bir aile yakınını barındırabilecek tüm unsura sahip, bağımsız birim olarak geliştirilmişti. Her odada ahşap dolapların o günlerdeki adıyla yüklüklerin içerisinde bugünkü duş kabinlerini anlamında kullanılan gusülhane tasarlanmıştı. “Mutfaktaki büyük ocaklarda yemek pişirilir ve odalarda yer sofrasında ya da bez üzerinde yenirdi”¹²⁹.

Diğer yandan Safranbolu evlerinde, tek odadan oluşan havuzlu bahçe köşkleri geliştirilmişti. Bu havuzu, çevresinde sedirler ve bazen kahve ocağı olan çokgen

¹²⁹ Safranbolu Evleri internet tanıtım sayfası: <http://www.altinsafran.com/evleri.htm>

planlı bir yaşam alanı kurulmuştu. Suyun günlük yaşam içindeki öneminden ötürü, Bağlar bölgesinde çeşme suyu bulunmayan bazı evlerde ortada bir kuyu, kenarında sedirler olan kuyu odaları yapılıyordu. (*Bakınız Resim Sayfası 24,25*)

B- İLK APARTMANLARIN MOBİLYALARI: PERA EVLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda Pera bölgesi, mobilya kavramının ilk olarak yaşama girdiği yer olmuştu. İstanbul'da 1860 yılı sonrasında batılılaşma hareketinin ilk yaşandığı yer olmasının nedeni azınlığın yaşadığı bölge olmasıydı. Fetihten sonra da, seçtiği voyvoda ile kendini idare etme serbestisi tanınan eski bir Cenova şehri olan GalataBatı ile ilişkilerini daima sürdürmüştür¹³⁰.

İlk apartmanların 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da Galata ve Beyoğlu gibi yerlerde yapılmasının nedenini, belirli bir yerde nüfus artışı olduğu kadar, apartman gibi çok aileli- çok katlı bir konutta yaşayabilecek toplumsal yapıya sahip olma yanında, çok katlı binayı yapabilecek ekonomik güç ve yapı tekniğinde de aramak yerinde olur¹³¹.

Mimari değişimin ve değişimin simgesi olan apartmanların ilk kez bu bölgede yapılmış olması, yaşam mekanlarındaki değişimin de ilk bu bölgede yaşanmasına neden olmuştur. Evden, Apartman tipi konut'a geçiş batı dünyasında onyedinci yüzyıldan daha önceleri görülmemektedir¹³². Oysa İstanbul'da apartmanın ortaya çıkışı ise bu tarihlerden çok sonra olmuştur.

Müslüman- Türk kesiminde ise apartman yapımının önceleri gerçek ihtiyaçlardan çok, batılılaşma hareketleri içinde gelişen taklit ve özenti duygusu ile, bu toplulukların oturdukları yerlere yakın gelişme bölgelerinde, batı ile kültürel

¹³⁰ Semavi Eyice, *Galata ve Kulesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Klübü, İstanbul, 1969, 14.

¹³¹ Mete Ünal, *İstanbul'da Apartmanın Tarihsel Gelişimi ve Konut Sorunu İçindeki Rolü Üzerine Bir Araştırma*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü, Doçentlik Tezi, 1973

¹³² Türk Ansiklopedisi, 3.cilt, 158.

yönden yakın ve ekonomik bakımdan güçlü çevrelerde başlamış olduğu görülmektedir¹³³.

Mekânlardaki bu değişimler mobilyaya yansımış ve bu bölgedeki evler, dönemin sivil yaşam biçimini ortaya çıkaran en önemli örneklerden biri olmuştur. Galata evlerinde etkileşen yeni mimari ve yaşam biçimi, müslüman halkın büyük çoğunluğunun yaşadığı Fatih gibi bölgelere göre daha erken kabul görmüştü. Bu nedenle de öncelikle Pera’da şubelerini açan yabancı üreticilerin ithal mobilyaları tercih edilmişti. Nitekim, II. Abdülhamid’in sarayda yetiştirdiği Rum ustalar bu bölgede imalathanelerini açmışlardı. “Psalty” gibi yabancı firmaların yanı sıra, mobilya ustaları da mobilya üretim merkezlerini bu bölgede oluşturmuşlardı.

Sonuçta yeni mobilya üretiminin ivme kazanması Galata ve Pera’yı önemli bir mobilya merkezi durumuna getirmişti. Bütün bunlara bağlantılı olarak yeniliğe çok açık olan bu bölgede modern mimari ürünü apartman dairelerinde yaşayanlar, sipariş sistemi ile çalışan Rum ustaların ve daha çok endüstriyel üretim sistemi ile çalışan yabancı üreticilerin mobilyalarını tercih etmişlerdi. *(Bakınız Resim Sayfası 26)*

C- SİMGESEL MOBİLYALAR: İLK “MECLİS-İ MEBUSAN” SALONU MOBİLYALARI

Osmanlı İmparatorluğu’ndaki değişimin ve bunun mobilya üzerindeki etkilerini gözlemlendiği önemli bir örnek ise 1877 yılında açılan ilk ‘Meclis-i Mebusan’da görülmektedir. Yönetimsel simgesel bir mekân olarak verilebilecek en önemli örnek olarak bu ilk meclis binası mobilyaları gösterilebilir.

İlk Türk Parlamentosu 20 Mart 1877 tarihinde Dolmabahçe Sarayı’nda açılmış ama kısa süre sonra 23 Nisan 1877 tarihinde Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş açması sonunda 28 Haziran 1877 tarihinde II. Abdülhamit tarafından kapatılmıştı. 1909 yılında II. Meşrutiyet ile meclis tekrar açılmıştır.

¹³³ Mete Ünal, *İstanbul’da Apartmanın Tarihsel Gelişimi ve Konut Sorunu İçindeki Rolü Üzerine Bir Araştırma*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü, Doçentlik Tezi, 1973

Ancak daha sonra taşındığı Çırağan Sarayı'nın yanması ile Fındıklı'daki saraya taşınmıştı. Saray dışında özel bir mekan olan Meclis-i Mebusan Binası, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşına katılıp, yenilmesi ile ülkenin yönetim sistemi değişene kadar meclis binası olarak kullanılmıştır.

Bu binadaki hem meclis salonunun mobilyalarının hem de diğer odaların, dönemin ustaları tarafından ahşap olarak yapıldığı görülmektedir. Bu mobilyalarda ustalık ve becerinin ağır bastığı geleneksel yöntemlerin yerine dönemin çağdaş tekniklerini kullanarak yapılmış olduğu görülür. Bu mobilyalar genel olarak üç başlık altında şöyle sıralanabilir: Vekil sıraları, koltuklar ve kürsü.

(Bakınız Resim Sayfası 27)

I. BÖLÜM SONUCU

Osmanlı İmparatorluğu döneminin 1800-1900 yılları arasındaki değişim sürecinin incelendiği ve mobilya kavramının yenilik olarak uygulandığı birinci bölümün sonuçları şöyle sıralanabilir.

“mobilya”, toplumlara göre farklılık gösteren *kültürel bir simgedir*. Doğu ile Batı düşünce sistemlerinin farklılıklar göstermesi nedeniyle temel ölçütleri aynı olsa bile mobilya sistemleri de farklılık göstermektedir. Geleneksel düşünce ve inanç sistemleri, yaşam ortamlarının kurgulanmasını doğrudan etkilemiştir.

Doğu’daki temel düşünce sisteminin; çelişik , döngüsel, görelî, kesintili özellikleri, batı’daki temel düşünce sisteminin: biçimsel, doğrusal, kesin, sürekli olması toplumların kullandığı mobilyalarda da farklar yaratmaktadır. Örneğin; toplumlara göre dolap sistemlerinin yatay ya da düşeyde gelişmiş olması farklı ihtiyaçların farklı yaşam tarzlarının farklı mobilya sistemleri oluşturduğunu gösterir.

Bu nedenle her iki mobilya sisteminde temel fonksiyonları karşılayan mobilyalar, tarihsel süreç içinde büyük bir değişikliğe uğramamıştır. Örneğin, Roma döneminden beri katlanan sandalyelerin ‘mobil yaşam’ içinde önemini kaybetmemesi, temel ihtiyaca cevap veren mobilyaların tasarım ilkeleri varlıklarını sürdürdüğünün göstergesidir. Buna karşılık bazı mobilyalar ise, toplumsal gelenekler, alışkanlıklar, gereksinimler ve değişiklikler sonucunda bir çok değişikliğe uğramıştır. Nitekim geleneksel Türk evlerinin yapısal bir parçası olan “dönme dolap”ın, toplumun değişimi sonucu batı sistemindeki ‘dolap’ olarak kullanılmaya başlanması bu duruma ilginç bir örnektir.

Yukarıda incelenen gerçeklerle bağlantılı olarak sistem geçişleri yaşayan Türkiye ve Japonya gibi geleneksel kimliğe sahip toplumlarda, mobilyanın değişimleri, her bakımdan toplumun kültürel değişimini yansıtmaktadır. Nitekim her iki sistemi de yaşayan Türkiye, bu nedenle toplumların günlük yaşamda kullandığı

mobilyaların oluşumunda ve tasarımında toplum özelliklerinin belirleyiciliğini araştıran çalışmamızda temel model olarak ele alınmıştır.

Çünkü, bu sistem değişiminin sonuçlarını açıkça görebileceğimiz toplumların başında sistem geçişlerini yaşayan Türk toplumu gelmektedir. Bu sistem geçişlerini yaşayan Japonya, Orta Asya'daki diğer toplumlar kendi geleneksel yapısı gereği bu geçişleri farklı biçimlerde yaşamıştır. Bu nedenler Türkiye'de değişimin simgesi olarak "mobilya" modeli üzerinde araştırma yapmak, bir bakıma Türkiye'de süregelen değişimleri izlemek bakımından önemlidir.

Türkiye'nin çok yönlü kültürel bağlantıları Asya, Orta Doğu ve Batı olarak üç grup altında sınıflanabilir. Türk toplumsal yaşam ve mekanını ele alırken bu üç gruba Anadolu'daki kültürlerin sentezini de katmak gerekir.

Tarihsel süreç içinde ele alındığında Orta Asya'nın demografik koşulları nedeniyle Klasik Doğu düşüncesinden etkilenen doğaya dönük, göçebe Türk toplumlarında halı ve kilim toplum yaşantısındaki en önemli mobilyalardır.

Yerleşik düzene geçişle birlikte Anadolu Selçuklu devleti döneminde, halı ve kilim mobilya olarak önemini yitirmemiş, 'mobil yaşamdan yerleşik düzene geçişle birlikte' sabit mekanların ortaya çıkması ile birlikte halı, kilimin yanında yapıya ahşap oyma ve mihrap, mimber, rahle, kapı ve pencere eklenmiştir.

"Türkler yerleşik düzene geçtikleri süreç içinde sosyal yaşam çevre koşullarını oluştururken dört kültürün özelliklerini kendilerine göre yorumlayarak bir sentez oluşturmuşlardır"¹³⁴. (*Bakınız Tablo 14*)

Bu düşünce doğrultusunda ; Türk toplumunda 'Yaşam ve Mobilya' geleneğinin oluşmasındaki dört kültürel etken şöyle sıralanabilir.

1. Göçebe düzeninin alışkanlıkları (Asya etkisi)

¹³⁴ Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 38.

2. İslam kültürünün özellikleri (Orta Doğu/ İslam etkisi)
3. Anadolu kültür mirasının etkileri yaşam biçimi
4. Batılılaşma (Batı etkisi)

Bugün bile Türkiye’de kültürel bir gösterge olan mobilya sistemlerinin oluşumunun düşünce sistemleri ile tam olarak ilişkili olduğu görülür. Bu düşünce sistemlerini doğu ve batı sınıflaması doğrultusunda iki grup olarak ele alabiliriz.

1. Doğu Düşünce Sistemi
2. Batı Düşünce Sistemi

Bunun sonucu olarak mobilya sistemlerini de; iki grup olarak değerlendirmek gerekir:

1. **“Ekolojik Doğu Mobilyası”**: Doğu’da halı, kilim, sedir, rahle, şilte, yastık, yatay dolap ve bunun gibi... kullanan doğal çevreye uyumu ve esnekliği ön planda olan mobilya sistemi
2. **“Otoriter Batı Mobilyası”**: Sıra, peyke, masa ve bunun gibi.. katı biçimli, belli kurallara uygun, esnek olmayan mobilya sistemi olarak isimlendirebiliriz.

Bu sistemlerin gelişiminde en önemli etkenler; ise şöyle sıralanabilir.

1. Ekolojik doku
2. Demografik Çevre
3. İnançlar ve alışkanlıklar

Bütün bu değerlendirmelerin sonucu olarak, yerleşik düzenin ortaya çıkardığı özel bir kültürel yapı sentezi ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu iki mobilya sisteminin temel özelliklerine baktığımız da; iki değişik mobilya sisteminin özelliklerinin aşağıdaki gibi tanımlayabileceğini görmekteyiz. (Bakınız Tablo 15)

Yukarıdaki değerlendirmelerden görüleceği gibi doğu mobilyası bu özelliklere bağlı olarak biçimsel olarak değişmeden, kültür kaynaklarına göre renk, sembollerle kimlik öğeleri giydirilerek süregelmiştir. Batı mobilyası ise otoritelere bağlı olarak biçim ve üslup değiştirerek tarihsel süreçte değişimlere uğramıştır.

Nitekim, ilk başlarda ‘sandık’ ile başlayan “mobilya” kavramı, Batıda sandıkların dolap haline gelmesi ve daha sonra oturma elemanı, sıra ile devam etmiştir. Bundan sonra ise, ortaya çıkan yeni ihtiyaçların belirlediği yatak, dresuar gibi yeni kullanım biçimleri sunan mobilyalar üretilmeye başlanmıştır.

Buna karşılık Osmanlıların İmparatorluğu’nun son dönemine kadar, günlük geleneksel yaşamda masa, sandalye, büfe, komodin klasik batı mobilya sistemine ait mobilyalar çok yaygın değildi. Buna karşılık geleneksel yaşam alanının en önemli birimi, **halıdır**. Türk toplumlarında halı-kilimin bir **kültürel gösterge** olması, yaşam alanını oluşturan en önemli mobilya olmasını gerektirmişti. Halı ve kilimin gündelik hayatın içindeki işlevleri göçebe yaşamdan beri kullanımı süregelen ve önemini hiç yitirmemişti. Yerleşik düzenle birlikte gelişen sabit mekanlar sonucu Osmanlı da oturmak için alçak sedirler, yemek yemek için yer sofraları, ve günlük eşya içinde duvarların üst kısımlarında yarı kapalı raflara, gömme ahşap dolaplara kullanılmıştı. Bu mobilyaların kullanılmasında Sini gibi uyum sağlayıcı ara birimler geliştirilmiştir. (Bakınız Tablo16)

Osmanlı İmparatorluğu’nda geleneksel kimlikten mobilya sistemine geçişte izlediği yol aşağıda yer alan tablo ile ortaya konulabilir. Osmanlı sanayii, geleneksel olarak, büyük ölçüde el sanatlarına ve esnaf biçimi örgütlenmesine dayanmaktaydı. Ülkenin Batı endüstri ürünlerine açılmasında, önce İngiltere ile 1838 yılında, daha sonra da diğer Avrupa devletleri ile imzalanan ticaret sözleşmelerinin büyük etkisi olmuştur. Bu sözleşmeler ile birlikte birçok Avrupa firmasının mobilya ürünü de Osmanlı ülkesinde kullanılmaya başlanmıştır.

Osmanlı toplumunda Tanzimat’ın gelmesiyle birlikte toplum yaşamında büyük bir farklılaşma olmuştur. Bu dönemde Türk toplumu, son çağa adım atmıştır. Eski düzenin yorumu, yeni düzenin yerleşmesi için sosyal yaşama alanında da pek çok değişiklik yaşanmıştır. Bu değişikliklerden mobilya endüstrisi de etkilenmiştir. 17. Yüzyıl’ın sonlarından itibaren Aynalıkavak Kasrı, Çürüksulu Köşkü gibi yönetici ve üst sosyal kesimin kullandığı konaklar, kasırlar ile başlayan batı mobilyasının kullanımı bu değişimdeki önemli göstergesidir. Bütün bunlara bağlı olarak,

Dolmabahçe Sarayı ile yani yaşam anlayışı olarak benimsenmiş, o döneme kadar yönetici kesiminde etkin olan batı mobilyası yaşam düzeni, halk üzerinde de etkili olmaya başlamıştır.

Sonuç olarak 1820-1911 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu, endüstri konusunda sanayi ürünleri ithal eden, tarım hammaddeleri ihraç eden bir ülke konumuna düşmüştür. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla 1915 yılı sonrasında önceleri ithal ettiği ürünleri kendi olanaklarıyla üretmek durumunda kalmıştır. 14 Aralık 1913 tarihinde yürürlüğe giren “Teşvik-i Sanayi Kanun-u Muvakkatı” yani “Sanayinin Teşviki Geçici Kanunu” bu doğrultudaki ilk adımlardan biri olmuştur. Bütün gelişmelere bağlı olarak da temel teknolojileri tanımak ve belirlenen hedeflere etkin bir şekilde ulaşmasını sağlayacak sentezler için tasarımdan uygulamaya kadarki bütün aşamaları düzenleyecek bir yapının zorunluluğu anlaşılınca da üretimde örgütlenme dönemine girilmemiştir. *(Bakınız Tablo17)*

Bu koşullar altında Osmanlı İmparatorluğu'nda üretimin üç ayrı biçimde örgütlendiğini görülmektedir.

1. Köy ekonomisi çerçevesindeki tarım dışı üretimde büyük ölçüde kırsal kesimde, 'eve iş verme' sistemi: Bu sistemde, mobilya üretiminin yer almadığı ancak Türk toplumu için önemli bir geleneksel mobilya işlevi gören 'halı' üretiminin bu sistemde çok özel bir yeri vardır.

2. Kentlerde imalathaneler çevresinde örgütlenen zanaatlar. Bunlar, özellikle loncalar çerçevesinde örgütlenen zanaat türü geleneksel üretim düzenidir. Yukarıda belirtilen iki kesimin ortak özelliği, basit el aletlerine dayanan geleneksel teknolojinin kullanılmasıdır. Mobilya endüstrisi ilk günlerden başlayarak bu şekilde üretim özelliği kazanmıştır.

3. Üçüncü örgütlenme biçimi ise, “Sanayi Devrimi” sonrasında Avrupa'da geliştirilen makineleri ithal ederek kullanan ve ücretli işçi kiralayan imalathaneler ya da fabrikalardır.

Bu örgütlemeler doğrultusunda batı mobilya sisteminin uygulamasını sağlayacak bir yapının oluşturulması için bilinçli bir eğitim gerekliliğinden yola çıkarak bu dönemde 'Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin kurulmuştur. Böylelikle yeni üretim alanının biçimini, yeni toplumsal hayatın yeni normlarını belirleyen bir düzen olarak kurulmuştu. İşte bu aşama, bir bakıma ilk kez Araştırma- Geliştirme birimi olarak tanımlanabilecek biçiminde çalışmalarını başlatmıştı. Bu değişim döneminde, Osmanlı yaşamındaki değişimde Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin de etkilediği alanlar şunlardır;

1. Doğal Çevre ve Mekanın Kullanımı,
2. Kentler- Yerleşmeler,
3. Mobilya Kullanımı Alışkanlıkları: Bağdaş kurmak yerine sandalyeye oturmak ve bunun gibi..

Ancak tüm bu değişime rağmen aşağıda sıralanan geleneksel özelliklerin etkinliği sürmüştür.

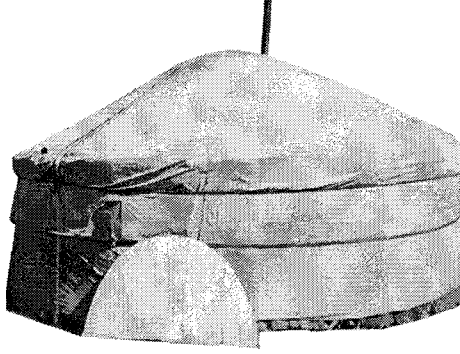
1. Töreler
2. Deneyip Yanılarak, Yaparak öğrenmek
3. Bilineni Yenilemek (Geliştirmek) İlkesi değişmeyenler olarak kalmıştır.

1883'te kurulan Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi, özellikle batılılaşmayı hızla benimseyen başta başkent İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde değiştirmekte rol oynamıştır. Bu koşullara karşılık Anadolu'nun çoğu bölgelerinde toplum düzeni geleneksel özelliklerini sürdürmüştür. Görüldüğü gibi batı oturma modelinin Osmanlı yaşamına giriş sürecinde Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin anlamlı ve öncü katkısı büyük olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda 1800-1900 yılları arasındaki mobilya'nın değişim süreci şöyle şematize edilebilir. (Bakınız Tablo16)

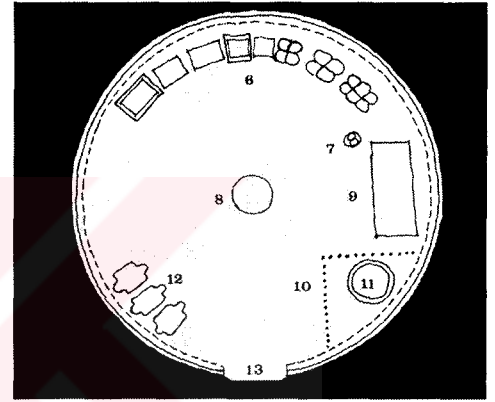
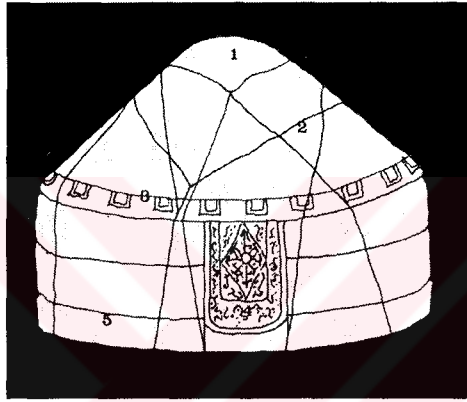

**RESİMLER
VE
TABLOLAR**

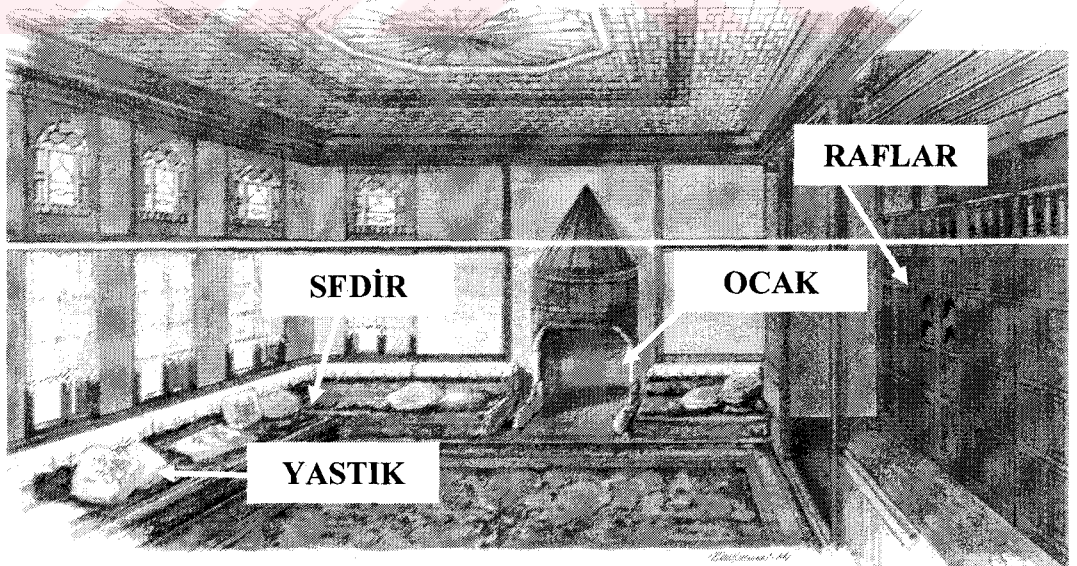
OSMANLI ÇADIRI, TÜRK EVİ

Resim1.-2. Orta Asya ve Anadolu'da yerleşik düzene geçilmeden önce Türklerin, Osmanlıların kullandığı göçebe çadırları

Resim 3.-4. "Yaşama birimi olarak bir orta asya çadırının iç düzeni ve genel görünümü" Orta Asya ve Anadolu'da yerleşik düzene geçilmeden önce Türklerin, Osmanlıların kullandığı göçebe çadırlarının iç mekan düzenlemesi, kullanılan mobilya yerleşimleri: 6. sandık 9. kerevet

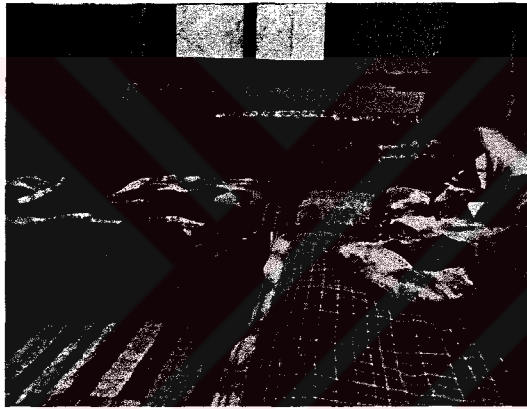
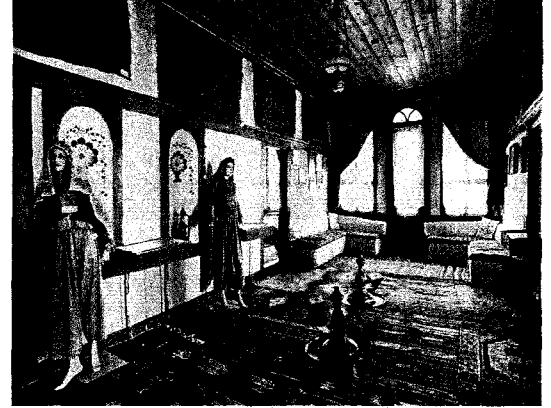
Resim 5. Yerleşik düzene geçtikten sonra Anadolu'da Türk Evi mekan oluşumunda ve mobilyalarında göçebe dönemine ait alışkanlıklar etkili olmuştur. Türk evinde odanın yatay yöndeki kuruluş düzeninde görülen temel ilkeler oda içinde görülen "kullanma alanlarının, insan boyutlarının dışına çıkılmaması ilkesi, bu çevrenin kuruluşunda iki önemli kavrama bağlı olarak iki değişik bölüm oluşturur. 1. Yararlı kullanım alanı, 2. Yararlı çevrenin üst sınırı: Raf 3. Soyutlanmış çevre işte bu "iki bölümlü" çevre çözümü, Türk evinde ve odasında gelişmiş olan özgün bir kavram olarak belirginleşmiştir.

TÜRK EVİ MOBİLYASI

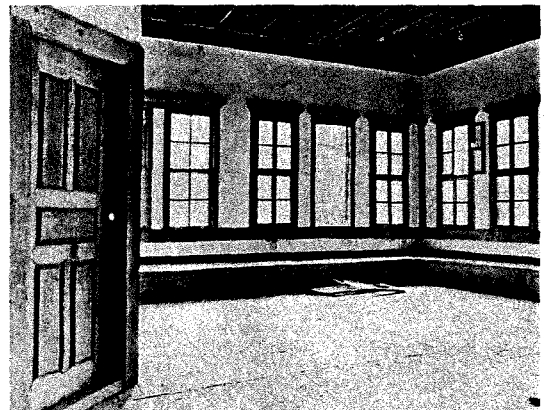
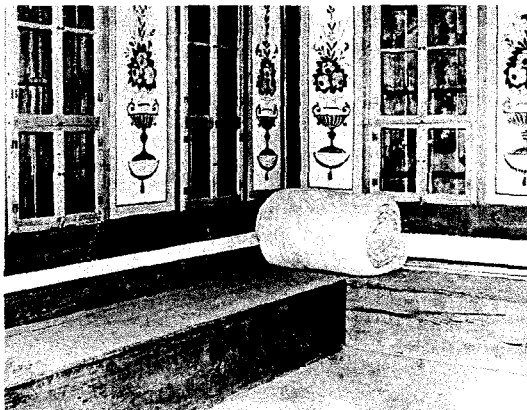
Resim 6. Türk Evinde göçebelik döneminde kullanılan halı, minder, yastık gibi öğelerin yanısıra döşemelik kumaş, örtülerde önem kazanmıştır. Yer düzleminden yükseltilmiş bir kod üstüne konan minderler sayesinde meydana gelen sedirler kullanılmıştır.

Resim 7. Örnek bir Türk evi

Resim 8. Doğru oturma sisteminde minderler, yastıklar yükseltme elemanının insan vücuduna uygun hale gelmesini sağlamaktadır.

Resim 9. Anadolu Türk evinde, sedir yükseltilmiş alt örtü olarak ortaya çıkar. Alt örtü herşey demektir. Üzerinde oturulur, yatılır, kısacası yaşanır.

Resim 10.-Resim 11. Alt örtü- döşeme örtüsü- sedir ilişkileri; Türk evinde odanın kullanılabilir duruma gelmesinde dokumanın büyük katkısı görülür .Böylelikle üzerinde yaşanan her türlü çevre yumuşatılmış ve bütünleştirilmiş olur.

1450-1838 ARASINDA OSMANLI IMPARATORLUĞUNDA MEKAN VE ÜRÜNLERİ GÜNLÜK YAŞAMDAKİ MEKANLAR

Resim12. Yemeği, yer sofrasında yeme geleneği II. Abdülhamid dönemine kadar sürmüştür.

Resim13. Bir minyatürden I. Murat **Resim14.** Bir minyatürden III. Murat.

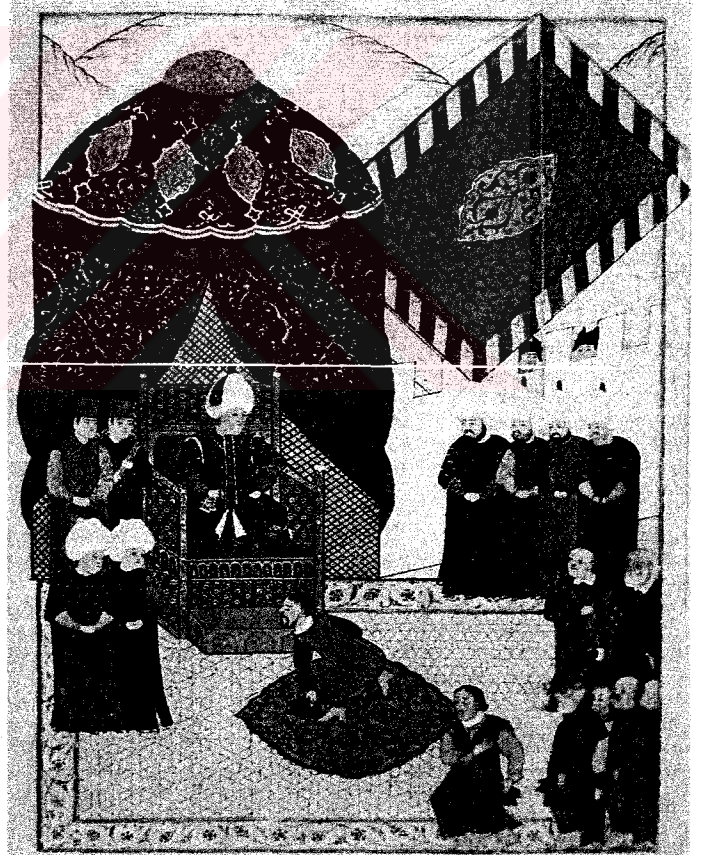
Topkapı Sarayı yaşam mekanlarında, kullanılan mobilyalarda doğu sistemi oturma biçiminin hakim olduğu görülmektedir.

Resim15.

Resim16.

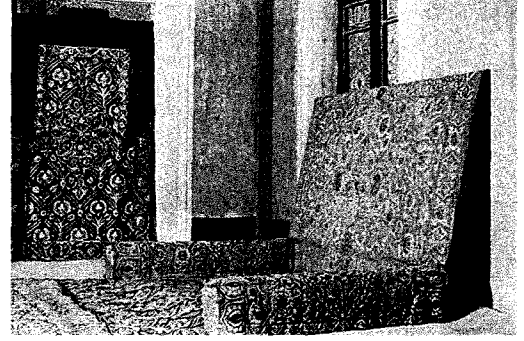
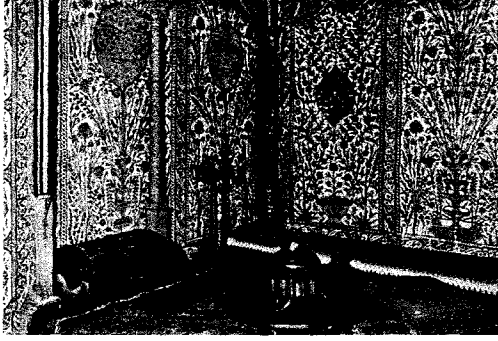
Resim17.

Resim15. XVIII. yüzyıl Fransız gravüründen, Osmanlı'da tören giysisi ile bir Musevi kadın görülmektedir. Azınlıkların yaşam mekanlarının, Osmanlı toplumsal yapısına uyum sağladığı kullanılan mobilya sisteminden anlaşılmaktadır.

Resim16. Toplumsal yaşamda kullanılan mobilyalara örnek minder ve yastıklar mekanın parçası durumunda olduğu görülmektedir.

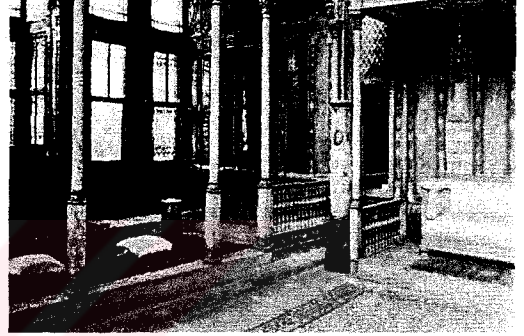
Resim17. XVI yüzyıla ait bir Osmanlı minyatüründe, Topkapı Sarayında bir tören esnasında padişah görülmektedir. Padişah, doğu doğu mobilya sistemine ait oturma biçimini (bağdaş kurma) statüsünün sembolü olan taht üzerinde de sürdürmektedir.

1450-1838 SARAY MEKANLARI - TOPKAPI SARAYI MOBİLYALARI

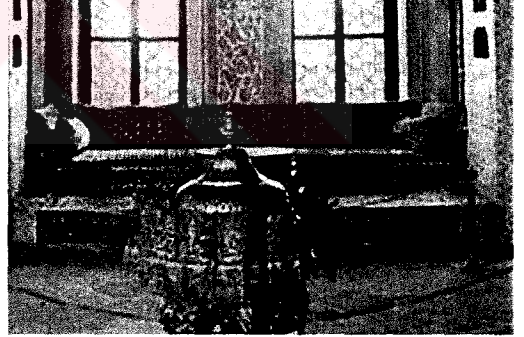

Resim 18. Hürrem Sultan'ın yatak odası. Türk evindeki gibi yastık, şilte, sandık devlet mekanı Topkapı Sarayın'da da en önemli mobilyalardır.

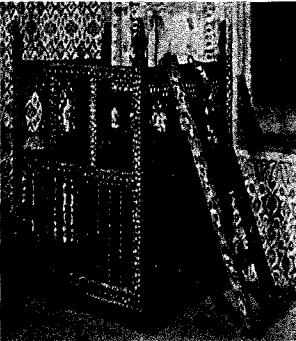
Resim 19. Doğu oturma modeline uygun mekanlar, statü belirtecek şekilde hükümdar için özelleştirilmiştir.

Resim 20. 'Harem Hüskar Sofası' 18. yüzyılda batının etkisi ile saraya batı mobilya sistemi de girmiştir. Sarayda iki mobilya sisteminin birlikte kullanıldığı mekanlar bulunmaktadır. **Resim 21.** 'Harem Hüskar Sofası' kod farkı ile yükseltilmiş bölüme bağdaş kurmak üzere yastık, mangal, klasik sehpa görülürken aynı mekanda alt kod'da batı sistemi oturma elemanı görülmektedir.

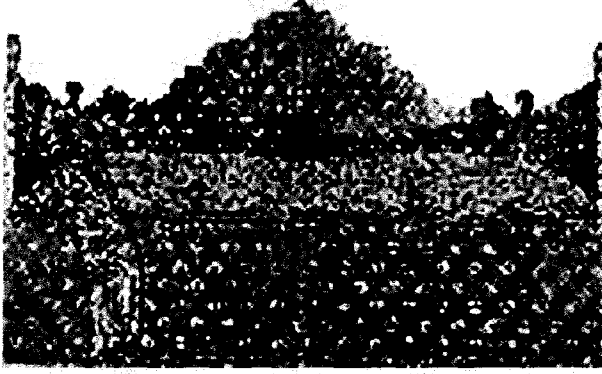
Resim 22. Doğu oturma sistemini yansıtan, şiltelerin üst üste konulması ve yastıklar yardımı ile insan vücuduna uygun hale gelen oturma elemanı. **Resim 23.** 'Bağdat Köşkü' yastık, şilte yardımı ile oluşan bir divan. İçeride dönük osmanlı mimarisi, dışarı açan cumba bölümüne, oturma elemanı konması kadınların yaşadığı mekanda gelenek halinde idi.

Resim 24. Belli dönemlerde hükümdarın kullandığı oturma elemanı

Resim 25. İnançlarına bağlı Osmanlı toplumunda, rahle çok önemli bir mobilyadır. Yastık üzerinde bağdaş kurularak kullanılmaktadır. Osmanlı hükümdarının kullandığı bu rahle halkın kullandığı rahleye göre özelleşmiş bir tasarım ve üretilmiştir. **Resim 26.** Topkapı Sarayın'da boğaziçi saraylarına taşınmadan önce batı oturma modeline geçilmiş olduğu görülmektedir.

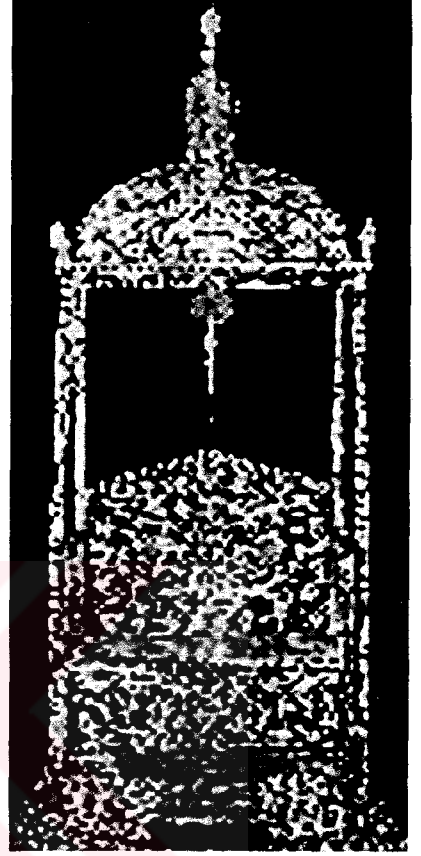
**TOPKAPI SARAYI MOBİLYALARI-
HÜKÜMDAR STATÜ SEMBOLÜ MOBİLYALARI VE YAŞAM MEKANLARI**

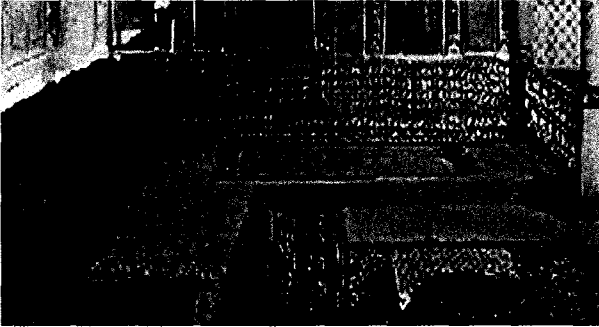
Resim 27. 1585 yılında vezir İbrahim Paşa tarafından III. Murat için yaptırılan altın tören tahtı

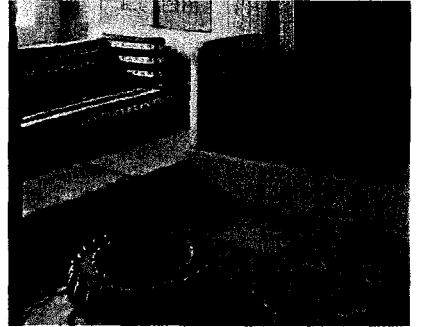
Resim 28. 18. yüzyıl İran şahının I. Mahmut'a hediyesi. Törenlerde kullanılan hükümdar tahtı. Değerli madenlerle bezenmiş bu taht padişahın statü sembolü mobilyasıdır.

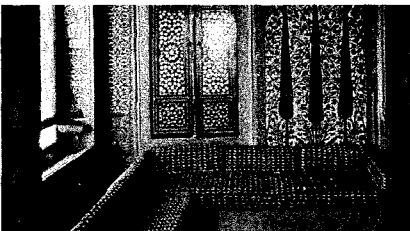
Resim 29. I. Ahmet için Sultanahmet Camisi mimarı Mehmet Ağa tarafından yapılan Altın Taht

Resim 30.

Resim 31.

Resim 32.

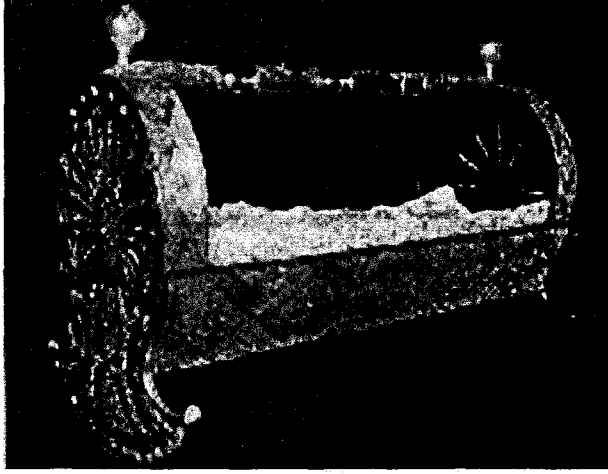
Resim 33.

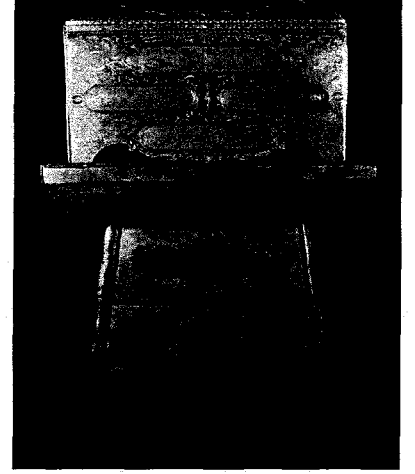
Resim 34.

Resim 30-31- 32-33-34. Topkapı sarayında, doğu mobilya sisteminde, padişah ve ailesinin yaşam mekanlarına örnekler

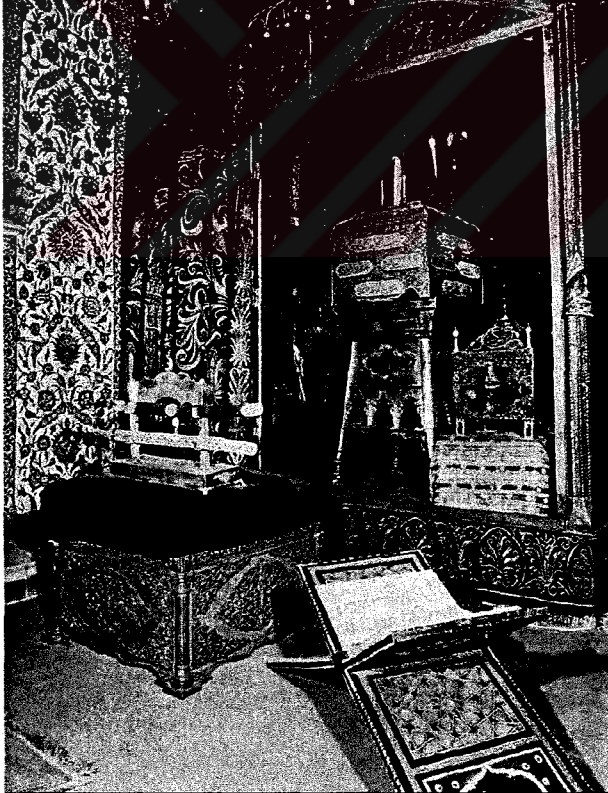
TOPKAPI SARAYI MOBİLYALARI

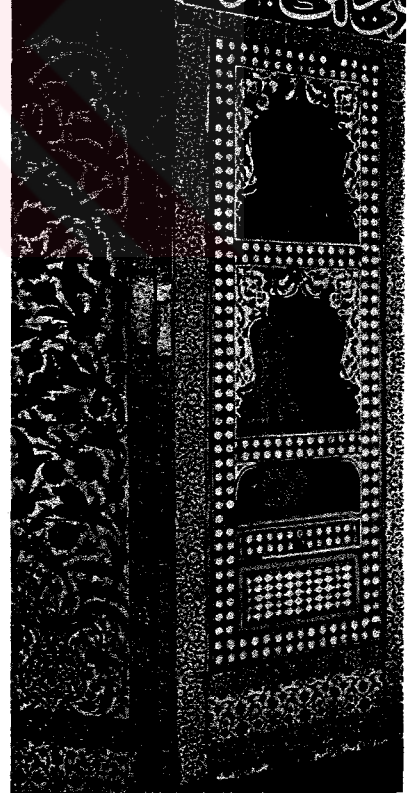
Resim 35. 16. yüzyıla ait şehzadeler için altın beşik

Resim 36. Padişahlara ait altın rahle.

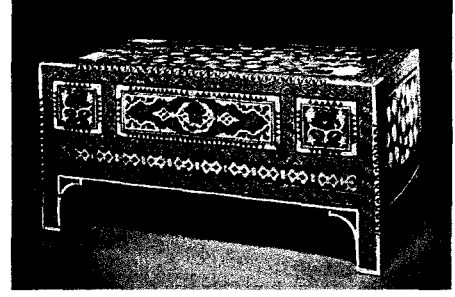
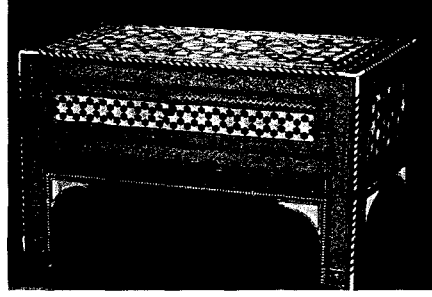

Resim 37. Günümüzde Topkapı Sarayı müzesinde kutsal hazineler bölümünde yer alan sandıklar, rahleler, sehpa

Resim 38. 18. yüzyıl fildişi, kakmalı, kaplumbağa kabuğu kullanılmış ahşap raf. Dönemin dolap olarak tanımlanabilecek mobilyası olan rafların mimari yapının bir parçası olduğu görülmektedir.

DÖNEMİN MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN ÜRÜNLERİ

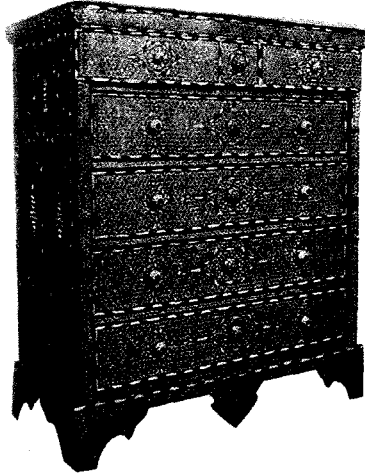
Resim 39.-40. Hattatların kullandığı 'Hattat Rahleleri'. Rahleleri bu dönemlere ait çalışma masaları olarak adlandırmak mümkündür.

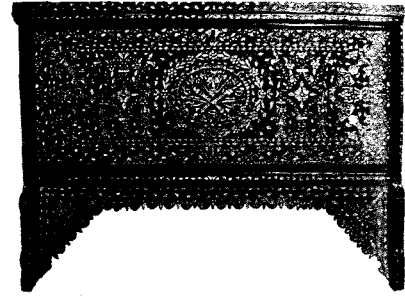
Resim 41. Gündelik yaşamın vazgeçilmez mobilyası rahlelere örnekler. İncancına bağlı Osmanlı toplumu için Kur'an-ı Kerim çok önemlidir. Gündelik hayatın bir parçasıdır. Bu sebeple her Osmanlı evinde sosyo kültürel yapıya göre farklı malzeme ve tasarımlarda üretilmiş 'Kur'an Rahleleri' kullanılmaktadır.

Resim 42. Sedef sehpalar

Resim 43. Sedef dolap

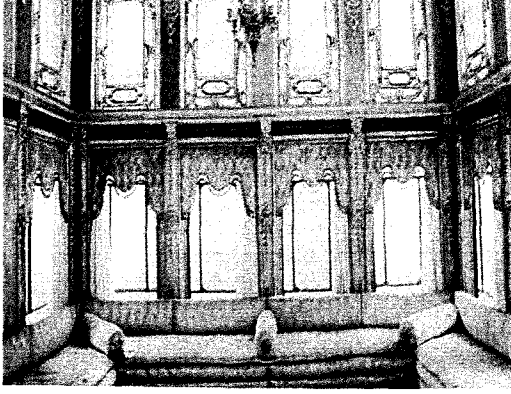
Resim 44. Sedef sandık

Sedefçilikte üç teknik kullanılırdı.

1. Gömme(yada kakma),
2. Kaplama,
3. Macunlama

Sedefçiler sadece sedefi işlerdi. Sedefkarlar, ince marangozluk işleri yapan kişilerdi. Sedefçiler, zanaatçi, sedefkar sanatçı sayılmaktaydı.

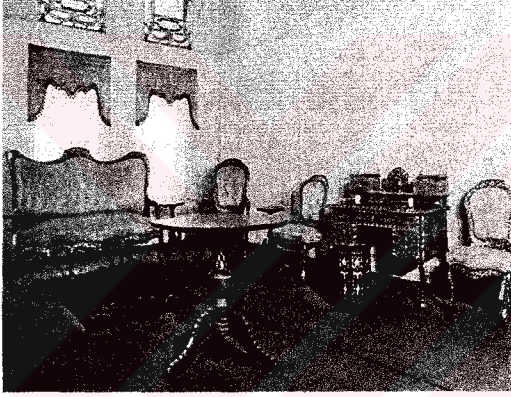
AYNALIKAVAK KASRI MOBİLYALARI

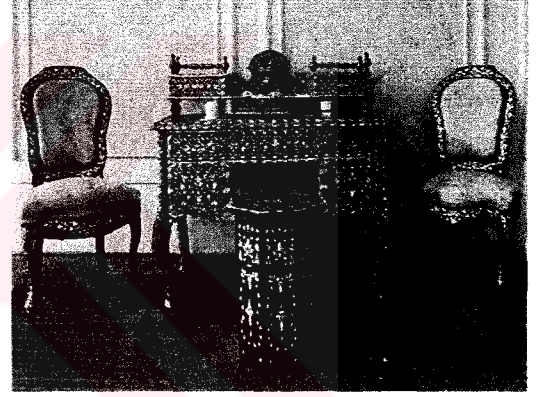
Resim. 45. Aynalikkavak Kasrında, doğu oturma sistemi sedir

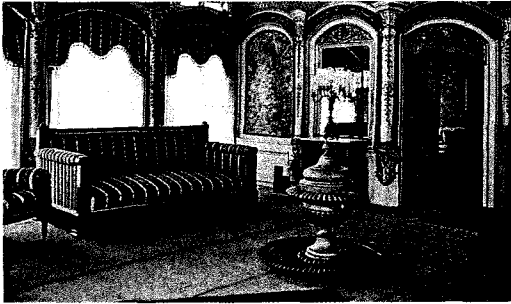
Resim. 46. Sedirde, yastık - şilte ilişkisi

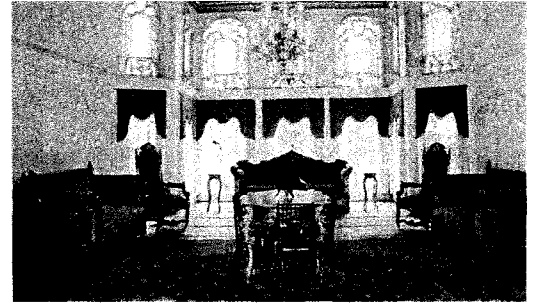
Resim. 47.

Resim. 48.

Resim. 49.

Resim. 50.

Aynalikkavak Kasrında, Batılılaşma hareketlerini ilk yaşayan yönetim mekanı olarak iki mobilya sisteminin de kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Bu saraylar topluluğunu, yapınının uzun döneme yayılmış olmasının bunun nedenlerinden biri olduğu söylenebilir.

Resim 45-46. Doğu mobilya sisteminin kullanıldığı döşemelerin ön planda tutulmuş olduğu olduğu sedirler.

Resim 47-48. Sedef işçiliğinin öne plana çıktığı, Osmanlı mobilya sektörü ürünü sehpa vb. ile batı mobilya sistemi ürünlerinin birlikte kullanımı

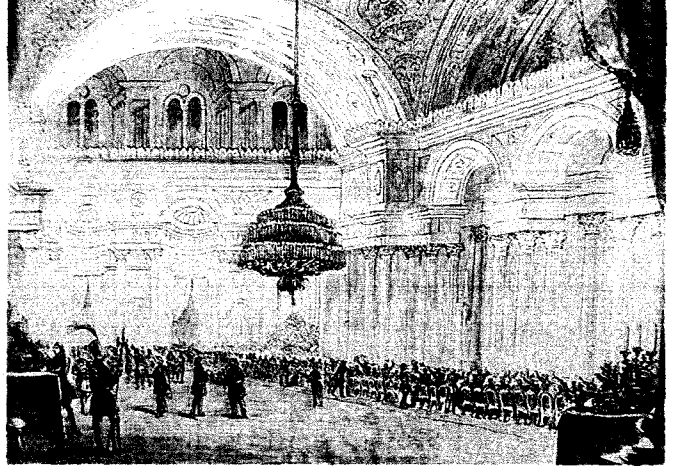
Resim 49. Osmanlı kültürü ile batı mobilyasının sentezi

Resim 50. Batı mobilya sisteminin kullanıldığı kabul salonu

DOLMABAHÇE SARAYI MOBİLYALARI

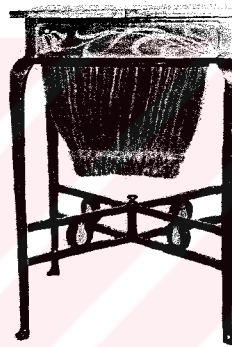
Resim 51. Muayede Salonu

Resim 52. Muayede Salonunun da bir tören

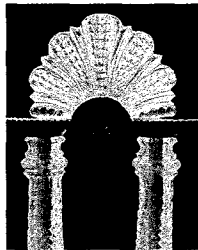
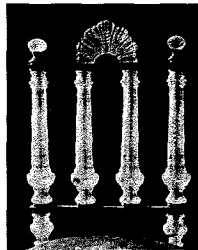
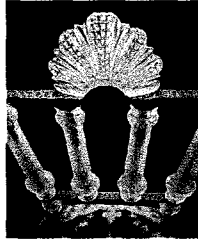
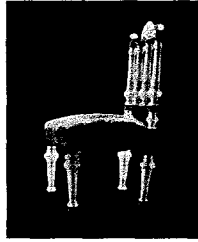
Resim.53

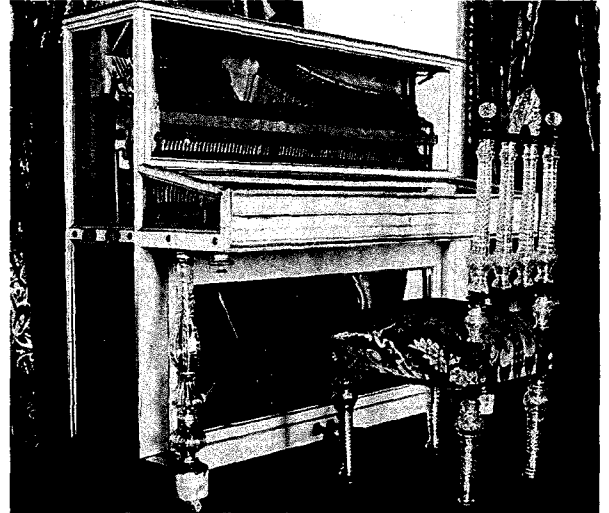
Resim.54

Resim55.

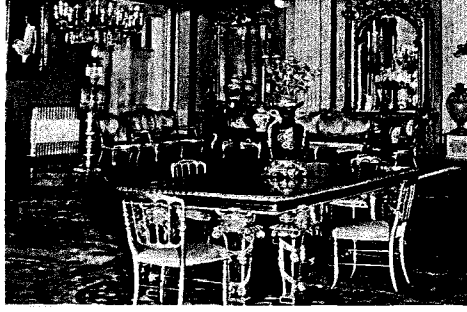
Resim.56

Resim.57

Resim 51. Muayede salonunda Kanuni Esasi'nin açıklanması. Özel günlerde Padişahın, Topkapı sarayından tahtının getirildiği bilinmektedir. Resim 53. Abdülmecid dönemine ait koltuk Resim 54. Art Nouveau dikiş makinesi Resim 55. 20. yy.yeşil mermer tablalı, ahşap bölümleri altın varaklı, ayakları kuğu ayağı biçimli Art Nouveau masa Somaki Oda Resim 56. Dönemin en son cam teknolojileri kullanılarak üretilmiş cam sandalye ve detayları Resim 57. Cam sehpanın mekanda kullanımı, aynı teknolojilerden yararlanılarak üretilmiş, dönemin modern piyanosu

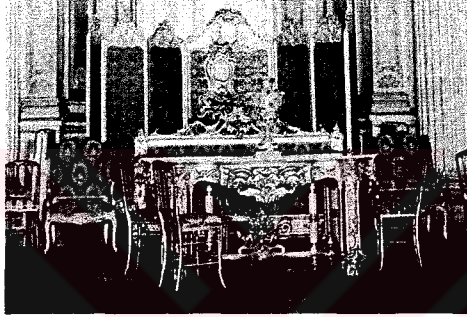
DOLMABAĞÇE SARAYI MOBİLYALARI

Resim 58. Sarı salon mobilyaları. Altın varak ve oyma sanatı göze çarpmaktadır.

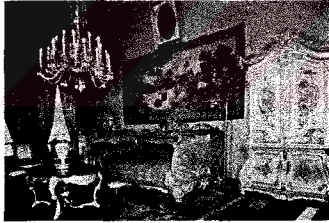
Resim 59. Somaki Odası mobilyaları. Bu salon da Art Nouveau mobilyalar kullanıldığı görülmektedir.

Resim 60. Muayede Salonu. Altın varaklı, kırmızı döşemeli mobilyalar

Resim 61. Muayede salonu mobilyalarına benzer özelliklere sahip salon mobilyaları

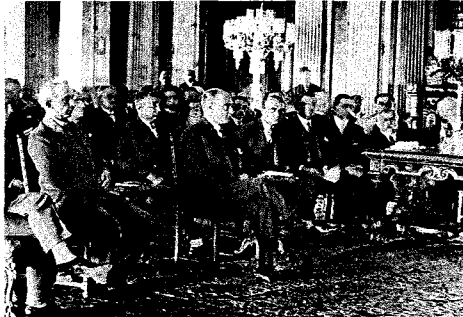
Resim 62. Sultan Abdülaziz'in yatak odası mobilyaları

Resim 63. Harem bölümünden bir yatak odasının mobilyaları

Resim 64. Valide Sultan'ın yatak odası mobilyaları

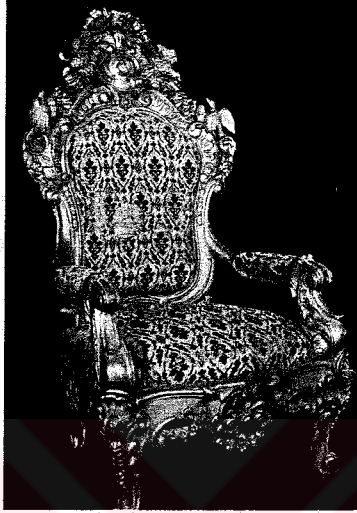

Resim 65. Cumhuriyetin ertesinde devlet erkânı tarafından kullanılmaya devam eden Medhal salonu, mobilyaları.

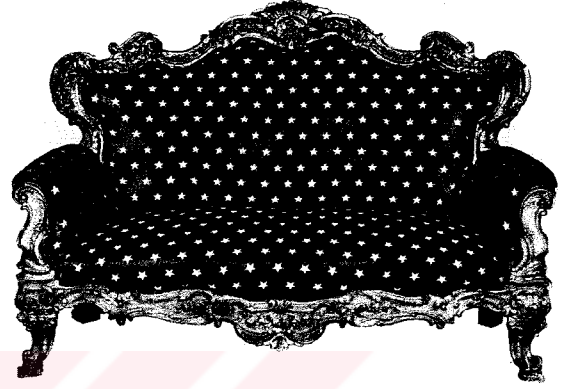

Resim 66. Atatürk'ün yatak odası mobilyaları. İmparatorluk döneminin ihtişamlı mobilyalarına oranla bu odada ki mobilyaların sadeliği göze çarpmaktadır.

DOLMABAHÇE SARAYI MOBİLYALARI

Resim 67. Dolmabahçe Sarayı Yazı dairesinden taç kısmında 'Ay- yıldız' bulunan Neobarok koltuk

Resim 68. Desen olarak İmparatorluğun simgesel yıldızının kullanıldığı imparatorluk için özel dokunmuş döşemeden üretilmiş, ahşapları altın varaklı kanepé

Resim 69. 19. yy. dönemine ait dönemin ahşap bükme tekniği ile üretilmiş 'Thonet' gazetelik

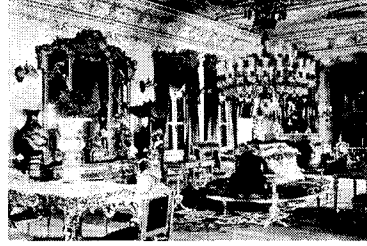
Resim 70. 19. yy. 'Galleé' imzalı ahşap, 'marketöri' masa, dönemin ahşap biçimlendirme tekniklerinden yararlanarak yapılmıştır.

19. yüzyılın farklı tekniklerle üretilmiş, örnek batı sistemi mobilyalarına Dolmabahçe sarayında yer verildiği görülmektedir. Dolmabahçe sarayı tümüyle batı mobilya sisteminin kullanıldığı ilk saray olmuştur.

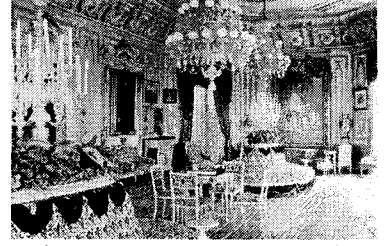
YILDIZ SARAYI MOBİLYALARI

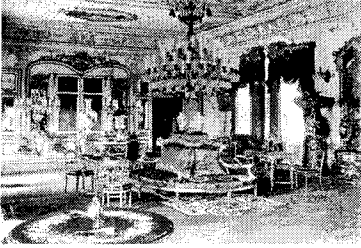
Resim 71.

Resim 72.

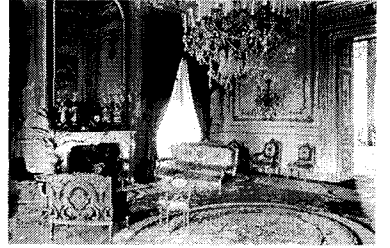
Resim 73.

Resim 74.

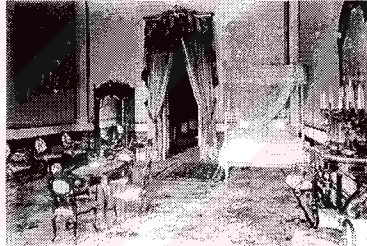
Resim 75.

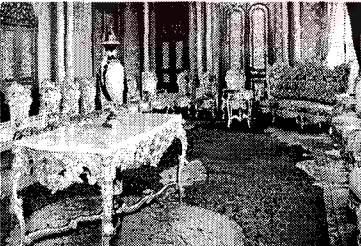
Resim 76.

Resim 77.

Resim 78.

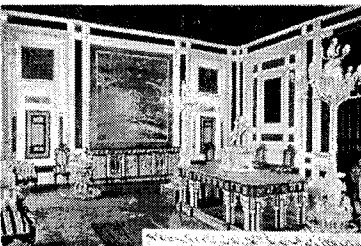
Resim 79.

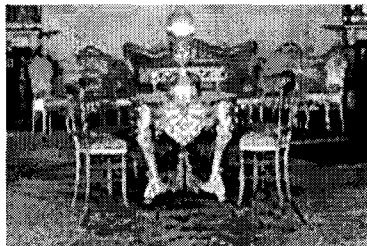
Resim 80.

Resim 81.

Resim 82.

Resim 83.

Resim 84.

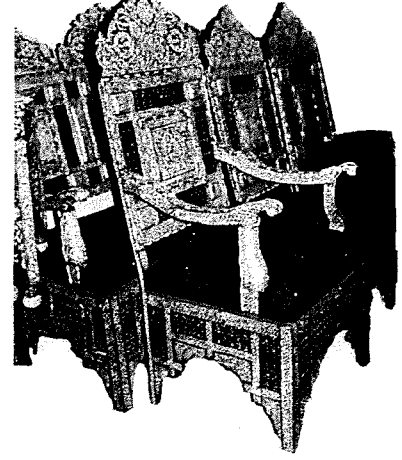
Resim 81. Ahşapları altın varaklı koltuk.

Yıldız sarayı, Osmanlı Saray mimarisinin en son örneğini teşkil eden yapı gruplarından. Sarayın ihtiyacı olan mobilyaların, Sultan II. Abdülhamid'in emri ile yaptırılmış marangozhane binasından üretildiği bilinmektedir. Padişah, ülkenin toplumsal yaşamında kabul edilen batı mobilya sistemi mobilya'yı tanımak istemiştir. Saray marangozhanesinde bir çok el oyması mobilya üreten Sultan II. Abdülhamid marangozhaneye özel bir önem vermiştir.

**II. ABDÜLHAMİT TARAFINDAN KURULAN YILDIZ SARAYI
MARANGOZ ATÖLYESİNDE ÜRETİLEN SEDEFLİ
MOBİLYALAR**

Resim 85. Sedef sandalyeler

Resim 86. Sedef Dresuar

Resim 87. Sedef kakma Büfe

Yıldız Sarayı marangozhanesinde sedef işçiliği ile üretilmiş, bu mobilyaların taç bölümünde sedef işçiliği ile uygulanmış, imparatorluk sembolleri bulunmaktadır.

SOSYAL YAŞAMDA MOBİLYA

Resim 88.

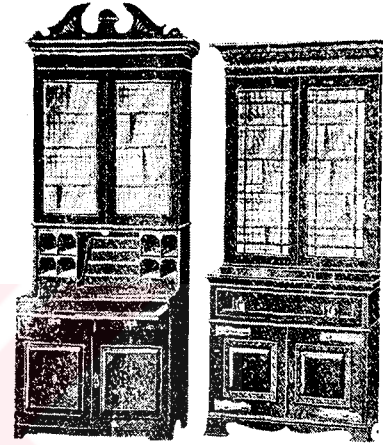
Resim 89.

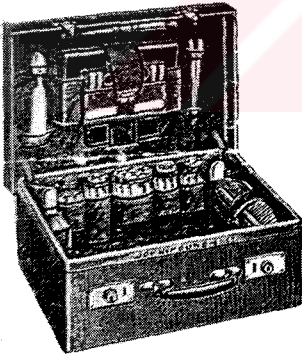
Resim 90.

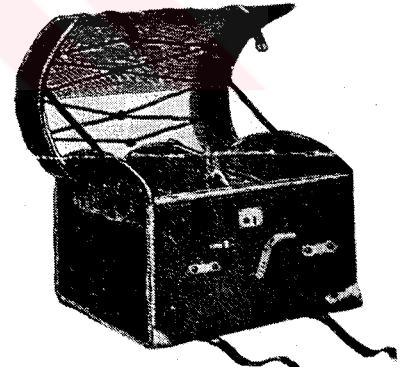
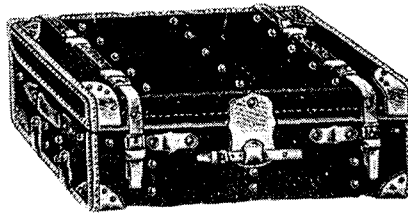
Resim 91.

Resim 92.

Resim 93.

Batı etkisi ile gelişen teknolojiler, yaşam mekanları, sosyal yaşam mobilya ürünlerini de ihtiyaç doğrultusunda değişime uğratmıştır. Sosyal hayata yeni giren bu ürünler Osmanlı insanının kullanımına sunulmuştur.

Resim 88. 1905 Yaşam mekanında Osmanlı kadını,

Resim 89. Sedef sehpa: Nargile, özel sehpa ile Osmanlı konaklarında vazgeçilmez bir öğedir.

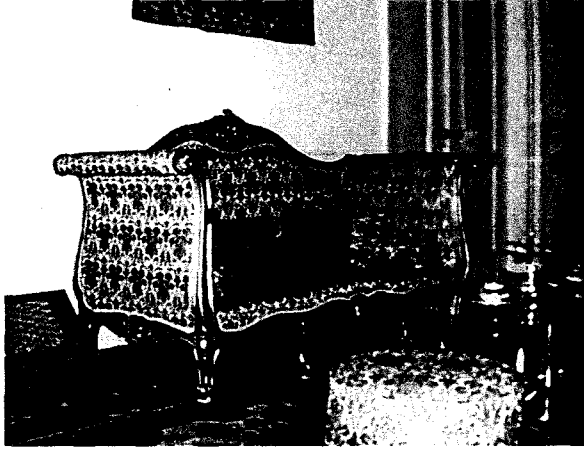
Resim 90. Dönemin ailesine örnek, fotoğraf stüdyosunda çekilen bu fotoğrafta kullanılan mobilya'ya bakarak batı mobilya sisteminin ülkede kabul görmeye başladığı söylenebilir.

Resim 91 Toplumun üst kesiminin gündelik yaşamında kullandığı bir mobilya örneği: Yazı hokkası.

Resim 92. Osmanlı toplum hayatına giren büfelere örnek.

Resim 93. Geçmiş dönemlerin en önemli mobilyalarından sandığın, ihtiyaçların çeşitlenmesi ile çok işlevli çanta mobilyalara dönüşmüş olduğu görülmektedir.

ÇÜRÜKSULU KÖŞKÜ MOBİLYALARI

Resim 94

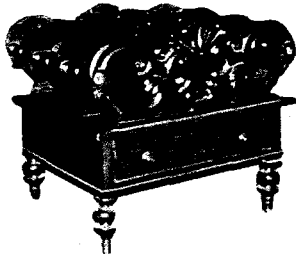
Resim 95

Resim 96

Resim 97

Resim 98

Resim 99

Resim 100

Resim 94.-97. Köşkte bulunan farklı salonlarda yer alan, Osmanlının farklı dönemlerinin özelliklerini taşıyan mobilya grupları

Resim 99. Çürüksulu köşkü ilüstrasyonu

Resim 98-100. Köşkte bulunan aksesuar mobilyalar: gazetelikler

İSTANBUL'DAKİ MOBİLYA DEĞİŞİMİNE BİR ÖRNEK OLARAK ÇÜRÜKSULU KÖŞKÜ MOBİLYALARININ SINIFLANDIRILMASI

1. SANDIKLAR

2. OTURMA ELEMANLARI

A. KANEPE

B. KOLTUK

C. SANDALYE

D. PUF

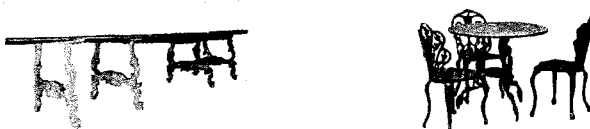
3. SEHPALAR

4. BÜFELER VE DOLAPLAR

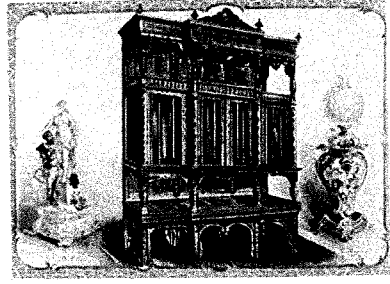
5. MASA VE BAHÇE MOBİLYASI

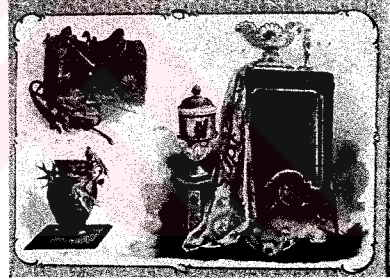
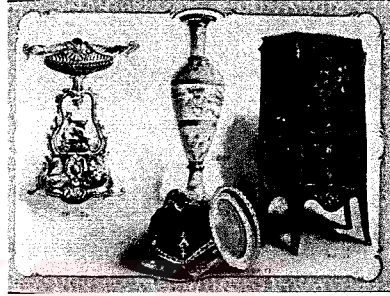
MÜZAYEDE KATALOGU VE MOBİLYALARI

Resim. 101.

Resim. 102.

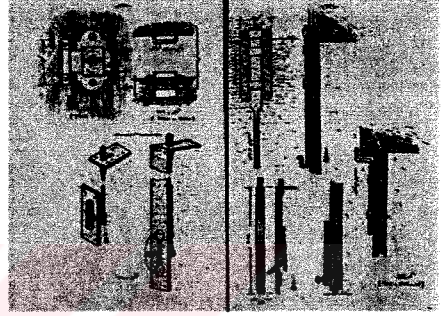
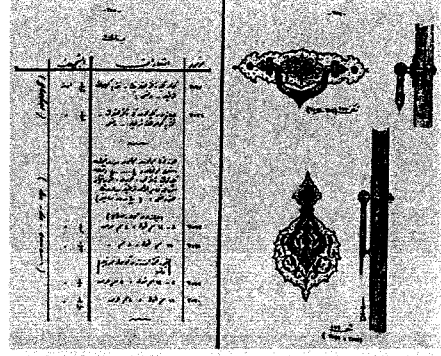
Resim. 103.

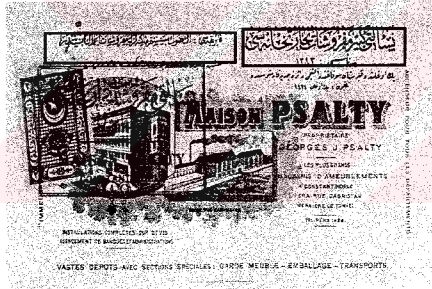
Resim. 101-103. Yıldız Sarayında yapılacak olan müzayedenin katalogunun kapağı. Müzayede Katalogu'ndan mobilyalar. Müzayedeye katılacak dönemin değerli mobilyalarının çizimleri görülmektedir.

Resim. 102. Çeviri: Şevketi maiye manastır beldesi namına takdim edilen gümüşten mamül yazı masası ve takımı., Mehad-ı hürriyet manastır ziyaret padişahu hatıra fahrısı

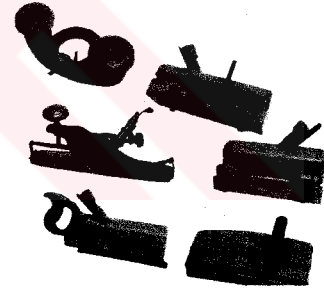
İLK ÜRETİCİLER

Resim 104- Resim 105. Mobilya'da kullanılan üretim makineleri ve sanayii ürünleri.

Resim 106

Resim 107

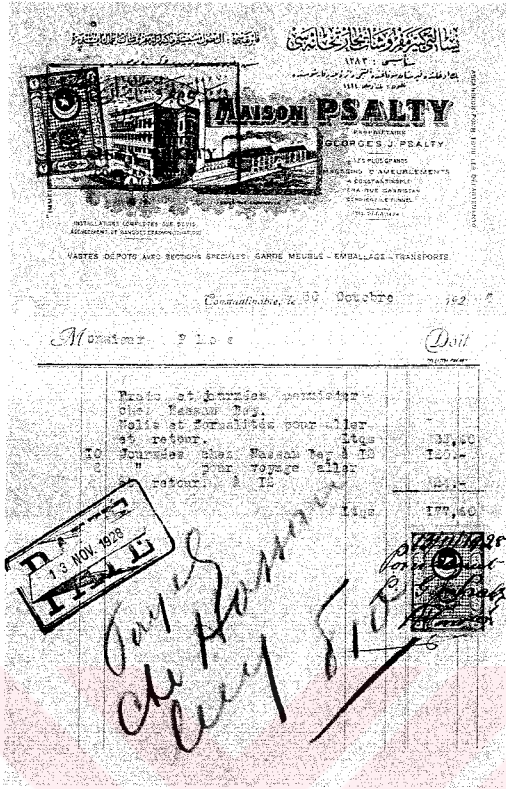

Resim 106. Dönemin önemli mobilya üreticilerine ait fatura, irsaliye vb. belgeler: Bu belgelerde bulunan logolar ve açıklamalardan üreticilere ait bilgiler edinilmektedir.

Psalty logosu; En büyük dekorasyon firması İstanbul'da Pera Kabristan Sokağı, Tünelin arkası diye adres vermekte Psalty Fabrikası en son sistem makinelerle mefruşat imal eder demektedir. Bu belgeden aynı dönemde Narlian firmasının da mobilya konusunda üretim yaptığı bilinmektedir. 1910'lu yıllarda Balat'ta B. Değirmenciyan marangozhanesine ait irsaliye Keresteciler No1,3,9 Galata satış mağazasına ait.

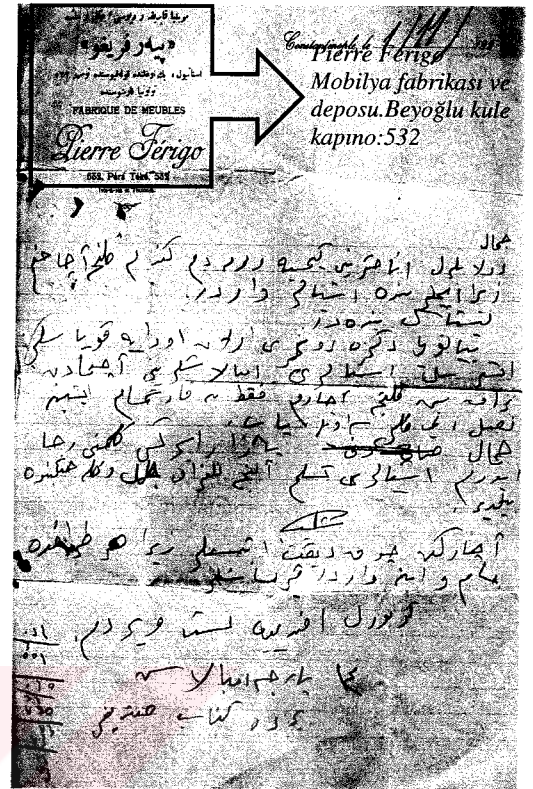
Resim 107. Bu dönemde yeni sistem mobilyaların üretiminde Sanayii Nefise marangoz atölyesinde kullanılan bu aletler, dönemin üreticileri tarafından da kullanılmaktadır.

İLK ÜRETİCİLER

Resim 108. Psalty Meşruşat ve Mobilya mağazasına ait fatura: Müşterileri 'Hasan bey'e özel kısmı eşya dolabı, büyük mobilyalar+ ambalaj+ulaşım ücreti faturası olduğu yazmaktadır.

Resim 109. Pierre Férido Mobilya Fabrikasına ait müşteri kağıdı, hesap çizelgesi.

AU CONFORTABLE
GRANDE RUE
MARQUE DE FABRIQUE
DE PÉRA, 221
FABRIQUE ET MAGASINS
D'AMEUBLEMENTS
Maison Fondée en 1898

Darius PATRIANO & CIE
MEUBLES DÉCORS, SIÈGES,
Miroiterie, Literie, Tapisserie TENTURES, Tapis.
Spécialité pour salon en **STYLE ORIENTAL** et de Meubles
STYLE ART NOUVEAU prêts et sur commande.

MEUBLES DE TOUS GENRES ET DE TOUS STYLES
DÉFIANT TOUTE CONCURRENCE DE PRIX A QUALITÉ ÉGALE.

Amenagement complet de **MACHINES A VAPEUR**
assurant la fabrication irréprochable.

DÉPOSITAIRES GÉNÉRAUX
DE
MEUBLES AMERICAINS
DE
L'AMERICAN ORIENTAL AGENCY.

Resim 110. 1902 Salnamesin'den bir ilan. Çeviri: Büyük Pera Cad. Darius Patriano Fab. 1898 yılında kurulmuş olan bir fabrika, dekorasyon ve mobilyacılık yapmakta, dükkanında satmaktadır. Buhar makinesi kullanarak üretim yapmaktadır. Her çeşit ve stilde mobilya ürettikleri, Amerikan mobilya ve Amerikan oryantel ajansın dağıtıcısı olduğu yazmaktadır.

Resim 111. 1902 Salnamesin'den İstanbul Beşiktaş'ta üretim yapan Pekmezian kardeşlerin ilanı. Çeviri: Pekmezian kardeşlerin sahibi olduğu, her stilde uyum mobilyalar yapılmakta olan, okullar, hastaneler ve kamu alanları için özel olarak çalışılmakta olan bir fabrika olduğu yazmaktadır.

USINE DE BÉCHIKTACHE
à BÉCHIKTACHE (Constantinople).
PROPRIÉTAIRES: PEKMEZIAN FRÈRES | DIRECTEUR TECHNIQUE: I. CASTELLI

CARTONNAGES EN TOUS GENRES
Boîtes de graines de vers-à-soie. Boîtes pour confiserie.
Parfumerie, Pharmacie et autres industries.
SACS EN PAPIER.

EXÉCUTION DE TRAVAUX LITHOGRAPHIQUES
Étiquettes de luxe en couleurs.

TRAVAUX DE BOISERIE EN TOUS GENRES
Portes, fenêtres, moulures, Parquets frises ou mosaïques, Brouettes.

MEUBLES DE STYLE PRÊTS ET SUR COMMANDE.

BREVET CASSANO S. G. D. G.

LIGNOLITE
PARQUETS COULÉS, UNIS OU DÉCORÉS,
HYGIÉNIQUES, INCOMBUSTIBLES,
IMPERMÉABLES.

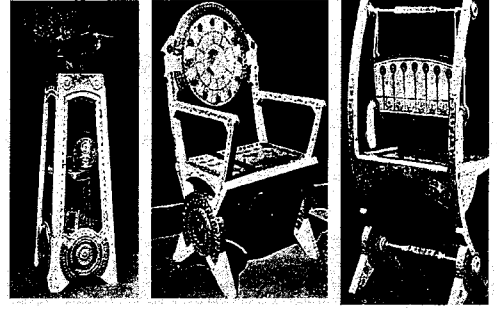
LITHITE
IMITATION DE PIERRES, MARCHES
MOSAÏQUES, ETC., ETC.
MOULURES ET ORNEMENTS ARCHITECTONQUES.
REVÊTEMENTS DE MURS,
SALLÉS DE BAINS.

SPECIALÉMENT RECOMMANDÉS POUR ÉDIFICES PUBLICS, ÉCOLES, HOPITAUX, ETC., ETC.

SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEB-İ ALİSİ

Resim 112

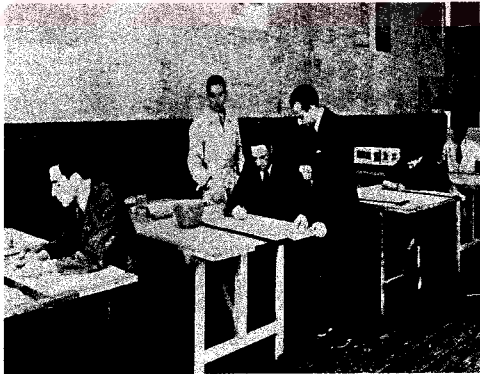
Resim 113

Resim 114

Resim 115

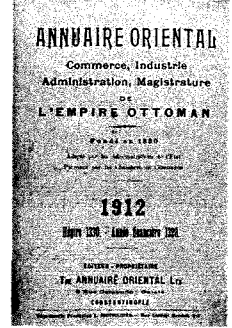
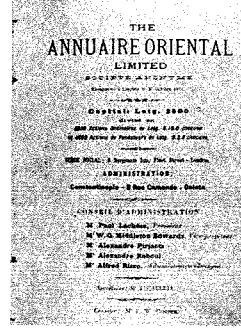
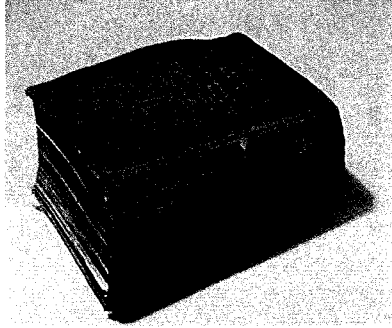
Resim 112. 1913 yılında Sue ve Mare'nin Paris'te sergilenen mobilyaları. Sanayii Nefise'de hocalık yapan Sue'nün sergi'deki bu mobilyalarında Osmanlı etkileri göze çarpmaktadır.

Resim 113. 1900'lü yılların başlarında İstanbul'da Bebek'deki Hıdiva sarayında kullanılan mobilyalar. Bu dönemde kullanılan mobilyalar ithal veya ithal takliti olmuştur. Sanayi Nefise ise ithal üretim teknikleri ile Osmanlı için, günün modern mobilyasını tasarlamaya ve üretmeye çalışmıştır.

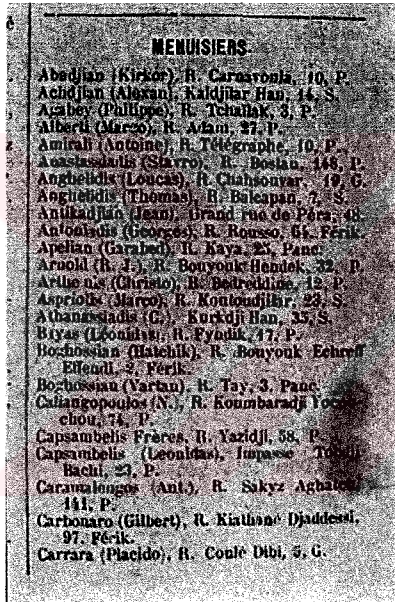
Resim 114. Sanayi Nefise'de eğitimde kullanılan mobilyalar okulun eğitimcileri tarafından tasarlanmış dönemin modern ürünleri olmuşlardır.

Resim 115. 1900 başlarında Sanayi Nefise hocaları tarafından tasarlanarak üretilmiş bu taburede yükseklik ayarı yapabilmek üzere vida mekanizması düşünüldüğü görülmektedir.

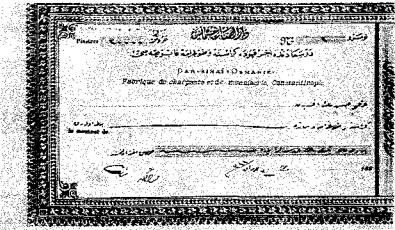
SALNAMELER (Ticaret Katalogları)

Resim 116.1912 Salnamesi Kapağı. Bu salnameler ülkede bulunan ticari firmalarının adreslerini içermektedir. Üretici firmalar, bu kataloglara isminin geçmesi için reklam vermektedir. Ortada 1909 Salnamesinin iç kapağı sağda 1912 Salnamesi iç kapağı

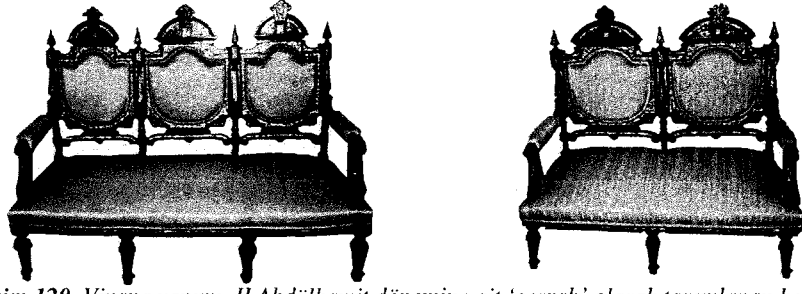
Resim 117.1912 Salnamesi marangozlar bolumu . Salnamelerden mobilya üretici firmaları.
Menuisier: Marangoz, Meubles: Mobilyacı, Meubles de Jardins: Bahçe Mobilyası

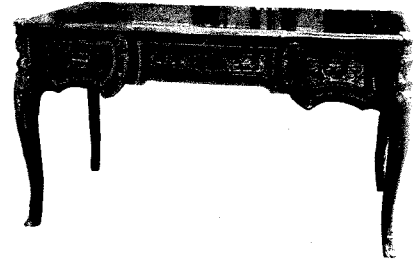
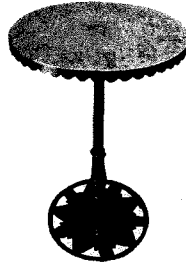
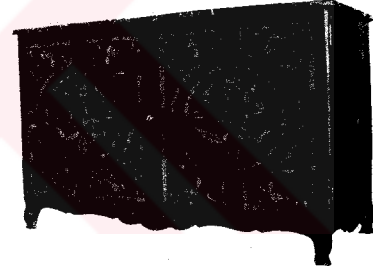
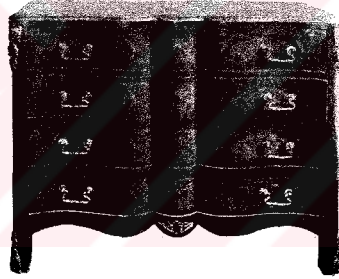
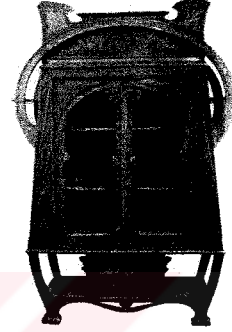
Resim 118.1800 sonlarında bir mobilya üreticisine ait fatura. Çeviri: 20000 kuruşluk ahz olunmuştur. Darut-tabatı Osmaniye (fatura) Der Saadetde Ahırkapı' da kereste ve doğrama fabrikası İzeetli Hasanbey efendiye. Bu dönemde her atölyede elektrik olmadığından dolayı mobilya üretilecek keresteleri elektrikli aletlerle kesen özel atölyeler bulunmaktadır.

Resim 119. Döneme ait mobilya üreticileri, mobilyanın hangi üretici tarafından üretildiği belli olsun diye metal etiketlerini mobilyaların içine monte etmekteydi

İTHAL MOBİLYALAR

Resim 120. Viyana yapımı, II.Abdülhamit dönemine ait 'cerrah' olarak tanımlanan kol ağası Hasan Efendi'ye armağan edilen saraydan çıkma koltuk takımı. Sarayda Mabeyn'de (selamlık dairesinde) kullanılmıştır.

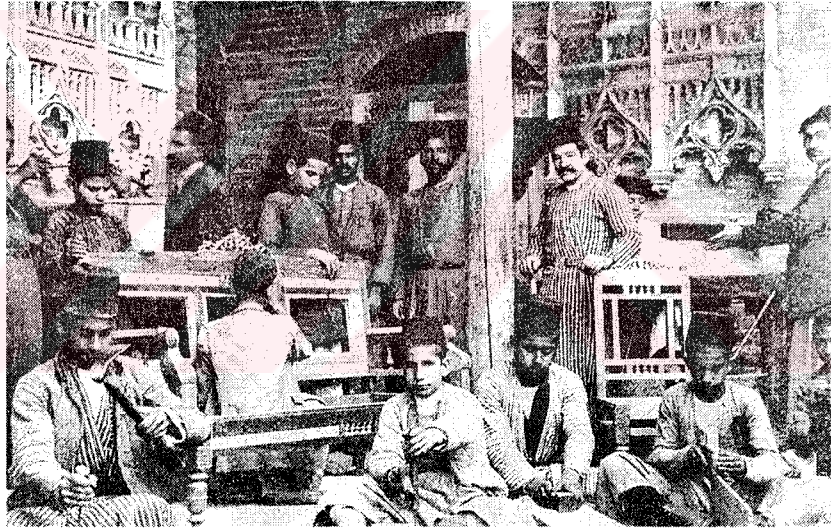

Resim 121. Bu dönemde yeni mobilya anlayışını benimseyen Osmanlı toplumu ithal mobilyaların ülkeye girmesi ile bu mobilyaları kullanmaya yönelmiştir. Mobilya endüstrisinde, geleneksel üretimi gerçekleştiren üreticilerin, batı mobilya sistemi üretimine geçmesi için üretim teknolojilerini yenileme ve geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Sektör kendi yenileyene kadar ülkede ithal mobilyalara eğilim sürmüştür. Psalty vb. gibi yabancı firmaların ülkede üretim fabrikası kurması ile bu ithal mobilyalar ülkede de yabancılar tarafından üretilmeye başlanmıştır

**1923 DÖNEMİ BAĞIMSIZ İÇ SANAYİLEŞME VE YETERLİLİK
DÖNEMİ VE ANADOLU'DA
MOBİLYA SANAYİ VE TASARIM EVRELERİ**

Resim 122. Sandalye Üretim atölyesi görünümü. Çeviri: Geredeli Mustafa'nın Üretim Atölyesi Adres: Türkmenistan Pazarı, Kestane Çarşısı 49 Numarada

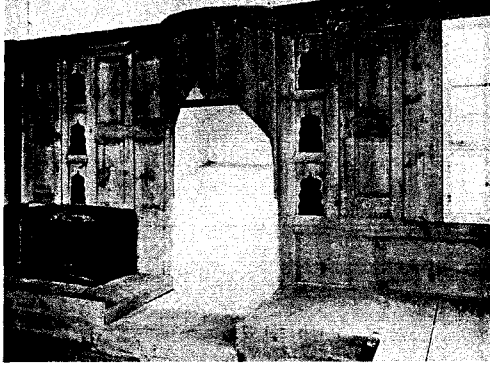

Resim 123. 1900 başlarında Güney Anadolu'da bir marangoz atölyesi. Sandalye, koltuk ve oyma işleri yapıldığı görülmektedir.

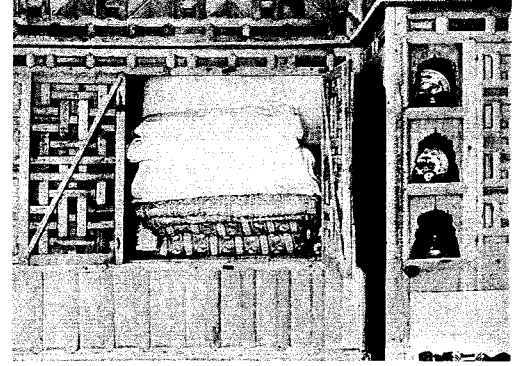

1900 başlarına ait solda bir tesviye atölyesi, sağda elle çalışan bir pres makinesi. Mobilya üretiminde, kullanılan tekniğe göre, farklı atölyelerden de yardım alınmaktadır.

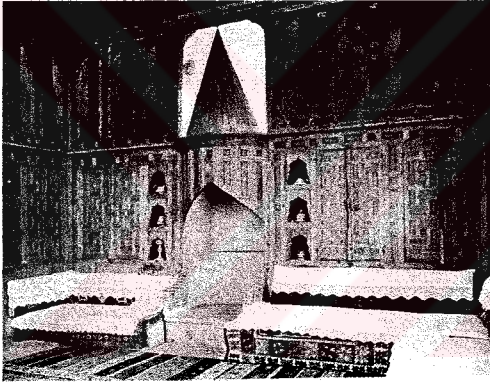
SAFRANBOLU EVLERİ MOBİLYALARI

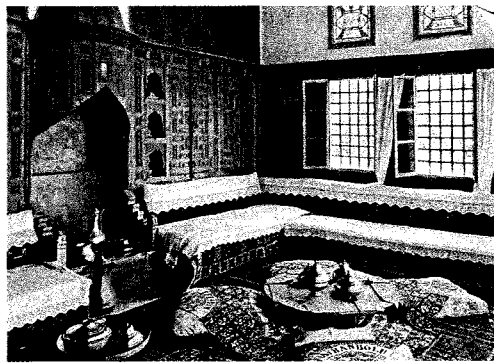
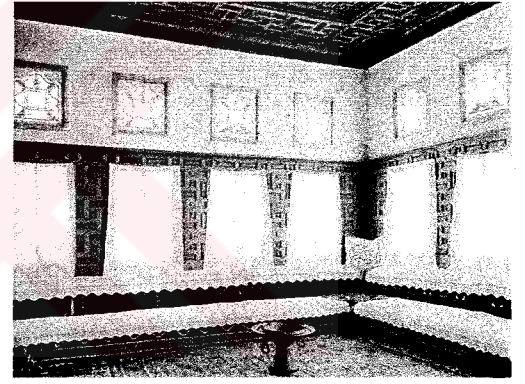
Resim 124. Mobilyalar yapının bir parçası olarak üretilmektedir.

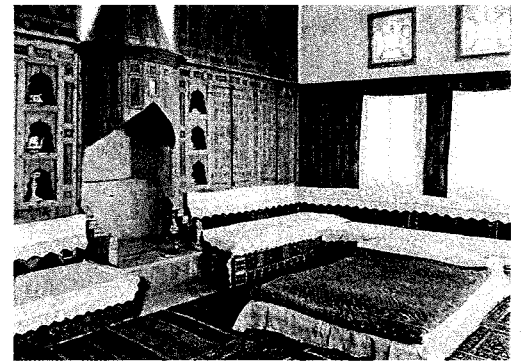
Resim 125. Kullanım mekanlarının en önemli öğeleri yastık, yatak, şilte ve yorganlar kullanılmadığı zamanlarda dolaplarda depolanmaktadır.

Resim 126. Yapı biriminin, kilim, yastık, şilte ve döşemelerle yaşam mekanına dönüşmesi. Türk evi planında doğu mobilya sistemine uygun yaşam mekanları. Sosyal yaşamın bu mekanda geçmektedir..

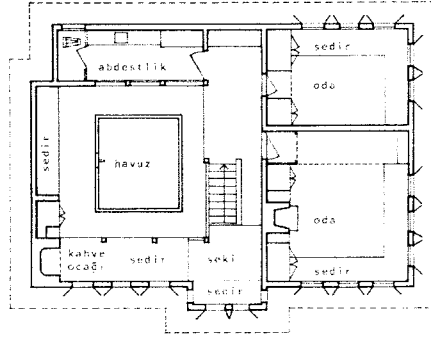

Resim 127. Gündelik yaşam mekanı esnek bir yapıdadır, dönüştürülebilir. Yemek yemek için oluşturulan düzen, kolayca gece yatmak için bir düzene dönüştürülebilmektedir.

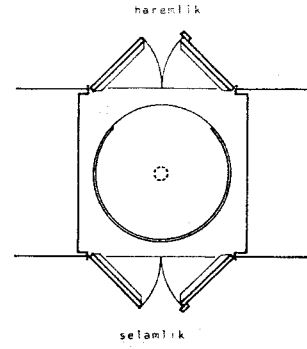
Osmanlı evlerindeki basit, günlük kullanım eşyaları ve mobilyaları modernleşme öncesindeki uzun dönemde fazla bir değişiklik göstermemiştir. El sanatlarındaki ilerleme sonucu, mobilya ustaları tarafından 'sanat eseri' denebilecek pek çok mobilya yapılmıştır. Kimi mobilyalarda günümüz anlamında olmasa da seri üretime geçilmiş olmakla birlikte 'fabrikasyon' üretim söz konusu olmamıştır. Alt örtüde, döşeme örtüsü ve sedir ilişkileri çok önemlidir. Türk evinde, odanın, kullanılır duruma gelmesinde dokumanın katkısı büyüktür.

SAFRANBOLU EVLERİ MOBİLYALARI

Ust Kat Planı

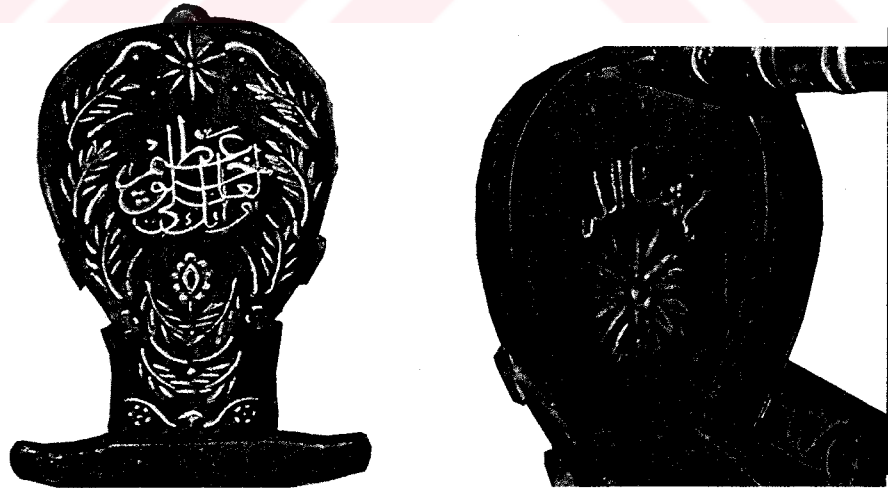
Resim 128.

Resim 129.

Resim 130. Safranbolu evlerinden el yapımı beşik

Resim 131

Resim 128. Safranbolu evleri planında, mobilya olan sedirin yerleşme planı görülmektedir. Türk evinde sedirin ne kadar önemli bir mobilya olduğu anlaşılmaktadır.

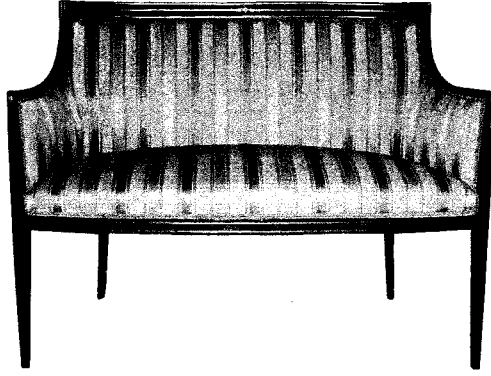
Resim 129. Dönme dolap planı; dönme dolap Osmanlı toplumunda geleneksel olarak çok önemli bir mobilyadır. Haremlik- Selamlık arasında bir arayüzdür olarak kullanılmaktadır.

Resim 131. İnançların ön planda olduğu Osmanlı toplumunda bebeğin uyuması için yapılan beşiklerin sağ ve sol yanıl alanları ve iç bölümdeki baş ve ayak ucu bölümlerine nazardan, hastalık, kötülükten koruyacak farklı dualar yazıldığı görülmektedir.

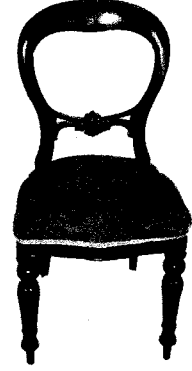
GALATA EVİ MOBİLYALARI

Resim 132

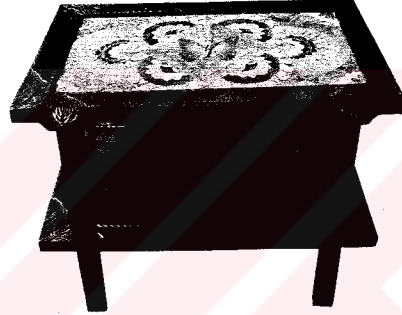
Resim 133

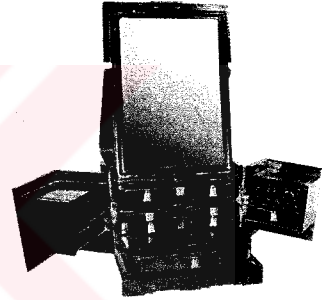
Resim 134

Resim 135

Resim 136

Resim 137

Galata evleri iç mekanlarına örnekler

Resim 132. Meşe iskeletli, sırtlık bölümünün iskeleti bitkisel motiflerle oyma işçiliği ile süslemeli, Art Nouveau koltuk.

Resim 135. 19.y.y. ilk çeyreğinden Fransız yapımı, ahşap aksamlı, 47 cm yüksekliğinde altın varaklı puf.

Resim 136. Çift katlı, iki katında köşeleri kazıma işçilikli, kelebek kanatları ile motifli, Art Deco ahşap sehpa

Resim 137. 18. y.y. ikinci yarısına ait seyahat sırasında kullanmak ya da dresuar üstüne konmak için tasarlanmış, pelesenk ağacından, açılır kapanır formlu, 22,5 cm yüksekliğinde 39x28 cm.boyutunda, 6 çekmeceli, aynalı tuvalet masası.

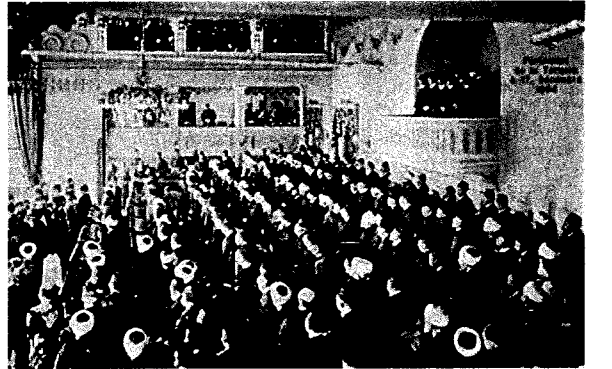
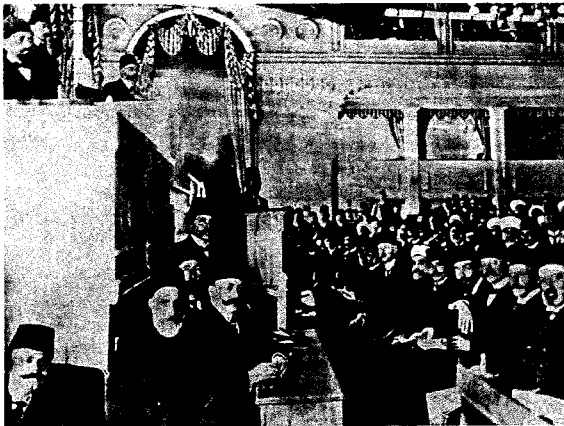
İLK MECLİS MOBİLYALARI

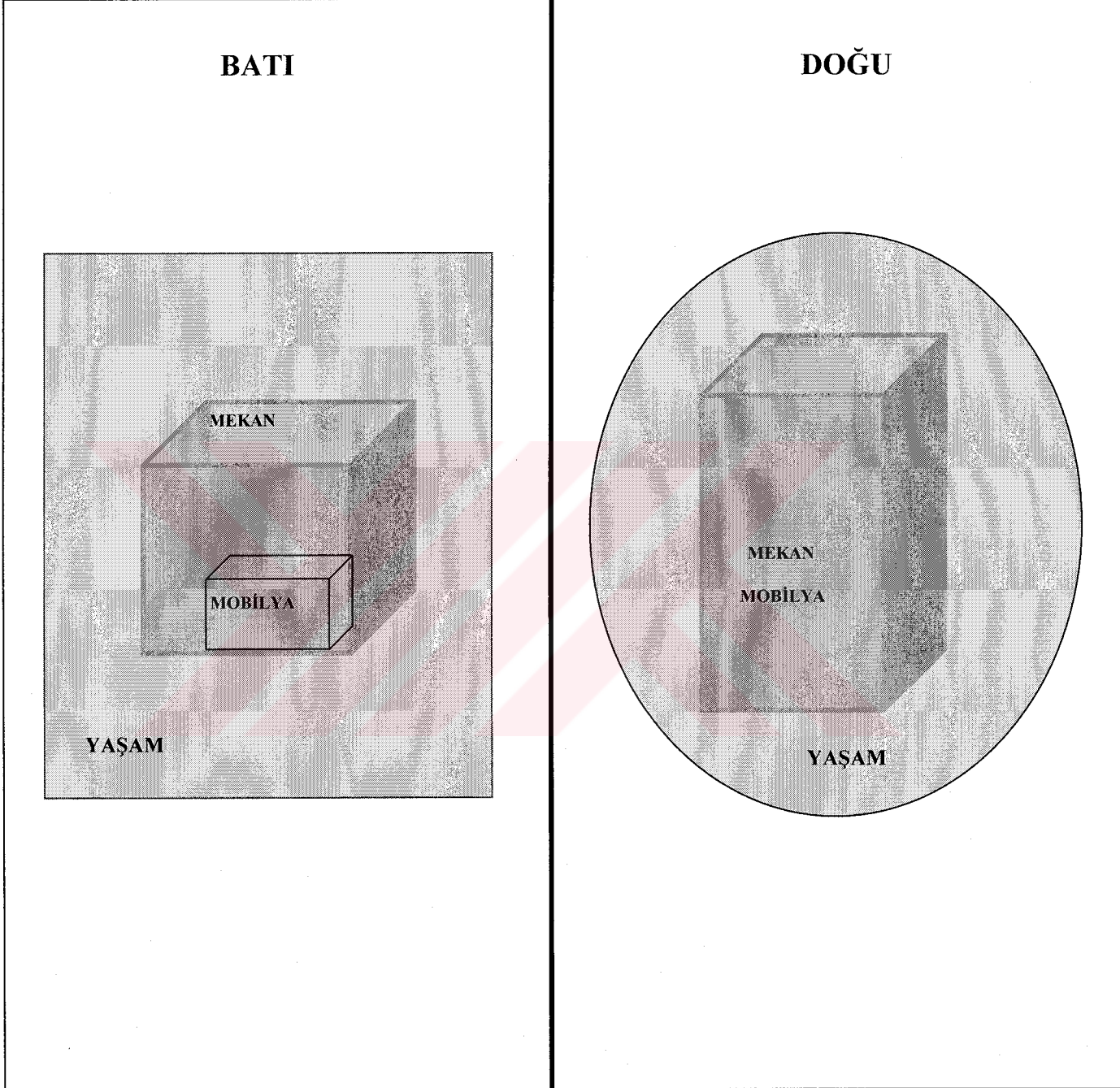
Resim 138. Sarayda yapılan ilk meclis toplantısı illüstrasyonu

Resim 139. İlk meclis binası illüstrasyonu

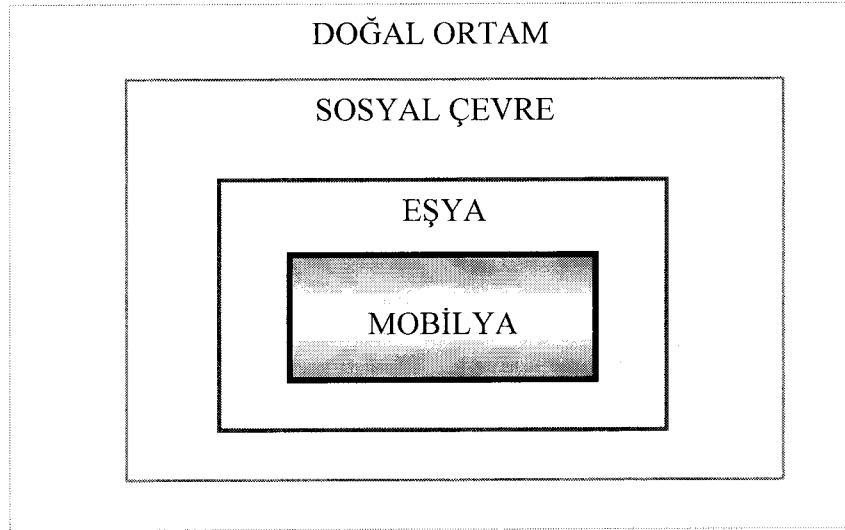
Resim 140. Meclis-i Mebusan toplantı salonu

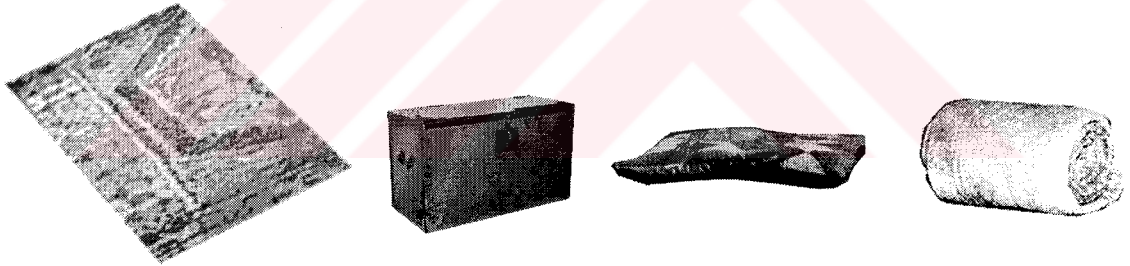
Tablo1.Yaşam>Mekan>Mobilya

DONEMLER	SANDIK	OTURMA ELEMANI	DOLAP	MASA	YATAK	SEHPA	DIGER	DONEM OZELLIKLERI
ORTACAG GOTIK 1558-1625								Orta Çağ'da hem mobilyaların arcağı, süslü detayları (orneman) ancak işlevsel özellikler, sandık başları ve çapraz taşıyıcılar sandıklar. Orta Çağ'ın sonlarına mobilyalar. Yataklar sandık başları ve diğer detaylarla süslü detaylarla süslüydü. XV. yüzyıldan itibaren, süslü ve detaylı mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
RONESANS BAROK 1620-1700								XVII. yüzyılda, XV. yüzyıldan itibaren, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı. Barok dönemi, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
17.YY. İLK YARI ROKOKO 1695-1760								Bu dönem, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
17.YY. İKİNCİ YARI NEOKLASİK 1755-1805								Bu dönem, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
18.YY. XV.LOUIS ROKOKO AMPİR 1799-1815								Fransa'da, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
18.YY. KLASİZME DONUS REGENCY 1812-1830								Bu dönem, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
19.YY. AMPİR EKLEKTİK 1830-1880								Klasik ampir, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
19.YY. SECMECİLİK								Yeni üsluplar, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
ARTS NOUVEAU 1900-1920								Yeni üsluplar, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
ART DECO 1900-1920								Gelişmiş sanat, modern sanat hareketleri, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
MODERNİZM								Yeni üsluplar, süslü detaylarla süslü mobilyaların yaygınlaşmasıyla birlikte, sandıkların süslü detayları azalmaya başladı.
TASARIM DONEMİ								

Tablo 2. Batı mobilyalarının sınıflandırılması

Tablo 3. Mobilya- Eşya karşılaştırması

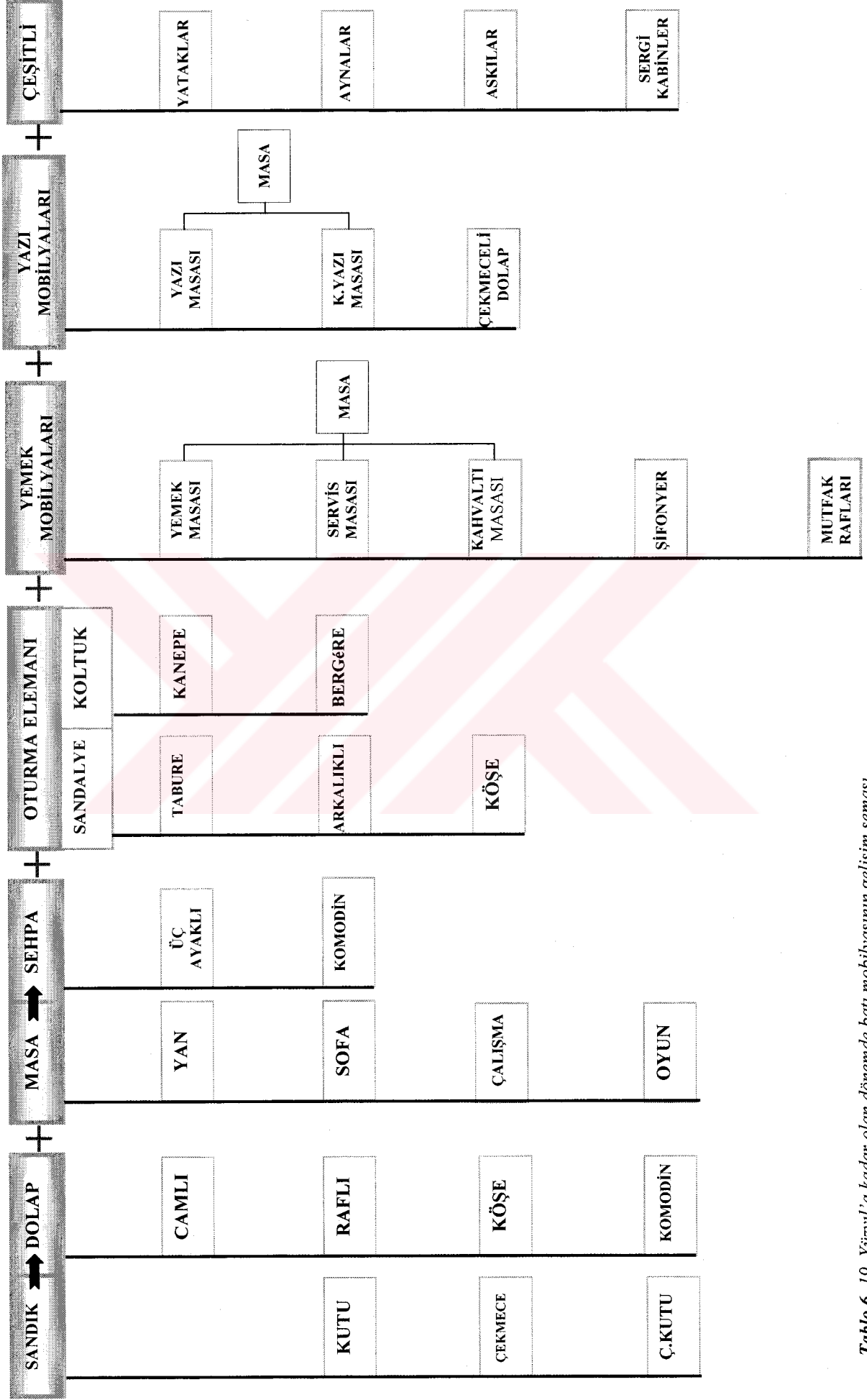
DOĞU: (HALI-KİLİM) + SANDIK + YASTIK + ŞİLTE)

Tablo 4. Doğu Mobilya Sisteminde Yaşam Mekanını Oluşturan Öğeler: Halı-Kilim, Sandık, Yastık, Şilte dördlüsü

19. Yüzyıl'a Kadar Olan Dönemde Batı Mobilyasının Dönemlere Göre Sınıflandırılması

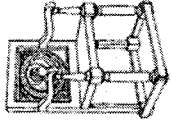
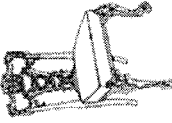
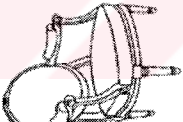

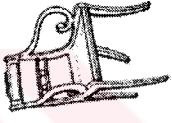

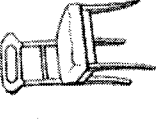

	OTURMA ELEMANI	DİNLENME MOBİLYASI	YEMEK MOBİLYASI	DEPOLAMA MOBİLYASI
ESKİÇAĞ	İskemle		Masa	Sandık
ORTAÇAĞ	<ul style="list-style-type: none"> • İskemle • Koltuk • Sıra • Peyke • Kerevet 	Yatak	Masa (Dört ayaklı sehpa üzerindeki tabla)	<ul style="list-style-type: none"> • Sandık • Büfe
RÖNESANS	<ul style="list-style-type: none"> • İskemle • Koltuk • Sıra • Peyke • Kerevet 		Masa (Sabit)	<ul style="list-style-type: none"> • Sandık • Büfe • Dolap
17. YÜZYIL	Tüm mobilyalar saray ve şatolarda gösterişli bir biçime dönüştürülmeye çalışıldı. Evsel mekanlarda biçiminde devam etti.			
18. YÜZYIL	Mekanların, yeni düzeni, mobilyaların yatak odası, salon, banyo, tuvalet mobilyası olarak sınıflandırılmasına yol açtı.			
	<ul style="list-style-type: none"> • Sedir • Divan • İskemle • Kanepe • Koltuk 	Yatak	MASA <ul style="list-style-type: none"> • Yazı • Oyun • Çiçek 	<ul style="list-style-type: none"> • Büfe • Dolap • Köşelik • Komodin • Dikiş Dolabı
19.YÜZYIL	19. yüzyıl süresince daha önceki yüzyıllarda yapılmış seçme mobilyalar yeni ihtiyaçlara uyarlandı. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren de rahatlık ve kullanım ilişkilerine önem verildi.			

Tablo 5. 19. Yüzyıl'a kadar olan dönemde batı mobilyasının dönemlere göre sınıflandırılması

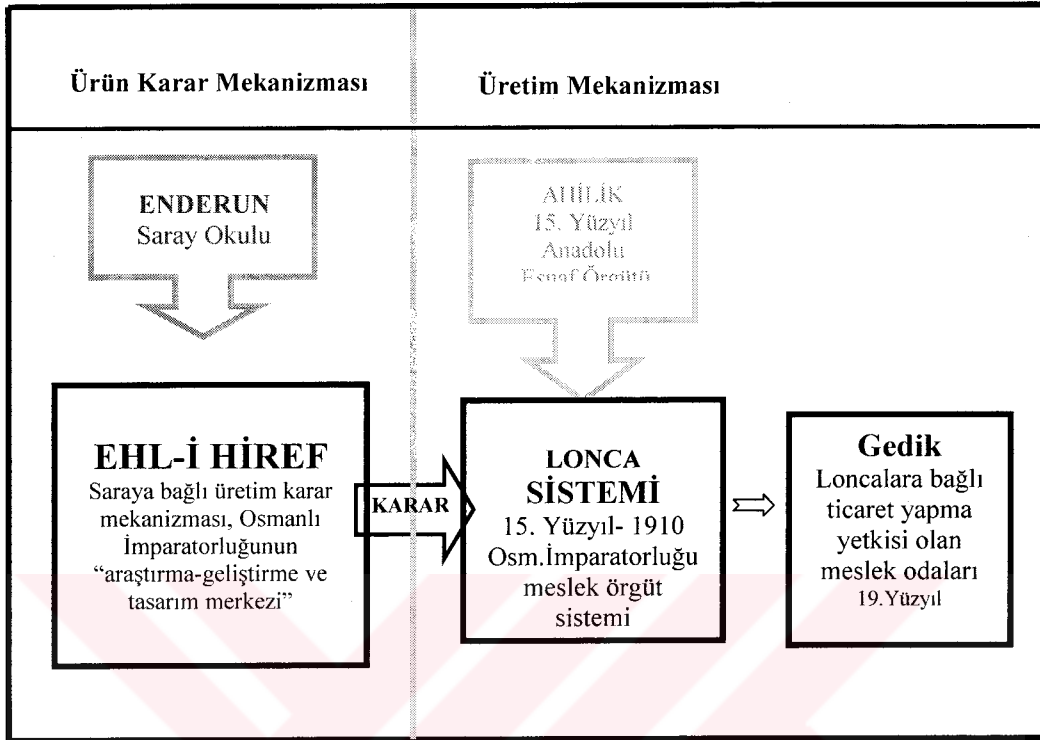

Tablo 6. 19. Yüzyıl'a kadar olan dönemde batı mobilyasının gelişim şeması

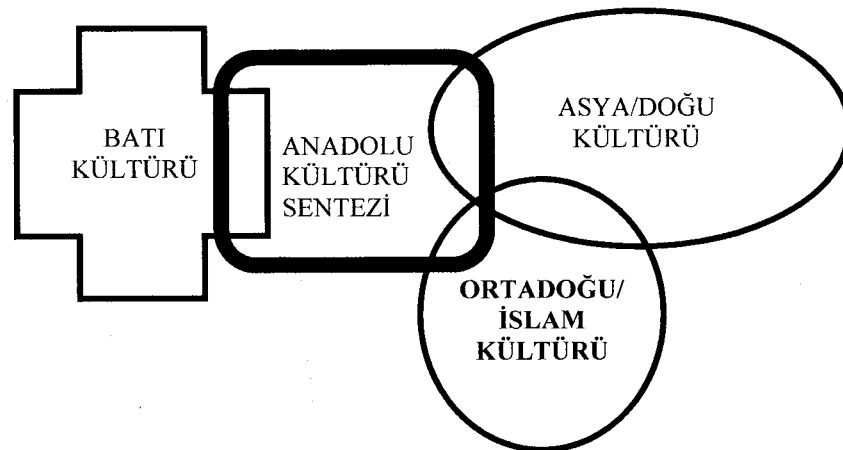
Batı Mobilyasının Tarihsel Değişim Dönemlerine Göre Sınıflandırılması

										
STİLLER	GOTİK	BAROK	ROKOKO	NEOKLASİK	AMİRİK	REGENCY	EKLEKTİK	ARTS & CRAFTS	ART NOUVEAU	ART DECO
TARİHLER	1558- 1625	1620-1700	1695-1760	1755-1805	1799-1815	1812-1830	1830-1880	1880-1900	1900- 1920	1920- 1930

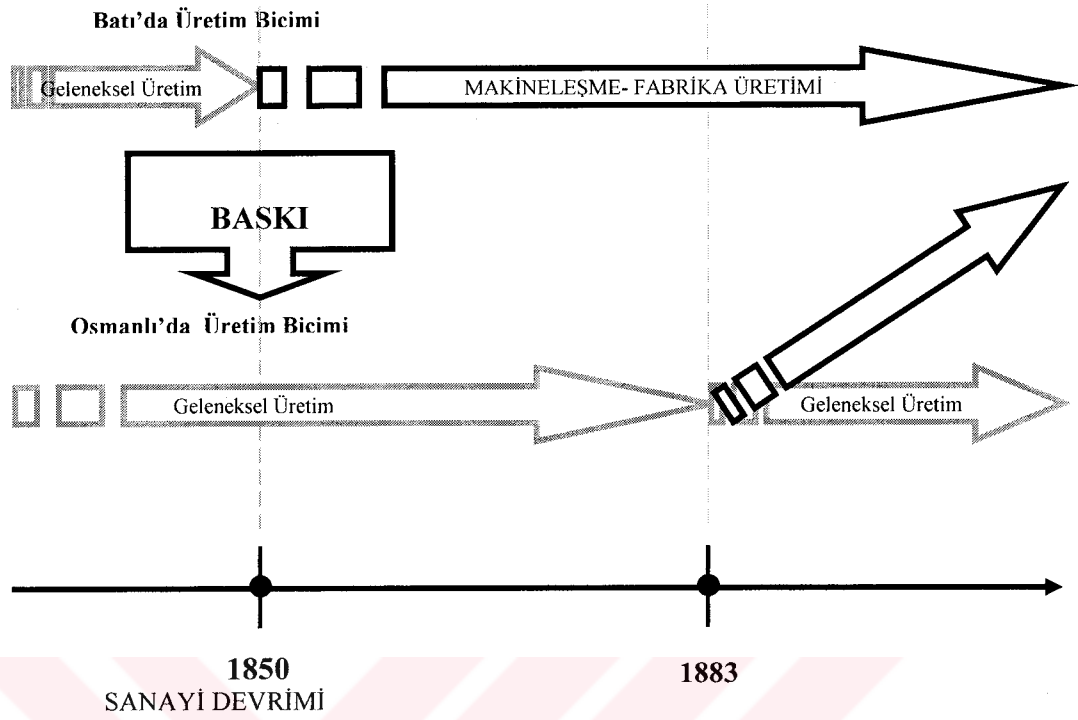
Tablo 7. Batı Mobilyasında tarihsel dönemlere göre stiller, batı'da mobilya konusunda 19. YY'IN ikinci yarısında ilk yarısına göre teknik açıdan buluş niteliği taşıyan fazla bir yenilik olduğu söylenemez. Batı mobilyasının genel olarak olarak dönemlere ve stillere göre şematize edersek tarihsel dönemler İngiliz, Fransız, Alman, Amerikan tarihsel dönemlerine uygun bir gelişim göstermektedir.

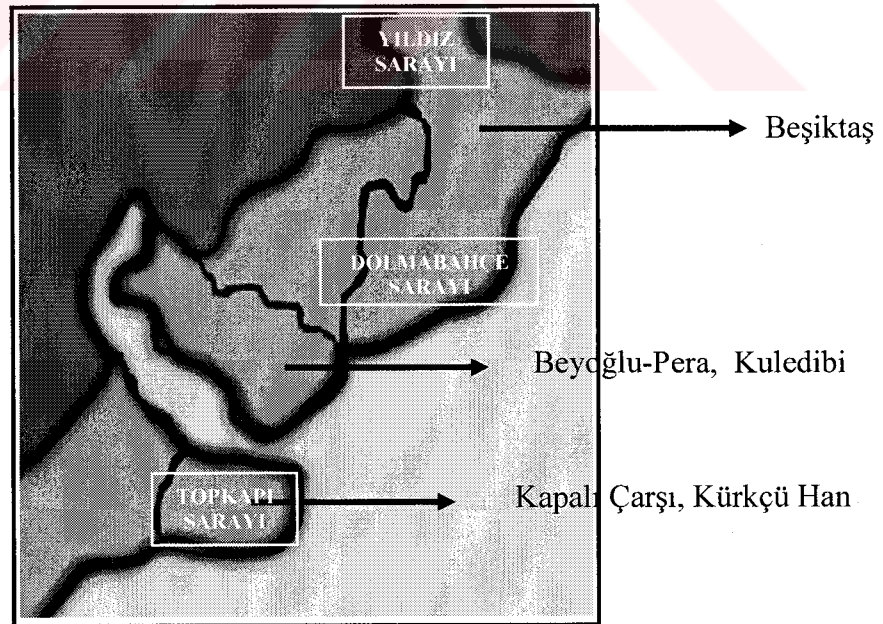
Tablo 8. Osmanlı imparatorluğu üretiminde karar ve üretim mekanizmaları

Tablo 9. Osmanlı İmparatorluğu dört değişik toplumsal kültürün etkisi altındadır. Bunun sonucu olarak yerleşik düzenin ortaya çıkardığı kültürel yapı (Sentez) ortaya çıkmaktadır.

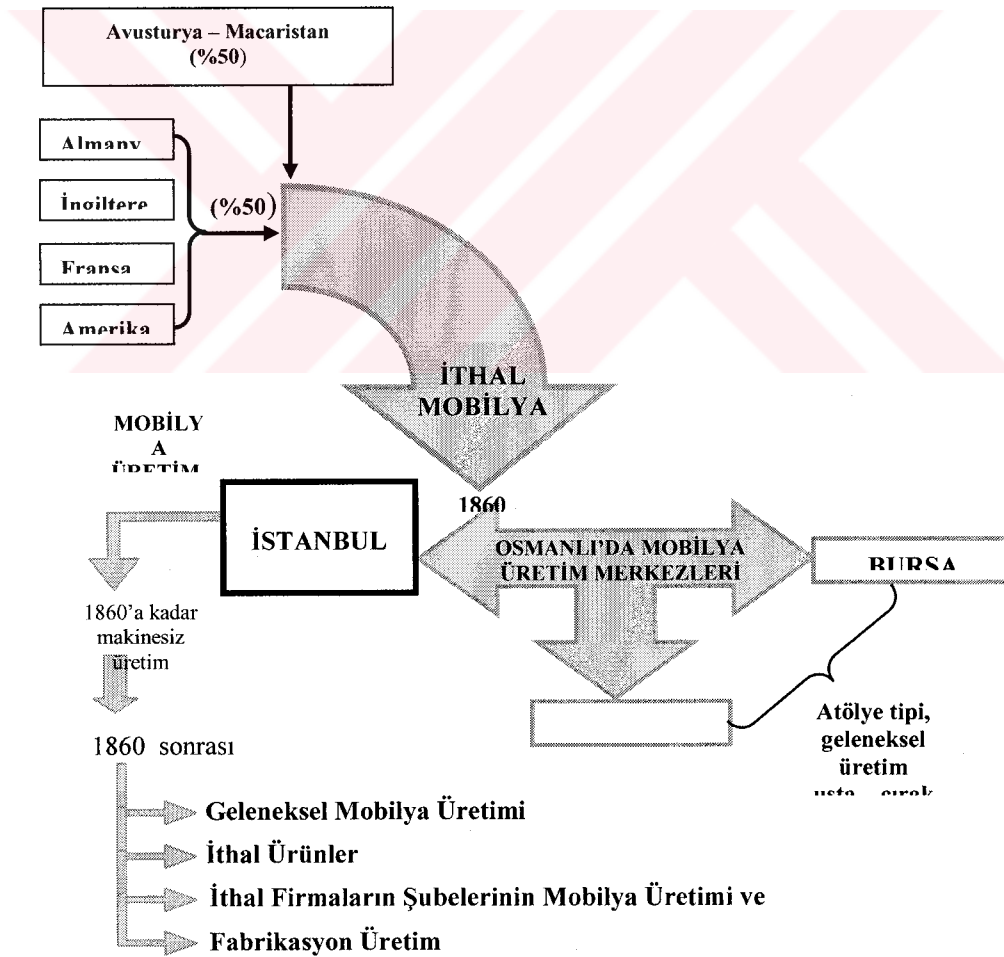
Tablo 10. Osmanlı İmparatorluğun'da mobilya üretimi değişimini etkileyen faktörler

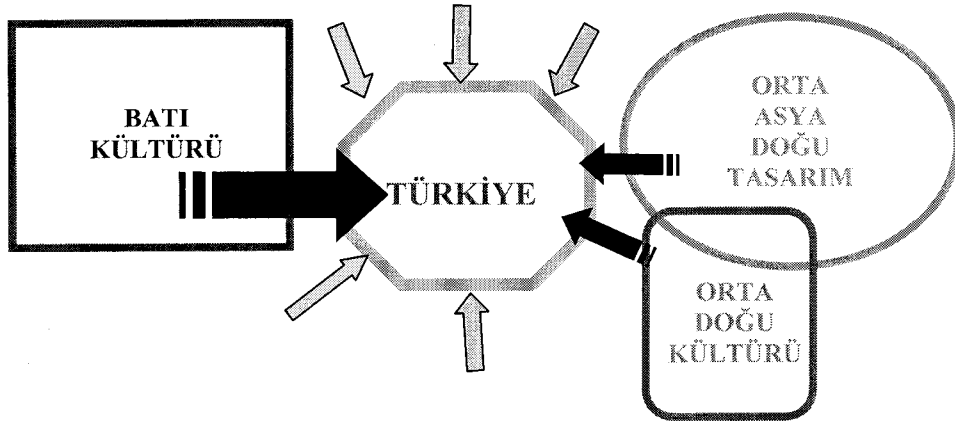
Tablo 11. 1850'den sonraki dönemde İstanbul'da mobilya üretim merkezi bölgeleri

Tablo 12. 1850- 1923 arası dönemde İstanbul'da mobilya üretimi yapan bölgeler

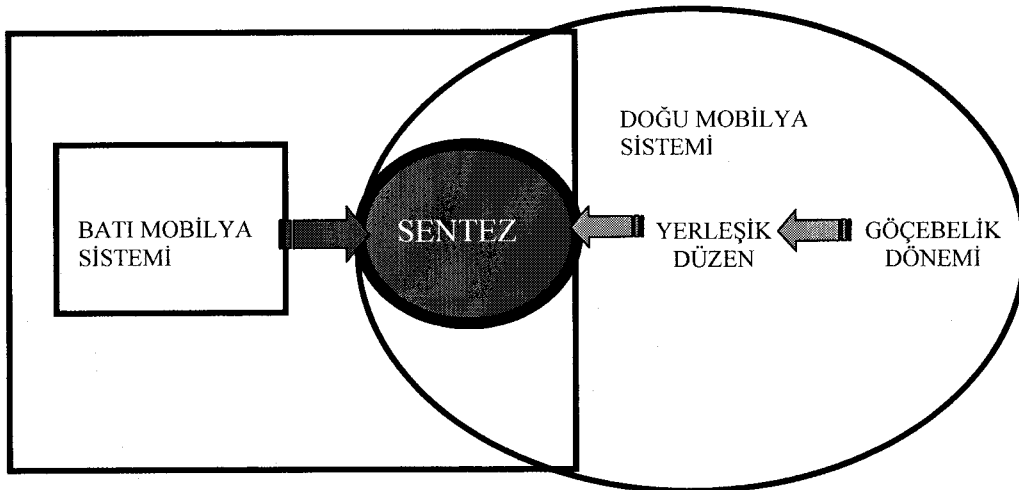
Tablo 13. 1833-1914 Osmanlı'da Mobilya Üretim Modeli

Tablo 14. Tasarım etkileri açısından Türkiye'nin Dünyadaki Yeri

EKOLOJİK DOĞU MOBİLYASI	OTORİTER BATI MOBİLYASI
Esnek, uyum sağlayabilen	Esnek değil
Biçimi değişebilen	Biçimi değişmeyen
Yapı ile genel bir bütünlük	Yapıdan kopuk, tek bir bütün
Pratik, dönüşebilen	Dönüşürülemeyen
Doğaya uyum öncelikli	Doğaya uyumu öncelikli
Çok işlevli	Tek işlevli
Keskin açıları olmayan	Dik açılı, kesin ve net çizgili
Döngüsel, görelî, kesintili	Doğrusal, kesin ve sürekli kimlik belirten

Tablo 15. Doğu Mobilyası- Batı Mobilyası Karşılaştırması

Tablo 17. Türkiye'de Mobilya Sisteminin Değişim Şeması

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA 1800-1900 YILLARI ARASINDAKİ MOBİLYA'NIN
DEĞİŞİM SÜRECİ

		1400	1850	1900
DOLAP	YASTIK YATAK VR.			
	SANDIK			
	DOLAP BEFE			
	KONSOLE			
OTURMA ELEMANI	SANBALİE			
	KOLTUK			
	PUF			
SEHPA				
MASA				
Diğer				

BÖLÜM 2

**1900-2004 YILLARI ARASINDAKİ
DEĞİŞİM SÜRECİNDE YEREL
MOBİLYA SANAYİSİNİN GELİŞİMİ**

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ DÖNEMİ

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğun'dan fiziksel, sosyal, kültürel birçok özelliğini devralmıştır. Ama buna karşılık Türkiye Cumhuriyeti Devleti, toplumsal olarak Osmanlı'nın son dönemlerinde tam anlamıyla başarı sağlayamadığı batılılaşma hareketini gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda da Batı toplumlarının yaşam standartlarını benimseyen bir devlet oluşmuştur. Hatta, "Türkiye'nin Osmanlı'dan beri süregelen çizgisine uygun olarak, aydınların Batılılaşma amacı, Batı'yla savaşırken..." cümlesinden, Osmanlı aydınları batılılaşma amacında olduğu anlaşılır. Bütün bunlarla bağlantılı olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde de batılılaşma amaç olarak belirlenmiş olduğu sonucunu çıkarabiliriz"¹³².

Birinci bölümde Türkiye'nin çok yönlü bağlantılara ve kültürlerle sahip olduğuna işaret etmiştik. Ayrıntılı olarak bakıldığında Türkiye'nin fiziki yapısının, bakıldığında Osmanlı İmparatorluğuna benzer fiziki niteliklerinden biri olan, *kültürel boyutu* şu başlıklar altında özetlenebilir:

Asya Etkisi: Topraklarının %97'si Asya kıtasında bulunan Türkiye, yer yer ve zaman zaman feodal ve göçebe toplumun izlerini ve mirasını taşımaktadır.

Orta Doğu Etkisi: Ortak niteliği İslam olan Orta Doğu kültüründe, Arap etkinliği söz konusudur. % 98 oranında Müslüman olan Türkiye bu ögeye yabancısıdır, ancak islam ortak niteliğinden Orta Doğu ülkesi sayılmaktadır.

Batı Etkisi: Türkiye topraklarının yalnızca % 3'ü Avrupa'da bulunmakla birlikte, ülkede çok büyük bir Batı etkisi vardır. Türkiye, Orta Doğu'nun Batı'ya her bakımdan en yakın, en Batılılaşmış ülkesi olmuştur. Türkiye dünyada laiklik/laikleştirme politikası uygulayan tek Müslüman devlettir. Türkiye'nin bütün yönetici seçkinleri batılılaşmıştır.

Yukarıda çok kalın çizgilerle özetlendiği gibi, Türkiye insanı, genel olarak Doğu-Orta Doğu kültürü ile Batı kültürü arasında bir kimlik etkileşimi içinde yaşamaktadır. Yönetici kesimin Batılılaşmış olması, devlet yapısında Batı değerlerinin orta ve özellikle uzun dönem içinde üstün olmasını sağlamıştır. Bununla bağlantılı olarak kimlik olgusu, “20. Yüzyıl’da yaşanan köklü değişimler sonucunda ‘evrenselcilikle’ birlikte sosyal, kültürel, teknolojik gelişme kavramı Batı yönelimli olmuş ve tüm kültürlerin Batı’nın geçirdiği süreçlerden geçerek modernleşebileceği gibi bir görüş ortaya çıkmıştır”¹³³.

Aslına bakılırsa Türkiye'nin Batı'ya ve Batı kurumlarına eğilim göstermesi doğal bir sonuçtur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyetine geçiş sırasında, İslam kültürü üzerinde Batı etkisi çoktan başlamıştır. Buna karşılık Osmanlı kültüründen tam anlamıyla vazgeçilmemiş olduğu da görülmektedir.

Örneğin, ülkede Batı ölçüleri içinde oluşturan yeni düzenin kabul görmesi için devletin, fabrikalar kurmakta olduğu, özel kişilere yine fabrika kurabilmeleri için yardım etmekte ve destek sağlamakta olduğu görülür.

Cumhuriyet’in kurulduğu dönemde ülkedeki iç ortamı oluşturan kaynaklara bakıldığında, şöyle bir gerçekle karşılaşılmaktadır: 1919 yılında Kurtuluş Savaşı’nın başladığı dönemde, sanayi ve ticaretin İstanbul, İzmir gibi, işgal altındaki birkaç kıyı kentinde toplanmış olduğu görülür. Anadolu, 1911 tarihinden başlayarak savaş altındaydı ve bu savaş etkisiyle nüfus hareketleri yaşanmıştı. Aslında 19. Yüzyıl’da, Avrupa’dakine benzer şekilde şehirlerin nüfusu artmaya başlamış ve “kitlesel konut talebi ortaya çıkmıştı”¹³⁴. Diğer yandan savaşların etkisi ile göçün artması kentlerde nüfusu arttırmıştır. “19. Yüzyılda hızlanan göçmen akımı ile, 1870-1900 yılları

¹³² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1.cilt :1919-1980, İstanbul, 2001, 114.

¹³³ Hüseyin Kurtuluş, *Endüstri Tasarımında Kimlik Sorunu ve Bir Model Önerisi*, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 1996, 7.

¹³⁴ İlhan Tekeli, “Atatürk Türkiye'sinde Kentsel gelişme ve Kent Planlaması”, *Arredamento Dekorasyon*, 107(1998) 148.

arasında en aşağı bir milyon kişi, 1912-1915 yıllarında yaklaşık 250 bin kişi, 1920'de ise 400 binden fazla kişi Anadolu'ya yerleştirilmiştir“.¹³⁵

(Bakınız Resim Sayfası 28,29)

Bu dönemde ilk olarak ulusal değil yerel bilinç hakimdi. Bu nedenlerle ulusal bir ekonomik pazar oluşmamıştı. Sanayi üretiminde de ilkel yöntemler uygulanıyordu. Hatta ülkede çivi bile üretilmiyordu.

1919 yılında ortaya atılan ‘Wilson ilkelerinin’ 14 maddesi arasında özellikle 12. madde şöyleydi: “Bağımlılıktan kurtulacak olan halklar ve ülkeler, *uluslararası serbest ticaret için pazarı genişleteceklerdir*”¹³⁶.

İşte bu ilkeden yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin başkenti Ankara’da yararlanmıştır. Cumhuriyet’in ilanını izleyen 1923-1929 yıllarında sanayi ve ticarete hakim olan gayrimüslim azınlığın yanı sıra “müslüman sanayici ve tüccar yaratma” politikasının benimsenmesi ile birlikte, Anadolu’da yeni girişimler baş göstermişti. Diğer yandan 1923 yılında Lausanne Konferansı’nda ticaret sözleşmesi imzalanmış, ve gümrükler ile ilgili uluslararası engeller konulmuştur. Bütün bu sorunların aşılması ve “Bağımsız bir kalkınma modeline ancak 1929 yılındaki dünya ekonomik bunalımı sırasındaki dış koşulların izin vermesi, hatta zorlamasıyla geçilmiştir”¹³⁷.

Türkiye’nin batılılaşma süreci yıllarında ilişkide olduğu sanayileşmiş toplumların çoğunun Batılı oluşu, endüstrileşme sürecinin, kaçınılmaz bir biçimde batılı toplumlara benzeme anlamını taşımaktadır.

¹³⁵ Yıldız Say, *Cumhuriyet Döneminde Konut, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı ortak Yayını, 1998, İstanbul, 273

¹³⁶ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1.cilt :1919-1980, İstanbul, 2001, 100.

¹³⁷ Ibid., 39.

2.1.1. 1900- 1923 DÖNEMİ: BAĞIMSIZ İÇ SANAYİLEŞME

Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılındaki Türk sanayinin durumunu açık biçimde belirleyen belgeler mevcut değildir. Buna karşılık Cumhuriyet'in kuruluşundan önceki ve sonraki yıllara ait sanayinin çeşitli kesimlerini yansıtan istatistikler bulunmaktadır.

Ancak eldeki sınırlı bilgilerden Kurtuluş Savaşı sırasında 1921 yılında Büyük Millet Meclisi hükümeti Sanayi Umum Müdürlüğü tarafından düşman işgalinden artakalan topraklarda bir sanayi sayımı yapılmış olduğu bilinmektedir. En küçük el sanatlarını bile içeren bu sayımda 33,058 işyeri ve buralarda çalışan 76,216 kişi saptanmıştır. Diğer yandan bazı yabancı konsoloslukların raporlarına dayanılarak düzenlenmiş 1922 yılındaki sanayi raporlarından da çeşitli bilgiler edinilmektedir;

Bütün bu sınırlı bilgilerin yanı sıra Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sekiz ay önce İzmir'de çalışmalarına başlayan Türkiye İktisat Kongresi ile ilgili belgelerden de, sanayi ile ilgili genel bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında ise sanayi işyerleri ve işçi sayımı yapılmıştır. Sözü ettiğimiz bu istatistiklerden, sayımlardan, tablolardan ve bilgilerden yararlanarak Cumhuriyet'in kurulduğu yıldaki Türk sanayisi ile ilgili şu sonuçlara ulaşabiliriz;

1. 'Türkiye sanayii Ege ve Marmara bölgelerinde toplanmıştır.
2. Sanayi kuruluşları bakımından İstanbul ve çevresi önde gelmekte, Türkiye'de mevcut 10 işçiden fazla işçi çalıştıran 300'e yakın sanayi kuruluşunun 165 - 170 adedi bu yörede bulunmaktadır.
3. Geri kalan kuruluşların 60 kadarı İzmir'de, çoğunluğu ipek sanayisinde faaliyet gösteren 45 dolayında kuruluş Bursa'da; diğerleri ise Manisa, Uşak, Bandırma ve İzmit'te bulunmaktadır. Türkiye'nin belli başlı diğer kentlerinde ise yalnızca un, deri fabrikası ile Adana ve Tarsus'ta 4 adet pamuk ipliği fabrikası vardır.

4. Ülkedeki bütün sanayi kuruluşlarının % 75,3'ü özel sektöre aittir. Geri kalan % 24,7'sini devlete ait askeri fabrikalar oluşturmaktadır"¹³⁸. Bu sayıma göre özel kesime ait sanayi kuruluşlarının dağılımı ise ; % 28 gıda, % 27 dokuma, %19 kırtasiye, % 24'ü ise ağaç, toprak, deri, kimya ve madeni imalat sanayisi olduğu görülmektedir. (Bakınız Tablo 19)

Bu dönemdeki *mobilya* sektörü ise, ağaç kategorisi altında ele alınmaktadır. Mobilya üretiminde dönemin teknolojilerinin çoğunlukla ahşap kullanması bunun nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Diğer bir neden olarak zaten yeni bir sanayi malzemesinin olmaması da sayılabilir. Bu koşullar altında mobilya yapımında kullanılan ağaç sanayisi ise, marangozluk, doğramacılık, araba ve fayton yapımı ile ihraç edilen kuru üzüm ve kuru incir için tahta kutu imalatı genel olarak ülkedeki ağaç sanayisini meydana getiriyordu.

Aslına bakılırsa, hem yaşanan ekonomik sıkışıklıklar, hem de yeni bir devletin kurulması süreci başlangıçta tüketimin sınırlı olması nedeniyle mobilya sanayi fazla gelişmemiştir. Üstelik mobilya yapımında kullanılan kereste Romanya'dan, daha özel ve ince parçalar ise Almanya, İngiltere ve Fransa'dan ithal ediliyordu. Ancak ahşap kutu üretimi ise ihtiyacı karşılamakta ve tüm üretim İzmir, Manisa ve Aydın'da kuru üzüm ve kuru incir ihracatı sırasında tüketiliyordu¹³⁹.

1923 yılındaki istatistikte, ülkedeki Üretim Alanı-İşyeri Sayısı- İşçi Sayısı'nı gösteren ağaç işleri ve marangozluk kategorisi ile diğer üretim alanları şu şekilde karşılaştırılmaktadır. (Bakınız Tablo 20)

Tablo 20'de gösterilen işyerleri genellikle küçük sanayi işletmeleri olarak tanımlanabilir atölyeler grubundadır. Nitekim bu atölyelerde çalışanların ortalama sayısının 4 işçiden az olması buraların küçük ölçekli üretim alanları olduğunu gösterir. Bu nedenle, tablodan mobilya sektörünün de diğer sektörlerle oranla, henüz

¹³⁸ Alptekin Müderrisoğlu, *Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, 131.

¹³⁹ Ibid.,134

gelişmemiş olduğu anlaşılmaktadır. (Bakınız Resim Sayfası 30, 31)

Yaşam mekanı sosyal, siyasal, teknolojik ve benzeri olayların değişiminden etkilenecek değişime uğramaktadır. Bu gerçeğe bağlı olarak yaşam mekanının en önemli parçası olan mobilyaların gelişimini izlemek için, bu dönemde Türkiye ve dünyada gerçekleşen önemli değişimlere değinmek gerekir.

1900-1923 yılları arasında değişik alanlarda yaşanan önemli değişimlerin ana hatları şöyle özetlenebilir.

Sosyal Değişimler

- Gramafon evlerin aranılan eşyası oldu.
- 1920'li yılların gözde dansı Çarliston yaygınlaştı ve bir moda yarattı.

Uluslararası Siyasal Alandaki Değişimler

- Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın bir suikast sonucu öldürülmesi, I. Dünya savaşına neden oldu.
- I. Dünya Savaşı sonunda Almanya, 28 Haziran 1919'da kendisine çok ağır koşullar getiren Versailles Barış Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı.

Ulusal Siyasal Alandaki Değişimler

- Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'na girmesine, Alman savaş gemilerinin (Yavuz ve Midilli) adlarını alarak ve Türk bayrağı çekerek Karadeniz'deki Rus Limanlarını bombalaması neden oldu.
- 18 Mart 1915'te başlayan Çanakkale Savaşları, 9 Ocak 1916'da sona erdi.
- Balkan Savaşı, Osmanlı ordusunun bozgunu ile sonuçlandı. Balkanlardaki bütün Osmanlı toprakları Edirne'ye kadar kaybedildi.
- 19 Mayıs 1919 'da Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile başlayan Kurtuluş Savaşı süreci, Erzurum – Sivas Kongreleri, I., II. İnönü ve Sakarya Savaşlarıyla devam etti; 26 Ağustos tarihli Büyük Taarruz ve 30 Ağustos tarihli Başkomutanlık Meydan Savaşı, İzmir'in alınmasıyla 9 Eylül 1922 sona erdi.

Sanat ve Tasarım Alandaki Değişimler

- Kübizm dönemi, Picasso ile başladı.
- Wassily Kandinsky (1866-1944) Der Blaue Reiter/ Mavi Binici grubunu kurarak 1910 yılında ‘Soyut Dışavurumculuk’ akımının temellerini attı.
- 1910-1925 Dışavurumculuk-Ekspresyonizm
- 1922 Bauhaus Ekolü ortaya çıktı ve gelişti.

Teknolojik Alandaki Gelişimler

- 10 Aralık 1903 Marie ve Pierre Cruie, Nobel Barış Ödülü’nü kazandı.
- İlk Zeppelin uçuşu, 2 Temmuz 1909 başarılı şekilde gerçekleştirildi.
- Aspirin 1897 yılında geliştirilerek piyasaya sunuldu.
- Wright kardeşler, 17 Aralık 1903’de ABD ‘de ilk uçuşunu gerçekleştirdiler.
- Alexander Graham Bell telefonu icat etti.
- Albert Einstein “ İzafiyet Teorisi” ni açıkladı.
- Le Corbusier 20. yy. mimari çizgilerini oluşturan eserlerini tasarladı.

Dönemin Simgesel Ürünleri

- Elektrikli süpürge 1901 yılında piyasaya çıktı.
- İlk Ford T modeli üretildi.
- Radyo kullanımı başladı.¹⁴⁰

2.1.2. DEĞİŞİMLER VE EĞİLİMLER

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile birlikte, özellikle kentselleşen yaşam ortamlarında Osmanlı mirasının temel değerleri ile kaçınılmaz bir kültürel yabancılaşıma yaşanmaya başlamıştır.

¹⁴⁰ Kaynak: ICSID internet sayfası, The New Design source book, The Look of The Century, Industrial Design Reflections Of a Century

Üstelik bu “yabancılaşmanın izleri görsel yapılanmada bir referans eksikliği olarak belirleme eğilimi göstermektedir. Ancak Osmanlı mirasına karşılık, zanaat kökenli de olsa bile yeni bir girişimde yeterli ağırlık koyamamıştır”¹⁴¹.

Bu değerlendirmeden anlaşıldığı gibi, Cumhuriyet Türkiye’si’nin kurulduğu yıllardaki üretim, dönemin zor şartları altında yeterli alt yapı sağlanamaması nedeniyle Osmanlı mirasının bir devamı olarak süregelmiştir. Hatta bir bakıma, sadece kendi geleneği olan üretimler, varlıklarını sürdürebilmiştir.

Cumhuriyet’in yeni değerlerinin en önemlisi ise, çağdaş bir toplum kimliğinin yaratılması olması olarak kabul edilebilir. Böylesine ‘*Çağdaş toplum*’ oluşturma çabası, yaşamın her alanında ve büyük bir hızla etkili olmuştur. Buna ek olarak, büyük kentlere doğru başlayan ve gittikçe hızlanan göç etkisi ile oluşan nüfus değişimi de yaşam mekanlarının değişimi üzerinde büyük rol oynamaya başlamıştı. Cumhuriyet değerleri ile birlikte başlayan değişimlerle yaşam standartlarını, Batı toplumlarının yaşam standartlarına uygun duruma getirilmeye çalışılmıştı. Cumhuriyet döneminin, Osmanlı döneminde yapılan batılılaşma çabaları ile arasındaki en önemli farkı, batının teknoloji ve sosyal düzenini örnek alıp kendi ulusal gelişiminde kullanmaya çalışması oluşturmuştur.

Nitekim, köklü geleneklere sahip Osmanlı İmparatorluğu’ndan, Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişle yaşanan büyük değişimler, hayatın her alanında etkisini göstererek, yeni yaşamın temellerini oluşturmaya başlamıştır.

Bu temelleri genel olarak ana başlıklarla zihniyet, toplumsal yaşam, sosyal mekanlar, nüfus değişimi olarak 4 ana başlıkta ele almak mümkündür. Bu dört başlık karşılaştırıldığında, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı’dan farklı ve yeni değerlere sahip olduğu görülür. Öncelikle toplumun batılılaşmış olduğunu, nüfusun ağırlıklı olarak büyük şehirlerde toplandığı, buna bağlı olarak mobilyaların değişiminde de önemli bir değişim faktörü olarak konut tiplerinin, “konaklar yerine apartman” gibi

¹⁴¹ Mehmet Asatekin, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları, 139.

farklılaştığı görülür. Özellikle sosyal mekan değişimlerinin düzenlenmesinde o dönemdeki sözcüklerle “Dahili Tezyinat”ın dönemin “modernite” ilkelerini ortaya koymakta önemli rolü olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu’nun sona ermesinden sonra kurulan bu “Dahili Tezyinat” bölümündeki öğretimin en iyi biçimde yapılabilmesi amacıyla Fransa ve Almanya’ dan konunun uzmanı meslek adamları getirilmeye başlanmıştır

	OSMANLI İMPARATORLUĞU	TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ZİHNİYET	OSMANLI DEĞERLERİ	TÜRKİYE DEĞERLERİ
TOPLUMSAL YAŞAM	ORYANTEL OSMANLI TOPLUMU	BATILILAŞMIŞ TÜRKİYE TOPLUMU
SOSYAL MEKANLAR	KONAKLAR, KÖŞKLER, MÜSTAKİL BİNALAR vb.	SIRA EVLER, APARTMANLAR, vb.
NÜFUS DAĞILIM	HOMOJEN	BÜYÜK KENTLER AĞIRLIKLI

Tablo 21. Türkiye Cumhuriyeti ile olan değişimler

İşte bu küçük kuruluş ile, yeni bir Türk mobilyası geleneği ve bunu tamamlayacak olan ürünlerin tasarımı için yeni bir çalışma ortamı yaratılmıştır. Bu dönemde başlatılan sanayi üretimini destek ve teşvik etmek adına sanayi sergileri açılmıştı. Bu sergilerin ‘tezyini’nde yine Devlet Güzel Sanatlar Akademisi hoca ve öğrencilerinin önemli katkısı olmuştur.

Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte, Osmanlı döneminin batılılaşmada en eğilimli ve yetkin kurumu olan; “Sanayi-i Nefise Mektebi’nin”, önemli bir rolü de

olmuştur. Çünkü bu eski kurum, “Güzel Sanatlar Akademisi”ne dönüştürülmüş, mimarlık yanında, ilk kez kurulmuş olan “Dahili Tezyinat” bölümü, aslında çağdaş Türkiye’nin evleri, kamusal mekanları ve diğer yeni mekanları için mobilya ve kullanım ürünlerinin tasarımına yön vermeye başlamıştı.

Bununla bağlantılı olarak, artık yeni mekanların “tezyin edilmesi” yani “tasarımı” kavramı ortaya çıkmıştı. Aslına bakılırsa o tarihteki bu kavram, günümüzdeki iç mimarlık, endüstri tasarımı başta olmak üzere, hemen hemen bütün tasarım ve sanat alanlarını kapsıyordu. (*Bakınız Tablo 21*)

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLK MOBİLYA SANAYİ VE ÜRÜNLERİ

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte ekonomik bakımdan güçlü bir devlet olmak için sanayileşmenin gerekliliğine inanılmış ve bütün kaynakların bu yönde kullanılması üzerinde özenle durulmuştur. Diğer yandan yine Cumhuriyetle birlikte başlatılmış olan bütün yapısal değişimlerde üretim alanındaki gelişimin desteklemesi amaçlanmıştır. Ancak hem Kurtuluş Savaşı, hem rejim değişikliği, hem de ülkenin içinde bulunduğu karışık durum, sanayi alanındaki gelişmeyi büyük ölçüde zorlaştırmıştı. Bu nedendir ki, 1923 yılında üreticilere genel olarak bakılırsa şu durum görülür. Genellikle sadece “Sanatkârların çalıştığı atölyeler, kapitülasyon ayrıcalıklarından yararlanarak piyasayı dolduran Avrupa fabrika ürünlerine karşı ayakta durabilen küçük üretim alanlarıydı”¹⁴².

Bu geleneksel üretimi sürdürebilen küçük üreticilerin özellikleri ile ilgili olarak aşağıdaki yorumlar yapılabilir:

1. Bütün üretim, sadece insan gücüyle ve sanatkârların usta elleriyle gerçekleştirilir. Üretimin tamamı, el aletlerinden, el ve ayakla çalışan tezgâhlardan yararlanarak gerçekleştirilmektedir.

¹⁴² Alptekin Müderrisoğlu, *Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, 131.

2. Bütün bu küçük atölyelerin üretim ve işgücü kapasiteleri son derece sınırlıdır. Herhangi bir biçimde talep arttığı zaman, üretimi arttırmak mümkün değildir.
3. Ülkedeki Avrupa firmaları tarafından önceden kurmuş olduğu fabrikalara karşılık, bu küçük atölyelerin çoğunun, üretimde buhar gücü, elektrik enerjisi ve akaryakıtla işleyen motor gücünden yararlanmaları bile söz konusu değildi.
4. Bu üretim alanını ellerinde tutan Rum ve Ermeni üreticilerin, Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkeden göç etmeleri nedeniyle, mobilya üretiminde çok büyük bir duraklama olmuştur.
5. Mobilya üretim alanındaki yetişmiş işgücü eksikliği, üretimin düşmesinde büyük bir neden oluyordu.

İşte köklü değişimlerle ve çeşitli sıkışıklıklarla dolu olan bu dönemde Türkiye'deki mobilya ürünlerinin büyük çoğunluğunun, kasaba ve kentlerdeki 2 - 3 işçinin çalıştığı atölyelerde üretildiği görülmektedir. Ayrıca yeni başkent Ankara olması ve Anadolu kentlerinin önem kazanmasına rağmen eski başkent İstanbul kültürel, toplumsal ve ekonomik açıdan ülkenin en önde gelen kenti durumunda olmayı sürdürüyordu.

İstanbul; bu gibi değişimlerin ve sanayideki gelişimlerin ilk olarak yaşandığı kent olması nedeniyle, bu çalışmadaki örneklerin büyük çoğunluğunun bu şehirden seçilmesine yol açmıştır.

Çünkü genel ekonomik etkinlik, değer üretimi ve gerekse her türlü tüketim bakımından kendi başına tüm ülke kapasitesinin yarısından çoğunu temsil eden İstanbul, kültür, iletişim ve bilgi üretimi açısından da ülkenin merkezi olmuştur. Bütün bu nedenlerle de, 1600 yıldan beri başkent olma kimliğini sürdüren İstanbul, kent kimliği açısından ve tarihsel gelişimi içinde önemli bir birikim yaratmıştı. Bu

değişimin son dönemini açıklayabilmek için başvurulabilecek temel kavramlar arasında, *Süreklilik ve Değişme* değerleri önem taşımaktadır¹⁴³.

İşte bütün bu büyük değişimin yaşandığı ortamda, 1930’larda mobilya üretiminde ahşap işçiliği, kullanılan üretim biçimine göre değişmekteydi. Örneğin “Kaliteli mobilya üreten atölyelerde yüzey konstrüksiyonu, kontraplak levhalar arasında çam dolgu malzemesi kullanarak oluşturuluyordu. Buna karşılık sıradan mobilya üretimi yapan atölyelerde ise konstrüksiyon olarak tanımlanmayan, ızgaralı çerçeveye tek yönlü kontraplak çakma gibi daha ucuz yöntemler kullanılıyordu. Mobilya üretiminde kullanılan ahşaplar, kurumak için sobaların yanlarında istifleniyordu. Ahşapları yapıştırmak için ise şu teknikler kullanılıyordu: Konstrüksiyon parçalarını yapıştırmak için; süttten elde edilen ‘kazeyin’ tutkalı kullanılıyordu. Kaplama işlemi için ise; ısıtılmış çinko levhalar yardımıyla ve kaplama çekici kullanılarak “kemik” veya “boncuk” tutkalı olarak bilinen ‘sıcak tutkal’ kullanılıyordu. Ahşap parçaları işlemek için ise freze bıçağı yerine “İzmir kalemi” adı verilen ve bıçağı profilli olan özel bir el aleti kullanıldığı da görülmektedir”¹⁴⁴.

Yukarıdaki örneklerden 1930’lu yıllarda temel malzeme ve işlemleri sıralanan mobilya üretiminde geleneksel yöntemlerin kullanıldığını, ve herhangi bir endüstri üretimi koşullarına sahip olunmadığı anlaşılmaktadır.

Bütün bu gerçeklerin ışığında Cumhuriyet’in ilk yıllarında mobilya üretiminde, Anadolu’daki üretimi ele alan kaynaklardan da benzer bilgiler elde edilmektedir. En yaygın olarak torna işçiliği, oyma ve kakma gibi yüzey işçiliklerde Osmanlı’dan gelen alışkanlıkların devamı olarak uygulanmaya devam ettiği görülmektedir. Bu eski alışkanlıklar ve sınırlı koşullar altında, her türlü mobilya üretimi, marangozlar tarafından yapılıyordu. Mobilya yapmak için gerekli olan yan ürünler ise, yan sektörlerden ve olabildiği kadarıyla sağlanmakta olduğu

¹⁴³ Atilla Yücel, *Dünya Kenti İstanbul*, Habitat 2, 189-195.

¹⁴⁴ Şebnem Uzunarslan, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mobilya*, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000, 112.

görülmektedir. Bütün bu üretimin temeli olan marangoza ve destek aldığı en önemli atölyelerden biri olan torna-tesviye atölyelerinin çalışma alanlarına bakarsak şu durum görülür.

Marangozlar : Ağaçtan yapılan bütün ürünler marangozlar tarafından üretilmektedir. Marangozlar ürettikleri ürünlere göre uzmanlaşmışlardır. Masa, sandalye; koltuk, karyola, dolap, gardrop gibi mobilyalar ile kapı, pencere, merdiven korkuluk, tavan ve taban döşemeleri gibi bütün inşaat marangozlar tarafından üretilmektedir.

Torna- Tesviyeciler: “Tesviyeciler” fabrikalarda seri olarak üretilenleri küçük alet ve makineler kullanarak üreten kesimdir. Ülkenin koşulları içinde en yoğun teknik elemanları olan tesviyeciler, el ve ayakla çalıştırılan torna ve tesviye tezgâhları kullanıyordu. Ayrıca küçük pres makinelerinde demir, çelik, bakır, pirinç, çinko, alüminyum gibi metalleri işleyerek ve küçük ölçekte toplu üretim yaparak çeşitli parçaları ve mobilyaları üretmektedir.

Cumhuriyet Sonrası Dönemdeki Mobilya Üreticileri Ve Üretim Yerleri Hakkında Çeşitli Örnekler Şöyle Sıralanabilir:

- 1926 yılında Pera’da kurulan Wraschitz Mobilya Fabrikası :“La Moderne”
- 1930’larda Beyoğlu, Beyazıt, Kapalı Çarşı’da Celal Berkay Mobilya Mağazalar Zinciri
- 1933 yılında Fındıklı’da Çirigoti Mobilya Fabrikası 1902 (Salnamesinde de görülmektedir.)
- 1940’larda Beyoğlu’nda Tahta -Oyma Kollektif Şirketi Kiryako Karabodosoğlu ve Dimitri Yeorgiadis
- 1940’larda Sirkeci’deki Temiz İş Kamil Kambak Sandık Makine ve Mobilya Abalaj evi
- 1940’larda Kapalı Çarşı’da Bahattin Beceren Mobilya Mağazası
- 1940’larda Beyoğlu’nda Haraççı Kardeşler Mobilya ve Mefruşat Mağazaları

(Reklamlarında Türkiyenin en büyük Mobilya mağazası olduğu yazmakta¹⁴⁵)

- 1947 yılında Yeni Çarşı’da Niko Hacı Nikolau Mobilyacı ve Marangoz
- Aynı dönemlerde Beyoğlu’nda Pavli Kefalopulo Elektrikle Mücehhit Marangozhane
- 1948 yılında Beyoğlu’nda Diliyani Lüks Teminatlı Yatak Odaları, Yemek Odaları, Salon, Yazıhane ve saire (1912 yılı Salnamesinde de görülmektedir.)

Yukarıda ismi geçen bütün bu firmaların yanında dönemin üreticilerini belirleyeceğimiz en önemli kaynak ise, Osmanlı dönemi Salnamelerine eşdeğer olan Ticaret Kılavuzlarıdır. Nitekim, 1929 yılında yayımlanmış olan T.C. Malül Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzunda yer alan mobilya üreticilerine ait verilerde bilgiler mobilya sektöründe çalışan grupları da salnamelerde olduğu gibi belirtmektedir.

Bu kılavuzda “*Karyolacı*”¹⁴⁶ başlığı altında;15 Adet Karyolacı görülmektedir. Bunların; 1 adet ‘Müslüman’, 10 adet ise ‘Gayri Müslim’ üreticidir. Bu sınırlı kaynaktan bile karyola üretiminde müslüman üreticinin fazla olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Mobilya Üreten Büyük Firmalar İse Şöyle Görülmektedir:

- Beyker “Baker“ - İstiklal Caddesi
- Dyonis A. (Velahyoti)- Hamidiye
- Orosdibak - Bahçekapı
- Psalty- Pera
- Vensan- Beyoğlu

Bu yeni kurulmuş olan firmaların yanı sıra Bayker, Orosdibak, Dolmabahçe Sarayı’na mobilya satmış olan “Psalty” gibi büyük ve eski firmaların varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi birkaç büyük firma, mobilya alanında ithalat, üretim, pazarlama- satış gibi bütün işlemleri yapıyordu. (*Bakınız Resim Sayfası 32*)

¹⁴⁵ Arkitekt Dergisi, 1944, Sayı: 1-2

¹⁴⁶ 1929 T.C. Malül Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzu , 99.

***İthalat Yapan Mobilyacılar İse Şu İsimlerden Oluşuyordu*¹⁴⁷:**

Toplam 3 adet ‘Gayri Müslim’

- Baker- Beyoğlu
- Franko (Lazaro)- Rıza Paşa
- Orosdibak- Bahçekapı

***45 adet Mobilya Tüccarı İse*¹⁴⁸**; 29 Adet ‘Müslim’, 16 Adet Gayri Müslimden oluşuyordu ve bunların arasında en önemlileri şunlardır.

- Psalty-Pera
- Virasiç- Şişli

Diğer yandan, 1940’lı yıllarda Türkiye’deki mobilya sektöründe etkin rol oynayan mağaza ve atölyeler, sundukları ürünler yanı sıra, tasarım önerileri ile de kullanıcıyı yönlendiriyordu. Buna karşılık atölyeler genel olarak kentlere ve hatta semtlere göre farklılaşıyordu. İşte bu üreticiler bir bakıma değişik kesimlere yönelik, değişik mobilya üretimleri ile bir bakıma dönemin mobilya eğilimlerinin belirleyicileri olmuşlardır. Çoğunluğu Rum, Ermeni olan bu ustaların atölyeleri, mobilya üretimini ve mirasını da Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet dönemine kadar ulaştırarak yeni dönemde de kimliklerini sürdürmüşlerdi.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilk yıllarından başlayarak ekonomik bakımdan güçlü bir devlet olmak için sanayileşmenin gerekliliğine inanılmış ve bu yolda kaynakların etkin bir şekilde kullanılması üzerinde önemle durulmuştur. Bu nedenle, gerek düzenlenen ekonomi politikalarında ve kongrelerinde, gerekse yapılan planlarda sanayinin ekonomik gelişme içinde daha fazla pay alması üzerinde durulmuş ve bunun için çeşitli stratejiler belirlenmiştir. Bu dönem içinde ülkenin üretim modellerini oluşturmak için girişilen sanayileşme modellerini anlayabilmek ve dönemlere göre incelemek büyük önem taşımaktadır. Bu dönemleri, gelişim özelliklerine göre altı başlık altında ele almak mümkündür.

¹⁴⁷ 1929 T.C. Malül Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzu, 132.

¹⁴⁸ 1929 T.C. Malül Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzu, 132.

2.2.1. 1923-1945 DÖNEMİ : İLK ARAYIŞLAR VE İLK ADIMLAR

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş ile birlikte Türkiye'nin modernleşme projesinde önemli değişimler meydana gelmişti. Çünkü Osmanlı dönemine göre daha radikal ve köktenci bir modernleşme projesi hayata geçirilmişti. Lozan Barış konferansının ertesinde 17 Şubat – 4 Mart 1923 arasında toplanmış olan İzmir İktisat Kongresi yeni devletin geleceği açısından çok önemli roller oynayacaktır. Bu kongreye tüccar, işçi, sanayici, zanaatkar, çiftçi temsilcilerinden birçok kişi katılmıştı. Kongrenin açılış konuşmasında “yeni Türk devletinin, bir iktisat devleti olması gerekliliğine” değinilmiştir ve kongrede bu yeni devletin ilkeleri saptanmaya çalışılmıştır¹⁴⁹.

“1923-1929 arasındaki yıllarda, devlet teşvik ve desteğiyle, özel teşebbüs eliyle sanayileşme politikası çeşitli alanlarda zenginler yarattı; ama bir yandan Osmanlı'dan devralınan altyapının, sanayi geleneğinin ve sermayesinin sanayi kesimindeki azınlıkların ülkeyi terk ettikleri de düşünülürse yok denecek düzeydeki geriliği ve ticari karların tatlılığı nedeniyle, 1930'lara kadar sanayi, birkaç tehil olay ve teşebbüs dışında ilerleme kaydetmedi. 1930'lardan 1940'ların ortalarına kadar giden devletçilik döneminde ise, sanayide ağırlık devletteydi.”¹⁵⁰

Cumhuriyet dönemi insanları, bu koşullar altında teknolojik yeniliklere; yeni tüketim biçimlerine inanılmaz bir hızla uyum gösterebilen, en olumsuz koşullarda alternatif biçimler geliştirmeyi başarmıştı. Mekansal ve çevresel etkilere karşı sergiledikleri direnç ve dinamizm, gelişen ulusal bilinç ile geleceği birlikte oluşturmaya çalışmışlardır. Her açıdan “Devlet eliyle özel girişimci yaratma” politikası uygulanmaya çalışılan bu dönemde; yerli sanayii geliştirmek üzere teşvik yasaları çıkarılmıştı. Ancak yine de bu yasalar ve diğer özendirmeler etkili sonuç vermemiş, sanayileşmede dolayısıyla ürün tasarlanmasında ciddi gelişmeler

¹⁴⁹ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, 111.

¹⁵⁰ Dünün Bugünün Sanayicileri, 75 Çarkları Döndürenler Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı ortak Yayını, 1999, İstanbul,65

yaşanamamıştır. Bu politikaların oluşturulması konusunda batı düşüncesinin ülkede kabul edilmesi de etkili olmuştur.

Ancak işin ilginç olan yanı, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bu yeniden oluşum sürecinde batı değerlerine ve uygulamasına verilen değer ve öncelikler arasında, henüz endüstri tasarımının geliştirilmesi için etkili girişimlere rastlanmamasıdır. Oysa bu dönem içinde genellikle bir yandan Batı kaynaklı sanat kurumlarına ve sosyal değerlere yönelmiş, diğer yandan da sanayi alanındaki bir atılımın temelleri oluşturulmuştur.

Bu koşullar altında, 1929 yılına kadar, zayıf bir özel sektörün sadece teşviklerle kalkınamayacağı da ortaya çıkmıştır. Bu arada yaşanmış olan dünya ekonomik krizi, Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiş ve bu nedenle bazı önlemlere ihtiyaç duyulmuştur.

“Cumhuriyetin kuruluşuyla yeni başkent Ankara'nın önem kazanması, üretim ve ticaretin merkezi İstanbul'un 1930' lara kadar süregelen dönemde üretim, öncülüğü bir duraklama dönemine girmesine neden olmuştur. Aslına bakılırsa Cumhuriyet burjuvazisi ve bürokrasisi İstanbul'un kozmopolit havasından kurtarılarak, ulusalcı bir çizgide batılı yaşam kalıplarını benimsemiş olarak geliştirilmek istenmiştir”¹⁵¹.

Ankara, zaten bir bakıma bu nedenle Anadolu'nun ortasında batının yozlaştırıcı etkilerinden uzak olması nedeniyle başkent seçilmiştir. Bunun yanı sıra “Devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlayan sanayi planlarında yapılması öngörülen fabrikaların yerleri ise genellikle; demiryolu güzergahı üzerindeki küçük Anadolu kentleri olarak seçilmiştir”¹⁵².

¹⁵¹ Atilla Yücel, *Dünya Kenti İstanbul*, Habitat 2, 189-195.

¹⁵² İlhan Tekeli, “Atatürk Türkiye'sinde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, *Arredamento Dekorasyon*, 107(1998) 61-62.

Türk sanayisinin gelişimi açısından çok ilginç özellikler taşıyan bu döneme ait sanayi ürünü gelişimi ile ülkenin çok yönlü gelişimi arasındaki bağlantıların bulunması için Türkiye'nin genel profiline bakmak gerekir. Özellikle mobilya sektörünün bu dönemde diğer sektörler gibi korumacı, devletçi bir yaklaşım içinde geliştirilmeye çalışıldığı görülür. Bu amaçla öncelikle üretimi artırma yolları araştırılmakta ve denenmektedir.

Ülkedeki büyük değişimin içinde Osmanlı döneminde yeni ürün tasarımında etkin olan "Sanayi-i Nefise Mektebi" ise 1924 yılında "Güzel Sanatlar Akademisi"ne dönüştürülmüştür. Cumhuriyet'in yeniden biçimlendirdiği bu eski kurum, artık ülkenin sanat, mimarlık ve tasarım alanlarının yeni projelerini yönlendirip, yönetecek biçime doğru dönüştürülmeye başlamıştı¹⁵³.

1925'te yeni adı ile Akademi'de "Garb Tezyini Sanatı" isimli bölüm kurulmuştur. *Garb Tezyini Sanatı*, bir bakıma Batı sanatındaki, sanayi ürün tasarımı ve yaratıcılığının mekanlardaki ve ürünlerdeki yansımaları anlamına gelmektedir. Nitekim, hocası Titolagier ile eğitime başlanan bu bölümde, ülkenin yeni şekillenen sosyal hayatına ait mekanların tasarımı amaçlanmıştı. Buna bağlı olarak da ülkenin mobilyalarında günün çizgisine uygun yeni tasarımlar geliştirilmeye başlanmıştı.

Bu dönemde Türkiye'de korumacı sanayileşme sürecinin etkisi ile, Akademi de 'Yerli Malı Kullanma ve Koruma' toplantıları düzenlenmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak 1929 yılında ise Akademi'de Avusturyalı Profesör Philip Ginther'in başkan olduğu "Dahili Mimari" adı altında bir "atölye" kurulmuştu. Bu yeni Avusturyalı hoca; Akademi'de Orta Avrupa tasarım geleneğinin etkili olmasında rol oynamıştı. Çünkü döneminin en yeni aletleri ve yeni tasarım düşünceleriyle birlikte, Türkiye'deki ilk "asri" mobilya tasarımlarını yaptırmaya başlamıştı¹⁵⁴.

¹⁵³ Önder Küçükerman, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye'ye Mobilya Tasarımının Değişimi", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 23 (1999) 3-10.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 3-10

1929-1939 yılları arasında Türkiye’de “Korumacı-Devletçi Sanayileşme” yılları yaşanmıştır. Bu sanayileşme sürecinin ülkede bir çok bakımından önemli adımların atıldığı dönem olduğu görülmektedir. Bu dönem iki başlık altında ele alınabilir:

1. “Devletin sanayici kimliğinin henüz ortaya çıkmadığı 1929-1932 dönemi. 1930’larda eski üretim merkezi olan İstanbul, ekonomideki liberal eğilimlerin etkisiyle ticari canlılığına yeniden kavuşmuştu. Böylece “Kentın gayri Müslim katmanlarının başı çektiği ticaret hayatı canlanmıştı. Diğer yandan da kamu yönetimi ve bürokrasiye bağlı yatırım ve etkinliklerde bir canlanma görünmüştür”¹⁵⁵.
2. Devletin öncülüğündeki “sanayide devletçilik” uygulamasının 1932 yılından 1939 yılına kadar etkili olan dönem”¹⁵⁶.

Bu dönem içinde, öncelikle 1932 yılında, devletin ekonomik alandaki etkinliğini artıracak yasal gelişmelerle yeni kurumların kurulduğu görülmektedir. Bunların başında Devlet Sanayi Ofisi geliyordu ve asıl amacı, devletin sanayi işletmeciliği yapmasıydı. Sanayi Kredi Bankası ise sanayi kuruluşlarının kredi ihtiyaçlarını ve sanayi için gerekli olan hammaddeleri sağlama yönünde yardımcı olmak ve kredi açmakla görevlendirilmişti. Bu koşullar altında düzenlenmiş olan Birinci Sanayi Kongresi Türk sanayiinin o sınırlı üretim gücünü bir araya toplamıştır. Nitekim bu yıllarda Türkiye’de birmobilya sanayiinin kurulması gerektiği ilk kez tartışılmaya başlanıyordu¹⁵⁷.

1929-1939 Korumacı-devletçi sanayileşme: Bu yıllar arasında uygulanmış olan model Türk sanayinin temelini oluşturmuştur. Türkiye’deki sanayileşme ile ilgili kavramsal gelişmeleri ve bunların ürünlerini şu tablo içinde değerlendirmek mümkündür. (Bakınız Tablo 22)

¹⁵⁵ Atilla Yücel, *Dünya Kenti İstanbul*, Habitat 2,189-195.

¹⁵⁶ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, 45.

¹⁵⁷ Önder Küçükerman, “Bir Ahşap Mobilya Ustası Hayatı Görkey”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 28 (1999)6.

Aynı dönemde değişim öncüsü Akademi'de Dahili Mimari'yi geliştirme girişimleri arasında yer alan dönemin mobilya kavramlarına bakılırsa, bu değişimlerin ortaya çıkardığı yeni tasarım alanları açık olarak görülür:

1. Proje: *Banka direktörü odası*, o dönemin anlatımıyla şöyle tanımlanmaktadır: "... Muavin, muhasebe ve daktilo için "kontrplake" iki yüzlü kapılar... Duvarlarda "kurşuni" ile kırmızı ahengi, "ulsina" badana. Mobilyalar: Ceviz, koyu renkte. Bir yazıhane ve koltuğu "madeni" Biri camlı, diğerleri kapalı üç kütüphane, bir de "etajerli" dolap. Birkaç kanepeler, "kaş radyatör"¹⁵⁸.

2. Proje: *"8-16" yaşlar arasında dört kardeşe mahsus oturma ve çalışma odaları' projesi*: "Dört kişi ile birlikte kolaylıkla çalışabilecek bir yazıhane ve sandalyeleri, bir "kitap ve saire" dolabı, bir siyah tahta, radyo ve gramofon için bir mobilya ve "akvaryum". Bir divan, bir orta masası, birkaç kanepeler."

3. Proje: "Mimar atölye ve yazıhanesi". Bu projedeki böyle bu mekanların temel ilkeleri ise şöyle açıklanmaktaydı: "...Yazıhane ve madeni koltuğu. bir misafir kabul ve oturma köşesi, asma katına çıkan merdiven. Merdiven altında bir orta masası, yerli dolaplar ve raflar "terdösien" renginde. Duvarlar umumiyetle sarı "ulsina" badana serpmeler ve kurşuni renginde birkaç koltuk, bir divan ve kitaplık. Umumi elektrik ışığı, büyük pencere üstünden "indirekt". Merdiven altında ve divan üstünde, buzlu camekan. Zemin "ksilolit". Asma katında bir yatak odası, karyola, gardrop, şömine, odunluk, kömürlük ve kitap rafları...

Dönemin, sosyal hayatından kesitler arasında ise dönemin mekanını ve mobilyaları şöyle tanımlanıyordu: "sedirler, bir otomobil içi gibi kanepeler, sekiz köşeli masalar, eski zahire ambarlarından hiç farkı olmayan büfeler, dresuarlar ve..."¹⁵⁹. Bu değişim içinde geleneksel Türk evinin mobilya sisteminin en önemli ögesi olan halı, bile pahalı olması nedeniyle yalnızca zengin evlerinde kullanılıyordu. Orta gelirli halk ise genellikle çok daha ucuz olan kilim kullanıyordu. Köylerde ise genellikle mısır koçanı yapraklarından örülen hasırlar yerlere serilmekteydi.

¹⁵⁸ Önder Küçükerman, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye'ye Mobilya Tasarımının Değişimi", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 23 (1999) 3-10.

¹⁵⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

1933 yılında, yeni oluşturulan ekonomi politikalarına bağlı olarak, devletin öncülüğünü yaptığı bir sanayileşme hareketi başlatılmıştır. Ticaret, sanayide özel sermayenin varlığı ve gelişmesi gözetilip desteklenerek korunmuştur.

Bu ortam içinde, ülkedeki büyük değişimin, ürün tasarımı konusunda da birçok yenilikleri sosyal hayata sokmakta olduğu görülmektedir. Nitekim, o günlerde Akademi'deki mobilya tasarımı hakkındaki şu örnek çok ilginçtir.

1936 yılında ünlü mimar Prof. Bruno Taut, Akademi'de Mimarlık Bölümü Şefi olmuş ve öncelikle Mimarlık Bölümü'nün birinci sınıfı için gereken yeni proje masalarını tasarlamış ve yaptırmıştı. Her masanın özel lambası ve tabureleri vardı. Aslında onlar, o dönemde bir mimarın hayal edebileceği çalışma masalarıydı. Bruno Taut'un kendi bürosu için masif cevizden yaptırdığı koltuklar vardı.

1937 yılında Akademi'de bir yenilik olarak 'Marangoz Atölyesi' kurulmuştur.

Aslına bakılırsa Türkiye'de o yıllarda yeni yatırımlara girişmek yerine, var olanların korunup işletilmesi temel politika olarak benimsenmişti. Ancak II. Dünya Savaşının başlaması ile birlikte 1933- 1939 döneminde devletin izleyeceği ekonomi politikasının devamını aksatmıştır. İşte bu sıkışık koşullar altında 1940 yılında 2. Sanayileşme Planı hazırlanmıştır.

2. Plan, yine korumacı nitelikte bir dış ticaret politikası ile birlikte, bu kez daha çok ara ve yatırım malları üretiminde yoğunlaşan ithal ikameci bir sanayileşme politikasının belirleyiciliğinde olmuştur ¹⁶⁰.

Bu ifadeden, dönemin sanayi üretimine ağırlık vermek yerine, dış dünya ürünlerine doğru bir yönelim olduğu anlamını çıkarmak mümkündür. Bunlara ek

olarak, üretim açısından koşulların zor olması, malzeme bulunmayışı, sanayileşmemişlik, savaş nedeniyle daha da etkisini göstermiştir. Türkiye'nin 1938 yılında hazırladığı İkinci Sanayi Planı'nı uygulamaya alamamasının tek nedeni, savaş koşullarıydı ¹⁶¹.

Türkiye II. Dünya Savaşına girmemişti, ancak savaşın bütün sıkıntılarını yaşamıştı. Öncelikle üretimde önemli bir düşüş olmuştu. Üstelik “harp mimarisinin” 1938 yılında önem kazandığı, sivil halkın oturduğu şehirlerde “pasif koruma” kurallarının, önce kavram olarak geliştiği, sonra yasa ve yönetmelik biçimini aldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak mekanlardaki mobilya ve donatımda yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Mimarlar ve tasarımcılar, gelebilecek bir savaşın gerçekleriyle karşı karşıya kalmıştır. Sonuçta da, bu yıllar içinde, özellikle sığınaklarda ve mekanlarda kullanılmak üzere yalın, sadece ihtiyaca yönelik mobilyalar tasarlanarak üretildiği görülmektedir.

1939 yılında İstanbul'da yayımlanan ve dönemin yenilikçi dekorasyon ilkelerini yaygınlaştırmayı amaçlayan dergilerinde ‘Asri Mobilya’ eğilimi ortaya çıkmaya başlamıştır. Aslına bakılırsa bu eğilimin özü Osmanlı mobilyası kimliğinin yerine, mevcut mobilya türlerinin o dönemin tanımı ile ‘asrileştirilmesi’ yani güne uygun modern bir hale getirilmesidir. Bu durumla birlikte, eski yaşam düzeni değişiyor ve geleneksel mobilya kimliğinin yerine, yeni tekniklerle üretilen “asri” ürünler gelmeye başlamıştı.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, 1930'lu yılların zorlukları, birçok kez kimlik değişimi geçirmiş olan "mobilya" üretimini de etkilemiştir. Çünkü ülkedeki üretim büyük ölçüde durmuş ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle mobilya üretimi için gerekli malzeme bile bulunamaz hale gelmişti.

¹⁶⁰ Mustafa Sönmez, Oya Baydar ed. “75 Yılın Sanayileşme Politikaları”, 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Tarih Vakfı Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, 7.

¹⁶¹ Kenan Mortan, Cemil Çakmaklı, *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*, Altın Kitaplar Bilimsel Sorunlar Dizisi, İstanbul 1987, 24.

Ancak aynı dönemde ilginç bir değişim de başlamış ve apartman yaşamı önem kazanmıştır. Apartman tipi yapılaşmanın yaygınlaşması ile birlikte evin kavramı ve boyutu küçülmüş ve sonuçta eski geleneksel mobilyalar bu evlere uygun olmamaya başlamıştır.

Diğer yandan, yeni mobilyaların nasıl olması gerektiği de çeşitli dergi ve gazetelerde değişik biçimlerde işlenmeye başlanmıştır. Nitekim, bu dönemde yayınlanmaya başlanan “Arkitekt” isimli aylık mimarlık dergisinde de dönemin mimarlarının projelerine yer veren makaleler yayımlanmaya başlamıştır.

1938 yılına ait Arkitekt dergisinin 10-12. sayısında Ankara’da açılan Sanat okulları sergisininle ilgili makalede mobilyacılık, demir eşya, madeni eşya, hasır ve tahta işleri olarak kategorize edilmiş, üretilmiş mobilyalar görülmektedir.

Aslına bakılırsa, “Cumhuriyetin getirdiği yeni anlayışta, toplumun yeni mekanlarda, yeni bir kimlikle, yeni bir hayata başlamasına öncülük etmek amacı güdülmüştü”¹⁶². O yüzden bu makalelerde de yeni mobilyaların günlük ihtiyaçlara göre değişebilen yapıları şöyle anlatılıyordu: ...bir tuvalet masasının kapakları kapatılarak, salonda durabilecek bir mobilya olabilmektedir. Ya da iki parçalı bir masanın kapakları açılarak, bir “yazıhane”ye dönüştürülebilmektedir.

Görüldüğü gibi, geleneksel Osmanlı mekan geleneği büyük bir değişim geçiriyor ve artık “mobilyalı yaşama” dönüliyordu. Ama işin ilginç tarafı, eskisinin yerine yeni olarak neyin geleceği de çok kesin değildi. O yüzden herkes bu önemli konuya “yardımcı olmaya” çalışıyordu”¹⁶³.

Bu değişim içinde, konakları terk edip apartmanlara yerleşen kentsoylulara benzer şekilde, büyük sanayi ve ticaret kuruluşları da Eminönü veya Beyoğlu'ndaki eski mekanlarından çıkıp, kentin kuzeyine taşınmaya başlamışlardır.

¹⁶² Şebnem Uzunarslan, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mobilya*, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000.

Toplumun konut ihtiyacını varolan bireysel konut üretiminin yetersiz kalması üzerine iki yeni konut biçimi gündeme gelmeye başlamıştır.

Bu konut biçimleri şöyle tanımlanabilir:

1. Konut kooperatifleri. Bu konut modeli Batı'da konut sorununu doğrudan yaşayan kesimlerce bir sosyal dayanışma aracı olarak üretilmiştir.
2. *Lojman konutlar*. Lojman konutlar genellikle askeri personel ve bürokratlar ya da fabrikalarda çalışan nitelikli personel için sanayi tesisiyle birlikte tasarlanırlar.

Bu konutların ortak özellikleri, az katlı ve düşük yoğunluklu yerleşme biçimleriyle bahçe-şehir geleneği içinde yer almalarıdır. Konut mimarilerinin değişimi beraberinde bu mimarilere uyumlu mobilya üretimini de ortaya çıkarmıştır.

Bu koşullar altında, 1940 yılında, “Tarzi mimarimizi hariçten ihmal etmek mecburiyetinde değiliz.” diyen Sedad Hakkı ELDEM, her ülkenin kendine ait bir “Tarzi mimarisi (mimari tarzı)” olduğunu ve yapı uslubunun yerli olmasının çok önemli bir konu olduğunu söylemiştir. Bu yıllar geleneksel ürün kimliğinden kaynaklanan, yeni ve çağdaş bir kimliğin geliştirilmesinin yolları ve öncü ürünlerin arandığı bir dönemin başlangıcını ortaya çıkarmaya başlamıştır¹⁶⁴.

1940’lı yılların sonrasında, savaş sonrası dönemde “azgelişmiş” ülkelerde yabancı sermaye yatırımlarıyla geliştirilecek sanayilerle ilgili konuları ele almak üzere oluşturulan 1944 Bretton Woods Konferansında Türkiye, “Bretton Woods” anlaşmasını kabul etmiştir.

1945 yılından sonra ise Türkiye’de izlenecek ekonomik ve siyasi politikaları belirleyecek plan ve programlarda savunulan görüşlerin ortak özelliklerin oluşmaya

¹⁶³ Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 22(1998)12.

başlamıştı. Bunlar arasında belli ölçüde sermaye birikimine ulaşmış özel kesimin sanayi yatırımlarına yönelik eğilimlerinin desteklenmesi, devletin altyapı yatırımları, ucuz girdi üretecek sanayilerde yoğunlaşması yer alıyordu. Diğer yandan da yabancı sermayeyi teşvik önlemlerinin alınmaya başladığı görülmektedir¹⁶⁵. Bu dönemde Türkiye ve dünyada yaşanan önemli değişimler ise şöyle özetlenebilir:

Sosyal Değişimler

- Güneş gözlüğü 1930'lu yılların en gözde aksesuarlarından
- 29 Mayıs 1935 Fransız translatığı Normandiya, Le havre Limanından New York'a hareket etti.
- Paris sanatın başkenti haline geldi.
- Savaş sonrası Sanatsal Rönesans dönemi yaşanmaya başlandı.

Uluslararası Siyasal Değişimler

- 2 Ağustos 1934, Almanya Devlet Başkanı Paul Von Hindenburg, 87 yaşındayken öldü. Adolf Hitler, plebilist tek lider Führer seçildi. Hitler, 1936 Mart'ında Rhein bölgesini, 1938 Mart'ında Avusturya ve Çekoslovakya'yı, 1939 Eylül'ünde ise Polonya'yı işgal etti. II. Dünya Savaşı başladı.
- Franklin Delano Roosevelt, 1932, 1936, 1940 ve 1944'de arka arkaya ABD Başkanı Seçildi. Ülkesini "Büyük Buhan" dan çıkarttı ve Süper Güç yaptı
- Müttefik Orduları Başkomutanı General Eisenhower ve Genelkurmay Başkanı Marshall Eisenhower daha sonra Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı oldu ve kendi adıyla anılan Marshall Planı'nı uyguladı.
- Mussolini İtalya lideri oldu.
- 1945 Almanya teslim oldu. Hitler intihar etti.
- 12 Nisan 1945 Başkan Roosevelt'in ölmesi üzerine yardımcısı Harry S. Truman, ABD'nin 33. Başkanı olarak göreve başladı.

¹⁶⁴ Önder Küçükerman, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye'ye Mobilya Tasarımının Değişimi", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 23 (1999) 10.

¹⁶⁵ Mustafa Sönmez, Oya Baydar ed. "75 Yıllık Sanayileşme Politikaları", *75 Yılda Çarklardan Chip'lere*, Tarih Vakfı Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, 8.

- 20 Nisan 1945 Sovyet Birlikleri, Berlin'e girdi.
- 8 Mayıs 1945 Avrupa'da savaş sona erdi.
- A.B.D tarafından 6- 9 Ağustos 1945 tarihinde Hiroşhima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldı.
- 24 Ekim 1945 Birleşmiş Milletler kuruldu ve atom bombası yasaklandı.

Ulusal Siyasal Değişimler

- Mustafa Kemal ATATÜRK, 10 Kasım 1938 Dolmabahçe Sarayında hayata gözlerini yumdu.
- 3 Nisan 1939 İsmet İnönü II. Cumhurbaşkanı seçildi.
- 20 Temmuz 1936 Montreux Boğazlar sözleşmesi ile Boğazların güvenliği tümüyle Türkiye'ye bırakıldı. Gemilere, Boğazlardan serbest geçiş izni verildi

Fikirsel Değişimler

- 1930-1955 Steramlining
- Varoluşçuluk
- Austerity Design (Sade Tasarım Anlayışı)

Tasarımsal Değişimler

- 1944 yılında "The Council of Industrial Design" kuruldu. Bu kuruluşun daha sonra ismi "Design Council" olmuştur ve ona bağlı İskoç Komitesi (Scottish Committee) savaşın son yıllarında Ticaret Yönetim kurulu başkanı Rt. Hon Hugh Dalton tarafından düzenlenmiştir. Bu toplantının amacı İngiliz endüstrisinin ürün tasarımlarını desteklemek, uygulanabilir hale dönüştürerek endüstriyi geliştirmek ve katkıda bulunmaktır.

Teknolojik Gelişimler

- 20- 21 Mayıs 1927 Lindberg, "Spirit of Saint Louis" adlı uçağıyla, 37 saatte Antlantığı aşarak New York'tan Paris'e uçtu.
- 1928 ve 1929 'da Penisilin ve İnsülin keşfedildi.
- 28 Ekim 1929 Alman Hava Gemisi Graf Zeppelin, dünya turuna başladı.

- Wallace H., Naylon Patenti ile 1937 yılında Naylon Çorap üretti.
- 1940 W.von Braun, V2 Rocketi geliştirdi.
- 1940'larda transistörün bulunması, haberleşmede yeni boyutlar getirdi.
- 1944 Almanya da V-1 roketleri geliştirildi.
- 1944 Jean Prouve, Prefabrik evlerle ilgili sistem çalışmaları geliştirdi.

Dönemin Simgesel Ürünleri

- İlk mekanik çamaşır makineleri piyasaya sürüldü
- İlk buzdolabı evlerde kullanılmaya başlandı.
- 1934 G.Rietveld, "Zig-Zag Chair"
- "Volkswagen", 1938 yılında Ekonomik yakıt tüketimi, geniş hacmi ve değişik tasarımı ile bir halk arabası olarak tasarlandı.
- 1942 Paul Arzens, elektrikli araba tasarladı.
- II. Dünya Savaşı'nın aracı olan Jeep, savaş boyunca Amerikan Birlikleri tarafından kullanıldı.¹⁶⁶

Bu ortam içinde Türkiye'deki mobilya üretimi ise büyük bir değişim sürdürüyordu. Nitekim, 1931 yılında marangoz Mihael Zuhuridisin yanında mesleği öğrenmeye başlayan mobilya ustası Stavro Güller ile yapılan söyleşi'de (söyleşinin tamamı Ek1) dönemin mobilya üretimi ile ilgili olarak şu bilgilere sahibiz: O yıllarda üreticilerin tamamına yakını Rum'du. Temel malzeme olarak "kontrplak" kullanılıyor, kontrplakların üzerine çam kaplama yapılıyordu. Makine olmadığı için testere, keser, helye, iskente, skarpelo, kerpeten, çekiç, sığaça ve bunun gibi el aletleri kullanılıyordu. Keresteler büyük atölyelerde kestiriliyordu...

... Oymacılık ise mobilya üretiminin bir alt sektörüydü. Balık kemiğinden yapılmış tutkal, ispirto ile karıştırılarak, yurt dışından gelen gomalak cila kullanılıyordu. Kereste Anadolu ve Romanya'dan getiriliyordu. Kaliteli olan ise Romanya'dan geliyordu...

¹⁶⁶ Kaynak: ICSID internet sayfası, The New Design source book, The Look of The Century, Industrial Design Reflections Of a Century

Yine aynı ustadan en önemli mobilyacılar arasında: Çiriğoti, Babikyan'ın olduğu ve ayrıca "Kuledibinde en az 4-5 tane daha marangoz bulunduğu anlaşılıyor... Çiriğoti de yetişme 3 tane ortak marangoz vardı. Koço Sandreyadis, Niko, Ksenofon, ayrıca Koço Papadopulos, Deliyani. Şişhane'nin üstündeki sokakta 1 yahudi marangoz vardı. Şişhane'den Tepebaşına çıkarken Yako Usta vardı. Yüksek kaldırım da döşemeci olarak Kondontavros vardı. En önemli ve meşhur Viçino mobilya mağazasıydı ve Pangaltında bu mağazanın firması vardı. Ayrıca antikacıydı. Viçinonun ilk atölyesi ve mağazası Yüksek Kaldırım'daydı. Çemberlitaş'ta Tavuk Pazarında Kürkçü Caddesi Beyazıt ile Çemberlitaş arasında marangozhanelerdeki ustalar genellikle Türk ustalardı. Kürkçü Han'dan Kuledibi ve Galata'ya geçmek terfi etmek anlamındaydı. Ustalaştıkça, zenginleştikçe aşama aşama iyi semte gidiliyordu. Büyük firmaların mobilya satış yerleri ise Tepebaşındaydı. Çiriğoti, Sofıyanos (ustanın ustası), Babikyan, Amerikan sefareti karşısında Bulgar Soyko'yu sayabilirim....". (Bakınız Ek 2)

2.2.1.1. İTHAL VE SINIRLI ÜRÜNLER

Osmanlı döneminde, ülke sanayisinin sınırlı kalmış olması, siyasal, ekonomik nedenler, batı ile ticaret ve gümrük anlaşmaları (kapitülasyonlar) yapılmasını zorunlu kılmıştır. Sanayisi gelişmiş Batı ülkeleri, bu anlaşmalar sayesinde, batılılaşma girişimleri içinde ve büyük bir pazar potansiyeline sahip Osmanlı İmparatorluğu'nu, kendilerine uygun ve geniş bir pazar olarak görmüşlerdir. Osmanlı'nın içinde bulunduğu sıkışık durumun da buna uygun olması nedeniyle, yabancı firmalara ait ürünler herhangi bir kısıtlama olmaksızın ülkede yer almaya başlamıştır.

Batı'dan gelen bu yeni ürünler, teknolojiye geri kalmış durumda olan yerli sanayinin gelişmesi bakımından olumsuz bir etken olmuştur. Bu nedenle yabancı firmalar ürettikleri ürünleri kolayca Osmanlı pazarında sunmuş ya da Osmanlı ülkesinde kurdukları fabrikalarında üretim yapmaya başlamışlardı. Cumhuriyet öncesi kaynaklardan teknolojisi gelişmiş yabancı firmalarla, sanayileşmeyi gerçekleştirmemiş yerel sanayinin, rekabet edememiş olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Türkiye'de 'devletçilik' ve 'korumacılık' ile bu koşullar altında ilk 'sanayileşme' dönemi yaşanmıştır. Türkiye öncelikle dışa kapanarak, devlet eliyle milli bir sanayileşme girişimine yönelmiştir. Bunun nedeni, yeni devletin ekonomik alanda güçlü olabilmesi için öncelikle ve kesinlikle ulusal sanayinin geliştirilmesi inancı olmuştur. Nitekim bu nedenlerle, bu dönemde hazırlanmış olan sanayi planlarında ülkedeki ithal ürünlere kısıtlama getirilerek ulusal sanayiye destek sağlanmaya çalışılmış olduğu görülmektedir.

Nitekim, daha 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarda; gümrüklerde koruma, 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması ve sanayi bankalarının kurulması tavsiye edildiği görülmüyordu. Bu kongrede, devletin ancak özel sermayenin yetmediği büyük müesseseleri kurmak için ekonomik hayata girmesini kabul eden ve 1930'lara kadar uygulamada belirgin olan bir görüş etken olmuştu. Bu görüşün devamı olarak, 1927 yılında çıkarılarak, 15 yıl boyunca uygulamada kalan Teşvik-i Sanayi Kanunu sanayi için önemli teşvik ve koruma tedbirleri getirilmiştir.

1934-1938 yılları arasındaki Birinci Sanayileşme Planı doğrultusunda iç tüketime yönelik malların üretimine ağırlık verilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu planı uygulama görevi ise Sümerbank'a verilmiştir. Sonunda da gerçekleştirilen millileştirme çabalarıyla bir devlet sektörü ortaya çıkmıştır¹⁶⁷.

Birinci Sanayi Planı döneminde, devletin ekonomik hayata yoğun bir şekilde girmesi öngörülmüş ve öncelikle de sanayi sektörünün geliştirilmesi ön plana alınmıştır. "Sanayi sektörünün yerli üretime öncelik vermesi ve sanayi kuruluşlarının hammadde ile işgücü kaynaklarına yakın bölgelerde kurulması planlanmıştır"¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Ibid., 5.

¹⁶⁸ Mustafa Sönmez, Oya Baydar ed. "75 Yıllık Sanayileşme Politikaları", 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Tarih Vakfı Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999.

İşte bu noktada, Türk mobilya sanayii içinde ilginç bir konumda bulunan, İnegöl ile karşılaşılır. Mobilya üretimi konusunda İnegöl'ün gelişme nedenlerinden birisi olarak bu ilkelerin etkinliği gösterilebilir. Gerçekten de o döneme kadar mobilya üretimi için Romanya, Bulgaristan'dan gelen keresteleri kullanan İstanbul'daki mobilya sektörüne karşılık, orman alanı bol ve kereste açısından zengin olan İnegöl'ün mobilya sektörüne kaymasının gerçekçi olduğu söylenebilir.

2.2.1.2. SİMGESEL BİR MEKAN OLARAK TBMM MOBİLYALARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile çözümlenmesi gereken bir konu; “yeniden kurulan mimari mekanların iç düzeni ve mobilyasının nasıl tasarlanacak ve üretilecek olması idi”¹⁶⁹. İstanbul'dan Ankara'ya taşınan başkent, hiç kuşkusuz yeni devletin, bazı kavramlarına örnek olmuştur. Yeniden yaratılan bir Milli Meclis sembolik olarak yeni ülkenin kimliğini ifade etmeliydi.

Bu koşullar altında Ankara'da Ulus meydanında bulunan 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi binası 23 Nisan 1920 ile 15 Ekim 1924 tarihleri arasında 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak kullanılmıştır. “TBMM'nin açılışı ile birlikte, milli egemenliğe dayalı yeni Türk Devleti doğmuş oluyordu. I. TBMM'nin iki temel hedefi, kesin zaferi kazanmak ve yeni devletin otoritesini güçlendirmek, kalıcılığını gerçekleştirmektir”¹⁷⁰.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi adının her sözcüğü devrimci bir anlam taşıyordu”¹⁷¹. Ancak bu meclis binası 1920 yılında ilk açıldığında, oturulacak sıraların bile bir okuldan temin edilmek zorunda kalınmıştı. Bunun nedenleri arasında; o dönemde savaşın Anadolu'da neden olduğu yokluk ve meclisin bir an önce toplanması gereğiyle, yeni bir üretim için olanak ve zaman bulunmaması sayılabilir.

¹⁶⁹ Önder Küçükerman, “Osmanlı'da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 22(1998)12.

¹⁷⁰ TBMM internet sayfası: www.tbmm.gov.tr

Nitekim, daha sonraki yıllarda inşa edilen meclis binası ise sade ve çağın çizgilerini taşıyan mimarisi, iç düzeni ve mobilyaları ile yeni toplumsal yaklaşıma, tıpkı 1850'li yıllarda değişimi simgeleyen Osmanlı'daki saray mekanları gibi, yönetim binası olarak önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Genel anlamda o dönemdeki meclis mobilyalarını ele alırsak; ilk TBMM binasında bulunan mobilya kullanımını açısından önemli odalar 3 başlık altında değerlendirilebilir:

1. Riyaset Divanı-Bakanlar Kurulu Odası: Girişte, koridorun solundaki ilk odadır. Burası icra vekilleri ve heyeti odası olarak kullanıldığı gibi, Riyaset Divanı odası olarak da kullanılmıştır. Sivas Kongresi'nde kullanılan başkanlığa ait masa, ortada uzunca bir masa ile sandalyeler bulunmaktadır.

2. Meclis Toplantı Salonu: Koridorun sağında yer alan büyük salon toplantı salonudur. Salonun ortasında Başkanlık ve Divan üyeleri kürsüsü bulunmaktadır. Kürsünün karşısındaki sıralar Bakanlar Kurulu, yanlardaki sıralar milletvekilleri tarafından kullanılmıştır. Meclis'in 23 Nisan 1920'de toplandığı bu salonda bulunan kürsü, Ankaralı bir marangoz tarafından yapılarak Meclis'e hediye edilmiş, oturma sıraları ise Ankara Öğretmen Okulu'nun uygulama sınıfından sağlanmıştı.

3. Mescit: Müze girişinin sağında sade bir görünümü olan bu odada seccade ve Kuran rahleleri bulunmaktadır. Bu odanın görüntüsünden eski geleneksel yaşamdan tam olarak vazgeçilmediği anlaşılmaktadır. (*Bakınız Resim Sayfası 33a*)

2.2.2. 1946- 1952 DÖNEMİ: KİŞİSEL GLOBAL GİRİŞİMLER

1946 yılı, Türkiye tarihinde hem siyasi, hem ekonomi bakımından yeni bir dönüm noktasıdır. Gerçekten de 1946-1952 yılları arasındaki bu dönem içinde Cumhuriyet'in kuruluşundan beri süregelen sanayileşme politikaları bütünüyle değişmiş, devletçi- korumacı sanayileşme terkedilmiştir. Buna karşılık 'Dışa kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük' ekonomi politikaları uygulanmış ve

¹⁷¹ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000,91.

dünya ekonomisi ile yaklaşmaya başlamıştır. Bunlarla bağlantılı olarak ithalat serbest bırakılarak, arttırılmıştır. Ayrıca “dış pazarlara dönük, tarıma, madencilığe, alt yapı yatırımlarına ve inşaat kesimine öncelik verilmeye başlanmıştır. Gerçektende o dönem içinde bir bakıma, Türkiye’de dünya ekonomisi ile bağlantı kurulmaktaydı”¹⁷².

Bu sürecin bir devamı olarak, **1948** yılında Ahmet Hamdi Başar’ın öncülüğünde toplanan Türkiye İktisat Kongresi’nde, sanayinin görünüşü iki ana noktada şöyle ortaya konulmuştu.

1. **Devlet;** işletmecilik faaliyetlerini ancak birinci derecede kamu hizmetlerinde ve inceleme, düzenleme, denetleme alanlarında sürdürmelidir. Bu hizmetler dışında kalan tarım, ticaret ve sanayi alanlarındaki işlerden elini çekmeli, yeni tesisler yapmalı, var olan işletmeleri de aşamalı olarak özel girişime ve kooperatiflere devretmelidir.
2. Türkiye’nin dış ticaret yapması gereklidir. Ancak Türkiye’deki II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik krizin bir sonucu olarak, sanayi sektöründe 1940-1946 yıllarında büyüme gerçekleşmemiş olduğunu DPT’nin raporlarından görmekteyiz.

Savaş sonrasında ise, ABD güçlü durumu sayesinde, gelecekte elde edeceği faydalar çerçevesinde “azgelişmiş” ülkelerde sanayileşmeyi geliştirici politikalar uygulanmıştır. Bu genel politikaların oluşturulmasında endüstriyel üretimde kullanılacak makinaların, ara malların sanayileşmiş ülkelere sağlanması ve bununla bağlantılı olarak, yabancı sermayenin yatırımlarıyla sanayilerin oluşturulması düşünülmüştür. Türkiye’de bu planlara dahil edilmiştir. Nitekim, 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Türkiye arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması, Türkiye’ye yalnızca Marshall Yardımından yararlanma imkanı vermekle kalmayıp, II. Dünya Savaşı’nın bitimine altı ay kala Müttefikler’den yana savaşa

¹⁷² Önder Küçükerman, “Bir Ahşap Mobilya Ustası Hayati Görkey”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 28 (1999)9.

katılmış olan Türkiye'yi "Hür Dünya" olarak tanınan Batı dünyasına fiilen sokan tarihi bir anlaşma oluyordu¹⁷³.

Marshall Yardımı Türkiye'nin sanayisini geliştirmek üzere önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ancak bu kaynağın Türkiye'deki yansıması farklı şekilde olmuştur. Sağlanan yardımlar gerektiği gibi kullanılmadığı için, sanayinin iyileştirilerek gerçek üretimlerin temelini oluşturması yerine, toplumun sadece belirli bir kesimi verilen kredilerle zengin edilmiştir. Bir bakıma toprak ağalarını zenginleştiren bu sistem sonucunda yeni toplumsal yaşam biçimleri gelişmişti ve bu yapının değişerek 1980'li yıllara kadar devam ettiği görülmektedir.

Bu koşullar altında, yaşamsal mekanların en önemli ögesi olan mobilya sanayisi ele alındığında şu durum görülür: Dünya Bankası kredilerini Türkiye'de dağıtmak üzere kurulmuş bulunan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın (TSKB) yayınladığı teşvik tercihleri listesinde pek çok konuda teşvik olmasına rağmen, yaşamla birinci derecede ilişkili olan "mobilya" sektörü ile ilgili bir teşvik maddesi bulunmadığı görülmektedir. Buradan, o dönemde mobilya sanayisinin tam bir sektörel nitelik kazanmadığı, kişisel kuruluşlardaki üretimlerin fabrika üretimine dönüşemediği ve mobilya üretiminin ise geleneksel ve küçük ölçekli marangozlar tarafından yapılmaya devam ettiği sonucu çıkarılabilir. *(Bakınız Resim Sayfası 33)*

Gelişmelere genel olarak bakıldığında, 1923'ten sonraki dönemde bağımsız sanayileşme politikalarının yerini 1940'lar sonrasında, ithal ikameci sanayileşmenin aldığı görülmektedir. 1947 yılında Ekonomik Kalkınma Planı hazırlanmıştır. 1950'lerde ise iç tüketimdeki genişleme nedeniyle özel sektördeki mobilya üretimi de artmıştır. İmalat sanayisi yapısında değişimler gözlenmektedir. Bu değişimler genel olarak şöyle sıralanabilir:

1. İmalat endüstrisi içinde devlet sektörünün payının azalıp özel sektörün payının artması

¹⁷³ Kenan Mortan, Cemil Çakmaklı, *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*, Altın Kitaplar Bilimsel

2. İmalat endüstrisinde özel kesimin tüketim malları sanayisinden, 1960'lara doğru dönem sonuna doğru dayanıklı tüketim malları (yatırım malları) sanayisine doğru yönelmesi

Bu süreç içinde hızla büyüyen iç pazarın karlı kıldığı alanlar özel kesime bırakılırken, kamu kesiminin giderek artan ölçüde, niteliği gereği, biraz daha ileri teknoloji ve daha büyük ölçek gerektiren sektörlere girdiği görülmektedir.

“1950'lerin sanayicileri, bugünün ölçüleriyle bakılırsa, biraz büyük atölye sahibi görünümündedirler. Kimisi Anadolu ticaret sermayesi kökenli, kimisi savaş zengini. Tümü, ithalat-ihracatta savaş yıllarında ve 1950'lerde yaşanan kriz nedeniyle, sanayi üretimini bir zorunluluk olarak görmüş; sanayiciliğe, örneğin Avrupa'da 19. yüzyılda örnekleri görülen bir sanayi tutkusuna değil, rasyonel bir tercihle yönelmiştir”.¹⁷⁴ (Bakınız Resim Sayfası 34,35)

Bu dönemin temel politikası, dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarının, ithalatını sınırlamak veya bütünüyle yasaklamak olmuştur. 1960'lara doğru ise yabancı sermayenin ağırlıklı biçimde hakim olduğu, ya da lisans anlaşmalarıyla ithal edilen teknolojiler sonucunda ilaç, kimya, tarım araçları, otomotiv, elektrikli makine, ampul, elektronik gibi pek çok dayanıklı tüketim ürünü Türkiye'de üretilmeye başlanmıştır. Ancak o yıllarda da mobilya sanayisinin önemli bir gelişme sağlayamadığı görülmektedir.

Bu koşullar altında dış rekabet kaygısı bulunmaması ve iç pazarın tüketebilme özelliği, kalite ve uluslararası standartlardaki üretimi ikincil hale getirmiştir. Nitekim, sanayide büyüme ve bunalım koşulları altında hazırlanmış olan I. Kalkınma Planı “Türkiye'nin “sanayileşme yoluyla büyüme” stratejisinin göstergesi olacaktır. Diğer yandan “Yerli Sanayi'nin Korunması Hakkında Muhtıra”

Sorunlar Dizisi, İstanbul 1987, 30.

¹⁷⁴ Dünün Bugünün Sanayicileri, 75 Çarkları Döndürenler Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı ortak Yayını, 1999, İstanbul,65

adıyla, 9 Mart 1961’de yayınlanan “Gizli” başlıklı DPT çalışmasında, sanayileşmenin yatırım ölçütleri konusunda açık tercihler getirilmişti”¹⁷⁵.

Bunların başında milli gelirin artışı olmak koşulu ile, yerli sanayinin korunarak ülke içinde her türlü ürünü üretmek öngörülmekteydi. Böylece üretim sektörlerinin gelişerek büyümesi, dışa bağımlılığı azaltmak için üretimin ithal ikameci yollarla geliştirilmesi hedef alınmıştı. *Amaç*, ithalatın kısıtlanmasıyla yeni alanlarda, genellikle imalat sanayisinde yatırım olanakları doğurarak, kaynakları yeni sanayilere akmasını sağlamak ve yeni üretilere yol açarak sanayi sektörünü büyütmektir.

1946- 1952 yılları arasında gerçekleşen ithal ikameci sanayileşme ile ilgili olarak şu tabloyu ortaya koymak mümkündür: (*Bakınız Tablo 23*)

Bu tablodan Türkiye’nin bu dönemde; demokratikleşme sürecini yaşayan bir ülke olarak Marshal Yardımı’ni almasının ertesinde büyük sanayi kuruluşlarına yatırım yaptığını, ağır sanayiye geliştirmeye çalıştığını, özel sektöre destek verdiğini ve toplumsal açıdan büyük bir değişim yaşadığını görmekteyiz.

Bu dönemde Türkiye ve dünyada gerçekleşen önemli değişimler ise aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilebilir.

Sosyal Değişimler

- 1955 yılında Hilton şirketinin ilk uluslararası oteli olan İstanbul Hilton hizmete açıldı.
- İlk Kredi Kartı kullanıldı.

Uluslararası Siyasal Değişimler

- 1946 yılında Avrupa’ya karşı “Demir Perde” ilan edildi.

¹⁷⁵ Ibid.,124

- 4 Nisan 1949 yılında Washington'da Kuzey Atlantik Paktı (NATO) imzalandı.
- Soğuk Savaş yılları başladı
- 1957 yılında Roma Antlaşması ile Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Batı Almanya ve İtalya 'Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurdu.

Ulusal Siyasal Değişimler

- 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore, 36. Paralel sınırını geçerek Güney Kore'yi işgal etti. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Birleşmiş Milletler Ordusu, Güney Kore'nin yanında savaşarak Kuzey Kore'ye karşı büyük başarılar elde etti. Savaş 27 Temmuz 1953'de sona erdi.

Fikirsel Değişimler

- 1930-1955 yılları arasında Stremlining akımı
- 1950'li yıllarda Elvis Presley yeni bir gençlik akımının öncüsü olarak Rock'n Roll krallığı tahtına oturdu. B.Holly, C. Berry bu akımı devam ettirdi.
- Consumerism akımı
- İnternational Stil akımı
- Pop Kültür –Popüler Art başlangıcı
- Modernist Yaklaşımlar'ın başlangıcı
- Situationist Hareket'in başlangıcı
- Jean Paul Sartre'in varoluşçu felsefesi, dünya gençliğinin yaşam biçimine yön verdi.

Tasarımsal Değişimler

- Charles Eames, E. Saarien, N. York Museum of Art I. Ödülü
- 1951 yılında İlk Endüstri Tasarım Kongresi, Londra, ICSID
- 1953 Ulm'de ilk tasarım eğitimi

Teknolojik Gelişimler ve Yenilikler

- 1946 yılında dünyada ilk kez 30 ton ağırlığında ve büyük bir odayı dolduracak genişlikte elektronik dijital bilgisayar geliştirildi. İlk bilgisayar, “Colossus”, Alan Mathison tarafından geliştirildi.
- Yeni plastik ve diğer malzemelerin yükselişi
- Savaş sonrasında Le Corbusier’in tasarladığı modüler sistemler
- 33 devirli “Long Play”lerin üretimi
- Yarı otomatik çamaşır makineleri
- 1958 yılında R. Gordon tarafından “Laser”in bulunması
- İlk Renkli T.V’nin üretilmesi
- NASA’nın kurulması
- 1950’ler transistörlü radyoların , siyah- beyaz TV’lerin ve masa telefonlarının yükseliş yılları

Dönemin Simgesel Ürünleri

- 1946 yılında Vespa scooter Renato, “Piaggio Vespa Scooter”, uçak fabrikası içinde ulaşım amacıyla üretildi.
- 1946 yılında “Renault 4CV”nin prototip olarak hazırlanması
- 1947 yılında Percy. LeB. Spencer “Microwave fırın” üretimi
- 1948 yılında Ole Kirk . Christiansen’in “Lego Oyuncakları”nı üretmesi
- 1960 yılında Francis Melvin Rogallo, “Delta Wings”in Prototip olarak üretilmesi.
- 1948 yılında Edwin .Herbert’in “Land Polaraid Camera”yı üretmesi
- Savaş sonrası yıllarda “Juke Box” müzik dolaplarının yaygınlaşması
- H. Earl, “Cadillac Eldorado Brougham” tasarımı
- “IBM 701 Bilgisayar”ın üretilmesi
- “Boeing 707” için yeni Uçak Tasarımları
- F. Bertoni tarafından tasarlanan “Citroen DS19” üretilmesi

- R. Loewy, “Sncase Helicopter”
- 1959 yılında A. Issigonis’in Austin “Mini Minor” tasarımı ve üretimi
- I. Kamprad’ın IKEA İsveç mobilyaları
- 1950’li yıllarda Amerika’lı mimar çift Eames’lerin tasarladığı TV koltuğu ile 1956’da Knoll Fabrikası’nda üretilen “*Tulip Chair*”in çağdaş konforun simgesi olarak simgeleşmesi¹⁷⁶

Türkiye’de bu döneme ait mobilya sektörünü ele aldığımızda ise durum şöyledir: “Ülkede hem gelişmiş bir mobilya sanayii yoktu, hem de ithalat yapmak imkansız gibiydi. Hele madeni mobilya alanında sactan yapılmış ilkel büro dolapları dışında, örnek de yoktu”¹⁷⁷.

Gerçekten de 1850 ‘Sanayi Devrimi’nden sonra Osmanlı devletine giren batı mobilya sistemi ürünleri 1950’li yıllara kadar genellikle yabancı uyruklu ya da Rum mobilya ustaları tarafından üretilmiştir. 1950’li yıllarda da Türkiye’de mobilya sektörü halen eski özelliklerini koruyordu. Buna karşılık 1923-1939 yıllarında başlatılmış olan bağımsız sanayileşme dönemi teşvikleri de sonucu desteklenen sanayinin gelişmediği görülmektedir. Bütün bu desteklere karşılık çok az sayıda üreticinin mobilya sektörüne yönelmiş olması işin ilginç yönüydü. Bunun sebepleri arasında II.Dünya Savaşı’nın getirdiği sıkıntılı dönem gösterilebilir. Gelişmekte olan bir sektöre savaşın zorlukları olumsuz etki yapmıştır. Hatta ahşap mobilya yapımı için gerekli olan nitelikli malzeme edinmek üretici için zorlaşmıştır. Nitekim, “.....o yıllarda ahşap sanayii denilince üzüm, incir kasaları, nalın, buzdolabı yerine kullanılan tel dolap, yalın büro ve ev mobilyaları ile elbise dolabı gibi ürünler akla gelirdi”¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Kaynak: ICSID internet sayfası, The New Design source book, The Look of The Century, Industrial Design Reflections Of a Century

¹⁷⁷ Önder Küçükerman, “Türk Tasarım Tarihinde Öncü Akademikler Ve İlk Tasarımları Metal-Heykel Mobilyalar”, *AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1995, 138-143.

¹⁷⁸ Ibid., 138-143.

1950’li yıllarda, savaş ertesinde üretim olanaklarının biraz olsun rahatlaması ile birlikte yeniden güncel teknolojilerin, üretim yöntemlerinin incelendiği ve denendiği çok sayıda mobilya ve iç mekan düzenleme çalışmaları görülmektedir.

Türkiye’nin çağdaşlaşma çabaları kişisel, kamusal tüm alanlardaki yeniliği beraberinde getirmiş, genç devlet Türkiye’nin batı’ya dönük çizgisini göstermeye çalışmıştır.

Bu yeni dönemdeki mobilya anlayışında, kamusal mekanlardaki değişimleri görmek için, 1951-1952 yılına ait bir Adana- İstanbul yataklı trenindeki anılar, ilginç bir örnektir.

“...etrafıma bakındım lacivert desenli kadife koltuk, kabartılmış iki kocaman kuştüyü yastık ve ayna kaplı bu küçük odanın duvarları koyu maun rengi ahşapla kaplanmıştı. ... Kanepenin hemen yanında, pencere önünde, gerektiğinde üstü açılarak büyütülebilen bir masa vardı. Masanın maun kaplı, kalın ayağının ön kısmındaki konik kapağın ne işe yaradığını sonra farkedecektim. Üst tarafı yer yer kadife kumaş yer yer maun ahşap kaplamalı, arka kısmında küçük el eşyalarınızı koyacağınız dar konsolları olan kanepeler gerçekten çok rahattı”¹⁷⁹.

Yukarıdaki anlatımdan yataklı trenin lüks bölümündeki mobilyaların, üst düzey kesimin kişisel mekanlarında kullandığı mobilyalarla benzer olduğu görülmektedir.

Bu dönemde Güzel Sanatlar Akademisi’nin iç mimarlık ve yakın disiplinlerin işbirliği ile 1950’ler için ‘avangarde’ sayılabilecek pek çok proje ve bu projelerde kullanılacak mobilyaların tasarlanarak, yapıldığı döneme ait arkitekt, mimar ve bunun gibi dergilerden anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar ile ilgili olarak bir çalışma şöyle değerlendirilmektedir:

¹⁷⁹ Gözen Küçükerman, “Bir Wagon –LitsAnısı“, *AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, 2001,109.

‘... bu çalışmalarda çağdaş çizgilere sahip, yurtdışındaki kuramsal yapılanmadan ve görsel değerlerden esinlenen ama özgün nitelikleri ile onlardan ayrılan ve hiç de onlardan geri kalmayan mobilya çalışmaları görülmektedir. Bu mobilyalar yalnızca tasarlanmakla ve deneme üretimi ile sınırlı kalmamakta, daha önceki nesillerde pek de alışık olunmadığı biçimde, atölye bazlı da olsa seri üretilmekte ve “pazarlanmakta”dır. Dolayısıyla kuramsal egzersizlerin kullanıcı kitlesine ulaşmasının ilk adımları da görülmektedir”¹⁸⁰.

Bu projelerin tamamına yakınının, genelde yeniliklerin ilk yaşandığı İstanbul’da uygulandığı yine dönemin dekorasyon dergilerinden izleniyor. (Bu dergiler arasında Arkitekt , Mimar, Yenigün, Cumhuriyet Gazetesi, İkdam Gazetesi gibi örnekler sayılabilir.) Arkitekt dergilerindeki ilanlarda İstanbul’da 1944 yılında kurulmuş Masis isimli bir çelik mobilya üreticisi görmekteyiz. Ayrıca yine aynı dergide 1948, 1950 yıllarında ‘Mobilya Meselesi’ başlıklı makaleler görmekteyiz.

Bu yenilikler genel olarak yeni kavramlara açık olan İstanbul’daki belli bir kullanıcı kitlesine hitap etmektedir. “...Gerçi bu kullanıcı kitlesinin İstanbul ile ve hatta İstanbul’un belli bir kesimi ile sınırlı kaldığı bir gerçekse de Türk toplumunun tasarım bilincine doğru kat edilmesi gereken mesafede anlamlı bir nokta tanımladığı da kesindir”¹⁸¹.

2.2.2.1. ÖRNEK VE ÖNCÜ MOBİLYA TASARIMCILARI VE ÜRETİCİLERİ

Bu noktada ülkede gelişen yeni mobilya kavramını kişisel çabaları ile geliştirme çabasında olan tasarımcı- üreticileri incelemek gerekmektedir. Bu kişiler; içinde buldukları zor üretim şartlarına karşı kişisel olarak global girişimlerde

¹⁸⁰ Önder Küçükerman, “Türk Tasarım Tarihinde Öncü Akademikler Ve İlk Tasarımları Metal-Heykel Mobilyalar”, *AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1995, 138-143.

¹⁸¹ Mehmet Asatekin, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları, 138.

bulunmuş dönemin öncüleri olmuşlardır. Bu kişilerden birkaçını örnek olarak ele almamız gerekmektedir.

Hayati Görkey, 1936 yılında Akademi'deki marangoz atölyesi hocası olarak çalışmaya başlamıştır. Hayati Görkey, 1950'li yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi'nde İç Mimarlık bölümü başkanı 'Marie Louis Sue' gibi önemli tasarımcılarla çalışmıştır. Akademi'de o dönemde tasarlanan ve yapılan mobilyaların hemen hepsinde Hayati Görkey'in değişik düzeylerde katkıları bulunmaktadır. Savaşın bitmesiyle, mimari ve mobilya konusunda yeni gelişmeler başlamış ve eğitime yansımıştır. Almanya'da mobilya konusundaki öğrenimini tamamlayan Hayati Görkey, sonraki yıllar içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı yata, sanayi sergileri, film dekoru, İzmir Fuarı'nda pavyonlar, banka, otel ve kulüp binaları gibi birçok önemli ve öncü projelerin içmimarilerini ve mobilyalarını tasarlamış ya da yönlendirmiştir.

O tarihlerde Türkiye'deki önemli konulardan birisi, mobilya sanayiine uygun tasarımlardır¹⁸². Bu projelerin tümü dönemin en yeni ve öncü konulardır. Diğer yandan o yıllarda kontrplak tekniği, bütün dünyada gelişmekteydi ve tutkallar yapım tekniği açısından önem kazanmaktaydı. Sonuç olarak da, bu teknikle yapılanlar en "asri" ürünler olarak kabul ediliyordu¹⁸³.

(Bakınız *Resim Sayfası 36, 37*)

Diğer yandan 1950'li yıllarda *Sadi Öziş*, İlhan Koman, Hadi Bara, Şadi Çalık, Akademi'de Metal Heykel Atölyesini kurarak ürettikleri ya da tasarladıkları metal mobilyalarla Türk tasarım tarihinin bu konuda öncüleri olmuşlardır. Bu kişiler dönemin imkansızlıklara karşın, "heykel-mobilyalar"ın üretimine başlamışlardır.

Bu isimler arasında yer alan *Sadi Öziş*, 1950'lerin Türkiye'sindeki metal heykel atölyesinin kuruluşunu şöyle anlatmaktadır:Heykel Bölümü'nde metal

¹⁸² Önder Küçükerman, "Bir Ahşap Mobilya Ustası Hayati Görkey", *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 28(1999) 4.

¹⁸³ *Ibid.*,4.

atölyesi kuruyoruz. Malzeme alınmaya başlandı. Oksijen kaynağı, elektrik kaynağı, punta makinesi... O tarihlerde herşey zor bulunuyor. Ama, sonunda bütün eksikler tamamlandı. Böylece 1953 yılında İlhan Koman, ben ve Sadi Çalık, metal heykel ve metal mobilya üzerinde çalışmaya başlıyoruz. Kendi kendimize yenilikler yapıyoruz. Koltuk tasarımında gereken en doğru ölçüleri bulabilmek için, atölyede “kum’un üzerine oturup denemeler yapıyoruz. Kum üzerinde en rahat ölçüleri bulunca da, alçı kalıp alıyoruz. Bu kalıptan yeniden alçı döküm yapıp, elde ettiğimiz formların doğruluğunu herkezi oturtarak deniyoruz. Ondan sonra bu kalıplar üzerinde demir çubukları düzenleyerek de iskemlelerin, koltukların eğimlerini araştırıyoruz.

1950’li yıllarda, zor koşullar altında kurulan metal atölyesi, sonradan büyük ün kazanan, genç sanatçıların, o günlerde güncel bir konu olan metal mobilya tasarımıyla ilgilenmesini sağlamıştır. Bir bakıma Türkiye’de ilk kez, heykeltıraş ve dekoratörlerin girişimiyle metal mobilya üretimi başlamış ve uzun yıllar sürmüştür. Sadi Öziş, o dönemin metal mobilya üretimi ile ilgili durumu şöyle özetlemişti: “.....1950’lerin Türkiye’si’nde değil madeni , ahşap mobilya bile bulabilmek pek kolay değildi”¹⁸⁴.

Daha sonra heykel bölümünde Kuzgun Acar, Tamer Başoğlu, Aloş, Samahat Acuner ve bunun gibi öğrenciler de metal atölyesinde çalışmaya başlamışlardır. “İlk metal mobilyalar o tarihte bu metal atölyesinde başlatılmış oldu. Akademi de metal mobilya çalışmaları başlatmış olan sanatçıların hemen hepsi Avrupa’da yıllarca öğrenim gördükten sonra Türkiye’ye dönüp Akademi kadrosu içinde yer almış kişilerdi”¹⁸⁵.

Diğer yandan 1950’lerde metal mobilyalar sosyal yaşam mekanlarında yeni bir eğilim olarak önem kazanmaya başlamıştır. Mimar Fazıl Aysu ile dekoratör Baki Aktar’ın sahibi olduğu *Moderno* firması, bu metal mobilyaların üretim sürecinde, bu mobilyalarla ilgilenerek satışını üstlenmiştir. İstanbul’da Elmadağ semtinde, Divan

¹⁸⁴ Önder Küçükerman, “Türk Tasarım Tarihinde Öncü Akademikler Ve İlk Tasarımları Metal-Heykel Mobilyalar”, *AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1995, 138-143.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 138-143.

Oteli'nin karşısında bulunan Moderno, o yıllarda Akademi'nin Dekorasyon Bölümü'nden olan herkezin başvurduğu önemli bir adrestir. Sadi Öziş bu atölye ile ilgili olarak şunları aktarmıştır:

“...Moderno firması bizimle ortak bir atölye açmaya karar verdi. Elmadağ'da kendi galerilerinin arkasındaki atölyenin bir bölümü bu işe ayrıldı. Aslında ahşap atölyesi olan bu bölümde, kaynak yapılırken her an yangın çıkabileceği görülünce, Şişli'de başka bir atölye kuruldu....”. Diğer yandan Mimar Sedad Hakkı Eldem'in, İstanbul, Kilyos'ta yapmaya başladığı otelin iç mimarisinde kullanmak üzere bu gruba verdiği metal mobilya siparişi ile bir bakıma seri üretim başlatmışlardır.

Bu gelişimler içinde ilginç olaylar da yaşanıyordu. Nitekim, *Sadi Öziş*; Art et Architecture d'Aujord'hui'nin kurucusu André Block, Paris'te 'Group Escape' oluştururken Türkiye'den de bazı sanatçılarla ilişki kurmak istediğini, akademili sanatçıların metal mobilyalarını duyduğunu, yapılan çalışmaların Paris'e gönderildiğini, orada açılacak bir sergi için prototiplerin gönderilmesi istendiğini aktarıyor. Böylece de Knoll International mobilyalarla ilgilenmiş, kendilerini Paris'e davet etmiş, mobilyalarını Paris'te Architecture d'Aujord'hui dergisinde yayınlanmıştı. Ancak o tarihte, Türkiye'den böyle büyük eşyayı yurt dışına göndermenin hem bürokrasi bakımından zor ve pahalı olmasından dolayı gönderilemediği anlaşılıyor.

Bu anılardan, ülke politikalarının; tasarımcı, sanayici açısından kadar etkili olduğunu anlamak mümkündür. Özgün ürün tasarımının yeterince önemsenmemesi ve tasarıma teşvik edilmemesi, ülkenin bir tasarım politikası geliştirmemiş olmasının bir sonucu olarak düşünülebilir.

1950'li yıllarda başlayan metal mobilya tasarım ve üretimi 1967 yılından sonra sona ermiştir. 1968'lerden sonra metal mobilya sanayi yeni bir gelişim içine girmiştir. Sadi Öziş bu yıllardaki gelişmeleri de şöyle özetlemektedir:

“... Mobilya yapmak için kullandığımız malzeme hep başka amaçla üretilmişti. Örneğin Perşembe Pazarı’nda bazen fındık, bazen pirinç eleği üretimi için kullanılan sac levhalardan mobilya yapıyorduk. Elektrik kablosu üretenlere, içinde tel bulunmayan kablolar çektiriyorduk. Çünkü, koltuklardaki örgü için gerekliydi. Söğüt dalı, kestane dalı ve hasırdan başka birşey yoktu. Midye ağı dokuyan kadınlara, iskemle koltuk için özel file yaptırıyoruz. Hatta, metal mobilyaya kumaş kaplamak gerektiğinde bile yeni sorunlarla karşılaşılıyor. Çünkü, o güne kadar metal konstrüksiyon üzerine döşeme kaplaması hiç yapılmamış. Döşemeci dediğin, ağzına çivileri doldurup ahşap çerçeveye çakıyor. Demirle ahşabı birleştirmek için özel çözümler buluyoruz. Döşemede kullanmak için plastik köpük de yok. Ahırkapı semtinde, surların içinde çok ilkel bir atölyede, hurda kauçuk köpüklerden kendine göre garip işlemlerle köpük üretenleri bir anlamda eğitiyoruz. Gerçi, bu köpükler bir-iki yıl içinde esnekliğini kaybedip toz gibi oluyor ama, başka çare de yok. Boya işi de başlı başına bir sorun. Türkiye’de selülozik boya bulunmuyor. Boyayı kurutmak için fırın yok. Kuluçka makinelerinde kullanılan ısıtıcı karbon ampullerden yüzlercesini biraraya getirip, kendimize göre bir boya fırını yaptık.” demektedir. (*Bakınız Resim Sayfası 38*)

Dönemin sıkıntılarını özetleyen bu anlatımlarından, yokluklar ve politikasızlıklar nedeniyle sanayinin, fabrikasyon düzeye geçemeyecek durumda olduğu görülmektedir.

Türkiye’deki kişisel global girişimlerin zorluklar içinde yapıldığı 1954-1961 arasındaki yılları Korkut Boratav, ‘Tıkanma ve Yeniden Uyum’ dönemi olarak tanımlamaktadır. Bu döneme kadar en yoğun ve en çok desteklenen sanayinin tarım sektörü olduğu, yapılan kalkınma planlarından görülmektedir. Bu sektör 1952 sonlarından itibaren uygulanan korumacı dış ticaret politikasından etkilenmiştir. Yeni ithalat rejimiyle ithali kısıtlanan mallar, o döneme kadar bu malları ithal eden tüccarların, yabancı sermayeyi teşvik kanunuyla gelen yabancı firmalarla

bütünleşerek kurdukları montajcı nitelikteki fabrikalarda üretilmeye başlanmıştır¹⁸⁶.
(*Bakınız Tablo 24*)

İthalatın kısıtlanmasıyla bağlantılı olarak, yerli sanayicinin üretmediği, ithal ürünler ülkede yokluğa neden olmuştur. Nitekim, Sadi Öziş'in anlattığı, demir boru bile bulamadıkları dönemin, bu kararlarla aynı dönem içinde olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra çıkan kanunla yerli sanayicinin yabancı firmalarla ortak kurdukları fabrikalarda üretim başlamıştır. (*Bakınız Resim Sayfası 39*)

2.2.2.2. DEVLET MALZEME OFİSİ

Kuruluşu Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanan Devlet Malzeme Ofisi, kamu kuruluşlarında büro mobilyası konusunda standartın öncüsü olmuştur. 11.3.1954 tarih ve 6400 sayılı Kanun'la İktisadi Devlet Teşekkülü statüsüne kavuşturulmuş olan Devlet Malzeme ofisinin tanımında "Devlet Malzeme Ofisi; bütün kamu kurum ve kuruluşları tarafından topluma sunulan çeşitli alanlardaki kamu hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan her türlü kâğıt ve kırtasiye ürünlerinden, çok amaçlı büro mefruşatı, makine, bilgisayar ve donanımları ile nakil vasıtaları ve iş makinelerine varıncaya kadar, muhtelif malzeme grup ve çeşitlerini, tek elden karşılamak amacıyla, İDT statüsünde faaliyet gösteren, Devletin Merkezi Satınalma, Tedarik ve Hizmet Kurumu'dur"¹⁸⁷ denilmektedir.

Devlet malzeme ofisi kaynaklarında amacın kamu kurum veya kuruluşlarının, kendi faaliyet alanını ilgilendiren çeşitli malzeme ihtiyaçlarının; standart ve kalite gözetilerek, en ekonomik biçimde tedarik ve temini ile en kısa zamanda ihtiyaç sahiplerine sunulması olduğu belirtilmektedir. Bu tanımlar doğrultusunda "**Devletin Merkezi Satınalma, Tedarik ve Hizmet Kurumu**" olduğu anlaşılmaktadır. Kurulduğu dönemde mevcut şartların elverdiği ölçüde standartları koymuş, kamu mekanlarında mobilya konusuna çözümler sunmuştur. Büro mobilyası konusunda yönlendirici en önemli kurum olduğunu söylemek mümkündür. Satın alacağı

¹⁸⁶ Mustafa Sönmez, Oya Baydar ed. "75 Yıllık Sanayileşme Politikaları", 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, Tarih Vakfı Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, 9.

ürünlerin seçiminde koyduğu kriterler üreticileri üretimde kalite arayışına yönlendirmesi açısından önemlidir. Devlet Malzeme Ofisi Kurulduğu günden beri özellikle kamusal ofis mobilyaları konusunda mobilya sanayinin değişiminde en önemli etkidir.

ABD, Fransa, Kanada, Almanya, İspanya, Belçika, Danimarka, Hong-Kong, İsveç ve Avustralya gibi birçok ülkede, Devlet tarafından işletilen tamamen özerk veya yarı özerk bir yapıda faaliyet gösteren Ofis benzeri kurum ve kuruluşların bulunduğu Devlet Malzeme Ofisi kaynaklarında belirtilmektedir.

2.3. 1962-1974 DÖNEMİ: SANAYİLEŞME GİRİŞİMLERİ-AMBARGO VE DEĞİŞİMLER

1962-1974 yılları arasındaki bu dönemde, önce ithal ikameci model çerçevesinde kalkınma planı sürdürülmüştür. Ancak sanayi birikiminin tıkanma noktasına gelmesi nedeniyle, sanayinin gelişmesi için “ihracata dönük sanayileşme” stratejisi önerilmeye başlanmıştır. Böylece Türkiye’nin uluslararası pazarda avantajlı olabileceği sektörler olarak; tekstil, gıda, cam sanayileri ile demir-çelik ve otomotiv sektörlerinin emek- yoğun aşamalarında uzmanlaşması gündeme gelmiştir.

Bu dönemde “Batı ekonomi dünyası ve ekonomi kaynakları yaklaşık 20 yıldır, ekonomik girişimciliğin en büyük güvencesi olarak ‘Yeni Girişimciler’in ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak yeni girişimci’nin yeni bir teknolojiyi, çoğu zaman sermaye kaynağı olmaksızın üretime dönüştürmesini, yenilikçiliğin ve teknolojik uyarılmanın en önemli kaynağı olarak algılamaktadır”¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Devlet Malzeme Ofisi internet sitesi: www.dmo.gov.tr

¹⁸⁸ Kenan Mortan, Cemil Çakmaklı, *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*, Altın Kitaplar Bilimsel Sorunlar Dizisi, İstanbul 1987, 337,

İşte bu koşullar altında, Türkiye ‘de ise içe dönük, dışa bağımlı genişleme yılları yaşanmıştı. Diğer yandan ise yine bu dönemde, “1960-1980 yılları içinde toplumsal katmanların yükselişi gerçekleşmiştir”¹⁸⁹.

Ancak bu durumda da ithal ikameci yaklaşımın gelişimi sağlamadığı görüşü hakim olmaya başlamıştı. Buna karşılık ise, yurtiçi yatırımların artması ve sanayi ve üretim sektörlerinin gelişerek büyümesinin dışa bağımlılığı azalttığı nedeniyle sektörlerin gelişimi ivmelendirilmek istenmiştir.

1960 yılından sonra planlı kalkınma dönemine girilirken, bu süreç içinde, sanayi sektörünün önceliği değişmemiş, genel olarak karma ekonomi politikaları içinde sanayide ithal ikameci politikalara ağırlık verilmiştir. Genel olarak 1963-1967 yılları arasını kapsayan bu planda, imalat sanayi için saptanan amaç ve ilkelerin bazıları ise şöyledir:

- Her malı ülke içinde imal etmek amaç değildir.
- Yeni kurulan bazı sanayilerin belirli bir süre himaye edilerek uluslararası fiyatlarla rekabet edebilecek duruma gelmeleri sağlanacaktır.
- İthalat politikasındaki sanayiye koruma tedbirleri, uygulama oranlarının kalkınma hedeflerine uygun şekilde tespit edilmesi ve yerli sanayi ürünlerini ithal ürünler karşısında elverişsiz duruma düşüren bürokratik işlemlerin kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Bu genel çerçeve içinde 1963 yılından itibaren yatırımları teşvik etmek amacıyla çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Gerçekten de bu dönemde, ekonominin genel yapısında tarımdan sanayiye doğru bir yapısal değişim gözlenmektedir. Ancak bunların yanı sıra “Planda, imalat, ulaştırma, turizm yatırımlarına da ağırlık verilmiştir. GSMH artışının yüzde 38,6’sını karşılayacak olan imalat sanayi için

¹⁸⁹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1.cilt :1919-1980, İstanbul, 2001, 80.

ayrılmıştır. Sonuç olarak bu dönem içinde, sanayi sektörünün gelişme hızı yüzde 8,6 olmuştur¹⁹⁰.

Türkiye’de yaşanan ithal ikameci sanayileşme ile ilgili olarak, 1962- 1974 dönemine ait şu tabloyu ortaya koymak mümkündür: (*Bakınız Tablo 25*)

Bütün bu gelişimlere karşın, bu koşullar altında 1960’lı yıllarda, Türkiye’de mobilya konusunda henüz herhangi bir yan sanayi bulunmadığı, Devlet İstatistik Enstitüsüne ait, dönemin genel imalat sayımlarından görülmektedir. Çünkü o yıllarda henüz “Toplumun çevresel biçim değerleri, benimsenen batı değerlerinin uyarlanması, belki de taklidi ile oluşmaktadır. Endüstri de kendini bundan soyutlayamamış ve teknolojiyi ithal ettiği gibi biçimsel nitelikleri de ithal etmekte sakınca görmemiştir¹⁹¹.”

Yukarıda belirtilen gelişmeler genel olarak değerlendirilirse, Türkiye’de bu dönemde de mobilya sektöründe bir düzenlemeye gidilmemiş olduğu gözükür. Bu nedenle mobilya sanayisi ithal teknoloji ve ithal tasarımlara bağımlı olmak zorunda kalmıştır. Gözden uzak tutmamak gerekir ki, bir sektörün sanayi yapısı ile ilgili politikadaki araştırma- geliştirme eksikliği o sektörün ithal teknolojilere bağımlılığına neden olmaktadır. İthal tasarım ve teknolojiler ise sektörde ülkesel kimliğin ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

Diğer yandan bu dönem içinde gerçekleşen mobilya politikalarına bakıldığında, özellikle İtalya ve İskandinav ülkelerinin örneklerinin mobilya tasarımı ve üretimi alanındaki başarılarının büyük ölçüde buna bağlı olduğu görülmektedir.

Türkiye’de ise, 1960’lı yıllarda, iyi bir iskemle bulabilmenin çok zor olduğu bir dönem yaşanıyordu. Güzel Sanatlar Akademisinin “Ahşap Atölyesi” aslında

¹⁹⁰ Taner Berksoy, Kalkınma Startejileri ve İthal İkamesi“, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1-2 (1985) 89-97.

¹⁹¹ Mehmet Asatekin, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları, 139.

aşşap ve mobilya teknolojisinin temel kurallarının titizlikle uygulandığı bir atölyeydi. Ancak yine de Batı'dan alınan bir ürün olan mobilyanın üretimindeki temel kurallar batı üretim tekniklerinin uygulanması veya yorumlanması ile sınırlı kalmıştır. O yıllar içinde halen atölye tipi üretim devam etmekteydi ve fabrika üretimi sayısı yok denecek kadar azdı. (*Bakınız Resim Sayfası 40,41,42*)

Bu döneme ait önemli gelişmeleri ele alırsak, şu değişimlerin yaşandığı görülmektedir.

Sosyal Değişimler

- 'The Beatles', grub değişim düşüncesinin simgesi oldu.
- 1960'lı yıllar uzay çağının başlangıcı oldu. Bu olay tasarım değeri bakımından bütün insanlığı etkiledi.
- Vietnam Savaşı'nın toplum üzerindeki etkileri görülmeye başlandı.

Uluslararası Siyasal Değişimler

- 1964 yılında Kuzey ve Güney Vietnam arasındaki savaşta Güney Vietnam'ı destekleyen Amerika, yıllarca sürececek bir savaşa girdi.
- 1968 yılının Mayıs ayında Paris'te başlayan öğrenci olayları, bütün dünyada yeni bir kuşağa adını verecek olan toplumsal hareketi başlattı.
- 1961 yılının Ağustos ayında Berlin Duvarı örülerek Doğu ile Batı'yı ayırdı.
- 1973 yılında ilk Petrol Krizi yaşandı.

Ulusal Siyasal Değişimler

- 1960 27 Mayıs' ta Türk Silahlı Kuvvetleri, Demokrat Parti hükümetine son verdi.

Fikirsel Değişimler

- Mass Consumerism akımı
- Uzay modası tasarım ve üretimde etkinlik kazandı.
- Andy Warhol öncülüğünde Pop Art akımı gelişmeye başladı.

- Fluxus Hareketi sosyal yaşamı etkiledi.
- İngiltere’deki Archigram grubu, “ Walking City” gibi tasarımı etkileyen önemli düşünceleri ortaya atmaya başladı.
- Yeni Realism akımı ortaya çıktı.

Teknolojik Gelişimler

- 1961’de Rus Kozmonot Yuri Gagarin, dünya yörüngesinde dolaşan ilk insan oldu.
- 21 Temmuz 1969 Apollon XI ekibinden Amerikalı astronot Neil Armstrong ay’a ilk ayak basan insan oldu.
- 1960 C.L. Johnson, uzun yol için U2 Spyplanes transatlantiğini geliştirdi
- Concorde ilk uçuşu İngiltere’ye gerçekleştirildi.
- Microchipler-Ronald Moreno
- Sentetik malzemeler gelişmeye başladı. Böylece ürünlerde istenilen formlar elde edilmeye başlandı
- Modüler Sistemler geliştirilmeye başlandı.

Dönemin Simgesel Mobilya Ürünleri

- 1963 Joe Colombo tasarımı “Mobil Mutfak”¹⁹²

2.3.1. TÜRKİYE’DE MOBİLYA SEKTÖRÜNDE İLGİNÇ BİR ÖRNEK: İNEGÖL MOBİLYASI

Türkiye’de mobilya sektörünün etkileşmesinde Bursa’nın ilçelerinden biri olan İnegöl ilginç bir örnektir. İnegöl’de ilk olarak Cumhuriyet sonrası dönemde yaşanan değişimler sonucu mobilya üretimi konusunda gelişme başladığı görülmektedir.

¹⁹² Kaynak: ICSID internet sayfası, The New Design source book, The Look of The Century, Industrial Design Reflections Of a Century

Büyük bir alanı ormanlarla kaplı İnegöl’de mobilya sektörünün gelişiminin doğal bir biçimde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Aslına bakılırsa geleneksel Osmanlı mimarisinde, yapının bir parçası sayılan mobilya kavramının, yapıdan bağımsız bir kavrama dönüşmesi ile birlikte mobilya sektörü 150 yıl öncelerinden başlayarak büyük bir değişime uğramıştır.

“Buna bağlı olarak, büyük ormanlık alanlara sahip olan ve bununla birlikte ağaç sanayinin hızlı bir gelişme gösterdiği İnegöl Bölgesi çok küçük ölçekli mobilya atölyelerine sahip bulunmakla birlikte, gelişme gücü her zaman yüksek olmuştur”¹⁹³.

Buna karşılık, 1909 yılına ait ve çeşitli bölgelere göre üreticileri gösteren Salname’de İnegöl’de mobilya üreticisine rastlanmamaktadır. İnegöl Sanayi Odasının kaynaklarında, 1900’lerin başlarında İsmail Zühtü Efendi sandık imalathanesi ve Orhaniye mahallesinde İlyas Usta’nın araba tekeri başlığı imalathanelerinin mobilya imalatının ilk adımını oluşturduğu belirtilmektedir. Zengin ormanlara sahip oluşu nedeniyle kereste imalatı ve ağaç işletmeciliği ön plana çıkmıştır. 1929 yılına ait ticaret katalogunda İnegöl’de az sayıda da olsa mobilya üreticisi görülmektedir. 1922 yılında Cumhuriyet’in sandalye fabrikasının var olduğu ve İnegöl’de bu yıllarda iyi nitelikli araba üretimi yapıldığı yine sanayi odası kaynaklarında belirtilmektedir. Bu durumdan, İnegöl’deki mobilya sektörünün, Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte değişen koşulların sonucunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

“1943’ten sonra Hasan Mutlu girişimi ile sandalyecilikten mobilya iskeletçiliğine geçilmiştir. 1960’lı yıllarda gelişen mobilya konusunda büyük küçük özel sanayi yatırımları yapılmıştır. Bu çalışmalar Organize Sanayi Bölgesi oluşturulması fikrini beraberinde getirmiştir. 1980’den sonra Türk hükümetinin sanayi tesisleri kurularak dışa açılma programı doğrultusunda alınan kararlarla girişimci ticaret başlamıştır”.¹⁹⁴

¹⁹³ Murat Oray, “İnegöl Mobilyası Atakta”, *Dünya Gazetesi, Mobilya ve Dekorasyon eki*, 2000

İnegöl’de yaşanan sektörel değişim, her bakımdan Türkiye’de mobilya sektöründe örnek sayılabilecek kadar önemli bir gelişmedir. “1977 yılında Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Türkiye’de ilçeler arasında kurulan ilk Organize Sanayi Bölgesidir. 1984 sanayiciler bölgeye yatırım yapmaya başlamıştır. İnegöl’de üretim yapan fabrikaların sektörel dağılımına bakıldığında 8 sektörden biri olan Orman Ürünleri ve mobilya başlığı altında 25 firmanın %30 payı olduğu görülmektedir”.¹⁹⁵

Bu gelişmenin başlangıcında, önceleri ahşap ambalaj ve sandık üretiminin yoğunlukta olduğu bilinen İnegöl üreticisinin, daha sonraki süreç içinde mobilya üretimine yönelmiş olmasının nedenleri şu şekilde yorumlamak mümkündür;

1. **Sosyal Değişim:** Değişen mobilya kavramı ile birlikte her bölgede mobilya, üreticisi ihtiyacının büyük ölçüde artması
2. **Yönetimsel değişim:** Osmanlı döneminde İstanbul, her sektörde hakim durumda bulunuyordu. Türkiye Cumhuriyeti yönetiminin sanayileşme politikası gereğine bağlı olarak sektörleri tek bir bölgede değil bölgelere yayma istekleri. Bunun sağlanması için de ithal ürün yerine yerli ürün üretimi sağlamak için sektörleri desteklemeleri
3. **Düşüncesel değişim:** Osmanlı döneminde Rum ve Ermenilerin hakim olduğu mobilya sektöründe bu kez de ‘müslüman üretici-tüccar’ yaratma çabası ile bu üreticilere destek verilmesi
4. **Sektörel değişim:** Orman alanı fazla olan ve bu nedenle sandık, ambalaj üretiminde uzmanlaşan İnegöl üreticisinin, yakın ve gelişmekte olan sektör olarak mobilya üretimine geçmeyi uygun görmesi

Bu gerçeklere bağlı olarak 1940’lar sonrasında İnegöl’deki mobilya üretimi büyük bir gelişim yaşamıştı. 1960’lı yıllarda ise üretimde kendi kimliğini yaratmaya başlamıştı. Ancak 1990’lı yıllardaki ki krizler sürecinde ise İnegöl üreticilerinden biri olan, Eyüphan Kocabaş, İnegöl Mobilyacılar Odası verilerine göre her ay yaklaşık 20 mobilya üreticisinin üretime son verdiğine dikkat çekmektedir. Kendisi “teknolojiye yapılan yatırımlar tek başına yeterli olmadığını, önemli olanın marka yatırımı

¹⁹⁴ İnegöl Ticaret Odası Başkanı Hamdi İDİL ile yapılan röportaj bakınız EK 3

yapmak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca sektörün kalifiye eleman bakımından da desteklenmesi ve İnegöl'e mutlaka bir mobilya okulunun kurulmasını gerektiğini söylemektedir”¹⁹⁶.

Bütün bunlardan geleneksel bir kaynağa ve bilgiye sahip olan, İnegöl üreticisinin mobilya üretimine önem verdiği, sektörün bu bölgede büyüme eğiliminde olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Gerçekten de İnegöl mobilya üretiminin son dönemlerine bakıldığında, sektörde geniş bir paya sahip oldukları görülmektedir. İnegöl Sanayi Odası kaynaklı bilgilere göre İnegöl Marangozlar ve Mobilyacılar Odası'nın 2002 yılı içerisinde en çok ihracatı gerçekleştiren 41 firmaya teşekkür plaketi vermiş olduğu görülür. Diğer yandan “Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği tarafından yapılan araştırmada, Bursa'dan 19 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirildiğinin tesbit edildiğini”¹⁹⁷ ifade edilmektedir. 8000 m2 sabit fuar alanı ve 4000 m2 portatif fuar alanı içerisindeki 100 firmanın ürünlerini sergilediği uluslararası **MODEF** mobilya fuarı sektör açısından çok önemli katkılar sağlamaktadır.

*İnegöl'de mobilya tarihinin gelişimi şu şekilde olmuştur.*¹⁹⁸

- 1950'li yıllarda atölyelerde mobilya üretimi başlamıştır.
- 1955 yılında Mobilyacılar Cemiyeti kurulmuştur
- 1969 Mobilya İmalatçıları'nın sayısı 106'ya ulaşmıştır.
- 1976 yılında imalatçı sayısı 429'a ulaşmıştır.
- 1985'den itibaren endüstrileşme dönemine girilmiştir.
- 1990'larda büyük imalatheneler kurulmuş ve fabrikasyon mobilya üretimine geçilmiştir.
- 2004 yılında 3200 imalathene, 600 mobilya pazarlama mağazası ve 10'a yakın mobilya fabrikası, 15000'i aşan çalışan bulunmaktadır.

¹⁹⁵ İOSB rehberi

¹⁹⁶ Murat Oray, “İnegöl Mobilyası Atakta”, *Dünya Gazetesi, Mobilya ve Dekorasyon eki*, 2000

¹⁹⁷ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLLTNLTNSESI/202/AND2>

¹⁹⁸ İnegöl Sanayi Odası Belgeleri

- 11 Kasım 2000 tarihinden itibaren 5600m2 kapalı alana sahip “İnegöl Belediyesi Mobilya Fuar Merkezi” hizmete girmiştir.
- 2002 yılında mobilya üretimi yapan 90 adet büyük ölçekli, 3000’e yakın mobilya imalathanesi bulunmaktadır.
- 2003 yılında Organize Sanayi Bölgesinde 94 adet fabrika vardır.

2004 yılında İnegöl, ülke mobilya ihracatının % 10’unu karşılamaktadır. İnegöl mobilya sanayicisi 81 ülkeye ihracat yapmaktadır. 2100’ü Mobilyacılar Odası, 450’si Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 2550 işletme mobilya üretmektedir. Odalara kayıtlı olmayanlarla birlikte bu sayının 3200 olduğu tahmin edilmektedir.

2.3.2. 1974-1980 DÖNEMİNDEKİ GELİŞMELER

1980 öncesi dönemde yerli sanayiye geliştirmek üzere çıkarılan teşvik yasaları ve diğer özendirmeler etkili sonuç vermediği için sanayileşmede, dolayısıyla da ürün tasarlanmasında da ciddi gelişmeler yaşanmamıştır. Bu dönem, Korkut Boratav’ın deyimiyle “Açık ekonomi koşullarında yeniden inşa” dönemi olmuştur.¹⁹⁹

Nitekim, 1970’li yıllardaki “Kalkınma Stratejisi ve İthal İkamesi döneminde, kalkınma sürecine ilişkin görüş ve çözümlerin değişmeye başladığı görülür. Daha önceki dönemlerde ağırlık verilen temel sorunlar ve değişkenler değişirken, sorunlara önerilen çözümler ve politikalar da köktenci bir değişime uğramıştır”²⁰⁰.

1973-1977 döneminde ise, gerçekleştirilmiş olan 3. Kalkınma Planı kapsamında sanayi üretiminin bileşiminde de belirli değişiklikler olmuştur. Bu planda, “kalkınmanın sanayileşmeye bağlı olduğu belirtilerek, gerçekten sanayileşme ile mali ve maddi kaynakları hızla artıran geniş istihdam yaratan bir ekonomik

¹⁹⁹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, 28.

²⁰⁰ Taner Berksoy, *Kalkınma Stratejileri ve İthal İkamesi*, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1-2 (1985) 89-97.

gelişme sağlanacağı düşünülmüştür. İmalat sanayinin gelişimi de aynı yönde olmuştur²⁰¹.

Bu dönem boyunca, genel bir çerçevede, devlet otoritesinin ekonomiyi dengeleyici ve yönlendirici müdahaleleri yerine, dengeleyici ve yönlendirici işlevi ön plana çıkartılmıştır. Bu değişim sürecinde ithal ikamesine dayalı sanayileşme tercihi dünya ekonomisiyle değişik bir düzlemde bütünleşmeyi amaçlayan ihracata yönelik sanayileşme tercihine dönüşmüştür. ‘İhracata yönelik sanayileşme’ olarak tanımlanan bu yeni stratejinin giderek ön plana çıkartıldığı ve sınırlı da olsa uygulama alanı bulmuş olduğu görülmektedir.

Genel bir ilke olarak ihracata yönelik sanayileşme modeli, ekonominin ve sanayileşmenin bütünüyle dünya ekonomisi koşullarına ve dış talebe göre yönlendirilmesini amaçlamaktadır.

Nitekim, bu dönem içinde, ülkedeki yabancı sermayenin de öncelikle ihracata yönelik hammadde üretimi ve ticari faaliyetlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu dönem içinde yerli sanayii teşvik etmek ve özendirmek için, ‘Teşviki Sanayi Kanunu’ çıkarılmıştır.

Genel olarak uygulamada ihracata yönelik sanayileşme, yabancı sermayenin ve çok uluslu şirketlerin tam katılımıyla sağlanmaktadır. Bu koşullar altında ihale ikamesi “sürekli sanayileşme ve gelişme” yöntemi olarak gözükmiştir.

Gerçekten de Türkiye’de 1974- 1980 yılları arasında yaşanmış olan bu dönem önceki dönemlere göre çok farklı bir niteliktedir. Öncelikle, dünyada sosyal, siyasal, teknoloji alanında pek çok değişim olmuş ve bu değişimler dünya pazarını yoğun bir şekilde etkilemiştir. Bu nedenle dünyada gelişen olaylara genel olarak değinmek gerekmektedir.

²⁰¹ Ibid. 89-97.

1980 Dönemi Öncesi Dünya Pazarını Etkileyen Önemli Olaylar: İnsan davranışları, alışkanlıkları günün gereksinimlerine, sosyal ve siyasal duruma, teknolojik yeterliliklerine göre değişim göstermektedir. Bu faktörler ürün tasarımında önemli bir yer tutmaktadır. Bu gelişim içinde artık yeni bir tasarım sadece o ürünü tasarlamak değil, onu kullanacak kişiye gerçek ve kapsamlı bir yaşam konsepti senaryosu oluşturabilmek öncelik kazanmaya başlamıştır.

Diğer yandan ise siyasal, sosyal, teknolojik olayların akım ve eğilimlerin, pazarların yapısını oluşturan etkenler olduğu gerçeğiyle, Türk mobilya pazarını da etkileyen dünya pazarının oluşumunda etkili olan bu olayları da değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü bu olayların tümü; yeni akımları ve gelişmeleri, yeni ürünleri uzun süreli olarak etkilemese bile kısa dönemler içinde bir başka olayı, bir başka eğilimi tetikleyerek bile olsa ürün tasarımında etkin rol oynamaktadır. Bu dönemde dünyada gerçekleşen önemli değişimler şöyle özetlenebilir:

Sosyal değişimler

- 1970’li yıllarda üreticilerin yüksek üretimi ve tüketicilerin yükselen gelirleri nedeniyle Batı toplumundaki evlerin elektrikli aletlerle donanmasıyla sonuçlanmıştır.
- Çevrecilik önem kazanmıştır.
- “Gelecek Yok” sloganı ile gençlik arasında Punk Akımı başlamıştır.
- Post Modernizm, Photo Realizm, Support/ surface hareketleri ortaya çıkmıştır.

Siyasal değişimler

- Dünya piyasaları, 1973 ilk, 1979 ikinci “ Petrol Krizi” ile sarsılmıştır.

Teknolojik gelişmeler

- Bu dönemde microchiplerin bulunması ile bilgisayar teknolojisi ortaya çıkmıştır. Yeni ürünler, yeni bir anlayış olan evrensellik tüketicilerde anlam karmaşasını ortaya çıkarmıştır.

- ‘Yurttaş girişimi’ gruplarının çevre konularında başlattıkları bu girişimler çevre ve enerji sorunları konusunda duyarlılık yaratmada uyarıcı ve yararlı olmuştur. Davranış biçimlerinde genel ve kapsamlı değişmeler başlamıştır. Üreticiler, tüketicinin belirli çevre standartlarına duyarlılığı nedeniyle, genel olarak çevreci üretim teknolojilerine yönelmişlerdir.
- Sentetik malzemelerin geliştirilmesi ile yeni ürünlerde istenilen her türlü tasarımlar elde edilmeye başlanmıştır. Bu gelişim ile, özellikle mobilya tasarımlarında büyük değişim yaşanmaya başlamıştır.
- Çok yönlü “Modüler Sistemler”in tasarımları geliştirilmeye başlanmıştır.
- Özellikle sanayi alanında robotlar, yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tasarım alanındaki değişimler

- 1970’li yıllarda başlayan “Evrenselleşme” çabaları ile yeni kavram arayışlarına bağlı olarak ortaya yeni ürün tasarımlarına ulaşılmıştır.
- Modüler ofis sistemleri, tüketici elektronik sistemleri ve mutfak sistemleri gelişmektedir.
- Tasarımcılar farklı mimari ortamlara uyum sağlayabilecek kadar esnek olan karmaşık ortamlar için gibi çok fazla tek olmayan nesnelere yaratmaya yönelmektedir.
- Ürünlerin miktarı ve çeşitliliğinin artmış olması, pazarlamaya verilen tasarım öncelikli önemi arttırmıştır.
- 1976 Studio Alchimia Organizasyonu gibi Asimetrik biçimlere yönelme²⁰²,

Örnekler: Shiro K: Asimetrik Depolama Üniteleri, 1979 yılında P. Noever tasarımı olan küçük masa, 1979 yılında G. Aulenti tasarımı olan masa 2652, Bocca tasarımı Dali’nin “ Mae West’in Dudakları” koltuğu gibi mobilyaları dönemin izlerini taşıyan mobilyalar olmuştur.

Aynı dönemde Türkiye’ye baktığımızda ise şu gelişmeler görölmektedir:

²⁰² Kaynak: ICSID internet sayfası, The New Design source book, The Look of The Century, Industrial Design Reflections Of a Century

Artık dışa kapalı olmayan yapısı gereği genel olarak bu olaylardan ve değişimlerden etkilenmeye başladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra mobilya sektörünün ise halen gelişmemiş durumda olduğu ve özellikle de teknik yönden gereken gelişimleri sağlayamamış olduğu görülmektedir. Buna karşılık Batı dünyası, geliştirdiği malzeme ve teknoloji çeşitliliğinden faydalanarak mobilya alanında yeni olan üretim teknolojileri geliştirmiştir.

Bu aşamaya geçmemiş olan Türkiye'deki mobilya sektörü ise henüz bu yeni teknolojileri hemen bünyesine alamamıştır. Ve bu nedenle de kendi ölçekleri içinde başlıca malzemeler olarak ağırlıklı ahşap, metal ve bunun gibi malzemelerden yararlanarak mobilya üretimine devam etmiştir. (Bakınız Resim Sayfası 43,44)

2.4. 1980-1990 DÖNEMİNDE TÜRKİYE MOBİLYA PAZARININ DIŞA AÇILMASI

1980 ile 1990 yılları arasındaki bu dönemde Türkiye'de uygulanan, dışa karşı korunarak kendi sanayini geliştirme stratejisi iktisat dilinde "ithal ikameci sanayileşme" adı verilmektedir. Aslına bakılırsa bu durum Cumhuriyet Türkiye'sine özgü bir yöntem değildir. Nitekim, Prof. Baskın Oran bu modelle ilgili olarak şöyle demektedir: "... ekonomik rasyonelliğe uygun da olsa ihtiyaçlar ithalatla sağlanmaz; daha pahalı, düşük kalitede, geri teknolojiyle ve bunun gibi. olsa bile ülke içinde üretilir...." ²⁰³.

Bu yıllara kadarki Türkiye sanayine, özellikle de sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında, "Sanayi/Endüstri, Tarım, Hizmetler"²⁰⁴ olarak sınıflandırılabilir 3 ayrı sektör görülür. Bu üç sektördeki durum genel olarak şöyledir: *Sanayi/ endüstri* ve *hizmetler* sektörü *tarımla* kıyaslandığında daha az oranda olduğu görülür. Oysa gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde bu oran hizmet sektöründe daha yüksektir.

²⁰³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1.cilt :1919-1980, İstanbul, 2001, 39.

²⁰⁴ Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Yayınevi, İstanbul, 1999.

Nitekim, uzmanlara göre sanayileşmiş ülke tanımı içerisinde bir ülkede gelişen sektör hizmet sektörü % 60'ı aşmışsa toplum sanayii toplumu olarak kabul edilmektedir.

Bu koşullar altında Türkiye'de 1980 sonrası değişen ekonomi politikaları sonucunda konut sektörünün desteksiz kaldığı, kalkınma planlarından görülmektedir. Buna karşılık, küçük ölçekli üretim yerine büyük ölçekli girişimlerin örgütlenmesine yönelinmiştir. Aslına bakılırsa, konut sektörü ile mobilya sektörü her zaman büyük bir etkileşim içinde bulunmuştur.

Türkiye'de özel sektörün ürettiği konutlar başlangıçta orta gelir grubunu hedef almıştır. Daha sonra üst ve üst-orta gelir grubuna yönelmiştir. Buna bağlı olarak, mobilya sektöründe de talep, bu yönde gelişmiştir.

Diğer yandan 1980'lerin ekonomi politikaları ve yaşanan küreselleşmenin sonucu olarak Türkiye'deki kent mekanında da farklılaşmaların ve kutuplaşmaların arttığı görülmektedir. Nitekim, villa ve apartman sitelerine doğru yaygın bir yöneliş görülmektedir. İşte bu durum, mobilya sektöründeki eğilimin bu konut tipine uygun ürünlere kaymasına sebep olmuştur.

Türkiye'de bir yandan "Özelleştirmenin başladığı ve devletin küçülmesi gerektiğinin savunulduğu bu dönemde, diğer yandan devletin ve bürokrasinin etkinliğinin kırılması gündeme gelmişti"²⁰⁵.

Bu girişimlerin başarılı bir sonuca ulaşmasını sağlamak içinde, 1986 yılında amacı 'Türk sanayicisinin dış dünyayla ilişkilerini geliştirmek ve Türk ekonomisinin dünya ekonomisiyle entegrasyonuna katkıda bulunmak' olarak tanımlanan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu oluşturulmuştur.

1983 yılında başlayan Turgut Özal dönemini önceki dönemlerden ayıran bazı temel özellikler vardır. Prof. Baskın Oran bu konudaki görüşlerini şöyle

özetlemektedir: Birincisi, “Atatürk ve İnönü'den tamamen farklı olarak, doğrudan dış bağlantı, yani ABD'nin ve uluslararası mali çevrelerin desteği çok önemli yer tutuyordu. İkincisi ise, bunun tamamlayıcısı olarak Turgut Özal o zamana kadar görülmedik biçimde doğrudan iş çevrelerinin siyasal yaşamdaki temsilcisi olarak belirliyor, hatta bunu kamuoyu önünde bir övünme unsuru olarak kullanabiliyordu.... Özal iktidarı Türk dış politikasının oluşum sürecinde en radikal değişikliklerin yaşandığı dönem oldu”²⁰⁶.

Sonuç olarak bu döneme damgasını vuran temel kavramlar “Tüketim, iletişim ve küreselleşme, ekonomik ve mekansal büyümeye paralel olarak tanımlanabilir”²⁰⁷. Diğer yandan, 1980’li yıllarda, dünyada sosyal, siyasal, ve diğer değişimler devam etmiştir. Bu değişimlerin 1970’li yıllara oranla daha köklü olduğu, dolayısıyla daha etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle dönemi etkileyen, dünyada gelişen olaylara genel olarak değinmek gerekmektedir.

Bu dönemin en önemli siyasal değişimleri arasında, 1985 yılında SSCB’de M.Gorbaçov’un lider olmasıdır. Bunun uzantısı olarak Prestroyka, Glasnost hareketleri ile başlayan ve daha sonra 1989 yılında Doğu ve Batı Almanya’nın birleşme kararı alınmasıyla birlikte Berlin Duvarı yıkılmasıdır. 3 Aralık 1989 tarihinde George Bush ile Mikhail Gorbachev’in Sovyet Yolcu gemisi Maksim Gorki’de soğuk savaş sona erdirmiş olmaları da bu değişimin en önemli göstergeleri arasındadır. Sonuçta, soğuk savaşın sona ermesi, dünyadaki siyasal yapıyı değiştirmiş ve bir bakıma dünya haritası değişime uğramaya başlamıştır.

Bu değişimden mobilya sektörleri de etkilenmiştir. Öncelikle, Batı’ya açılan demir perde ülkeleri potansiyel birer mobilya pazarı oluşturmuşlardır. Aynı dönemde dışa açılan Türkiye için de, sektörel olarak kendisini yenilemesi gerektiği açık biçimde ortaya çıkmıştır.

²⁰⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, 1.cilt :1919-1980, İstanbul, 2001, 83.

²⁰⁶ Ibid.,81

²⁰⁷ Atilla Yücel, *Dünya Kenti İstanbul*, Habitat 2,189-195.

Bu değişim ortamı içinde dünya üzerindeki diğer etkinliklere baktığımızda şunların öncelik kazandığı görülür:

Fikirselsel değişimler

- Punk Akımı: gençlerin başkaldırısı olarak nitelendirilebilecek bu akım devam etmektedir
- “Global Tasarım”lara yönelim oluşmuştur
- “İhtiyaç için Tasarım” anlayışı önem kazanmıştır
- Andy Warhol, “Pop Art” akımının öncülüğünü yapmıştır. Popüler kültürün en önemli akımlarından biri olan ‘Pop Art’ yaygınlaşmaya başlamıştır.

Tasarımsal değişimler

- 1980 yılında Ettore Sottsass’ın yönlendirmesiyle tasarımda ‘anti tasarım’ anlayışını savunan “Memphis” grubu kurulmuştur
- 1986 yılında alternatif tasarım “Post Modernist” mobilyalara ilgi artmıştır.
- 1989 yılında biyolojik biçimlere yöneliş olan “Bio Design” hareketi başlamıştır.

Dünyada dönemin simgesi olarak satılabilecek mobilya ürünleri;

- 1980 yılında “Wink transformable koltuk”
- 1981 yılında Ettore Sottsass tasarımı olan “Carlton kitaplığı”
- 1982 yılında M. Botta’nın tasarımı olan “Prima koltuk”
- 1982 yılında Paolo D. tasarımı olan “Torso koltuk”
- 1984 yılında P.Starck tasarımı olan “Mister Bliss, Richard 3 koltuk”
- 1986 yılında Ron Arad tasarımı olan “Well Tempered sandalye ”
- 1986 yılında Shiro Kurumata tasarımı mobilyalar
- 1989 yılında A. Dubreuil, T. Dixon tasarımı olan “Neo Barok mobilyalar” örnek olarak verilebilir.²⁰⁸

²⁰⁸ Kaynak: ICSID internet sayfası, The New Design source book, The Look of The Century, Industrial Design Reflections Of a Century

Sonuç olarak; büyük değişimlerin yaşandığı bu dönemde Türkiye de dışa açılım ile yeni kavramlarla tanışmıştır. Bu dışa açılma sürecinde de mobilya sektöründe çok şaşırtıcı etkileri ortaya çıkmıştır. Diğer yandan sosyal hayatta bu döneme kadar yeri olmayan ürünlerin hayata girmesiyle Türk tüketici ürün çeşitliliği ve yeni ürünlerin kalitesi karşısında daha etkin ve özel sonuçlar veren bir değişim yaşamıştır. Çünkü o döneme kadar genellikle içe kapalı yapısı ile mobilya sektörünün olanakları içerisinde ürettiklerini satın almak zorunda kalan tüketici; ülkeye çok çeşitli ithal ürünlerin girmesi ile bol çeşit ve farklı kalitedeki bu ürünlerle tanışıp bakış açısını geliştirmeye, geniş anlamda bilinçlenmeye başlamıştır. Kısacası Türk tüketicisinin mobilya konusundaki arayış ve beklentileri farklılaşmıştır.

İşte bu hızlı ve yeni gelişim, büyük üreticileri harekete geçirmiş ve en yeni kavramları benimseyerek üretimini gözden geçirmeye itmiştir.

2.4.1. KAVRAMLARIN DEğİŞİMİ VE YENİ KAVRAMLARIN GELİŞİMİ

Yukarıda aktarılanlardan, 1980’li yılların bütün dünyada köklü değişimlerin başlangıcı olduğu görülmektedir. Bu değişimler dışa açılan Türkiye’de içe kapalı yapısından çıkararak, her alanda etkilemeye başlamıştı. Aslına bakılırsa bütün dünya Batı’nın yarattığı bu yeni kavramlardan kendine göre ödünç kavramlar almaya başlamıştır. Nitekim, John Naisbitt’in 1982’de yayınlanan “Megatrends adlı eserinde, bütünyle yeni bir sınıflama yapıldığı ve hayatın 10 temel noktasında yeniden şekillenme olduğu öne sürülmekteydi. Bu 10 temel değişim şu başlıklar altında tanımlanmıştır”²⁰⁹.

Naisbitt’in öngördüğü bu 10 değişim, öncelikle batı toplumlarına yakın olan toplumların tüm sosyal yapılarının değişiminin başlangıcı anlamına geliyordu. Gerçekten de üretimden, yönetime her alanda etkin olan bu değişimler, sanayileşmiş ülkelerin zaman içinde gelişen kavramlarının bilgi toplumuna dönüşmesini ifade etmektedir. (Bakınız Tablo 26)

Dışa açılmakta olan Türkiye'nin bu dönemde, tam sanayileşmiş bir toplum niteliğinde sayılamamakta olduğu söylenebilir, ancak yine de bilgi toplumuna dönüşen batı toplumlarından etkilenmiş olduğu kesindir. Bu küreselleşme sürecinde Türkiye'yi etkileyen, dünyada yaşanan bu değişim dinamiklerin; araştırmamızın konusu olan mobilya sanayiini ve tasarım değişimini etkileyen maddeleri şöyle sıralanabilmektedir.

- “*Ekonomik Değişim*”
- *Globalleşme*: Globalleşme ya da küreselleşme olarak adlandırılan bu olgu ülkeler arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin düzeyini ve boyutlarını bütünüyle değiştirmiştir.
- *Bölgeselleşme*: “Dünyada, bir taraftan globalleşmeyle ülkeler arasındaki ekonomik sınırlar ortadan kalkarken öte yanda, bölgesel bütünleşme hareketleriyle kutuplaşma adını vereceğimiz bir başka değişim yaşanmaktadır”²¹⁰. (Örnek, Avrupa Topluluğu oluşumu)

Bu büyük değişimin niçin gerekli olduğunu açıklamak için de aşağıdaki gerçekler sıralanabilir:

1. *Rekabetin artması*: Uluslararası ticarete sınırların giderek ortadan kalkması ve artan rekabet, her türlü girişim ve organizasyonları daha iyi olmaya zorlamaktadır.
2. *Malzeme ve teknolojisindeki gelişmeler*: Malzeme teknolojisindeki yenilikler, hafiflik ve ucuzluğu sağlamak ve dolayısıyla birim başına üretim maliyetini düşürmektedir.
3. *Yeni teknolojik buluşlar*: Araştırma ve Geliştirme merkezlerinin gelişmesiyle yenilik ve yaratıcılığın gittikçe daha büyük bir hız kazandığı görülmektedir.
4. *Uluslararası ticarete standardizasyona gidilmesi*: Bu gelişmelere bağlı olarak, uluslararası mal ihracı ve ithalinde bazı yeni standardizasyonlar

²⁰⁹ Kenan Mortan, *Uygarlığı Yoğuranlar Türkiye İşletmecilik Tarihine Giriş*, Biar Eğitim Yayınları, Ankara, 1991, 4.

²¹⁰ Coşkun Can Aktan, *Toplumsal Dönüşüm ve Türkiye*, Milliyet Yayınları AD, İstanbul, 1999,20.

gerekmektedir. Ayrıca iç pazar açısından da bu belgelere sahip kuruluşlar, diğerlerine göre daha avantajlı durumdadırlar.

5. *Sosyal Kültürel Değişim*: Bütün dünyada, sosyo-kültürel alanda da çok önemli değişimler yaşanmaktadır. Özellikle kentleşme, bireyselleşme gibi yeni gerçekler bu değişimlere örnek olarak verilebilir.
6. *Ülkenin o döneme ait kalkınma modeli*: Bu model, her ülkenin kendi gelişme çabalarını etkileyen başlıca faktör olduğu için özellikle önem kazanmaktadır. Nitekim, “Kalkınma ve sermaye birikimi, modelinin başarı durumu, her ülkenin dış politika gücü dahil her konuda başarısını doğrudan etkileyecektir”²¹¹.

Yukarıda temel ilkeleri belirtilmiş olan bu gibi değişimlerin gerekli olduğunu düşünen, atılım yapma kararı veren üreticiler, sonuçta teknolojik açıdan yenilikler yapmış ve ürünlerini yeni teknoloji koşullarında üretmeye başlamışlardır.

2.4.1.1. TEKNOLOJİK YENİLİK YAPAN MOBİLYA ÜRETİCİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de, imalat sanayiinde teknolojik yenilik girişimleri hakkında 1998 yılı sonlarında DİE tarafından bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada 1995-1997 yılları arasındaki teknolojik yenilik faaliyetlerine ilişkin veriler derlenmiştir. Bu araştırmaya göre “Yenilik yapan firmaların oranı, AR-GE çalışmalarına benzer bir şekilde, sektörel farklılıklar göstermekte olduğu ortaya çıkmıştır. Kereste, kaplama, mobilya ve bunun gibi ağaç ürünleri sanayiinde ürün yeniliği, süreç yeniliğinden önde gelmekte olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bütün bunların yanı sıra Türkiye’de teknolojik yenilik oranının, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük görünmekte olduğu kesindir”²¹².

²¹¹ Ibid., 31.

²¹² Erol Taymaz, *Ulusal Yenilik Sistemi, Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri*, Tübitak/TTGV/DİE, Ankara, 2001, 211.

Yukarıda değerlendirilmiş olan bu araştırmada; AR-GE desteği alan firmaların teknolojik yenilik eğilimine bakıldığında, bu firmaların destek almayan firmalara göre çok farklı bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Firma büyüklüğüne ek olarak, firma yaşının da teknolojik yenilik eğilimi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim, 1980'den önce kurulan işyerlerinde özellikle ürün yeniliği yapanların oranı, 1980'den sonra kurulan işyerlerinden daha yüksektir. Bu durum, bir anlamda “imalat sanayiinde yeni firmaların, mali ve teknolojik kısıtlardan dolayı yeterli büyüklük ve yeteneğe sahip olamadan kurulmasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir”²¹³.

Diğer yandan bu araştırmada teknolojik yenilik girişimleri ile uluslararası rekabet gücü arasında iki yönlü ilişki olduğu da aşağıdaki değerlendirmelerden görülmektedir.

- Teknolojik yenilik yapan firmalar daha iyi ürün üreterek veya ürettiklerini yükselterek rekabet güçlerini arttırabilecektir.
- Rekabet gücünün artması sonucu dünya pazarlarında kendilerine daha kolay yer bulmaları beklenebilir.

Türk sanayiinde, 1980'li yıllardan başlayarak mobilya sanayiindeki çok sayıda üreticilerin dışa açılma yoluyla kendilerini yenileme ihtiyacı, diğer yandan özgün ürün tasarımı kavramının da ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu döneme kadar taklit edilerek üretilen ürünler ile pazarda yer bulmanın mümkün olduğunu düşünen kuruluşlar gerçeklerle yeni yeni karşılaşmışlardı. Bu şekildeki üretimin kanuna aykırı olduğunu farkedenden üreticiler, batı toplumlarında uzun süre önce yasallaşmış “özgün ürün” kavramını benimsemek zorunda kalmıştır.

Tam bu noktada 1980'li yıllara kadar Türkiye için çok önemli olmayan özgün tasarım kavramının; genel anlamda ne ifade ettiğine bakmak doğru olacaktır.

²¹³ Ibid., 213.

2.4.1.2. GLOBAL UYUM: ÖZGÜN TASARIM- “MODİFİKASYON”

KAVRAMI

1980’li yıllar öncesinde Türkiye’de bir ihtiyaç olarak görülmeyen, ancak küresel pazar kavramı ile birlikte ortaya çıkarak üretim yapan sanayiciyi temelden etkileyen bazı yeni kavramların tanımını yapmak gerekmektedir.

‘Özgün tasarım’, ‘modifikasyon’, ‘tasarım’, ‘değişim’ ve bu gibi kavramlar bütün dünyada çok yıllar önce kesinlikle kabul görmüş ve 1980’li yıllarda da Türkiye sanayisini de bu önemli gerçeğe uymak zorunda bırakmıştır. Türkiye’deki mobilya sektörü de bu kavramlardan etkilenmiş, özellikle dünya pazarına katılan üreticiler, bütün üretim düşüncelerini bu kavramların çerçevesinde yeni baştan düzenlemek zorunluluğu duymuştur. Bu gerçekler aşağıdaki başlıklar altında şöyle sıralanabilir:

Özgün Tasarım- Modifikasyon Kavramı: Ürün tasarımı eğilimlerini ele alırken özellikle bu en önemli iki kavramı açıklamakta yarar vardır.

- **Yenilik:** “Bir fikri, satılabilir, yeni ya da geliştirilmiş bir ürün ya da mal ve hizmet üretiminde kullanılan yeni ya da geliştirilmiş bir yöntem haline dönüştürmek demektir. Bu açıdan teknolojik yenilik yapma / yaratma süreci, bir dizi bilimsel, teknolojik/ teknik, mali ve ticari etkinliği içerir”²¹⁴.

Üründe Yenilik: ‘Üründe yenilik’ kavramı, ‘Teknolojik açıdan yeni ürün, önceki ürün kuşağıyla karşılaştırıldığında malzemesi, parçaları ve yerine getirdiği işlevler açısından, öze ilişkin, teknolojik gösteren bir ürünü ifade eder.’ Ancak bu tanıma ‘üründe yenilik’ kavramında vazgeçilmez bir unsur olan endüstriyel ürün tasarımı açısından farklılıkları da eklemek gerekmektedir.

- **Tasarım:** Tasarım kavramı hakkındaki değerlendirmeler ise sözlüklerde aşağıdaki gibi tanımlanmıştır: *is.*

“1. Tasarım yapmak işi veya tasarımı olan, zihinde canlandırılan biçim, tasavvur.

2. Tasar çizim

²¹⁴ Erol Taymaz, *Ulusal Yenilik Sistemi, Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri*, Tübitak/TTGV/DİE, Ankara, 2001, 214.

3. Daha önce algılanmış olan bir nesne veya olayın bilinçle ortaya çıkan kopyası”²¹⁵. “Tasarım sözcüğü sanayide üretilen nesnelerin biçimleriyle ilgili yaratıcı etkinlikleri belirtir”²¹⁶. “Bir şeyin biçimini kafada oluşturma işi ve bu yolla düşünülmüş biçim.”²¹⁷. “Kök anlamı: kurma, düşünme yapma, varsayma, yapılacak bir işi, önceden, düzenleme. Anlam genişlemesiyle plan (fr.dan) karşılığı Tasar’dan tasarı, tasarım, tasarımılamak”²¹⁸. “(tasavvur) tasarımılamak eylemi ya da zihinde tasarımılanan biçim”²¹⁹ olarak ifade edilmektedir.

20. Yüzyıl’da ileri sanayi ülkelerinde, insani çevreye uyumlu bir konum vermeyi amaçlayan bir kavram gelişmiştir; “**tasarım**”. Bu önemli kavram, modaların ötesinde toplumun bir yansıması biçiminde ortaya çıkan niteliğini gündelik nesnelere, grafik, sınai, mimari ve kentsel alanlara yaymıştır. Ancak bu konudaki en profesyonel tanım aşağıdaki ifadelerde kimliğini bulmaktadır: “Tasarım sonuç ürünü; hedef pazarın beklentileriyle uyumlaştıran, bu beklentileri geliştiren, bir yandan da ürünü pazardaki diğer ürünler arasında seçilebilen niteliklerle donatan bir etkinliktir. Bu nedenle tasarım, ürünün pazarda, toplumda ve kültürel ortamlarda benimsenmesini, kabul görmesini sağlayan bir kimliklendirme aracı aynı zamanda önemli rekabet faktörüdür”²²⁰.

• **Değişim:** “Değişmek eylemi. Belli bir süreç içinde yer alan değişikliklerin tümü”²²¹. “Bir durumdan başka bir duruma geçmek”²²². Osmanlıcadaki, ‘Tebeddül’, ‘Tahavvül’, ya da ‘Transformasyon’ kavramların, “Bir süreç içindeki değişikliklerin tümü, başkalaşma”²²³.

Değişik: Çeşitli, farklı, yedek, *Değişiklik* : Değişik olma durumu, bir bütünden bir bölümünün değişmesiyle ortaya çıkan yeni durum, tadil, tadilat, amaca uygun bir biçime getirmek için yapılan değiştirme

²¹⁵ *Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü*: 2000 ed. İ. Parlatır, Türk Dil K. Yayınları, Ankara, 937.

²¹⁶ *AXIS Büyük Ansiklopedi*: 1999 ed. Doğan Kitapçılık, İstanbul, 11.cilt, 250.

²¹⁷ *Türkçe Sözlük*, Ali Püsküllüoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1460.

²¹⁸ *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*: 1991 ed. İsmet Zeki Eyüboğlu, Sosyal Yayınları, İstanbul, 645.

²¹⁹ *Türk Dili Sözlüğü*: 1995 ed.Orhan Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi,İstanbul ,460.

²²⁰ Oğuz Bayrakçı, “Endüstri Ürünlerinde Rekabet Faktörü olarak Tasarım Kalitesi”, *Sanayii ve Sanat 5. Ulusal Sanat Sempozyumu Bildirisi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara, 1.

²²¹ *Türkçe Sözlük*, Ali Püsküllüoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 426.

²²² *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*: 1991 ed. İsmet Zeki Eyüboğlu, Sosyal Yayınları, İstanbul, 174.

²²³ *Türk Dili Sözlüğü*: 1995 ed.Orhan Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi,İstanbul , 159.

- **Modification- Modifikasyon:** “Tadil, değişiklik, biraz değiştirme”²²⁴.

Yukarıda çok genel hatlarıyla tanımlanan bu kavramların Türkiye’de, gelişmiş batı ülkelerinde ele alındığı gibi yer bulmadığı söylemek mümkündür. Bu kavramların ürünlerin üzerindeki yansımaları ise, yeni ürün kavramının dışa açılma ile ülkeye girdiği, ‘tasarım’ gerçeğinin ithal ürünlerde bulunduğu, yerli ürünlerde ise genellikle ‘modifikasyon’ düşüncesinin daha etkin biçimde uygulandığı görülmektedir.

2.4.2. MOBİLYA SEKTÖRÜNÜ ETKİLEYEN GENEL EĞİLİM VE BEKLENTİLERİN YANSIMALARI VE DÜNYA PAZARINDAKİ MOBİLYALARIN TÜRKİYE’DE YER ALMAYA BAŞLAMASI

Mobilya sektörünü etkileyen genel eğilimleri teknolojik, sosyal, siyasal eğilimler olarak kabul ederek üç bölüme ayırırsak, son dönemlerde ürün tasarım eğilimlerini en yakından etkileyen eğilimlerin *teknolojik eğilimler* olduğunu görebiliriz. Yaşam biçimleri ve mobilya sektörünü de etkileyen bu kavramların ne olduğuna kısaca değinmekte yararlı olacaktır.

Eğilim: “(eğilmek’ten eğil-i-m). Yeni. Bir nesneye veya düşünceye yönelmiş fikir veya görüş. Esk. Meyil, temayül Bir olayın normal gelişimini temsil eden ve yükselme veya alçalmaya yönelmiş olan sürekli, ağır ve uzun süreli hareket yön, gidiş ”²²⁵. Eğilim, belirleyicidir.

“*Kitle insan:* 20.Yüzyıl, gruplaşmalar, kalabalıklar çağıdır. İnsanlar, kendisini, kendisi gibi düşünen, davranan toplaşmalar içinde bulunmaktadır. İnsan, toplumda kendi yaratmadığı, başka kuşakların eseri olan sosyal kalıplarda, karakterini ve fonksiyonunu kazanma durumunda olduğu düşünölmektedir”²²⁶.

²²⁴ Red House İngilizce- Türkçe Sözlük, Red House Yayınevi, İstanbul, s. 630

²²⁵ Meydan Larousse Ansiklopedisi, 4. cilt, 98.

Trend: “trend, Yönelmek, meyletmek, temayül etmek; temayül, meyil, eğilim, yön”²²⁷.

Türkiye’de 1979 yılının sonunda yaşNmış olan ekonomik bunalımın, geniş halk kitlelerini ve sermaye sınıflarını derinden etkileyen bir boyut kazandığı görülmektedir. 1980 ile başlayan dönemin pek çok özelliğinin öncelikle ekonomik bakımdan, 1985 yılında son bulduğu söylenebilir. 12 Eylül 1980’de gerçekleşen rejim değişikliği ise, 24 Ocak programının önünde bulunan tüm engelleri kaldırmış, programın uygulanamaması için hiç bir sebep kalmamıştır.

Bu durumla bağlantılı olarak 1980’li yıllarda ülkedeki üretimde ve özellikle de tüketici tercihlerinde dönemlerin sosyal, siyasal olayları akımlar ve teknolojik gelişmeleri çok önemli rol oynamıştır. Bu nedenle tüketiciye sunulan ürünlerin değerlendirilmesi için dönemin sosyal, siyasal, teknolojik olaylarına, dönemin eğilimlerine göz atmak çok büyük önem ve anlam taşımaktadır. Bu faktörlerin tümü ürünün oluşturulması sürecinde bir bütün olarak etkin olmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’deki 1980-1989 dönemi olaylarını genel olarak ele almak gerekmektedir. Öncelikle ülkede büyük bir değişim gerçekleştirilmesi için öncelikle yeni bir kullanıcı tipi yaratmak, daha sonrada 1984-1989 yılları arasında yaşanan ithalatta Serbestleşmenin başlaması gerekmiştir.

Aslına bakılırsa, bunlar köklü etkiler yaratan değişimler olmuştur. Çünkü bunlar ile sadece ülkenin pazar politikasını değiştirmek için değil, aynı zamanda da bir ülkenin toplumunun yapısının değişimi söz konusu olmuştur. Bu değişim, günün şartlarına göre dünya pazarında yer edinerek ülke kaynaklarını geliştirmek ve sanayileşmiş bir ülke olabilmek için gerekli görülen atılımı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak bir çok alışkanlıkları ve köklü gelenekleri

²²⁶ Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, Araştırma , Eğitim, Ekin yayınları, 1982, İstanbul, 4-6

²²⁷ *Red House İngilizce- Türkçe Sözlük*, Red House Yayınevi, İstanbul

olan bir ülke için bu zor bir değişim süreci olmuştur. Sonuçta Türkiye bu dönem sonunda dünya pazarında özellikle tekstil konusunda yerini almaya başlamıştır.

Ancak bununla birlikte 1980’li yıllarda Türkiye’deki dışa açılmanın olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Öncelikle “Sermaye giriş çıkışları, mali piyasalar tam olarak özgürleşmiştir. Diğer yandan imalat sanayisi, hızlı nüfus artışı ve yüksek oranlı enflasyon sürerken, iç talep yetersizliği ile büyüme hızı yavaşlamış ve iç piyasa önemli ölçüde ithal mallarına kaptırılmıştır”²²⁸.

Diğer yandan Türkiye’nin küreselleşebilmek için dış dünyanın standartlarının öğrenilerek, üretimin bu standartlara uydurması gerekirken bu önemli adım tam olarak atılamamıştır. Ancak herşeye karşın, bu dönem Türkiye dünyanın dışa her anlamda en açık ülkelerinden biri durumuna gelmiştir. Bu koşulların bir devamı olarak ithalatın sınırlama getirilmeden gerçekleştirilmesi ile yabancı ürünlerin ülkeye kolayca girebilmeleride sağlamıştır.

Bu gelişmeler karşısında o döneme kadar, kendi üretimlerini bu kriterlere göre değerlendirip tam olarak eleştirmemiş üreticiler ise, tasarım süreçlerinden geçmiş Avrupa mobilyaları karşısında varlık gösterememiştir. İç talep aynı orandayken, yeni gelen ve çok sayıda zengin seçenekleri olan ithal ürünler tüketiciye cazip gelmiştir.

Bunun sonucunda iç üretimin tercih edilmemesi ile bağlantılı olarak, üretim kesiminin, standartları olmayan ve taklit üretim yapan firmaları çöküş noktasına getirmiştir.

Bu gelişmeler, ülkedeki yeni eğilimlerin mobilya sektörüne olumsuz etkisidir. Buna karşılık direnerek ayakta kalabilen firmaların taklit ve standart olmayan üretimlerle ayakta duramayacaklarını anlayarak kendilerini yenilemeleri ve üretime yatırım gerçekleştirmek zorunda kalmaları ise olumlu etkisidir.

İşte bu yenilenme süreci Türkiye’deki mobilya üreticileri için uluslararası rekabet gücü yaratmıştır. İhracata yönelecek ya da ithalatla rekabet edecek imalat kesimleri için ancak teknolojik yenilikler, daha nitelikli girdi kullanımı gibi yollardan rekabet gücü kazanma baskısı böylece Türkiye’deki mobilya sektörü üzerinde de yaşanmaya başlamıştır²²⁹.

Bu dönemdeki, üreticilerin önemli bir özelliği ise; “yüksek riziko”yu göze almış olarak tanımlanabilir. Gerçekten de teknoloji, model, desen, marka kopyası, kural tanımama, yüksek riziko alma özelliklerini oluşturmuştur. Bu açıdan Taywan, Çin gibi taklit ürün üreten ülkelerin yanında yer alma yoluna girmeye başlamıştı. Ancak Türk mobilya sanayisinde bir yandan eğitim düzeyinin yükselmesi, diğer yandan “statü” kazanma arzusunun yerleşmesi ile üreticilerde ‘küreselleşme’ çabaları yaygınlaşmaya başlamıştı. Hatta bir bakıma, bir önceki dönemin üreticilerinin eğitimsiz sayılabilecek kuşağının kurduğu küçük firmaların, eğitimli yeni kuşağın başa geçmesiyle gelişmeye başlayarak, yeni vizyonlar geliştirmiş oldukları söylenebilir.

Kısacası, 1980’li yıllarda Türkiye’de etkinleşmeye başlayan yeni beyinler, yeni fikirler; eski firmaların bile pazar politikasını değiştirmeye başlamıştır. Batı örnekleri ele alınarak geliştirilen pazar politikaları Türkiye’nin genel anlamda değiştirdiği pazar politikasının sonucu olmuştur. Yaşanan bu değişime genel çizgilerle bakılırsa, bu dönemde pazar hedefinin yalnızca ‘iç pazar’ için değil ‘dünya pazarı’ için olarak belirlenmiş olduğu görülebilir.

Bu süreç içinde ülkenin gelişimi ile ürün gelişimi ile arasında bağlantı kurmak istersek Türkiye’nin genel profiline bakmamız gerekmektedir.

Geçmişte, 1930-1939 yıllarının “Korumacı-devletçi” sanayileşme modeli sanayinin temelini oluşturmuştur. Bu döneme değin, kullandığı ürünün kalitesiyle ilgilenmeyen tüketici, ülkeye giren ithal ürünlerle kalite ve standardın ne derece

²²⁸ Gülten Kazgan, *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Yayınevi, İstanbul, 1999,324.

önemli olduğunu anlamaya başlamış, üreticiler kaliteye önem vermeye başlamışlardır.

Artık tüketici için ürünün orjinallığı, rekabet üstünlüğünü sağlanmaya başlamış oluyordu. Ancak bu ürünlerin oluşturulmasındaki tasarım süreçleri batıda ki anlamıyla tam olarak gerçekleşmemiştir.

Diğer yandan, rekabet gücünün, tasarlanan ürünün üretimine ek maliyet getirmemesi önemlidir. İthal ürünlerin yerli ürünlere göre olumlu özellikleri, yerli ürünlerin bu yeni kuşağı için rekabet ortamında kalite yönünden olumlu etki yapmıştır. 1980’li yıllardaki dışa açılma sonucunda, özellikle dış pazardan gelen ürünleri gören üreticiler, Türkiye’de sanayinin yeni boyutlarının ve sorunlarının tartışıldığı toplantılar düzenlemeye başlamışlardır. Örneğin, “1980 yılında, Milli Prodüktivite Merkezi öncülünde, otomotiv yan sanayii ve ülkenin genel olarak yan sanayii sorunlarını ele alan bir seminer düzenlenmiştir”²³⁰.

Bu gibi toplantılar, yeniliklere yönelen Türkiye’de bir örnek olarak gösterilebilir. Bu yöndeki bilincin desteğini alan sanayiciler, öncelikle iç pazarda rekabet edebilecek ürünler üretmek amacıyla birleşmişlerdir. Çünkü dış piyasa üretimi ürünler ile yerli sanayi üretimi ile benzer nitelik taşıyordu. Bu toplantılardaki üreticilerin, Türkiye’de gelişmekte olan ve genellikle değişik ülkelerin lisans ve “know-how” patentleri altında üretim yapan fabrikaların sayısının artışı ile üretimin kısa zaman içinde yerleştirilmesi gerektiği kanısında oldukları görülmektedir.

Büyük bir değişimin ilk işaretlerinin görülmeye başladığı bu dönemde hem üretici hem de tüketici, ithal ürünlerin yerli ürünlerden farklı olarak, tüketicinin kimliğini yansıttığını görmeye başlamıştır. Bir bakıma üretici, ürün tasarımında çeşitlilik gerektiğinin farkına varmıştır. Bütün bunların sonucunda da Türkiye’de

²²⁹ Ibid.,306

²³⁰ MS Önder Küçükerman, *Uzel Traktör ile ilgili basılacak olan kitabı*, 173.

hem üretici, hem de tüketicinin artık kişisel beğenilere ve bireye önem veren üretim kavramına yöneldiği ortaya çıkmaya başlamıştır.

Diğer yandan dünya ölçeğinde, ürünleri etkileyen en önemli değişimlerden biri de 1960 sonrası üretim biçimlerinde olmuş ve üretim bandında büyük üniteler halindeki üretim modeli, 1980’li yıllardan sonra “esnek-lokal-uluslar arası” duruma dönüşmeye başlamıştır. Bu modelin asıl amacı, talebe göre üretim yapılmasıdır.

Türk sanayinin dışa açılma sürecinde mobilya üretiminde, önde gelen üreticiler hızla bu modele geçmeye çalışmıştır. Ancak ilk aşamada Türkiye’de esnek üretime geçilmesinin teori düzeyinde gerçekleşebildiği görülmektedir. 1980’lerde Türkiye’de yaşanmış olan değişimlere bakıldığında; endüstrileşme politikası ve ürün üretimi açısından 1980 yılının tam anlamıyla bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. 24 Ocak 1980’de uygulanmaya konulan ekonomi politikaları dizisi, zaman içerisinde ülkedeki ekonomik yapıda köklü değişimlerin başlangıcı olmuştur.

Bu durumun üretim açısından da etkili olduğu görülmektedir. Ancak “Türkiye’nin bu dönemde ortaya koyduğu ve günümüze kadar süregelen sanayileşme politikası, o tarihe kadar uygulanmış olan tüm sanayileşme politikalarına zıt ve tepkisel bir özellik taşımaktadır. Bu yönelmenin bir sonucu olarak, dünya ekonomisiyle daha fazla bütünleşme amacıyla dış ticaret ve sanayileşme stratejisinin daha dışa dönük bir yapıya dönüşmesi için çok çeşitli adımlar atılmıştır. Diğer yandan ülkedeki ithalat yasakları da büyük ölçüde kalkması da bu gelişimin bir parçası olmuştur”²³¹.

1987 yılında Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik başvurusu ise, üreticiler için yeni pazar stratejilerini oluşturmaya sevk etmiştir. Özelleştirme amacı doğrultusundaki devlet de, sanayi yatırımlarından olabildiğince uzaklaşmıştır. Sonuçta 1980’lerin ikinci yarısında devletin küçülmesine başlanmasıyla, başta imalat

²³¹ Mustafa Sönmez, Oya Baydar ed. “75 Yılım Sanayileşme Politikaları”, *75 Yılda Çarklardan Chip’lere*, Tarih Vakfı Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, 15.

sanayi sektörü olmak üzere ekonomik yaşamdaki rolünün azaltılmasının öncelikli amaç haline getirilmesinin önem kazandığı görülmektedir.

İşte bu noktada Türkiye’de 1960’lı yılların sonundan beri etkin biçimde geliştirilmeye çalışılan *endüstri tasarımı* kavramı da böylece yasal anlamda ve kısmende olsa devreye sokulmuştur.

24 Ocak 1980 tarihinden itibaren radikal değişimlerin görüldüğü bir dönem başlamıştır. “24 Ocak Kararları olarak bilinen bu istikrar programı, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejileri ile korumacılığın terk edilerek, yerine liberal ekonomik tedbirlerin uygulanmasını sağlamıştır. Bu tarihten itibaren programın başarılı uygulamaları ile birlikte sanayileşmeye büyük önem verilmiştir”²³².

2.5. 1990 VE SONRASI DÖNEMDEKİ “KÜRESELLEŞME”

Türkiye’de 1990’lı yıllara kadar sanayi alanında genel olarak üretim yapılmış, ancak tam anlamıyla gerçek bir “üretim- pazarlama” ortamına ulaşamamıştır. Bu bakımdan Türk endüstrisi, korunan, kendi içinde bile rekabet etmesi gerekmeyen, “ne yapsa satan” bir nitelik kazanmıştı. Hatta geçmiş yıllarda ithal ederek üretimde kullandığı teknolojiyi yenileme gereksinimini bile zor duymaktadır²³³.

Buna karşılık 1990’larda sanayi üretiminin büyük ölçüde etkileyen başka dinamikler de ortaya çıkmıştır. Öncelikle üretim ve pazarlama ikilisi, bir bütün olarak büyük önem kazanmıştır. Bu durum Araştırma - Geliştirme ihtiyacını yoğunlaştırmaya başlamıştır. Aslına bakılırsa, yakın tarihlerde, bütün dünyada ileri teknoloji ve entelektüel sermayeye dayalı mesleklerin icra edildiği teknopark adı verilen araştırma ve geliştirme merkezleri de gelişmeye başlanmıştır. İşte bütün bu etkilerin desteği ve gelişmesiyle birlikte yenilik ve yaratıcılığın her geçen gün daha

²³² Taner Berksoy, Kalkınma Stratejileri ve İthal İkamesi“, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1-2 (1985) 89-97.

büyük bir hız kazandığını görüyoruz. Bu gelişme Türkiye'deki organizasyonlarında özellikle Ar Ge alanında politikaların yeniden belirlmesine neden olmuştur"²³⁴.

Diğer yandan tüketicilerin bilinçlenmesi, ihtiyaçlarını daha iyi tatmin edecek mal ve hizmetlere yönelmeleri nedeniyle, üreticiler; tüketicilerin değişen istek ve beklentilerini de dikkate almak zorunda kalmışlardır. Bütün bu etkenlerden kaynaklanan kalite, hızlı servis, ucuzluk, ürünün tasarım değeri, güvenli olması ve diğer faktörlerde önem kazanmıştır.

1996 yılında Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ne girmesi ile birlikte ithal edilen ürünlerin, yeni tasarım düşüncesi açısından etkisini incelediğimizde, öncelikle ürün çeşitliliğinin, tüketici açısından çok önemli olduğu görülmektedir. Bu durum; uluslararası piyasalarla bütünleşme amacının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de bu yeni durum karşısında gelişen toplum anlayışında bireylerin değer kazanmasının sonucunda, tüketiciye sunulan ürünlerin sadece ihtiyaçlarını sağlamak bakımından değil, ihtiyaçlarını karşılarken kendi kimliğine uygun seçenekleri değerlendirebileceği bir ortamı oluşturması gerektiği kavramı gelişmiştir. Gelişmiş sanayi toplumlarındaki pazarlar, geçmişte zaten bu yönde oluşturulmuş olduğu halde kadar 1990'lı yıllara kadar Türkiye'de iç pazarın oluşumunun tümüyle farklı özelliklere göre biçimlenmiş olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesiyle birlikte ürünlerin serbest dolaşım hakkı kazanması karşısında azalan iç talebe karşılık yeni taleplerin oluşmasının büyük bir fırsat yaratacağı düşüncesi gelişmiştir.

Bu arada yerli üretici dış pazara sunmayı düşündüğü ürünlerin taklit veya gümrük birliğindeki pazar koşullarına uygun olmadığını görmüştür. Bunun sonucunda dış pazarda bu koşullar ile hiçbir başarı şansı olmadığını farketmiştir. Gerçekten de Gümrük Birliği, tasarım gerçeği adına üreticiyi uyandırarak sanayinin

²³³ Mehmet Asatekin, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları, 137.

²³⁴ James Martin, "Cybercorp", *The New Business Revolution New York*, Amacom Books, 1996.

gelişmesinde çok olumlu etkilerde bulunmuştur. Buna bağlı olarak üreticiler, ürünlerini Gümrük Birliği standartlarına uygun, kaliteli ve özgün ürünler haline getirmek zorunda kalmıştır.

İşte bu yeni durum, sanayide yapısal ve temelde yaşanan bir değişim anlamına gelmektedir. Aradan geçen süre içinde bu değişim belirli bir ölçüde gerçekleşmiştir. Rekabet anlayışının, ülke içindeki rekabetin ötesinde global rekabet anlamı özelliğini kazanmıştır.

Diğer yandan dünya pazarlarında rekabet her geçen gün daha da sertleşmektedir. Bu nedenle sertleşen rekabet, organizasyonlardaki değişimi gerekli kılan en önemli faktör biçimine dönüşmüştü. Genel olarak toplumun gelişme dinamiği, daha doğrusu eğilimleri aşağıdan yukarıya doğru çalışmakta, alışkanlıklar ise yukarıdan aşağıya değişmektedir. Toplumların tarımdan sanayi toplumuna geçişi 100 yıl almışken, sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçiş sadece 20 yıl gerektirmiştir²³⁵.

Nitekim bu gerçekler içinde süper sanayinin ne olduğu sorusunu yanıtlanırken, süper sanayinin sanayi toplumunun daha gelişmiş tipi olmadığını özellikle vurgulanmaktadır.

Bütün dünyada yaşanan bu büyük sosyal değişimin ortaya çıkardığı yeni tasarım anlayışı, beraberinde “tasarım kalitesi kavramını”da ortaya çıkarmıştır. Bu durum “ürün kimliği, ürün imajı, marka imajı ve ülke imajı gibi, ürünün iletişimsel ve anlamsal niteliklerini netleştirir, kullanıcı beklentilerini genişletir. Bu yönleriyle tasarım kalitesi; hedef kullanıcı ile potansiyel kullanıcının, değer yargıları, özelemleri sosyo kültürel özü, benlikleri ve yaşam biçimleri ile özdeşleşen, bu özdeşleşme içinde kullanıcı kimliğini de geliştiren güvenceye alan bir tasarı çözümüne biçimine

²³⁵ J. Naisbitt, *Megatrends*, 1982. 9-11.

dönüştürmüştür”²³⁶. Yukarıda sıralanan bu kavramların 1990’lı yıllara kadar hem Türk üreticisi, hem de tüketicisi için yabancı kavramlar olduğu söylenebilir.

2.5.1. 1990’LARDA DÜNYA’DA ve TÜRKİYE’DE MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN DURUMU

1990 sonrası yıllarda dünyada yaşanan teknolojik gelişmelerin, siyasal olayların etkisi ile sosyal ve düşünsel anlamda köklü değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin her yönüyle hız kazanması, sanayileşmiş toplumların teknoloji toplumlarına dönüşmesi, bilginin önem kazanması ve bilgi çağının başlaması ile birlikte sosyal yaşam büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu gerçeklerin ışığında bireyselliğin öne çıkmasının öncelikle sosyal mekanlarda kullanılan tüm ürünlerin seçimini farklılaştırdığını söylemek mümkündür.

Dünya ölçeğindeki mobilya sektörünün de bu değişimlerden etkilenecek yeni tasarım ve üretim arayışları içine girdiği kesinlikle söylenebilir. Büyük bir değişimin yaşandığı bu süreçte dünya’da ve Türkiye’deki mobilya sektörünü ele almak önemli olacaktır.

Dünya pazarında en büyük üreticilerin Almanya ve İtalya, ayrıca en büyük ihracatçının İtalya ve en büyük ithalatçının ise ABD olduğu kaynaklardan görülmektedir. Bu kaynaklara göre, “2000 yılında dünyada toplam 190,6 milyar Euro değerinde mobilya üretilmiştir. En büyük üretim ise 81,2 milyar Euro ile Avrupa Birliğine ait olup, onu 49,5 Milyar Euro ile NAFTA²³⁷ ülkeleri izlemektedir”²³⁸.

Diğer yandan ABD, Kanada, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya dünya mobilya üretiminin % 67’sini karşılamakta olduğu İGEME raporlarından izlenmektedir. Diğer sanayileşmiş ülkelerle birlikte bu oran %79’a yükselmektedir.

²³⁶ Oğuz Bayrakçı “Yerel Ürün Kimliği Küresel Dış Pazar”, *Tasarımda Evrenselleşme 1. Ulusal Tasarım Kongresi* İTÜ, İstanbul, 1996.

²³⁷ *NAFTA*: North America Free Trade Agreement - Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

²³⁸ Tamer Kayacaklı, Emil Taluy, *Dünyada ve Türkiye’de Mobilya Sektör*, İstanbul Ticaret Odası, 2003, 12.

Bu koşullar altında gelişmekte olan ÷lkeler ise genellikle pazarın hedefini oluşturmaktadır. Dñnya ölçeğindeki mobilya üretiminde ticaret, teknoloji yönünden önde gelen ÷lkeleri Avrupa Birliği üyesi ÷lkeleri sayılabilir. Nitekim kaynaklara göre bu ÷lkelerde ağaç ürünleri ve mobilya üretimi yapan toplam 355.000 firma bulunmaktadır.

Bu koşullar altında 2001 yılında 82,2 milyar dolarlık üretim gerçekleştirmiş olduğu gör÷lmektedir. İtalya ve Almanya, AB üretiminin % 50'sinden fazla payla, en büyük iki üretici durumundayken Fransa ve İngiltere'yle birlikte söz konusu 4 ÷lke toplam AB üretiminin % 75'ini karşılamaktadır.

Ür÷nsel temelde AB üretimine bakılırsa, % 19'nun mobilya aksam ve parçaları, % 17'sinin döşeme mobilyalar, % 16 mutfak mobilyaları, ardından yatak odası ve oturma odası takımlarının gelmekte olduğu gör÷lür. Bu üretimin sonucunda 2001 yılında % 27,3'lik payı bulunan Almanya'daki üretim değeri 22.450 milyar Euro, ikinci sıradaki İtalya'nın ise % 26'lık payı ile üretim değeri 21.393 milyar Euro olmuştur. En büyük mobilya üreticilerinin ise sırasıyla Alman, İngiliz, Fransız ve İtalyan firmaları olduğu gör÷lmektedir”²³⁹.

2.5.2. 1990'LARDA TÜRKİYE'DE MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN ÜRETİM- TÜKETİM- TEKNOLOJİ -İHRACAT - İTHALAT AÇISINDAN ÖZELLİKLERİ

1997 yılında sektör sorunlarını ele alan İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi) raporuna bakıldığında, o döneme kadar Türkiye mobilya sektöründe ürün tasarımının, endüstriyel ürün tasarımı ölçütlerinde değerlendirilmesinin yok denecek kadar az olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda gerçekleştirilmiş olan tasarımda bilgisayar desteğinin ise sınırlı olduğu gör÷lmektedir. Bu koşullar altında özellikle küçük ve orta ölçekli üreticilerinin kalifiye olmayan işgücü kullandıkları ve herhangi

²³⁹ Ibid.,12.

bir yurtiçi veya uluslararası standarda uymayan ürünleri ürettiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda da, üretilenlerin gerek dayanıklılık, gerekse kalite ve tasarım yönüyle mobilya sektörünü uluslararası alanda temsil etme gücünde olmadığını söylemek mümkündür.

Konuya başka bir açıdan bakılırsa Türkiye'nin genel imalat sanayiinde orman ürünleri sanayiinin bir alt sektörü olan mobilya sanayisinin, % 4 civarında bir paya sahip olduğu mobilya sanayicileri derneği bilgilerinden görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin ormancılık yönünden yeterince gelişmemiş olması ve de mevcut ormanlarının bakımsızlık ve yangınlar nedeniyle iyi korunamaması da, mobilya sektörünü doğrudan etkilemektedir. Bu durum, en azından bazı üretim girdilerini ithalat yoluyla karşılama zorunluluğu doğurarak döviz kaybına neden olmaktadır²⁴⁰.

Bütün bunların yanı sıra mobilya sanayiinin dış pazarlardaki tanıtım konusunda yeterli değildir. Reklam faaliyetleri, fuarlara katılım, katalog gönderme, firmayı tanıtıcı pazarlama tekniklerinin de yeterli oranda olmadığı bilinmektedir. Diğer yandan mobilya sanayiinde nitelikli işgücüne ihtiyaç vardır. Oysa sektörde ihtiyacın üstünde bulunan ve teknolojisi eskimiş makinelerle verimli ve kaliteli üretim yapılamamakta olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca üretimin en önemli desteği olan yan sanayilerin gelişmemiş olması, mobilya sektörünün global sektördeki etkinliği ve işbirliği koşullarını engellemektedir²⁴¹.

Yukarıdaki gerçeklerin ışığında Türkiye'de mobilya sektöründe kısa dönemde yapısal değişimlere gereksinim olduğu görülmektedir. Özellikle tasarım ve üretimdeki rekabet şansını artırmak için eğitim, kalite ve teknolojik gelişmeye önem vererek, AB standartlarına ulaşılması gerekmektedir. Ancak bu dönem için sektörün en büyük eksiklerinden birisinin teknolojik gelişme olduğu kesindir. Üreticilerin seri üretim teknolojisine geçmeleri için günün teknolojisine uygun makinelerini kullanmaları herşeyden önemlidir. Ancak Türk mobilya sektöründeki çok yönlü

²⁴⁰ Tamer Kayacaklı, Emil Taluy, *Dünyada ve Türkiye'de Mobilya Sektör*, İstanbul Ticaret Odası, 2003.

gelişim sağlamak için yapılacak teknik yeniliklerden önce ‘sektörün envanteri çıkarılarak, var olan makinaların rantabl kullanımı için de bir strateji geliştirilmesi gerekmektedir.

Yukarıda yapılan değerlendirmelerin ışığında 1990’larda dünya üzerinde pazar koşullarının değişmiş, çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisini etkileyerek, dünya ölçeğine yayılma olgusuna yol açmış olduğu görülmektedir. Bu durumu *Global Oyuncular Dönemi*’nin başlangıcı olarak yorumlamak mümkündür. Ve bu ortam içinde mobilya üretiminde karşılaşılan global düşünme zorunluluğu ile aşağıdaki evreler ortaya çıkmıştır:

1. Üretimde teknoloji, ihracını global pazarın beklentisine göre biçimlemeye başlamış,
2. Ürün, üretim, pazarlama stratejileriyle uluslararası yatırım bölge ve alanlarını belirlemeye yönelmiş,
3. Ulusal ekonomilerin üretim konusunda yeniden yapılanmasını sağlamış,
4. İhracat ve ithalatta bazı standardizasyonlar gerekliliği yaşanmıştır.

Bu gelişmelerle bağlantılı olarak Uluslararası Standartlar Örgütü’nün (İSO) İSO 9000 kalite güvence sistem standartları giderek yaygınlaşmıştır. Uluslararası ticarete sınırların giderek ortadan kalkması ve artan rekabet, organizasyonları daha iyi olmaya zorlamaktadır. Günümüzde rekabet artık yurt içindeki rekabetin ötesinde global rekabet özelliğini kazanmıştır. Bu yüzden dünya pazarlarında rekabet her geçen gün daha da sertleşmektedir”²⁴².

Nitekim, Türkiye’deki İSO kalite güvence standardına sahip olmayan şirketlerin dış ticaretteki pazarlık güçleri zayıflamıştır. Avrupa Birliği’ne üye ülkelere, belirli koşullara uygun olmayan ürünlerin girmesi mümkün olmaması,

²⁴¹ Gülsevin Onur, *Japonya Ahşap Mobilya Piyasası*, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi), 1997, 7.

²⁴² Coşkun Can Aktan, *Toplumsal Dönüşüm ve Türkiye*, Milliyet Yayınları, 1999, 30.

şartlara uygunluğu ifade etmek üzere “CE”²⁴³ işaretinin bulunması, ihracat yapmak isteyen üreticiye zorunlu hale gelmiştir.

Yukarıda çok genel şartlarıyla değerlendirilmiş olan Türk mobilya endüstrisi, üretim düzeni bakımından genellikle fabrikasyon ve atölye tipi olmak üzere ikiye ayrılabilir. Ancak atölye tipi torna tezgahlarının kullanıldığı marangozhane gibi küçük ölçekli ve genelde geleneksel yöntemlerle çalışan atölye niteliğindeki küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahiptir. Her ne kadar 1960’lı yıllardan sonraki süreçte küçük ölçekli işletmelerin yanı sıra orta ve büyük ölçekli ve kısmen gelişmiş üretim tekniklerini kullanan işletmelerin sayısı artmakta ise de genel görünüşte küçük işletmeler çoğunluktadır. Ancak buna karşılık küçük ölçekli işletmelerin üretimdeki payının çok önemli düzeyde olduğu söylenebilir.

Diğer yandan, Türkiye’de 1.1.1989 tarihinden itibaren yürürlüğe giren ‘Armonize Sistem Nomanklatörü’ne göre ise mobilyalar aşağıdaki şekilde iki büyük grup olarak sınıflandırılmaktadır.

- 9401: Oturmaya mahsus mobilyalar (yatak haline getirilebilir türden olsun veya olmasın)
- 9403: Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları

Bu koşullar altında yapılan üretimin çoğunun küçük ve orta ölçekli (KOBİ) üreticilerden oluştuğu için, sektörde KOBİ envanterlerinin tutulmasında yaşanan büyük zorluklar yüzünden üretim rakamları hakkında sağlıklı bilgi edinilmesi zor olmaktadır. Üretim ağırlıklı yapılan değerlendirmeler büyük ölçekli ve yani ihracat yapabilen, üreticilerin arttığı yönünde görülmektedir

Tüketim: bakımından ise, mobilya sektörünün diğer sektörlerden fazla etkilenmediğini söylemek mümkündür. İstanbul Ticaret Odası’nın mobilya sektörüyle ilgili yayınında mobilya sektöründe, tüketimi birinci dereceden etkileyen unsurun nüfus olduğu ifade edilmektedir.

²⁴³ CE: Conformance Européenne : “Avrupa'ya uygunluk”

Türkiye’de mobilya tüketimini etkileyen temel etkenler ise şunlardan oluşmaktadır: Nüfus hareketleri, demografik yapı, o yörenin mobilya sektörü, fiyat yapısı, yurtiçi ve yurtdışı eğilimlere bağlı olarak oluşan akımlar, gelir düzeylerindeki değişimler, tanıtım ve pazarlama.

Türkiye’deki mobilya sektörünün belirli bölgelerde yoğunlaşmadığı ve genellikle dağınık bir biçimde sürdürülmekte olduğu görülmektedir. Ancak diğer sektörlerle benzer olarak yöresel ve coğrafi nedenlerden ötürü belirli şehir ve ilçelerde yoğunlaşma görülmektedir. Ormancılık ve mobilya sektörünün paralel biçimde geliştiği ender yöreler arasında Bolu ve Bursa örnek olarak gösterilebilir.

Buna karşılık bölgesel avantajlardan başka, sektörün satınalma gücü yüksek ve tüketici malı üreten İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde de yoğunlaştığı görülmektedir. Ama genel olarak Türkiye’de mobilya sektörünün yöresel dağılım olarak ülke içersinde özellikle pazarın yoğunlaştığı belirli bölgeler civarında toplanmakta olduğu açıktır. Bu bölgeler ağırlıklı olarak: Ankara- Siterler, İstanbul, İzmir, Bursa- İnegöl, Bolu- Düzce, Eskişehir, Kayseri, Sakarya, Zonguldak, Trabzon, Balıkesir, Antalya, Burdur ve Adana şeklinde sıralanabilir.

Nitekim, 1997 yılındaki İGEME raporuna göre önemli mobilya üretim bölgeleri ile, üretimdeki payları aşağıdaki grafikte görülmektedir. (*Bakınız Tablo 27*)

Türkiye’deki mobilya üretiminde en önemli üretim bölgelerinden bir kaçının özelliklerini incelersek aşağıdaki bulgulara ulaşabiliriz:

1. Ankara: Mobilya üretiminde ilk sırada yer almaktadır. Siterler semtinde küçük ve orta ölçekli mobilya üretimi yapan üreticiler bulunmaktadır. Bu üreticiler, emek yoğun çalışan işletmeler olup, büyük ölçekli üretim yapan firmanın ise az sayıda bulunduğu görülmektedir.

2. İstanbul: İstanbul’daki mobilya üreticileri, Ankara gibi belli bir bölgede toplanmamışlardır ve tam tersine şehrin çeşitli kesimlerine yayılmış durumdadır.

3. *Bursa- İnegöl*: Büyük ormanlık alanlara sahip olan ve bununla bağlantılı olarak ağaç sanayinin hızlı bir gelişim gösterdiği İnegöl bölgesi çok küçük ölçekli mobilya üreticilerine sahip bulunmakla birlikte, gelişme dinamiği çok yüksektir.

4. *Kayseri*: Kayseri'deki mobilya sanayinin, kanepeler, açılır- kapanır koltuklar üretimi alanında büyük potansiyeli olan bir bölge olarak görülmektedir.

Diğer yandan Türkiye'deki mobilya sektöründe genellikle geleneksel aile şirketleri ve atölye tipi üretimi yaygındır. Buna karşılık bu sektördeki, kapasite kullanım oranının ise çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise satışların düşük oluşu ve personel yetersizliği olarak sayılabilir. Diğer yandan standartlara uygun üretimin olmayışı, yeni tasarımlar yapılmaması, yüksek fiyatlar ve kalite sorunları, satışların düşük olmasına ve dolayısıyla talep yetersizliğine yol açmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü değerlerine göre, 1999 yılında Türkiye'nin mobilya üretiminin değeri, 34,029 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (1994 yılı fiyatları ile). Mobilya sanayinin toplam imalat sanayi üretimi içindeki payı % 1'dir.

Türkiye'de Mobilya Teknolojileri Düzeyi: Türkiye'deki mobilya sektöründeki işletmelerde teknoloji düzeyi çok farklıdır. Bir yanda AB ülkelerindeki üreticilerle aynı sistemi kullanan az sayıda üretici bulunmaktadır. Diğer yanda küçük ölçekli üreticiler ile ilgili sağlıklı bir envanter bulunmadığı gibi işletme, alt sektör ve sektör düzeyinde bir strateji de belirlenmediği görülmektedir. Türkiye'deki mobilya sektörü teknolojiadaki gelişmeleri genellikle İstanbul, Köln, Hamburg, Milano'da ve diğer düzenlenen fuarlardan izlemektedir.

Bu sanayi kuruluşlarında CAD/ CAM sistemleri, CNC- Bilgisayar Nümerik Kontrollü Tezgahlar kullanan az sayıda işletme yanında, çok eski teknoloji ile üretim yapan üreticiler de yoğundur. Sektörde gümrük birliği sonrası, işletme sayısı açısından azalmaya paralel olarak, çalışan sayısında azalma, kalifiye personel ihtiyacında artma ve CAD/CAM sistemlerine geçişte hızlanma olacağı konusunda bir

beklenti olduğu sektörel raporlardan görülmektedir. Nitekim aşağıdaki tablolarda bu yükseliş durumu izlenmektedir. (Bakınız Tablo 28-29)

2.5.3. 2000'LERDE TÜRKİYE'DE MOBİLYA SEKTÖRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Türk mobilya sanayiinin 2000'li yıllardaki durumuna baktığımızda, Ağaç İşleri Federasyonu'na kayıtlı olarak, mobilya işi ile uğraşan 55.000 küçük ve orta ölçekli işletme olduğu görülmektedir. Sanayi Ticaret Odaları'na kayıtlı üyelerin de bu grup içinde değerlendirilmesiyle bu sayı 60- 65 bini bulmaktadır. Ancak İstanbul Ticaret Odası verilerine göre ise bu sayının 70.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Fabrikasyon mobilya üretimi yapan firma sayısı ise 2001 yılı itibariyle 4 -5 civarındadır. Aynı dönemde, sektörde önemli bir yer tutmamakla beraber Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısının 7 olduğu görülmektedir.

Bu yapı içindeki küçük boy işletmelerin, üretimin büyük bir kısmını karşılamadıkları halde tamamen iç pazara, hatta yerel pazara yönelik üretim yaptığı görülmektedir. Bu küçük üreticilerin bakım onarım gibi ikincil işlemler üstlendiklerini de söylemek mümkündür. Ayrıca sektörün büyük ölçüde iç piyasaya dönük yapılmış olması, iç talep yetersizlikleri karşısında kapasite kullanımını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle dış pazarlara açılabilmesini sağlayacak dönüşümleri gerçekleştirmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmaların sağladığı bilgilere göre KOBİ niteliğindeki firmaların büyük kısmı (yaklaşık 3/4) aynı teknoloji düzeyindedir. Bununla birlikte çok azı (yaklaşık % 4) TSE kalite belgesine sahiptir. Firmaların yaklaşık yarısı ham madde sağlamada karşılaştıkları güçlüğü 'sermaye yetersizliği'

olarak göstermekte olup bir kısmı da yeterli kalitede hammadde bulunmadığı kanısındadır²⁴⁴.

Diğer yandan, tasarım bakımından yaşanan değişimler de değişik etkiler oluşturmaktadır. Nitekim ev ve ofislerde hareket alanını kısıtlayacak eşyaların kaldırılması, eski günlerin büyük kütüphane ve büfelerinin artık kullanılmaması da bu etkenler arasındadır. Bunlar nedeniyle küresel dış pazara yönelen Türk endüstrisi açısından tasarım olgusu önem kazanmaktadır. Nitekim artık tasarım kalitesi, ürün kimliği gibi kavramlar kiritik ve anahtar kavramlar biçimine dönüşmektedir²⁴⁵.

2002 eğilimlerine bakıldığında, masa ve sandalyede minimal çizgilerin soft renklerle uyumunun yanında, canlı renklerin özellikle ahşap ve metal malzemelerle kombinelere eğilim olduğu gözlenmektedir.

2.5.4. 2004 YILINDA MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Mobilyanın tanımını günümüz değerlerine göre ele aldığımızda aşağıdaki temel kavramlar çerçevesinde sıralanabileceği görülmektedir: “Mekana bağımlı olarak mobilyaları iç (okul, hastane, konut, büro gibi) ve dış (bahçe, park gibi) mekan mobilyaları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ayrıca yer değiştirme durumuna bağlı olarak sabit (kapı, pencere, gömme dolap, mutfak dolapları ve bunun gibi) ve hareketli (yemek, yatak odaları, oturma grupları ve bunun gibi) mobilyalar olarak sınıflandırma yapmak mümkündür”²⁴⁶. Türkiye’de mobilya üretimine bakıldığında, “içi dolu ve kaplamalı ahşaptan oluşmuş mobilya üretimi, genelin %75’lik kısmını oluşturduğu görülmektedir”²⁴⁷.

²⁴⁴ Tamer Kayacaklı, Emil Taluy, *Dünyada ve Türkiye’de Mobilya Sektör*, İstanbul Ticaret Odası, 2003, 96.

²⁴⁵ Oğuz Bayrakçı “Yerel Ürün Kimliği Küresel Dış Pazar”, *Tasarımda Evrenselleşme 1. Ulusal Tasarım Kongresi* İTÜ, İstanbul, 1996.

²⁴⁶ *1. Ulusal Mobilya Kongresi Bildiri Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi MTYO Ağaçışleri Endüstri Mühendisliği Bölümü, Ankara, 1997, Önsöz.

²⁴⁷ MOSDER 2004 Türkiye’de Mobilya Sanayisi Raporu

İstanbul Ticaret Odası'nın yayımladığı 'Dünyada ve Türkiye'de Mobilya Sektörü' kitabında mobilya tanımları şu şekilde yapılmaktadırlar:

“Mobilya, günlük hayatın istisnasız her alanında kullanılan, oturma, yatma, yemek yeme, seyahat etme, dinlenme, çalışma ve her türlü eşyanın yerleştirilmesi ve koruması gibi bir çok alanda kullanılan sabit ve taşınabilir eşyalara verilen ortak addır”²⁴⁸. Aynı kaynakta mobilya sınıflandırılması ise aşağıdaki gibidir;

(Bakınız Tablo 30)

- ‘Mobilya üniteleri yan yana, üst üste uyumlu ve bağımlı olarak geçişi sağlayarak biçimleniyorsa *modüler* mobilya,
- Biçimlendiği coğrafi bölge *tarzına* göre; İngiliz, İtalyan, İskandinav mobilyası,
- Laminasyon tekniğine göre yapılmışsa *lamine* mobilya,
- Bir çok amaca hizmet verecek şekilde yapılmışsa *fonksiyonel* mobilya,
- Mekanlara göre biçimlendirilmişse mutfak, salon, yatak odası mobilyaları ve bunun gibi.
- Endüstri dönemi öncesi ve sonrası *stile* göre üretilmişse klasik ya da modern mobilya,
- Montaj durumuna göre *demonte veya monteli* mobilya,
- Kullanım durumuna göre *sabit mobilya veya hareketli* mobilya şeklinde yapılmaktadır. Hiç kuşkusuz bu çok genel tanım, çağın tasarım ilke ve hedeflerinden çok, Türkiye'deki üretim gerçeğinin ihtiyaçlarına göre yapılmıştır.

Mobilya Sanayicileri Derneği MOSDER raporlarında ise Türkiye'deki Mobilya sektörünün durumu şöyle ifade edilmektedir. “Modernizasyon sürecinde, Türk mobilya sektörü batılı rakipleri ile olan teknoloji açığını kapatmaya çalışmaktadırlar. Makine ithalatı genellikle Almanya ve İtalya dan

²⁴⁸ Tamer Kayacaklı, Emil Taluy, *Dünyada ve Türkiye'de Mobilya Sektör*, İstanbul Ticaret Odası, 2003, 7.

gerçekleşmektedir. Büyük ölçekli üreticiler Avrupa üretim standartlarına adapte olmaktadır. ISO 9001 gibi kalite sertifikaları, orta ölçekli firmalar tarafından kolayca alınabilmektedir".²⁴⁹ Türkiye mobilya sanayisi ile ilgili MOSDER raporuna göre; Türk firmaları mevcut kapasitelerinin sadece %40'nı kullanmaktadırlar. Ancak küçük atölyeleri bu değerlendirme içerisine alınırca, göstergelerin değişeceği belirtilmektedir.

Sektörde kullanılan makineler konusunda, Türkiye tam bir ithalatçı konumunda olduğu, Alman ve İtalyan teknolojisi kullandığı Sanayi, Ticaret Odaları, Mobilya Dernekleri kaynaklarından anlaşılmaktadır. Makine ihracatı ise nitel olarak ikinci derecede ve doğu Avrupa ülkelerine yönelmiş olduğu aynı kaynaklardan görülmektedir.

2.5.5. TÜRKİYE'DE MOBİLYA DIŞ TİCARETİ

1. İhracat; Türkiye'de mobilya sektörünün de dünyaya açılması 1980'li yılların başına rastlamaktadır. 1980 sonrası serbest pazar ekonomisine geçişle, yaşanan dış açılım, beraberinde ihracatta da büyük bir atılım yapılmasını sağlamıştır. O yıllara kadar iç pazara yönelik olarak yapılanmış olan sektör dış pazara açılmamıştır.

Türkiye'deki mobilya sektörünün gelişmesi, ihracatın gelişmesi ile doğru orantılı biçimde olmuştur. Nitekim DPT "mobilya" özel ihtisas raporları raporlarına göre; Türkiye'nin mobilya ihracatı 1981 yılında 11 milyon dolar iken 1995 yılında 68 milyon dolara yükselmiştir. 2000 yılında ise 163,2 milyon dolara yaklaştığı görülmektedir. 1980-1990 arasında Türk firmaları için hedef pazarlar genel olarak Orta Doğu ülkeleri olmuştur. Aslında Türk üreticilerini bu ülkelerle coğrafi ve kültürel yakınlıklar, bu pazarlarda tüketiciye kolay ulaşmalarını sağlamıştır. 1990 sonrası hedef pazarların ise, Avrupa Birliği ülkeleri ve Rusya Federasyonuna yöneldiği görülmüştür. 2000 sonrası ise, Rusya Federasyonu ve Türki

²⁴⁹ MOSDER 2004 Türkiye'de Mobilya Sanayisi Raporu

Cumhuriyetlerine gerçekleştirilen mobilya ihracatında bu ülkelerde alınan müteahhitlik işlerine paralel olarak bir artış yaşandığı görülmektedir.

Mobilya meslek odalarının yayınları incelendiğinde; 1995 yılında mobilya ihracatı yapılan ülkelerin; % 24 Rusya, % 13 Almanya, diğer Türkmenistan, Hollanda, Azerbaycan, Avusturya, Suudi Arabistan olarak sıralandığı görülmektedir. Türkiye'nin mobilya ihracatında, 1997-2000 yılları arasında en büyük payın Almanya'ya ait olduğu görülmektedir. İsrail, Fransa, Avusturya, Hollanda, Kuzey Kıbrıs, İngiltere, Suudi Arabistan, Azerbaycan ve A.B.D. ülkelere de küçük ölçüde ürün satışı gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. (Bakınız Tablo 31)

Mobilya ihracatının düşük olmasının nedenleri ise genel olarak şu başlıklar altında değerlendirilebilir;

1. Kullanılan teknolojinin Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında geri kalmış olması. İç piyasaya dönük yapılanma nedeniyle modern üretim tezgahlarının kullanılmayışı, az sayıda mobilya üreticisi dışında fabrikasyon üretime geçilmemiş olması. Sadece büyük üreticilerin bu konuya yatırım yapmaları ve son teknolojiden yararlanmaları
 2. Batıyla karşılaştırıldığında, sektörde standartlara uygun üretim tam anlamıyla yapılmaması. Örneğin; imalatta kullanılan yonga levhaların dünyada kabul gören *E1* normunda olmayışı ve benzeri sorunlar. Ayrıca "Türkiye'de *E1* tipi sunta kullanımının yok denecek kadar düşük olması ve bu tip sunta üretiminin özel siparişe yaptırılabilmesi ve bunun için de siparişin belli bir düzeyde olmasının gerekliliği. AB ülkelere yapılan ihracatta ise bu tür suntanın tercih edilmesi ihracatta karşılaşılan önemli bir engeldir"²⁵⁰.
 3. Finansman sorunları,
 4. Dış pazarlar konusundaki bilgi eksikliği ve talep yetersizliği;
 5. Sektörde *ürün tasarımına* gerekli önem verilmemesi
 6. Ürün, teknoloji konusunda araştırma-geliştirme alanına yeterli bütçe ayrılmaması.
- (Bakınız Tablo 32)

²⁵⁰ Gülsevin Onur, *Japonya Ahşap Mobilya Piyasası*, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi), 1997, 5.

2. İthalat, 1986 yılında, mobilya ithalatının serbestleştirilmesi, 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği'ne girilmesi ile mobilya ithalatında artış görülmektedir. Mobilya ithalatında, 1995'te 1994'de oranla % 50'nin üstünde bir artış olduğu, mobilya sanayisi istatistiklerinden anlaşılmaktadır. Bu hızlı yükseliş devam ederek 2000 yılında çok büyük bir boyuta ulaşmıştır.

Türkiye'nin mobilya ithalatı yaptığı ülkelerin başında % 33 ile İtalya geldiği görülmektedir. 1998 yılında İtalya'dan yapılan ithalat, 2002 yılına kadar bir ülkeden yapılan en büyük mobilya ithalatı rakamı olmuştur. 2000 yılı itibariyle mobilya ithalatı yapılan diğer ülkeler arasında ise Almanya (% 20), Fransa (% 12.7), ABD (% 8), İngiltere (% 3), İspanya (% 2, 7) yer almaktadır²⁵¹. (Bakınız Tablo 33)

Ahşap Mobilya İthalatı, Türkiye'nin 1996-2000 yılları arasında , 33 ülkeden ahşap mobilya ürünleri ithal etmiş olduğu gözlenmektedir. Mobilya ve orman ürünleri meslek komitesi bültenindeki SWOT analizinde, mobilya sektörü ve Türkiye mobilya sektörü ile ilgili olumlu ve olumsuz nitelikleri şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

“Olumsuz tehditler;

1. Ham madde açısından, dışa bağımlılık ve ağaç üretim sanayisinin gelişmemiş olması,
2. Yeni teknolojilerin kullanılmayışı, mevcut kullanılan makine ve tezgahların eski teknoloji ile çalışılması.
3. Düzenli bir organizasyon yapısının olmayışı.
4. Sektöre yatırım yapılmayışı. (Nitekim, sektördeki büyük firmaların payı %10 dolaylarındadır.)
5. Ahşap ürün bakımından pazarın gittikçe küçülmesi

Olumlu fırsatlar;

1. Geleneksel ahşap ürünlerin işlenmesi bakımından temel bir kültüre sahip olunması ve geleneksel el sanatkarlarının bulunması,

²⁵¹ Zeki Balcıoğlu,. *Mobilya Ve Orman Ürünleri Meslek Komitesi Bülteni, 2000, 2.*

2. Dünya piyasalarını yakından tanımak. Yurt dışında Türk yatırımcıların ve tesislerinin sayısının artması,
3. Mobilya üretimine uygun mevcut entegre ve modern tesislerin bulunması”²⁵².

Yukarıda sıralanmış bulunan kaynak ve değerlendirmelere bağlı olarak, son 15-20 yıllık süreçte Türkiye’de küçük ölçekli işletmelerin yanı sıra orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısı artmaya başladığı görülmektedir. Bunların yanı sıra, sektörde önemli bir yer tutmamakla beraber 2001 yılı itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısı 7’dir. Bu ortam içinde Türkiye’nin mobilya üretiminin değeri, 1999 yılında (1994 yılı fiyatları ile) 34,029 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak ise Türkiye’deki mobilya sanayinin toplam imalat sanayi üretimi içindeki payı ise % 1’dir²⁵³. (Bakınız Tablo 34)

2.6. TÜRKİYE’DE MOBİLYA ÜRETİCİSİ FİRMALAR ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Günümüz üretimini gerçekleştiren Türkiye mobilya endüstrisi, 19. yüzyıla dayanmaktadır. İlk Türk firmasının 19. yüzyıla dayandığı mobilya ile ilgili kaynaklardan öğrenilmektedir. İlk batı mobilyası üretimi geleneksel ahşap çalışmasına dayanmaktadır. Endüstriyel üretim geçiş 70’li yıllara rastlamaktadır. Bu dönemlerde mobilya sektöründe ilk atılımlar gerçekleşmiştir. 1990 sonrasında ise teknoloji konusunda yeni gelişmeler, atılımlar oluşmuştur. 2004 yılına gelindiğinde sektördeki üretim yapısının iki yapıda gelişmiş olduğu görülmektedir: Çok sayıda zanaatçı atölyesi yanında, modern orta ölçekli üreticilerin sayısının artmakta olduğu görülmektedir. “Mobilya endüstrisi 65.000 firmadan meydana gelmektedir ve çoğu küçük işletmelerden oluşmaktadır”.²⁵⁴

Türkiye’de Mobilya üretimi birkaç endüstriyel bölgede gerçekleşmektedir. Önemli bölgeler, Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Eskişehir, ve Kayseri’dir. En büyük bölge Ankara “Siteler” olarak adlandırılan bölgedir. Bu bölgede 10.000

²⁵² Ibid., 2

²⁵³ Murat Oray, “Mobilya Sektörü Büyüyor”, *Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2001.

üretici bulunduğu Sanayi Odası verileri, Esnaf ve Sanatkarlar Odası kayıtlarından görülmektedir. Sadece 10 üreticinin toptan ve seri üretim kapasitesine sahip olması ise, Türkiye’de küçük işletmelerin mobilya sektöründe ne kadar büyük yere sahip olduğunun önemli bir göstergesidir.

Mobilya Sektörü 1997-2001 raporuna göre; Orta ölçekli firmalar ürünlerini ihraç etmek amacındadırlar. Ticaret odalarına göre, işçi sayısı 200’den fazla olan firma sayısı 20’dir. 118’den fazla olan firma sayısı ise 50’yi bulmuştur. Sektörün işgücü, 100.00 olarak tahmin edilmektedir. Yaklaşık 20 sektör firması yabancı yatırımlar ile yönetilmektedir.

Türkiye’de mobilya kavramının gelişmelerini tarihsel süreçte inceleyen bu çalışmada mobilya üretiminin, eğilimlerinin ve ürün tasarımının hangi etkenlere bağlı olarak değiştiğini incelerken Türk mobilya sektöründe kilit rolü oynayan günümüz büyük mobilya firmalarının geçmişi ve günümüz koşullarının karşılaştırılmasını yapmak önem taşımaktadır.

Bu amaçla da öncelikle mobilyayı kişisel, profesyonel, sağlık , kamusal ve bunun gibi mekan mobilyası olarak kullanım alanına ve yerine göre sınıflandırarak işe başlanacaktır. Böylelikle de bu konuda önemli rolü olduğu düşünülen firmaların geçmiş ve bugününü karşılaştırması yapılacaktır.

Bu karşılaştırmada üreticinin üretiminde yaptığı değişimler, bunların nedenleri ve dönemin koşulları ele alınacaktır. Çalışmanın bu bölümü, firmalardan edinilen somut bilgilerin derlenmesi örnek ve değerlendirilmesi niteliğindedir.

2.6.1. KİŞİSEL MEKAN İÇİN MOBİLYA TASARIMLARI

Geniş kapsamda mobilya tanımına bakıldığında, bazı noktalarda özel belirlemeler yapmak gerekmektedir. İnsan hayatında temel bir işleve karşılık veren

²⁵⁴ MOSDER 2004 Türkiye’de Mobilya Sanayisi Raporu

mobilya, öncelikli olarak insan ergonomisine uymak zorundadır. Oturmak için koltuklar ve sandalyeler, uyumak için yatak ve diğer mobilyalar insan ilişkileri gözetilerek tasarlanmak zorundadır. Bununla birlikte, bu mobilyalar tasarlanırken sosyo-kültürel yapı ve demografik çevre de önemli bir rol üstlenmektedir.

Türkiye’de ise Batı sisteminin, klasik ve çağdaş mobilyaları ile geleneksel Türk evi mobilyası olmak üzere hemen her çeşit örnek bulunmakta ve yaygın biçimde kullanılmaktadır. Genel bir değerlendirme olarak toplumun orta ve üst kesimini temsil eden grupların, dönemin batı’da gelişen mobilya eğilimlerini ve tasarımlarını takip ettiği görülmektedir. Diğer yandan dönemin tasarım eğilimlerinin özelliklerini taşıyan mobilyaların taleplerinin kısa dönemli olduklarını söylemek mümkündür. Günlük kullanıma yönelik ithal mobilyalarda ise, talebin öncelikli olarak İtalyan ve İskandinav mobilyaların yoğunlaştığı görülmektedir. Genç tüketicinin ise, genellikle, kullanımı rahat olan modern görünüşlü ve ucuz mobilyaları tercih ettiği görülürken, orta yaş grubunun ise buna karşılık sade olmayan mobilya tasarımlarını tercih etmesi talebin yönünü değiştirmektedir.

Kişisel mekan olarak isimlendirebileceğimiz ve genellikle ev mekanlarında kullanılan işlevsel mobilyalar ise Türkiye’de genel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılarak kullanılmaktadır: *(Bakınız Tablo 35)*

Türkiye’de tüketicinin, kişisel mekan mobilyası sahibi olma ihtiyacının aşağıda belirtilen 4 nedenle ortaya çıkmakta olduğunu belirtebiliriz:

1. Evlilik nedeniyle yeni ev kurulması. *(Bu yolla, genellikle tüm kişisel mekan mobilyaları gardrop ve kabin türü dolap, büfe, yemek odası edinilmektedir.)*
2. Aileye yeni bir fert katılımı ile *(Çocuk odası mobilyası, mobilya setleri ve bu gibi mobilyalar edinilmektedir.)*
3. Aile içinde çocuğun konum değiştirmesi, okula başlaması *(Çalışma mobilyaları- genç odası mobilyaları edinilmektedir)*
4. Ev değişimi nedeniyle, mobilyaların yenilenmesi *(Bu durumda genellikle ya yemek odası, oturma grupları, kanepeler edinilmektedir. Genel olarak da, bütün bu set yerine parça halinde mobilyaların tercih edildiği görülmektedir.)*

Türkiye’de toplumun ortalama gelirinin düşük olması nedeniyle mobilyaya olan en büyük talebin evlilikle birlikte ortaya çıktığını görüyoruz. Bunu yeni bir eve taşınmanın getirdiği mobilya talebinin izlediği görülmektedir.

Gelir seviyesi yüksek olan batı toplumlarında mobilya alım gücünün de fazla olması nedeniyle tüketicilerin kolayca mobilya değişimi yapmaları mümkün olmaktadır. Oysa Türkiye’de durum daha farklıdır. Tüketici uzun süreli kullanım kriterlerini değerlendirerek, kişisel mekanlar için seçimini bu yönde yapmaktadır. Bu gerçek, ‘evladiyelik’ olarak isimlendirilen bir sosyokültürel deyim bile ortaya çıkarmıştır.

Diğer yandan Türkiye’de yaşanan sosyal değişimlerle birlikte mobilyaların, yaşam mekanı içinde konumları da değişmiştir. Örneğin birbirine bakan oturma grupları ve koltukların yerini, köşeli olarak yerleştirilebilen ve ayrı ayrı kullanılabilen sofa setleri almıştır. Türk tüketicisi mobilya satın alırken genel olarak oda ile uyumlu oluşu, tasarım, renk ve desen, fiyat ve kalite kriterlerini gözetmektedir. Fiyat da tüketicinin ihtiyaçlarına ve ürüne bağlı olarak belirleyici önemli bir kriterdir. Günümüzde mobilya satın alırken dikkat edilen bir diğer yeni kriter ise standartlardır.

Türk kullanıcısının, kişisel mekanlarında tercih ettiği mobilyalar; biçimine göre büyük şehirlerde Batı sisteminin ürünlerine dönük olarak, küçük yerleşmelerde ise az sayıda da olsa Türk evi geleneksel mobilya sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kullanım amacına göre mobilyalar şöyle sıralanmaktadır: Monte edilen (inşaatla birlikte monte edilen ve çoğunluk mutfaklarda kullanılan dolaplar ve muhafaza amaçlı dolaplar) demonte mobilyalar: set halinde (masa+sandalyeler, yatak+gardolap)

Set olmayan mobilyalar malzemelerine göre ele alınırsa, genellikle ahşap, metal mobilyaların tercih edildiği görülmektedir. Bazı mobilyalarda ahşap + metal malzemenin bir arada kullanılmaktadır. Örneğin, yemek masasında, masa kısmı ahşap, ayaklar ise metal olabilmektedir. Bu malzeme ikilisine cam da eklenebilmektedir. Kutu türü mobilya ve raflı mobilyaların ise cephelerinde kullanılan malzemeye göre adlandırılmakta olduğu görülmektedir.

Türkiye’de mobilya sektörü ele alınırken 2000’li yıllarda kurulan Kişisel Mekan İçin Mobilya üreticilerinin biraraya gelerek kurdukları *MOSDER*’i de ele almak gerekmektedir. MOSDER (Mobilya Sanayicileri Derneği) Türkiye’nin büyük ölçekli 13 mobilya üreticisi tarafından kurulmuş bir organizasyondur. Türk mobilya markalarının ve ürünlerinin olgunlaşması ve dünyaya açılmasını sağlamak ve Dünya standartlarına uygun kalitede, özgün tasarımları ile rekabet fiyatları olan bir “Türk mobilya vizyonu” oluşturmak amacındadır. Üye firmaların Türk mobilya ihracatının %70’ini gerçekleştirilmesi yönüyle Türkiye mobilya sektörünü temsil etmektedir.

Türkiye’de mobilya kullanımı hakkındaki bu gerçeklerden yola çıkarak çalışmamızın kapsamında tarihsel süreçte, dönemin üretim yapısı, eğilimlerinin belirlenmesinde kilit rolü üstlenen, önemli kişisel mekan mobilyaları üreticilerinden 4 tanesini ele alarak aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir. Bu çalışmaya konu olacak üreticiler MOSDER üyeleri arasından ve büyük ölçekli üretici olmalarına dayanılarak seçilmiştir.

2.6.1.1. KELEBEK MOBİLYA

Kelebek Mobilya, Cumhuriyet tarihinin, en eski sanayi kuruluşlarından biridir. 1935 yılında uçak kanatları için kontrplak üretmek amacıyla kurulmuş, 1986 yılına kadar İstanbul Haliç’de Kelebek marka kontrplak üretimini sürdürmüştür. 1978 yılında dünyanın konusunda en iyi proje grupları ile teknik işbirliği yaparak Türkiye’nin en büyük mobilya üretim tesisi olan, Düzce’de kurduğu modüler mobilya fabrikasında üretime başlamıştır.

Kelebek Mobilya 2004 yılında Düzce’de 200,000 m² lik bir sahada 40,000 m² kapalı alanda en güncel Alman ve İtalyan teknolojisini kullanarak modüler mobilya, mutfak, oturma grupları ve özel ahşap donanımları üretimini sürdürmektedir. Tesislerinde 1 milyon m/yıl ve oturma gruplarında 200.000 adet/yıl mobilya üretim kapasitesine ulaşmıştır. Alman/İtalyan teknolojiyle masif, lake, baskı ve muhtelif kaplama teknikleri kullanılan Kelebek Mobilyada entegre band sistemi ile üretim yapılmakta ve sürekli gelişim içerisinde gerekli tesisleri bünyesine ilave etmektedir. TSE kalite belgesine ve ISO-9001 belgesine sahiptir ve yaklaşık 20 ülkeye ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir²⁵⁵.

Kelebek Mobilya, kendi amaçlarını şöyle tanımlamaktadır:

1. Tüm kişisel mekanlar için geniş ürün yelpazesi yaratabilmek: Ürünlerin kolay anlaşılır, kullanışlı, çağdaş ve ekonomik olması. Herkesin kendi istediği yaşama mekanını ürünleri ile kurabilmesidir.

2. Proje Hizmetleri ile evde kullanım amacına yönelik standart ürünlerin dışında, tüketicinin her mekandaki ahşap işlerinin projelendirilmesi, tasarımı, üretimi, montaj ve bakımında uzmanlık olarak ifade edilmektedir.

Kelebek Mobilya ev dekorasyonu ile ilgili olarak, evin her köşesine dekorasyon ürünü sunduğunu, bunların çağdaş, kullanışlı ve ekonomik olduğunu ortaya koymaktadır. Kendi tasarım grupları yanı sıra, son yıllarda dünyaca ünlü tasarımcılarla da işbirliğine gidildiği bilinmektedir. *(Bakınız Resim Sayfası 45)*

2.6.1.2. İSTİKBAL MOBİLYA

1957 yılında Anadolu’da üretime başlayan İstikbal Mobilya, 320 bin metrekare üzerinde kurulu 3 ayrı tesiste üretimlerini gerçekleştirmektedir. 2000’li yıllarda Almanya, Fransa, Belçika, Danimarka, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Amerika, Avustralya, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Rusya ve Türk cumhuriyetleri başta olmak üzere, 30’un üzerinde ülkeye ihracat yapmakta olan bir

²⁵⁵ Kelebek Mobilya internet tanıtım sayfası: www.kelebek.com.tr

mobilya üreticisidir. 1980'li yıllarda yaptığı yatırımlarla üretimini yenileyen İstikbal, özgün tasarım ve koleksiyonlar arasında yer alan 'Studio Collection' ürününü 2003 yılında pazara sunmuştu.

Firmanın, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'nde toplam 320 bin metrekare kapalı alanında 650'nin üzerinde ürün çeşidinin üretiminin yapılmaktadır. Mutlak müşteri memnuniyeti ilkesiyle hareket edilerek, tüketici zevk ve tercihlerinden hareketle üretim yapıldığını kanape ve oturma gruplarında, AR-GE departmanı tarafından tasarlanan, ergonomik, fonksiyonel, estetik ve ekonomik ürün yelpazesinden oluşan 88 değişik modelin bulunduğu görülmektedir. Bu gruptaki üretimlerin yüzde 16'sının ihraç edildiği, ihracat yapılan ülkelerin başında Kıbrıs, Almanya, Hollanda, Amerika, Fransa, Ukrayna ve Türk cumhuriyetlerinin geldiğini anlaşılmaktadır.

Yatak ve ev tekstili konusunda da faaliyetleri bulunan kuruluşun ürünleri arasında, 10 değişik model, beş ayrı yay sistemi ve yeni teknolojiye uygun gerçekleştirilen yataklar üretilmektedirler. Kanape, oturma grubu, ev tekstili, yatak, panel mobilya ve bebek ürünleri ile yurtiçi ve yurtdışı mobilya pazarında yer almaktadır. Kuruluş, vizyonlarının, yeni yatırımlarla yeni iş alanları oluşturup istihdam olanaklarını geliştirmek olduğu ifade etmektedir. Yaklaşık 1000'e yakın sayıdaki modelde üretim yapılmaktadır.

Üretim ile ilgili olan Araştırma Geliştirme Laboratuvarlarında, uluslararası testlerden geçirilen hammadde ve yarı mamüllerin seçiminde, insan ve çevre sağlığı öncelikli olarak dikkate alındığını belirtilmektedir. Firmanın TS Kalite Belgesi, ISO 9001 Kalite Belgesi ile dünya standartlarına uygun, toplam kalite anlayışının simgesi olan ürünlerimaçladığı görülmektedir²⁵⁶. (Bakınız Resim Sayfası 46)

2.6.1.3. TEPE MOBİLYA

Tepe Mobilya, 1969 yılında kurulmuştur. Ankara Bilkent'de kurulu 100.000 m2 açık ve 55.000 m2 kapalı alandaki tesislerde, çağdaş teknolojiler ile üretim yapan Tepe Mobilya, Avrupa Topluluğu'nun kabul ettiği tüm normlara uygun üretim yapmaktadır. Tepe Mobilya'nın sahip olduğu ISO 9001 belgesi ile üretim proseslerini yönlendirmektedir. Modüler tasarım ilkeleri doğrultusunda Oturma ve Yemek Odası grupları; Çocuk, Genç ve Ebeveyn Yatak Odaları, Ofis Mobilyaları üretilmektedir.

Tepe mobilya, değişik ihtiyaçlar için modüler mobilya tasarımı yapmakta ve üretmektedir. Ürünler, ev ofis, banyo mobilyaları ve mutfak kabinelerinden oluşmaktadır. Tepe mobilya, iş merkezleri konferans salonları, sağlık kurumları, banka ve oteller için tam paket tasarım ve mobilya seçenekleri sunmaktadır.

Standart üretimin yanı sıra Tepe Mobilya; kurulduğu günden itibaren serbest projeleri de hayata geçirmektedir. Üretim kapasitesini her yıl gelişen teknolojiye paralel olarak yenileyen ve genişleten Tepe Mobilya, üretim malzemelerinin ekolojik uyum sağlamasına çalışmaktadır. Bu konuda Avrupa normlarına uyulmakta, kanserojen etkisi bulunmayan E1 normunda yonga levha kullanılmakta; ayrıca, sağlığa zararlı madde içermeyen ve yüksek kaliteli ithal renklendirici ve cilalar tercih edilmektedir. PVC bantlar, lamine kaplamalar, ray, menteşe, kenar bantlar gibi mobilya aksesuarları ve malzemelerini ithal etmektedir.

2.6.1.4. ÇİLEK MOBİLYA

Çilek Mobilya 1995, yılında Bursa İnegöl'de üretimine başlamıştır. Montaja hazır genç ve çocuk odası ürünleri üretmektedir. Yüksek teknoloji Alman sisteminden yararlanarak üretim yapmaktadır.

²⁵⁶ Murat Oray, "İstikbal Studio Collection ile Atakta" , *Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2001.

52.000 m2 açık, 23,000 m2 kapalı alanda üretim yapan firma, 60 ülkeye ihracat yapmaktadır. Franchise sitemini oluşturarak, ev mobilyası pazarında yer almaktadır. Amaç olarak tanıtım ve dünya pazarında yer edinebilecek yaratıcı ürünler üretmeyi hedefleyen firma, günün trendlerini tüketicisine yansıtılabilmek istemektedir.

Kurumsal felsefelerinin “en son çıkan trendleri takip edebilmek ve bunları ürünlerine yansıtılabilmek amacıyla, tüketici tercihleri doğrultusunda üretimini gelecek ihtiyaçlarına göre adapte edebilmek olduğu belirtilmektedir”²⁵⁷.

(*Bakınız Resim Sayfası 47*)

Bağımsız bir test ve inceleme kuruluşu olan Almanya’da “Bavyera Eyalet Meslek Kuruluşu”da yaptırılan testler sonucunda ürünler LGA tarafından verilen (geprüfte sicherheit) sertifikası ile ödüllendirilmiş olması ÇİLEK mobilyanın dünya standartlarında üretim yaptığının bir göstergesi sayılabilir.

2.6.2. KAMUSAL VE PROFESYONEL MEKANLAR İÇİN MOBİLYA TASARIMLARI

1990 yılından itibaren, Türkiye’de profesyonel mekanlar için mobilya olarak adlandırabileceğimiz ofis mobilyaları sektörünün önemli aşamalar yaptığı gelişmeler gösterdiğini görülmektedir. Aslına bakılırsa küresel gelişmeler ve yaşam biçimlerinin değişmesiyle birlikte ofis mobilyaları sektöründe yeni kavramlar önem kazanmaya başlamıştır. Bu durumda profesyonel kullanım alanlarında özelleştirilmiş mobilyalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların yanı sıra da, kullanıcının verimini arttırmak üzere özel tasarlanmış çok sayıda yeni ürünler kullanılması gereklidir.

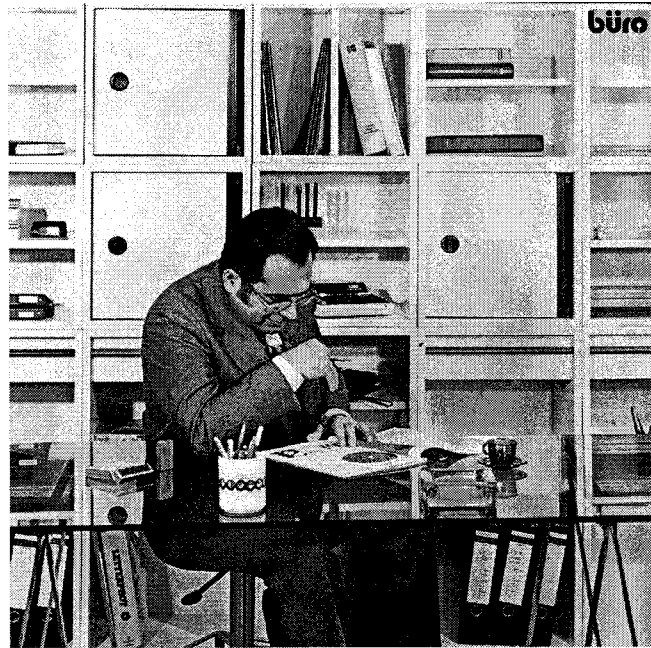
Türkiye’de bu sektörde üretim yapan firma sayısının atölye ve marangoz düzeyinde olanlar da dikkate alındığında, 10 bin dolaylarında olduğu Sanayi Odaları kaynaklarından izlenebilmektedir.

²⁵⁷ Çilek Mobilya internet sayfası: www.cilek.com.tr

Ofis mobilyaları sektöründe faaliyet gösteren firmaları tek çatı altında toplamak amacıyla 1999 yılında kurulan, 40 üyesi bulunan, Ofis Mobilyaları Sanayi ve İşadamları Derneği (OMSİAD) profesyonel mobilya üretimi ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Bu çalışmalardan en önemlisi 'Ürün Test Merkezi Laboratuvarı'nın kurulması olarak sayılabilir. Bu laboratuvar; özellikle çalışma ortamlarında yapılan incelemelerle, ergonomik olan ve insan sağlığını ön plana çıkaran tasarımları, kaliteli üretimi artırmak ve desteklemek amacıyla kurulmuştur. Diğer yandan her türlü üretim sorunlarına çözüm bulmak için de çalışmalarını sürdüren bu oluşumun, çağdaş teknoloji ile çalışan üye firmaların emek ve üretimlerinin dış pazarlarda da rekabet edebilecek konuma getirilmesi için çalıştığı görülmektedir. Özellikle AR-GE departmanlarıyla teknolojiye uygun üretimler yapılmasına çalışılmaktadır.

Nitekim, OMSİAD başkanı Türkiye'nin, bugün ofis mobilyaları konusunda, Uzakdoğu hariç, her ülke ile rekabet edebilecek güce sahip olduğunu ve böylelikle dünyadaki sektör ile aynı gelişim ve teknoloji çizgisinde olduğunu söylemektedir.

Resim 229. 1970'lerde Taner YUNUSOĞLU üretimi modüler Mobilyalar ile donatılmış büro görünümü

Türk mobilya sektörü içinde toplam 1 milyon 500 bin dolarlık ciroya sahip olan ofis mobilyaları sektörünün pazardaki payı % 15 dir. OMSİAD kaynaklarına göre, 2000 yılında toplam 18.8 milyon dolarlık ihracat rakamına ulaşan ofis mobilyaları sektörünün, aynı yıl içindeki ithalat rakamı ise, 19.5 milyon dolar olduğu görülmektedir. Avrupa ve ABD'nin büyük firmalarının da girdiği Türkiye ofis mobilyaları pazarında Türkiye'de ofis mobilyaları üretiminin yoğunlaştığı illerin, % 24 Ankara, % 21 İstanbul, % 9 İzmir, % 6 Bursa, % 4 Eskişehir, % 4 Kayseri, %23'ü de diğer illere şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Ofis mobilyaları sektöründe büyük firma sayısı 25 iken, KOBİ sayısının 16 bin civarında olduğu yine OMSİAD kaynaklarında yer almaktadır²⁵⁸.

Çalışmamızın kapsamında tarihsel süreçte, dönemin üretim yapısı, eğilimlerinin belirlenmesinde kilit rolü üstlenen, profesyonel mekan mobilyaları üreticilerinden 5 önemli örnek ise aşağıda değerlendirilmektedir.

2.6.2.1. NURUS

1927 yılından bu yana faaliyet gösteren bir üretici olan Nurus (Açılımı: Nurettin Usta) Türkiye'de mobilya sektöründe önemli bir üreticidir. Nurus, amacının "kurumsal bir kavram yaratacak dünya devleri arasında yer almak olduğunu ana prensiplerinin ise, 'en iyi servisi zamanında sunmak olduğunu vurgulamaktadırlar'²⁵⁹.

Nurus; her yıl Hannover şehrinin, " Industrie Forum Design Hannover" çerçevesinde dağıtılan uluslararası tasarım ödülleri, Forum Design 2001 yarışmasında 30 ülkeden 1320 ürün arasında yeni üretici takımı I/X ile IF Product Design 2001 ödülünü almıştır.

Bir ofis mobilyası üreticisi olarak Nurus'un ödüllü ürünü, 'IF Design Exhibition 2001' de Domotex- World Trade,CeBIT ve Hannover Fuarları'nda sergilemiştir. Ayrıca bu ürünün IF 2001 yılılığında yer almış olması Türk mobilya

²⁵⁸ Murat Oray, "Mobilya Sektörü Büyüyor", *Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2003.

²⁵⁹ Murat Oray, "Mobilya Sektörü Büyüyor" *Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2001.

sektörünün dünya standartındaki tasarım ve üretimi yakalamakta olduğunu gösterilebilir.

Türk tasarımcı ve üreticilerin IF gibi kuruluşların önemini kavrayarak, bütün dünyada sadece tüketici değil aynı zamanda çok yönlü düşünüp tasarlama kabiliyetine sahip, disiplinli ve zamana sadık son teknolojileri kullanan üretici bir ülke olduğunu göstermesi Türkiye mobilya sektörü adına önemli bir göstergedir. *(Bakınız Resim Sayfası 48)*

2.6.2.2. KORÇELİK

Büro mobilyaları yanı sıra konferans salonu koltukları, ‘compact’ arşiv sistemleri, kütüphane mobilyaları, açık ve kapalı mekan bölücü sistemler, kasalar üreten Korçelik, sektördeki en eski firmalardan biri sayılabilir.

1961 yılında İstanbul'da kurulan şirket, üretimini Topkapı'da 20 bin metrekarenin üzerinde kapalı alana sahip fabrikasında gerçekleştirmektedir. Korçelik firmasının ithalatı genellikle kilit, kulp, ray, menteşe, koltuk mekanizması gibi yardımcı aksesuarlardan oluşuyor.

Firma, öncelikle Rusya ve Ukrayna'da faaliyetleri yaygınlaştırmakta, ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri ve Yunanistan'da da ihracat faaliyetlerini devam ettirmektedir demektir²⁶⁰.

Sektörün en büyük sorunlarından birisi olan eğitimin son yıllarda özellikle ISO uygulamalarıyla çözümlendiğini belirten Ahmet Baykara, her kuruluşun kendi bünyesinde vereceği hizmet içi eğitimin çok önemli olduğunu belirtmektedir.

²⁶⁰ Ibid.

2.6.2.3. TUNA ÇELİK

Kınalı- Silivri'deki 55 bin metrekarelik fabrikada üretim yapan Tuna Çelik, Tuna konsepti adı altında yeni ürünleri ofis mobilyalarının yanı sıra, ofis aksesuarları ile ev, bahçe mobilya ve aksesuarlarını kapsamaktadır.

“ISO 9002 Kalite Belgesi sahibi olan Tuna Mobilya üretim hatlarındaki tüm makinaları bilgisayar kontrolünde olup, Türkiye'de ofis mobilyaları sektöründe en yüksek üretim kapasitesine ve en yüksek teknoloji ile üretim yapan makina parkına sahiptir. Fabrikada 30 bin metrekare aktif üretim alanı, ahşap panel, metal-işlem-boya ve koltuk imalatı olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. 10 bin metrekarelik alan da depo stok alanı olarak kullanılmaktadır”²⁶¹.

Bunun yanı sıra koltuk üretiminde 135 yıllık İsviçre firması ‘Girsberger’ ile çalışmakta olması Türk üretici ile yabancı üretici ortaklığına örnek olarak gösterilebilir.

2.6.2.4. ÜROSAN

Ürosan, 1973 yılında, kimya sanayii ve poliüretan sünger üretimi ile faaliyete başlamıştır. İstanbul’da İkitelli Mahmutbey’de 25.000 m² bir alan üzerine kurulmuştur. 1987 yılında, yatırımlarını genişleterek ofis koltuğu imalatına başlamıştır. Kısa bir sürede ofis koltuğu kapasitesini yılda 5.000’den 70.000 adete çıkarmıştır. Daha sonraki yıllarda, ofis masaları, bilgisayar masaları, bekleme koltukları, bölücü paneller, sinema ve konferans koltukları ve çeşitli aksesuarların da seri üretimine de başlanmıştır.

1998 yılında Ürosan Mobilya Sanayi ve Ticaret A.Ş. kurularak ofis mobilyası imalatı Ürosan Kimya'nın bünyesinden ayrılıp Samandıra'daki 30.000 m²'lik alan üzerindeki tesislerinde faaliyetlerine başlamıştır. Bu yeni tesislerle birlikte Ürosan Mobilya yıllık koltuk kapasitesini 130.000'e yükseltmiş, ayrıca ofis mobilyası alanındaki yatırımlarıyla da ürün yelpazesini geliştirmiştir. “Ofis mobilyaları

²⁶¹ Murat Oray, “Mobilya Sektörü Büyüyor” ,*Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*,2001.

pazarında göstermiş olduğu yurt dışında da sürdüren Ürosan Mobilya, Rusya, Belçika, İngiltere, Romanya, İsrail, Azerbaycan, Lübnan, Malezya başta olmak üzere birçok ülkeye ürünlerini ihraç etmektedir”²⁶². (Bakınız Resim Sayfası 49)

2.6.2.5. KOLEKSİYON MOBİLYA

Ofis Mobilyaları alanında özgün çözümler ve tasarımlar üreten Koleksiyon Mobilya yeni ürünleri ile “ofislerde dinamizmi yaratmayı” hedeflediğini belirtmektedir.

Koleksiyon Mobilya, üretimi olan ‘tristan’ çalışma sandalyelerinin birçok çalışma ortamlarında pek çok kolaylık sağladığını belirtmektedir. Bu serinin sandalyeleri ayarlanabilir oturma yüksekliği ve derinliği farklı boylardaki kullancılara vücut ölçülerine uyum sağlamakta, özel yüzeyi sayesinde terlemeyi önlemektedir. Oturma açısının ayarlanabilir olması ile yükün eşit dağılımı sağlanabilen mekanizması dahil tüm parçaları Koleksiyon tarafından yapılan kalıpları ile, tamamı Türkiye’de üretilen bir sandalye programıdır ²⁶³.

Koleksiyon Mobilyanın, yeni panel sistemi ile, 2000 yılında dünya pazarına sunulan Siddhartha'nın ayırıcı özelliği olarak bir köprü görevi gören ayak profillerinin masa üstünde bölücü panel olarak da kullanılması öne çıkarılmaktadır. Geleneksel çalışma istasyonlarından farklılaşan özellikleri ile tanıtılan Siddhartha öncü tasarımlardan biri olarak, minimize edilen malzeme kullanımı ve modüler çoğalma potansiyeli ile tanıtılmaktadır.

2000 yılı Ekim ayı sonunda Almanya’da Köln şehrinde yapılan uluslararası Orgatec Fuarı'na katılan Koleksiyon, tasarımcı kimliğini öne çıkarmaya önem vermektedir. Siddhartha'nın tasarımında, insan sağlığı, ofis verimliliği, kullanım kolaylığı ile çevreye etkilerinin minimize edilmesine özen gösterilerek ofis tasarımında yeni çözümler sunmaya çalışmıştır.

²⁶² Ürosan internet tanıtım sayfası:www.urosn.com.tr

Koleksiyon Mobilya'yı Orgatec fuarına katıldığı ilk yıllardan beri izleyen Ingrid Wenz Gahler'in, İsviçre'de yayınlanan 'fuar standları için büyük fikirler' adlı kitabında Koleksiyon'un 1994 yılı standına iki sayfa yer vermiş olması bu kuruluşun dünya pazarındaki firmalara rakip olabilecek düzeyde üretim yaptığının göstergesi olarak sayılabilir.

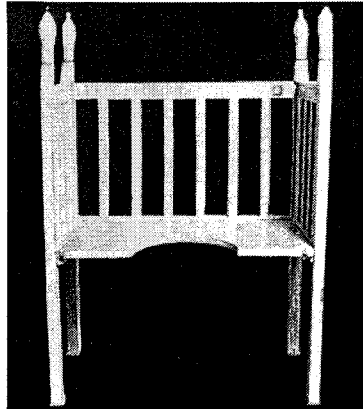
Nitekim, Almanya'nın ileri gelen mimarlık ve tasarım dergileri A.I.T., MD, Chef & Buro ve Mensch & Buro isimli dergilerin yanı sıra, İtalyan Arcade dergisi de Koleksiyon'a ve ürünlerine geniş yer vermektedir. MD dergisi, 2000 yılının son aylarındaki yayınında, Koleksiyon'u çağdaş tasarım kültürüne sahip bir marka olarak tanıtmıştır.

2.6.3. SAĞLIK VE EĞİTİM MEKANLARI İÇİN MOBİLYA TASARIMLARI

Sağlık ve eğitim mobilyaları, kullanımları gereği özelleşmiş mekanlarda bulunmaları nedeniyle kişisel kullanımlardan daha farklı özellikleri içinde bulundurmaktadır. *Sağlık mobilyaları*, seçiminde kişisel beğenilerin ikincil olduğunu söylemek mümkündür. Sağlık mobilyaları olarak hastane yatağı, dişi koltuğu, ameliyat masası ve benzeri mobilyaların işlevselliği en ön sırada yer almaktadır. Bu tür mobilyalar; hasta kişi için hayati bir önem taşımaktadır. Bu özelliği ile sağlık mobilyalarının mobilya sektöründe en farklı özelliklere sahip olan alan olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'de mobilya sanayinin gelişmesinden önceki dönemlerde genellikle marangozların yaptığı mobilyaların kullanıldığı bu sektörde, insan sağlığının önem kazanması ile özelleşmiş ürünler haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

²⁶³ Murat Oray, "Mobilya Sektörü Büyüyor" *Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2001.

Resim 237. Geçmiş dönemlerde marangozlar tarafından üretilen Doğum Sandalyelerine örnek

Sağlık sektöründe kullanılan bu mobilyalar ihtiyaç doğrultusunda geliştiğinden dolayı, tasarımlarında tıp bilimine yakın kişilerin rol oynadığı görülmektedir. Türkiye’de sağlık mobilyası sektörünün, gelişen bir çizgi göstermekle birlikte yeterli sanayileşmeye gösterememiş olduğu ve sağlık alanında kullanılan özelleşmiş mobilyalardan, ameliyat masası, hasta yatağı, doğum sandalyesi, diş sandalyesi gibi ürünlerde ithal ürünlerin tercih edildiği görülmektedir. Mobilya sektörüne ait kaynaklarda sağlık sektörünün bir alt başlık olarak bulunmamasından da bu sonuca varılabilir. Aynı zamanda sağlık sektörü kaynaklarında da hijyenik sağlık ürünleri ve benzeri yanında sağlık mobilyası olarak bir başlık olmadığını görmekteyiz.

Bugün için İstanbul, Konya gibi belli başlı bir kaç ilde kişisel ölçekli bir kaç girişim ile bu sektörde yapılan üretimler dışında genel ve düzenli bir yapının olmadığı söylenebilir.

Hastane ve sağlık kurumları dışında kullanılan sağlık mobilyalarına örnek olarak engelliler, yaşlılar için tasarlanmış özel mobilyaları saymak mümkündür. Bu tür mobilyaların işlevselliği ve kullanılabilirliği için malzeme seçimi ve döşeme işçiliğinin önemi de büyüktür.

Nitekim, “Avrupa ve ABD’ndeki mobilya endüstrisi yaşlılar için oturma mobilyaları üretirken, her iki kıtada da oturma dinamiği ile ilgili insan faktörleri araştırmaları önemli boyutlara ulaşmıştır. Uzun süreli oturmayla ilgili uygun malzeme teknolojisi araştırmaları da son yıllarda gelişmiştir. Bu teknolojik gelişmeler rahatlığı sağlarken, değişken vücut ölçülerine ve oturma açısı tercihlerine göre tasarlanmış mobilyaya çeşitlilik getirmiştir”²⁶⁴.

Türkiye’de yeni yeni önem kazanan bu kavramların mobilya sektöründe tam anlamıyla yerini bulmuş olduğu söylenemez. Ancak, koltuk sektöründe önemli bir üretim alanı olan Kayseri’de bu konuda çalışmalar yapılmaya başlandığı, ithal teknolojiler kullanılarak özelleşmiş koltuklar üretilmeye başlandığı görülmektedir. Buna örnek olarak galaxy masaj koltuğunu verebiliriz.

Eğitim mobilyaları ise, profesyonel mekan mobilyaları olan ofis ve büro mobilyaları kadar özelleşmiş olmasa da çoklu ve uzun süreli kullanıma yönelik olarak tasarlanmakta ve üretilmektedir. Mobilya sektörünün gelişmediği ve alt sektör başlıklarında üretimine geçmediği dönemlerde genellikle marangoz ve ahşap ustalarının üretimini gerçekleştirdiği bu ürünler, Devlet Malzeme Ofisi’nin (DMO) kurulması ile farklı bir boyut kazanmıştır.

Eğitim mobilyalarının gelişimi incelendiğinde sosyal değişimle çok yönlü bağlantılarının bulunduğu açıkça görülür. Cumhuriyet öncesi dönemdeki mahalle mekteplerinde halı, rahle gibi geleneksel mobilyalar kullanılırken, bunların yanı sıra özel okullar, askeri okullar gibi kurumlarda daha 1850’li yıllarda bile günümüzdekilere benzer mobilyalar ile ders yapıldığını görmek mümkündür. Bu mobilyaların kullanıldığı okullara bağlı olarak, pek çoğunun profesyonel ahşap işçiliği gözetilmeden sadece ihtiyacı karşılamak adına yapılmış çok basit mobilyalar olduğunu söylenebilir.

²⁶⁴ Şermin Alyanak, “Yaşlılar İçin Ergonomik Oturma Mobilyaları”, *Arredamento Dekorasyon*, 9 (1997),108-109.

Cumhuriyet sonrasında ise, yeni Türkiye’de eğitimle ilgili tüm sistem yenilenmiştir. Sadece eğitim çağında bulunan çocukların, gençlerin değil tüm ülkenin eğitimi gerekliliği doğmuştur. Kısıtlı imkanlarla derslik olabilecek her mekan eğitim alanına dönüştürülmüştür. Ancak yine de bu dönemde tanımlanmış bir eğitim mobilyasından söz etmenin zor olduğu söylenebilir.

Bu dönemde eğitim seferberliği ile birlikte çağdaş eğitim sisteminin gerekleri yerine getirilmeye çabalanmış, eğitim çağı çocuklarına uygun mekanlar yaratılmaya başlanmıştır. Öncelikle marangozlar, ahşap ustaları bu mobilyaları üretmişlerdir. 1940’lı yılların ahşap ustası Stavro Güller ile yapılmış bir söyleşide (bakınız Ek1) okullara mobilya yaptığından söz etmektedir.

DMO’nun kurulmasıyla tüm devlet kurumlarında olduğu gibi devlet okullarına mobilyalar DMO tarafından sağlanmaya başlanmıştır. Metal – ahşap malzemeler ile üretilmiş ilk sıralar, metal ayaklı sandalyeler, metal dolap ve benzeri eğitim mobilyalarının fabrikalarda ve seri üretim koşullarının mobilyalarına geçiş olduğu gözlenmektedir.

Günümüzde ise eğitim mobilyaları konusunda Delta gibi uzmanlaşmış firmalar ortaya çıkmıştır. Ergonomi, fonksiyon sorunlarını ele alarak üretim yapan firmaların kompozit, metal, ahşap ve bunun gibi pek çok malzeme kullandığı görülmektedir. (Bakınız Resim Sayfası 50)

2.7. KÜRESELLEŞME ETKİSİNİN ULUSAL MOBİLYA ÜRETİMİNE YANSIMALARI

Yukarıdaki bölümlerde üzerinde ayrıntılı biçimde durulduğu gibi, global pazarlardaki rekabet, üretim sistemini etkilemekte ve hızlandırmaktadır. Değişen kavramlar etkisiyle farklılaşan ihtiyaçlar ve öncelikler ürün yapısındaki bileşenlerin de farklılaşması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde; global pazarda yer almak isteyen bir üretim sektörünün, klasik üretim yöntemleri ile dünya pazarında yer bulması çok zorlaşmıştır. Uluslararası vizyona sahip sektörlerin tasarım ve üretimleri ile dünya pazarlarında talep görmesi mümkün olmaktadır. Dönemin tüketicilerinin, artık tercih edeceği ürünün diğerleri arasında rahatlıkla fark edilebilmesine de önem vermekte olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 1990'lı yıllarda dünyada gelişen *küreselleşme* eğilimine katılma çabaları mobilya sektörüne de yansımıştır. Öncelikle büyük üreticilerin küreselleşmeye uyum sağlayabildiği gözlenirken, sektörün büyük kesimini oluşturan KOBİ'lerin bu konuda bir atılım yapamadığını söylemek mümkündür. Bu konuda kayda değer KOBİ'lerin bir bütün olarak dünyadaki uluslararası anlamda tasarım yarışının içine çekilmeleri gerekmektedir. Aslına bakılırsa KOBİ'ler, özellikle de küçük ölçekliler, gerçekçi üreticilerdir. Önemli olan bu işletmelere vizyon kazandırabilmektir. “Bir ‘KOBİ kuşağı’, kendisini bir-kaç kez dünya yarışı ortamında bulabilirse, kısa bir sürede o yarışta başarılı olmanın koşullarına uyum sağlar. Çünkü Türkiye'deki üretim sektörünün geçmişten gelen ilkeleri ve kökleri güçlüdür”²⁶⁵.

Az sayıdaki, fabrikasyon üretime geçmiş, küresel pazar şartlarına uyum sağlamış büyük kapasiteli mobilya üreticileri ise küresel pazarın istediği rekabet koşullarına, insan sağlığına, çevreye, uyumlu özgün tasarımlı mobilya üretimi yapabilir duruma gelmişlerdir.

Bu kuruluşların dünya pazarında kendilerine uygun yerleri almaya başladıkları da görülmektedir. Nitekim, 2004 yılında, belli kriterler doğrultusunda katılımcı kabul eden uluslararası mobilya fuarlarının Türk üreticileri kabul ettiğini görmekteyiz. Bu konuda, MOSDER'e (Mobilya Sanayicileri Derneği) göre, “Şimdiye kadar sırada bekletilen Türk mobilya firmalarının tümünün Almanyadaki

²⁶⁵ Önder Küçükerman, “Her Üretim, Bir Endüstriyel Tasarım Gerektirir”, *Sanayi Dergisi*, 2004, 46.

fuara kabul edildiğini, bu olayın AB'nin Türk mobilyacılarına kapılarını sonuna kadar açtığı”²⁶⁶ anlamı çıkmaktadır .

Nitekim, 19-25 Ocak 2004 tarihleri arasında Köln'de gerçekleşen ‘Imm Cologne 2004 Uluslararası Mobilya Fuarı’na, Türk mobilya üreticileri ilk kez yüksek bir katılımı davet edilmiştir. Bu durumdan Türkiye mobilya sektörünün dünya normlarında ürün üretebilecek kapasiteye ulaştığı yorumunu çıkarabiliriz. Türkiye'nin önceki yıllarda 3-4 üretici ile temsil edilme nedeninin Alman yetkililerin izin vermemesi olarak düşünüldüğünde, Türk mobilyacıların dünya pazarında rekabet edebilecek standartlara ulaştıklarını söylemek mümkündür.

Türkiye'deki mobilya üreticilerinin 2003 yılı ihracatında % 50 artış kaydettiği ve sektörün 2004'te katıldığı fuarlarla birlikte daha yüksek ihracat oranlarına sahip olacağı anlaşılmaktadır²⁶⁷.

Küreselleşmenin diğer ürünlere yansıyan bir başka boyutu ise, tasarım alanındaki küreselleşmedir. Bu konuda yapılan bir değerlendirme büyük önem taşımaktadır. “Evrensel tasarım diye tanımlanan ve batılı tipi kentleşmiş kullanıcıyı hedefleyen bir anlayışı besleyerek tek yönlü bir kültürleşmeye neden oldu. Çoğul kullanıcı kitlerin beklentilerine karşı getirilen tekil çözümler, kültürler arası farkları ve farklı yaşam tarzlarını gözardı etti”²⁶⁸.

Küreselleşmenin belki de olumsuz özelliklerinden biri olarak sayabileceğimiz tek yönlü kültürleşme büyük üreticilerin üretim anlayışına uygun olduğu gerçektir. Ancak diğer yandan büyük çoğunluğu Anadolu'da bulunan küçük mobilya üreticilerinin kendi kültürel değerlerini koruyarak üretime devam ettikleri söylenebilir. Her ne kadar batılılaşma, küreselleşme kavramında yer almaya çalışsa da Türkiye'nin büyük bölümünü oluşturan Anadolu coğrafyasında doğu geleneklerine uygun yaşam standartlarını sürdüren bir kesimin hala mevcut olduğu,

²⁶⁶ Türkan Doğan, “Mobilyacıların Köln çıkarması”, *Dünya Gazetesi*, 2004.

²⁶⁷ Ibid.

dolayısıyla üreticilerin de bu kültürel yapıya uygun üretimlerine devam ettikleri görülmektedir. (Bakınız Resim Sayfası 51)

2.7.1. TÜRKİYE'DEKİ MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN GENEL SORUNLARI VE TASARIM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mobilya üreticilerinin çoğunluğunun, KOBİ sınıfında bulunmaları ve kaynak yetersizliği nedeniyle büyüme amacından fedakarlık yapmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Gerçekten de kaynak sorunu, tüm diğer olguları belirleyen kritik faktör durumundadır. İTO'nun mobilya sektörü ile ilgili kaynaklarından yararlanılarak, sektördeki ana sorunlar şöyle ortaya konulabilir;

1. **Üretim:** Genel olarak üretimde düşük kapasite, kalitesiz hammadde, standarda uyumsuzluk olduğu görülmektedir.
2. **Sektörel dağılıklık:** Firmalar birbirinden bağımsız, belirli bir plan ve program bütünlüğünde çalışmayan, belirli sanayi bölgelerinde toplanmayan ve büyük çoğunluğu atölye biçiminde çalışan firmalar olması, sektörün gelişimini engellemektedir.
3. **Pazarlama :** Pazara ilişkin bilgi, tanıtım ve reklamın yetersiz olduğu görülmektedir. Sektördeki dağılıklığın sonuçlarından birisi de pazarlama sorunudur. Bir birliktelik olmadığından, ayrıca tüm küçük ve orta ölçekli firmalar kendi başlarına hareket ettiklerinden pazarlama teknikleri kullanılmamaktadır. Bu yüzden satışlar hem verimli değildir, hem de istenilen hedeflere yönelmemektedir.
4. **Kalifiye eleman eksikliği:** Mobilya sektöründe, birçok sektörde olduğundan daha büyük bir ara eleman ihtiyacı mevcuttur. Türkiye'de çok az sayıda bulunan büyük firmalar dışında eleman profili, genellikle bir atölyede usta ve çıraklardan kuruludur.
5. **Dış tanıtım:** İyi markalar olmasına rağmen dışarıda bu ürünler tanıtılmayınca doğal olarak beklenen ihracat rakamlarına ulaşılamamaktadır. Dış tanıtım için firmalar bütçe ayıramamakta, bilinen reklam teknikleri kullanılmamakta ve yurtdışı fuar gibi organizasyonlara katılım sağlanamamaktadır.

²⁶⁸ Oğuz BAYRAKÇI, "Yerel Ürün Kimliği Küresel Dış Pazar", *Tasarımda Evrenselleşme 1. Ulusal Tasarım Kongresi*, İTÜ, İstanbul, 1996, 2.

6. Hammadde: Mobilyacılıkta kullanılan hammadde genelde ülkede bulunmadığından ithal edilmektedir ve döviz fiyatlarına bağlıdır. Buna karşılık ucuz hammadde kalitenin düşmesine ve dış rekabet şansının iyice azalmasına yol açmaktadır.

Üretici büyüklüğü ve yapısı ne olursa olsun, kalite anlayışı temel olan bir yaklaşımla üretim, faaliyetlerini düzenlemek durumundadır. Bu yaklaşımın uygulanmaya konulması ise mobilya üreticileri için belirli bir süreçte uluslararası rekabet şansını yakalama fırsatı yaratabilir. Bu amaçla geliştirilmesi gereken önemli başlıkları aşağıdaki gibi ele alabiliriz.

1. **Tasarım:** Türkiye’de mobilya üreticilerin tasarım kavramı ile 1980 sonrası dışa açılma ile tanıştığı düşünüldüğünde, üretimin tasarım yönünün gelişmeye yeni başlmasının şaşırtıcı olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim, sektörün tasarım konusunda çok özgün yeniliklere ulaşmadığını patentler ve özgün ürün belgelerine bakarak söylenebilir. Bu konuda yapılan tescillerin yüzde 50’ye yakınının yenilikçi olmadığı, endüstriyel tasarım tescil başvurularında, tasarımların tescil edilebilmesi için yenilik ve ayırtedici özelliklerin bulunması gerektiği ancak bunun yeterince sağlanmadığı görülmektedir²⁶⁹.(Bakınız Tablo 36)

2. Pazarlama
3. Eğitim
4. Makine Parkuru
5. Yan Sanayi

Özgün tasarım kavramı Türkiye’deki mobilya sektöründe, dışa açılma öncesi dönemde ikincil ve gereksiz bir olgu olarak görülmüş, üretilen ürünlerde özgünlük aranmamıştır. İthal teknolojiler ile üretilen taklit ürünlerin dışa açılma ertesinde ithal ürünler ile rekabet edemediği anlaşılmıştır. Tasarım olgusunun önemi giderek önem kazanmış, dış pazarlarda yer edinmek isteyen üreticiler tasarıma önem vermeye başlamışlardır.

²⁶⁹ Murat Oray, “Mobilya Sektörü Büyüyor” , *Dünya Gazetesi İç Mimari ve Dekorasyon eki*,2002.

Bu nedenle 2000’li yıllarda Türkiye mobilya üretiminde tasarımın yükselen bir değer olduğu ve tasarıma yatırım yapılmaya başlandığı görülmektedir. Örneğin, başarının özgün ürünler ile elde edileceğini gören Nurus gibi üreticiler tasarım yatırımlarını arttırmışlardır. Diğer yandan profesyonel tasarımcı ekipleri kuran Kelebek, Koleksiyon , Çilek gibi üreticilerin tasarım ekiplerini yurtiçi ve yurtdışından edinmekte olduğu görülmektedir.

Bütün bu gelişmelere bakılırsa Türkiye’de tasarımın gelişimi, sanayileşme politikalarına bağlı olarak büyük bir değişim görülmektedir. Son otuz yılda uygulanan sanayileşme politikaları içinde tasarıma verilen önem ve değer farklılıklar gösterir²⁷⁰.

Sanayi politikalarında tasarım ve tasarımcının yerine bakıldığında Gümrük Birliğine girinceye kadar bu kavramın sanayide tam anlamı ile alınmadığı görülmektedir. Tasarımın sanayi içindeki yerini dönemlere göre ele alırsak, şu gelişim sırasını görürüz:

“1. 1960-1975 montaj teknolojileri ile sanayileşme politikası içinde tasarımın değerinin anlaşıldığını söylemek neredeyse olanaksızdır.

2. 1975-1985 ithal ikamesi ile sanayileşme politikası döneminde ise büyük kuruluşlarda kısıtlı sayıda AR-GE’lerin kurulduğu görülür. Ancak yasal önlemlerin olmaması nedeniyle yurtdışı örneklerden yararlanma devam edegelmektedir. Çoğu kuruluşun , Lisans ve Know-How kullanımına yönelmesi nedeniyle tasarımcı istihdamı ve tasarımın gelişimi yeterli düzeye ulaşamaz.

3. 1985-1995 ihracata yönelik sanayi politikaları uygulanmıştır.Bu süreç ile birlikte teknolojilerin de iyileşmesine paralel olarak ürün tasarımı politikalarının gözden geçirildiği, uygun formüllerin arandığı dönem başlar²⁷¹.

Büyük sermaye gerektirmemesi nedeniyle sektörün ağırlıklı olarak küçük

²⁷⁰ Önder Küçükerman, İlhan Erhan “Türk Sanayinde Endüstri Tasarımının Geliştirilmesi”, *Uluslararası Endüstri Ürünleri Tasarımı Sempozyumu*, Ankara, 1994

²⁷¹ Oğuz Bayrakçı, “Türk Tasarımının Son Otuz Yılı”, *Designex Bildirisi*, 1999

ölçekli firmalardan oluşmasının yanı sıra büyük firmaların da AR-GE ve tasarım konusunda gerekli bütçeyi ayırmaması, taklitçiliğin yaygınlaşmasında ana neden olarak gösterilebilir.

Türkiye'de patentle ilgili kanunun 1995 yılında yürürlüğe girmesine rağmen, bu konudaki kültürün gelişmemiş olmasından dolayı bu dönemde tasarım taklitçiliğinin önüne tam olarak geçilememiştir. Bu alanda bilgilendirici çalışmalara ağırlık verilirken, özgün tasarım üreten ve bunların taklit edilmesinden şikayetçi olan firmalarını, gerek hukuki yollardan gerekse koleksiyonlarını sık sık değiştirmek gibi bireysel yollarla çözüm aramaya çalıştığı görülmektedir.

Bu ortam içinde Türk Patent Enstitüsü'ne tescil almak için 2002 yılının ilk üç ayında toplam 197 başvuru yapıldığı, bunlardan 120'sinin tescil aldığı görülmektedir. Bu dönemde de, en fazla başvurunun yaşandığı grubun; mobilya olduğu görülmektedir. Mobilya tasarımı konusunda 116 başvuru gerçekleşmiş, 58 başvuru için tescil alınmıştır²⁷².

2.7.2.DÖNEMLERE GÖRE TÜRKİYE'DE MOBİLYA SEKTÖRÜNDEKİ DEĞİŞİMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Bakınız Tablo 37a-37b)

2.8. TÜRKİYE'DE MOBİLYA ÜRETİCİSİ FİRMALARIN ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN VE VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2000'li yıllarda dünya hızlı bir değişim süreci içersinde bulunmaktadır. Dünyadaki genel değişim trendini gözlemlediğinde ekonomik, siyasal, teknolojik, sosyal, kültürel, ekolojik ve demografik dönüşümlerin giderek artan bir şekilde önem kazandığını gözlemlenmektedir. Türkiye mobilya piyasasında ortaya çıkan değişimler şöyle sıralanabilir.

1. Çok sayıda Türk mobilya üreticisi, yabancı üreticilerle ortaklık kurmakta ya da üretim anlaşması yapmaktadır.

²⁷² Murat Oray, "Mobilya Sektörü Büyüyor", *Dünya Gazetesi, İç Mimari ve Dekorasyon eki*, 2002.

2. Mobilya üreticilerinin çoğu mobilya ya da mobilya aksamı ve parçası ithal etmektedir.

3. Büyük üreticiler yanı sıra, küçük ve orta ölçekli firmalar da dış ülkelerdeki üreticilerle anlaşmalar yapmakta ve ithal aksam ve parçaları kullanmaktadırlar.

4. Artan sayıda mobilya toptancısı ve perakendecisi mobilya ithalatına başlamıştır.

5. İthal edilecek mobilyalarda orta düzeye hitap eden ya da popüler olan yüksek kaliteli mobilyalara doğru belirgin bir yönelme vardır.

6. Mimari ile ilgili sanayi yanı sıra diğer üretici ve dağıtımıcılar, mobilya ithalatı ile ilgilenererek sektöre girmiştir.

7. Tüketicinin genellikle takım olmayan mobilyaları tercih etmeye başladığı görülmektedir. İkili, üçlü oturma grupları, sandalyeler, yemek masaları, yemek odası veya oturma grubuyla kullanılan büfeler, kabinler en çok tercih edilen ve takım olmayan mobilya çeşitleridir. Takım olarak en çok tercih edilen mobilyalara ise yatak odası takımları örnek gösterilebilir.

8. Son dönemde pazarda görülen bir gelişme de tüketicinin dekoratif amaçla; geleneksel ve işçiliğin ağırlıklı olduğu, artistik modellere yönelmeye başlamış olmasıdır. Günümüzde mobilyaların işlevsel, estetik, kullanım kolaylığı, dayanıklılık gibi özelliklerinin yanı sıra, hem az yer kaplayan hem de aynı anda çeşitli ihtiyaçları karşılayan modellerine rağbet edilmektedir. (çek-yat, dolap-yatak, bazalı yatak ve bunun gibi)

II. BÖLÜM SONUCU

Tezin ikinci bölümünde “1900-2004 yılları arasındaki değişim sürecinde yerel mobilya sanayisinin gelişimi” incelenmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Batı kültürünün, 1920’lerde yeni kurulan Türkiye üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Türkiye genel olarak batı mobilya sistemlerini kullanmaktadır. Bunun başlıca nedeni yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti insanının, büyük ölçüde, Doğulu değil Batılı olarak anılmak istenmesidir. Bu açıdan Batı sistemine Osmanlı İmparatorluğun’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişi en iyi ifade eden kavramlar “değişim” ve “dönüşümdür”. Üstelik bu değişim ve dönüşüm tüm sosyal hayatta kendisini göstermiştir. Hiç kuşkusuz, sosyal hayatın en önemli parçası olan mobilyalar da bu etkilerin göstergesi durumundadır. Türkiye yeni bir düzene geçerken, hem farklı teknoloji ile üretilmiş ürünler, hem de farklı türlerle karşılaşmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yeniden oluşum sürecinde Batı değerlerine ve kavramlarına verilen değer ve öncelikler arasında özel bir mobilya tasarımı düşüncesine rastlanmamaktadır. O dönemin mobilyaları, çoğunlukla batı mobilya sistemleri ve ürünlerinin ülkede uygulanarak ve toplum alışkanlıklarına göre kısmen yorumlanmış biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Hatta ilk örnekler Batı sisteminden ödünç alınmış ancak, toplum düzeninin alışkın olmadığı bu ilk mobilyalar yaygınlıkla kullanılmıştır.

Ancak belirli bir süre içinde, ülkeyi geliştirme ve toplum düzenini çağdaştırma çalışmaları ile toplum düzeninde de yenileşme yapma ihtiyacı duyulmuştur. Bu kapsamda ülkenin kalkınma planlarının çeşitli düzeydeki etkisiyle mobilya endüstrisi de sürekli olarak değişimlere uğramıştır. Gerçekten de uygulanan Kalkınma Planları kapsamında mobilya üretimi de farklılar ortaya koymaktadır. Türkiye’de 1929-45 ve 1960-80 dönemlerinde uygulanan, ayrıca 1945-60 döneminde de tam olarak terk edilmeyen üretim yapısında büyük nitelik farklılıkları görülmektedir. Bu farklılıklar Türkiye’deki mobilya üretimi ve kullanımını da büyük ölçüde etkilemiştir. (Bakınız Tablo 38)

Bütün bunlara bağılı olarak, Türkiye’de mobilya sektörü, diğere tüm sektörler gibi kalkınma planlarının yapısıyla ilişki içinde farklılıklar göstermiştir. Örneğın 1923-1945 arasında uygulanan kalkınma planıyla 1960- 80 arasında uygulanan kalkınma planı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kalkınma planları dış dünya ile ilişkili olarak geliştirilmektedir. Bu nedenle 1923- 1945 tarihleri arasındaki döneme baktığımızda, dünya üzerinde bir süper gücün egemen olduğu bir düzenin bulunmadığı görülmektedir. Oysa, bu durum, bir soğuk savaş dönemi olan 1960-1980’de geçerli değildir. Doğal olarak uygulanacak kalkınma planı da 1945’den farklılık göstermektedir.

Cumhuriyet Türkiye’sinde uzun bir süre boyunca mobilya alanında çok belirgin bir üretim ve pazarlama ortamından söz etmek zordur. Türkiye uzun süre boyunca endüstrisi korunan, kendi içinde bile rekabet etmesi gerekmeyen, “ürettiğini satan” bir niteliği sergilemiştir . Bu yapıyla tüm üretim sektörlerinde olduğu gibi mobilya sektöründe de benzer durum ortaya çıkmıştır. Mobilya sektörü, sanayileşme politikaları ve dışa açılma politikaları gelişinceye kadar ithal ettiği en eski teknolojiyi bile yenileme gereksinimi duymamıştır.

Mobilyada özgün tasarıma gelince; Cumhuriyet Türkiye’sinde 1980 sonrası dışa açılma dönemine kadar gündeme gelmesi için gerekli ortam sağlanamamıştır. 1980’e kadar sadece ürettiğini satma amacındaki sektör, buna karşılık 1980 sonrasında ise ülke koşullarına uygun ve kısa, orta, uzun dönem amaçlarına cevap verebilecek teknik seçimini, mobilya anlayışını, toplum eğilimlerinin tahminini yapabilmeyi asıl önemli amaç haline getirmeye başlamıştır.

1990-1994 yıllarını kapsayan Kalkınma Planı ise genel olarak; sanayileşmenin kalkınmanın temel unsurlarından biri olması, dışa dönük ve rekabet gücü olan bir üretim yapısının geliştirilmesi, ihracatta sürekliliğın sağlanması, özel kesimin sanayileşmedeki rolünün artırılması gibi temel politikaları benimsemiştir. Aslına bakılırsa bu plan çerçevesinde küresel pazara uyumlu üretimin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak mobilya üreticileri de kapalı yapısından

çıkarak dünya pazarında yer almakta olan yeni mobilya yaklaşımlarını benimsemeye başlamak zorunda kalmıştır. (Bakınız Tablo 39)

Ancak bütün bu büyük kapsamlı değişime karşılık, Türkiye’de diğer ürün tasarımlarında olduğu gibi, mobilya tasarımı ortamı hala yapısal kimlik sorunları ile uğraşmakta, ekonomi ve dolayısıyla endüstrinin değişimlerine göre değişen bir statünün dalgalanmalarıyla varlığını sürdürmektedir. Üstelik pazar, genelde küresel pazarın bir dilimine dönüşmüştür ve ithal ürün egemenliği altında kalma görüntüsü içindedir.

Gerçekte küresel pazarda etkin bir söz sahibi olabilmek için ülkenin teknoloji transferini de sağlamış olması gerekmektedir. Teknoloji transferini kontrol eden iki olgu ise tasarım açısından sektörün yapısını oluşturmaktadır.

1. Teknolojinin makine ve donanımla birlikte ve gerçekten iç içe olması,
2. Patent düzeni ile sağlanabilen yeni ürün geliştirebilme yetisi

Bu bakımdan küreselleşme sürecinde temel teknolojiyi bilmek, onu yorumlayabilme gücüne hakim olmak zorunludur. Bu da uygun bir Araştırma-Geliştirme ortamı ile oluşabilir. Türkiye’nin işte bu açıdan yeterince başarılı bir uygulama içinde olmadığı görülmektedir. Diğer sektörler gibi mobilya sektöründe de Araştırma ve Geliştirme faaliyetinin yok denecek kadar az olduğu, teknoloji piyasasının oluşmadığı, tasarıma hak ettiği önemin verilmediği ortaya çıkmaktadır. Bunu en belirgin şekilde ortaya koyan patent düzeninden elde edilen grafiklerdir. 1976-2000 yılları arasında Türkiye’de mobilya endüstrisi ile ilgili patent başvurusu kabul edilen 13 patentten sadece 4 adetinin Türkiye’de yapılmış AR-GE çalışmaları sonucunda çıkması Türkiye’nin mobilya sektöründe teknoloji üretmediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’deki durumu belirlemek için ve mobilya imalat sanayiinde teknolojik yenilik faaliyetlerine ilişkin olarak Oslo Manuel tanımına uygun ilk kapsamlı anket çalışması 1998 yılı sonlarında DİE tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 1995- 1997 yıllarındaki teknolojik yenilik faaliyetlerine ilişkin veriler derlenmiş ve aşağıdaki

bilgilere ulaşılmıştır: Ağaç ürünleri sanayiinde (kereste, kaplama, mobilya, ve bunun gibi.) ürün yeniliği süreç yeniliğinden önde gelmektedir. AR-GE desteği alan firmaların teknolojik yenilik eğilimine bakıldığında, bu firmaların destek almayan firmalara göre çok farklı bir yapıya sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca firma büyüklüğüne ek olarak, firma yaşı da teknolojik yenilik eğilimi ile ilişkili görünmektedir. 1980'den önce kurulan işyerlerinde özellikle ürün yeniliği yapanların oranı, 1980'den sonra kurulan işyerlerinden daha yüksektir. Bu durum, bir anlamda imalat sanayiinde yeni firmaların, mali ve teknolojik kısıtlardan dolayı yeterli büyüklük ve yeteneğe sahip olamadan kurulmasının bir yansıması olarak ele alınabilir.

Diğer yandan teknolojik yenilik faaliyetleri ile uluslararası rekabet gücü arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bir taraftan, teknolojik yenilik yapan firmalar daha iyi ürün üreterek veya ürettiklerini yükselterek rekabet gücü arttırabilir. Diğer taraftan ise rekabet gücünün artması sonucu dış satım yoğunluğunda bir artış yaratabilir.

Hiç kuşkusuz, küreselleşme etkisinin yerel mobilya üretimine yansımalarında mobilya endüstrisine olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu yansımaların dünya pazarındaki ürünler ile rekabet etmek mecburiyeti sonucunda mobilya sektöründeki olumlu yansımalar şunlardır:

1. Üretim kalitesi artmıştır,
2. Teknoloji yenileme zorunlu hale gelmiştir,
3. Özgün tasarım kavramı yer almaya başlamıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de mobilya sektörünün, bu etkiler doğrultusunda beş ana grup altında biçimlenmiş olduğu söylenebilir.

1. Geleneksel üretime devam eden mobilya üreticileri: Marangozlar ve bunun gibi örnekler
2. Farklı sektörden mobilya sektörüne geçiş yapan üreticiler: Sektörde zaman içinde kendini geliştirerek, büyümüş firmalar: Kelebek gibi örnekler
3. Türkiye'de şubesi bulunan yabancı firmalar: La Casa ve bunun gibi örnekler

4. Yabancı firmalarla ortaklık yapan Türk Üreticiler: Tepe- Mobili gibi örnekler
5. Yapı Marketleri: Bauhaus ve bunun gibi örnekler

Türkiye’de 1900-2000 yılları arasındaki mobilyanın değişim süreci şöyle gelişmiştir. (*Bakınız Tablo 40*)

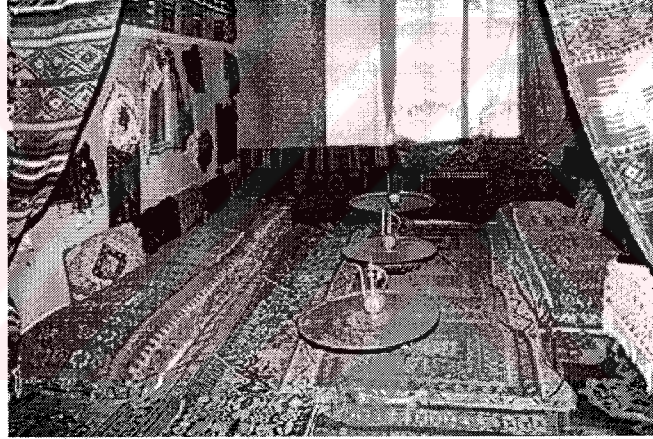

**RESİMLER
VE
TABLOLAR**

ANADOLU YAŞAM MEKANLARI VE MOBİLYALARI

Resim 141. Cumhuriyet ile Batı mobilya sistemini tümüyle kabul eden İstanbul, Ankara, İzmir vb. büyük şehirler dışında Anadolu'da halen doğu mobilya sisteminin devam ettiği de görülmektedir.

Resim 142. Anadolu'da yaşam mekanlarındaki mobilyalara bakıldığında kilim, yastık, yer sofrası, şilte'nin halen kullanıldığı görülmektedir.

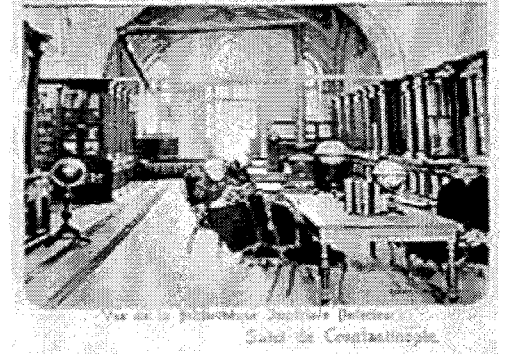

Resim 143. Anadolu'da kullanım mekanına örnek kilim, yer şiltesi yanında divan kullanılmıştır. Sedirin yerini divanın aldığı görülmektedir.

1900 BAŞLARINDA YAŞAM MEKANLARI VE MOBİLYALARI

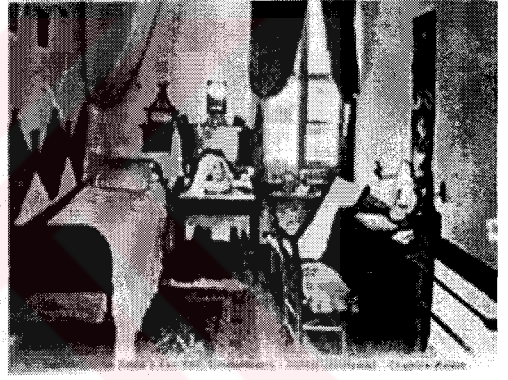
Resim 144. 1900 başları Galata'da bir evin iç mekan mobilyalarının görünümü

Resim 145. 1900 başları bir Fransız okulunun kütüphanesi

Resim 146. Dönemin bir toplantı mekanından mobilya örnekleri ahşap bükme tekniği ile üretilmiş sandalyelerin kullanıldığı görülmektedir.

Resim 147. Döneme ait bir modern yatak odasında kullanılan mobilyalar

Resim 148. 1900 başları hekim muayenehanesi mobilyaları

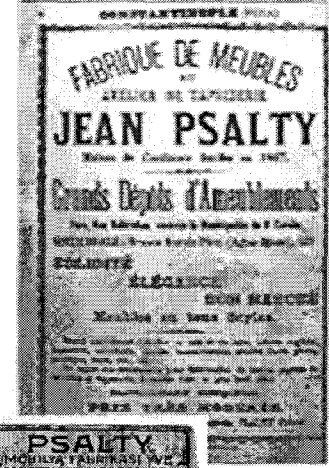

Resim 149. 1900'ler başı, Pera'da Georges Karpitch Restaurant'da kullanılmış dönemin modern mobilyaları

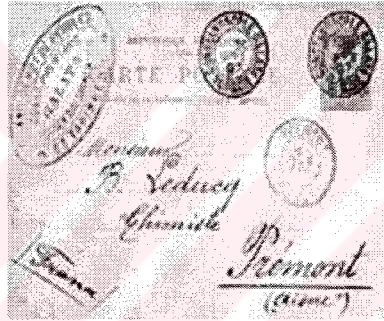
1900- 1923 DÖNEMİ MOBİLYA ÜRETİCİLERİ

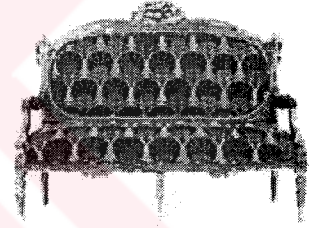
Resim 150. 1914 yılına ait Sahneme'de mobilya üreticilerinin isimleri

Resim 151. 1800 sonlarından beri üretimini sürdüren PSALT firması üretimine 1950'lere dek devam etmişliği görülmektedir. Mobilyalarına monte ettiği etiketi

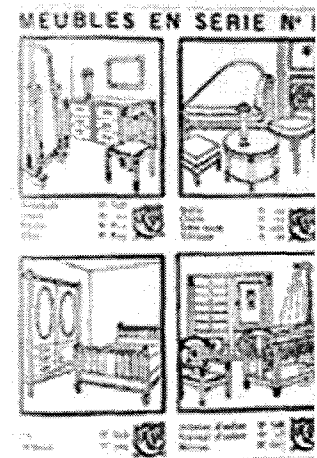
Resim 152. Galata Grand Depot De Meubles firmasına ait bir kart. Kart Galata Yüksek kaldırımındaki firmanın Fransa'ya olan siparişi ile ilgilidir.

Resim 153. Döneme ait bir koltuk

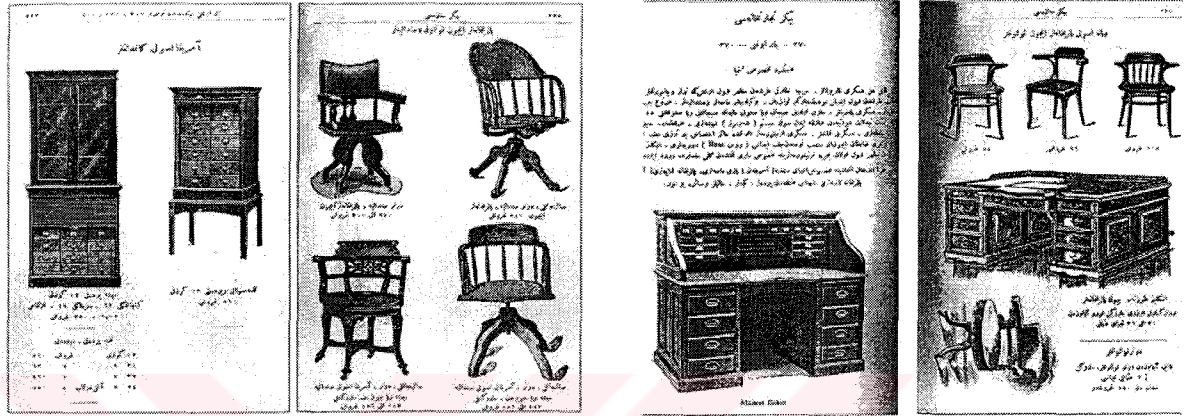

Resim 154. Döneme ait üretim makineleri ile ilgili bir broşür

Resim 155. Döneme ait bir mobilya broşürü

DÖNEMİN ÜRETİCİLERİ- BAKER

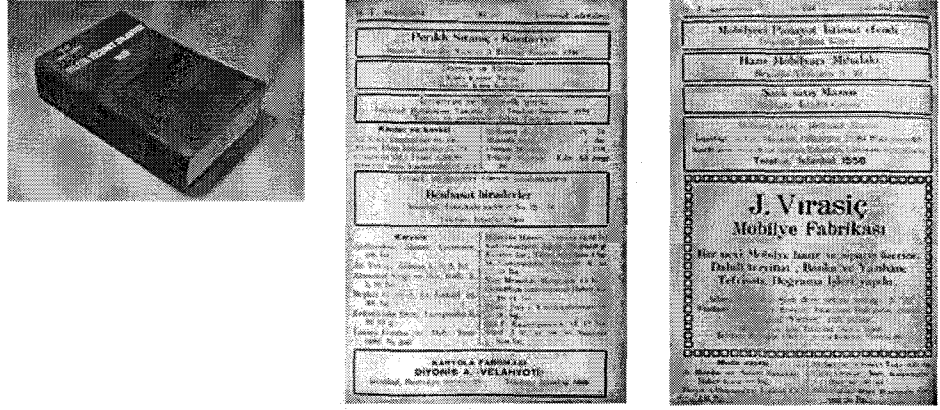
Resim 156. 1910 İstanbul Baker ticarethanesi tanıtım katalogundan mobilyalar (Tombak)

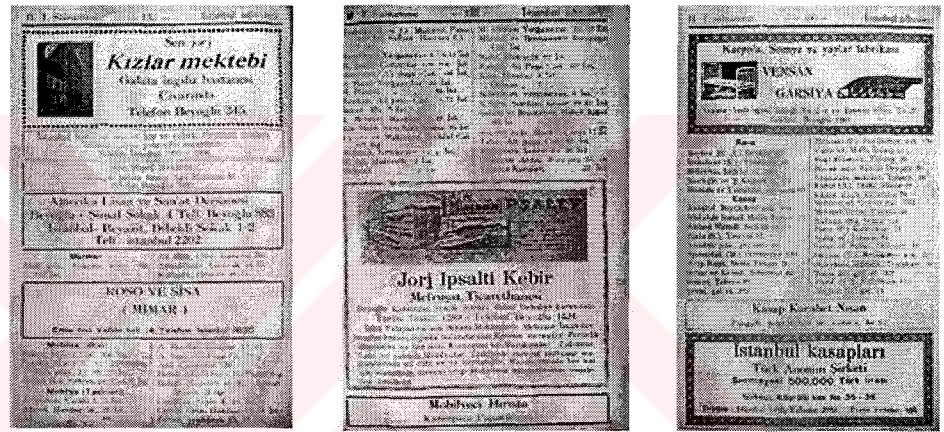
Resim157. 1910 İstanbul Baker firmasının mağazası dış görünüşü

Resim158.. 1910 İstanbul Baker firmasının dergi ilanları (Tombak)

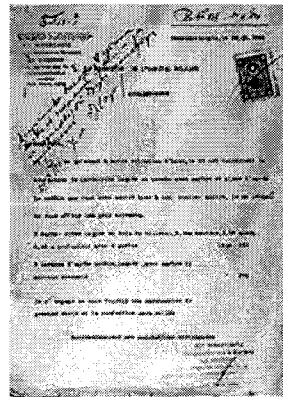
1929 YILLIK TİCARET KATALOĞU- MOBİLYA ÜRETİCİLERİ

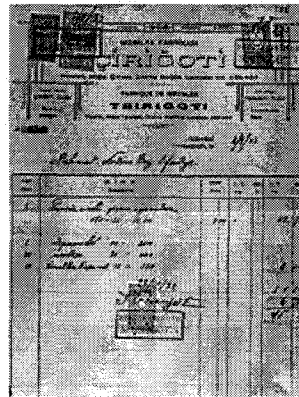
Resim 159. 1929 Ticaret Kataloğu, İstanbul üretici adresleri

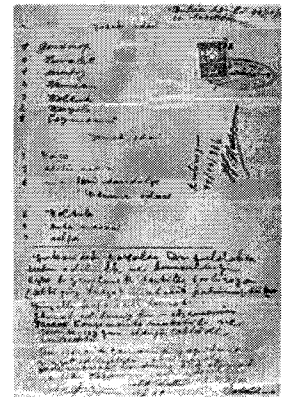
Resim 160. 1929 Ticaret Kataloğu, İstanbul üretici adresleri, katalogtaki reklamlardan PSALTY'nin hala üretim yaptığı görülmektedir. VENSAN vb. Metal karyola üretimi yapan firmalar görülmektedir.

Resim 161.

Resim 162.

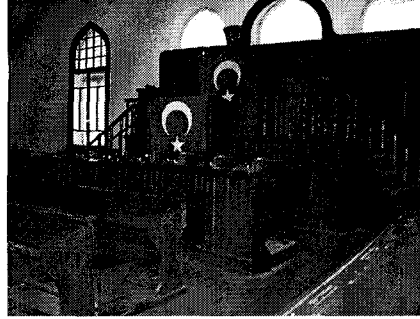
Resim 163.

Resim 161. 24.10.1926 tarihli WRASCHITZ (Pera-İstanbul) mobilya fabrikasına ait sipariş formu

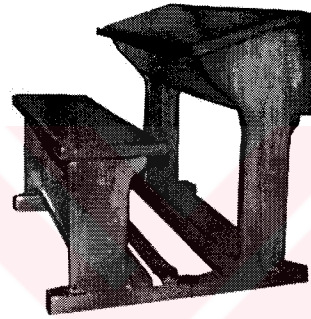
Resim 162. 1933 yılına ait en önemli mobilya fabrikalarından olan ÇİRİĞOTİ'ye ait Mahmut Nedim Bey Efendi adına kesilmiş fatura. (Tsirigoti) fabrikasının Dolmabahçe cad., Fındıklı'da ve Beyoğlun'da üretimi ve satışı bulunmaktadır.

Resim 163. 14.10.1936 yılına ait bir mobilyacının sipariş formu. Alt bölümde yukarıda sıralanmış mobilyaların teslimat şekli yazılmıştır. Tutarın 600 Lira olduğu görülmektedir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ MOBİLYALARI

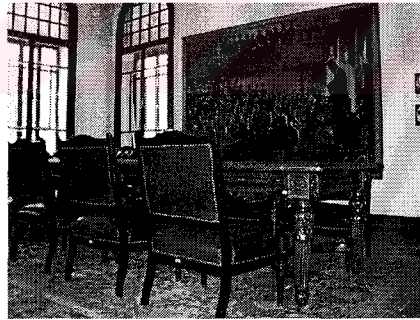
TBMM meclis toplantı salonu

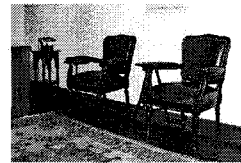
TBMM meclis toplantı salonu sıraları

TBMM'de kullanılan ahşap mobilya görünümündeki santral

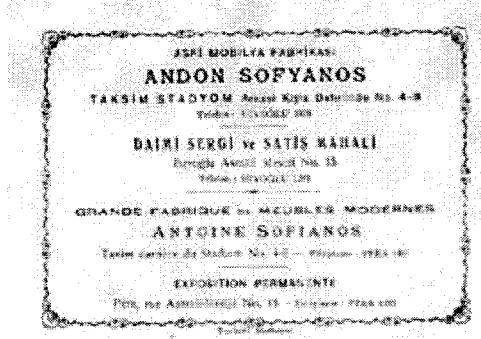
Riyaset Divanı-Bakanlar Kurulu Odası

Mescit

İlk TBMM binasında ahşap sıraların ve kürsünün seri üretim olmayan bir işçilik ürünü olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyetini ifade eden ilk TBMM binasında mescid odasında Kur'an rahleleri doğu mobilya sisteminin Türkiye Cumhuriyetindeki uzantısı sayılabilir.

1946-1952 YILLARINDA MOBİLYA ÜRETİCİLERİ

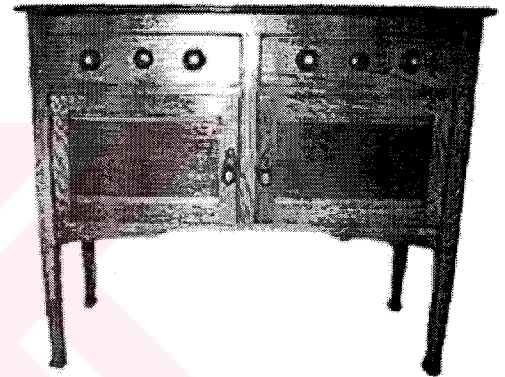
Resim 166. 1902 Salnamesinde ismi geçen bu üreticinin Cumhuriyet döneminde 1940'lı yıllarda üretimini sürdürdüğü görülmektedir.

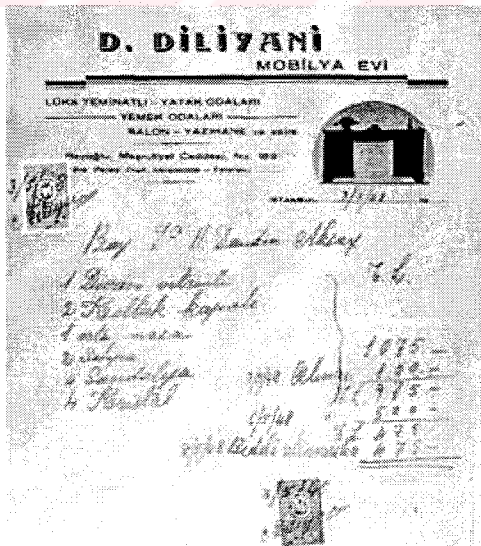
Resim 167. Üreticilerin çoğunun enerji kaynağı olarak elektrige sahip değildir. Bu üretici tamtm kartında bu özelliğini ayrıcalık göstergesi olarak belirtmektedir.

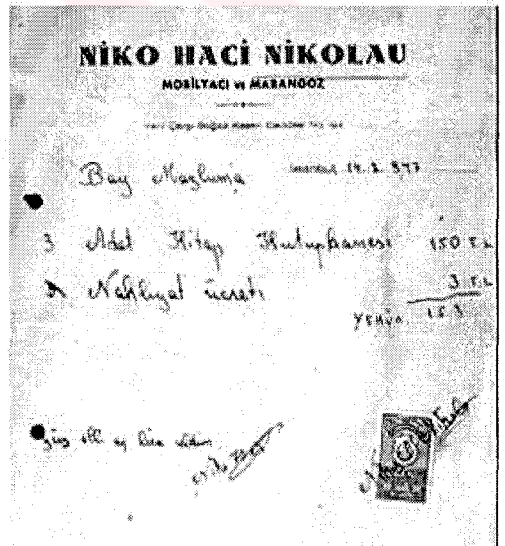
Resim 168. 1940'larda Bir mobilya mağazası tanıtım kartı Müslüman üreticilerin sektörde isimlerinin geçmeye başladığı görülmektedir.

Resim 169. Bu döneme üreticisi marangozlar tarafından üretilmiş bir dresuar örneği

Resim 170. 1948'e ait DİLİYANİ firmasının D. Aksoy isimli müşterisine kestiği fatura. Vitrinli dolap, kapaklı koltuk, masa, sehpa, sandalye, kristal satışı görülmektedir. Dönemin mobilyaları hakkında bilgi vermektedir.

Resim 171. 1947'de Yeni Çarşı'da üretim yapan Mobilyacı marangoz Niko Hacı Nikolau'nun Mazlum bey isimli müşterisine kestiği fatura. 3 adet kitap kütüphanesi ve nakliyat ücreti tutarının 135 lira olduğu yazmakta.

1950 DÖNEMİNE AİT ÜRETİCİ VE YAN SANAYİ ÜRÜNLERİ

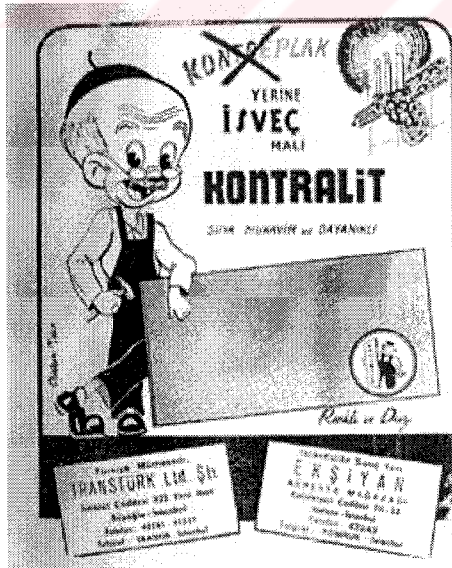
Resim 172. Dönemin mobilya üreticilerinden DİNOS'a ait bir reklam

Resim 173. Dönemin mobilya üretiminde yardımcı menteşe, kulp vb. ürünlerin satışı yapan bir hırdavatçının reklamı

Resim 174. 2000'li yılların büyük mobilya üreticisi KELEBEK firmasının 1950'li yıllardaki tanıtım kartı. Firma; mobilya üretimine başlamadan önce uçak kanatları için kontraplak üretimi gerçekleştirmektedir.

Resim 175. Mobilya sektöründe kullanılmak üzere tanıtımı yapılan ithal ; İsveç malı kontralit reklamı.

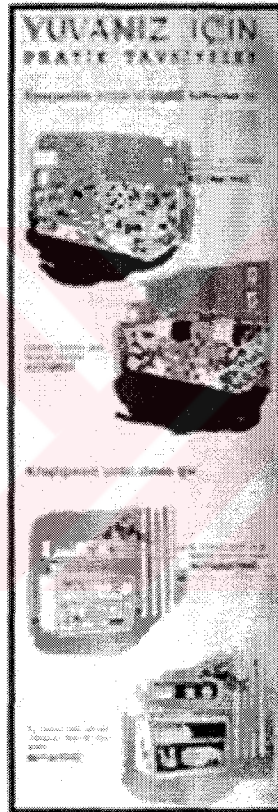

Resim 176. Mobilya üretiminde kullanılan tutkal çeşitlerinden biri olan soğuk tutkal reklamı.

1950'Lİ YILLARDA MOBİLYA ÜRETİCİLERİ

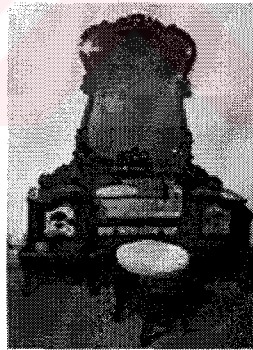

Resim 177-178. 1950'li yıllarda mobilya mağazalarının tanıtım kartları bastırıldığı görülmektedir. 1940 sonrası Varlık vergisi ertesinde göç eden, mobilya üreticisi gayrimüslüm üreticilerin yerini müslüman üreticilerin aldığı bu tür tanıtım kartlarına bakarak söylemek mümkündür.

SIRKECI SALKIM SOĞUT DEMİR-KAHVE FABRİKASI No: 14, YIGIR

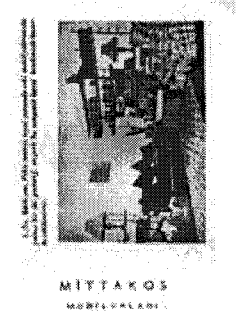
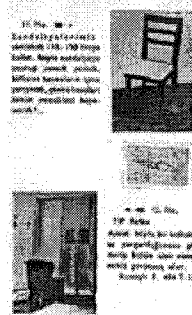
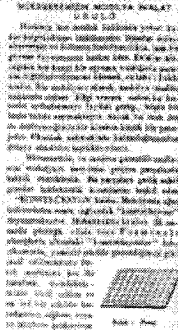
Resim 179. 1950'lerin sonunda Sirkeci'de Bir Madeni Eşya ve Karyola Üretici fabrikasının dış görünümü

Resim 180. 1958 Hayat dergisinde Amerikan dergilerinden örnek alınmış ev döşeme önerileri

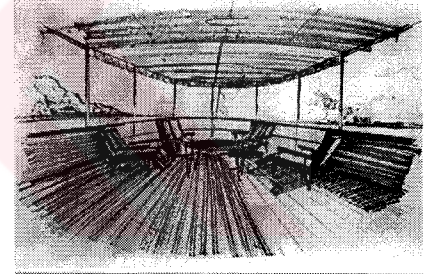
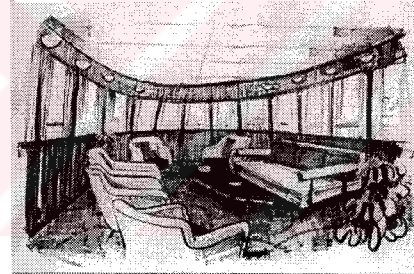
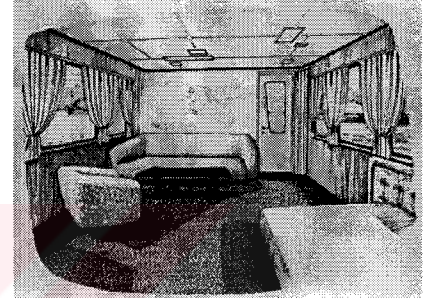
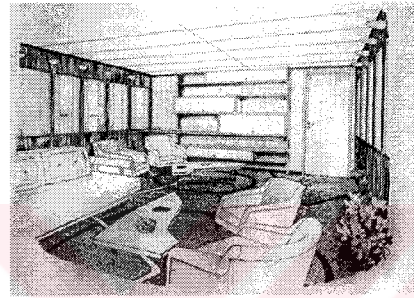
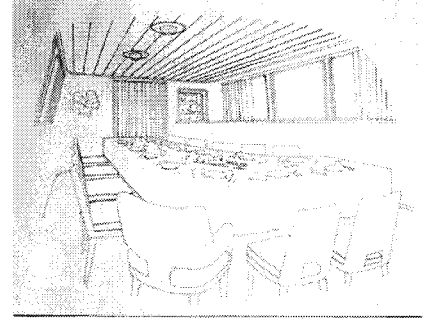
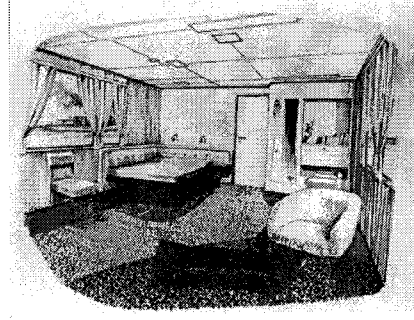
Resim 181. Andrea ÇİÇİKOTA üretimi bir mobilya- Beyoğlu

Resim 182. 1958 İstanbul 'da bir koltuk üretim atölyesinden görüntü

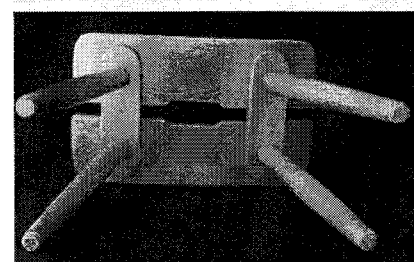
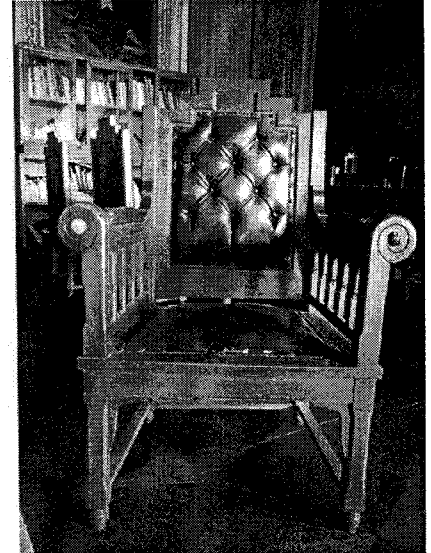
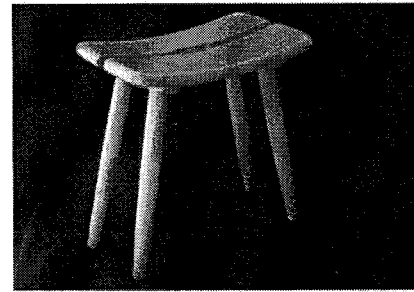

Resim 183. EF. Mittakos Standart Mobilyaları broşürü. Broşürden Çukurcuma'daki Fabrikasında üretim yapan firmanın yatak kanepesi, etejerli büfe, büfe, puflulu koltuk, yatak odası, sandalye ürettiği anlaşılmaktadır.

HAYATİ GÖRKEY İÇ MEKAN VE MOBİLYA TASARIMLARI

Resim 184. Hayati GÖRKEY , tarafından tasarlanan UMUR yatının iç mekan ve mobilya tasarımları

Resim 185. Akademi'de kullanılan, Hayati GÖRKEY , tarafından tasarlanan tabure ve koltuk örnekleri

DÖNEMİN MOBİLYALARI

Resim 186. Dönemin bir mobilya sergisinden görüntüler

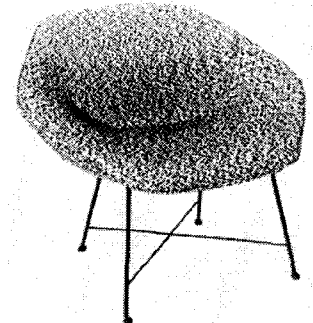
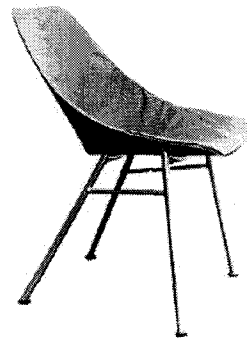
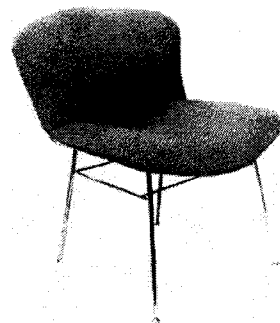
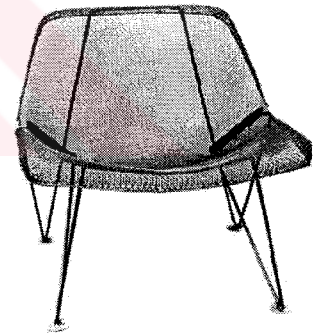
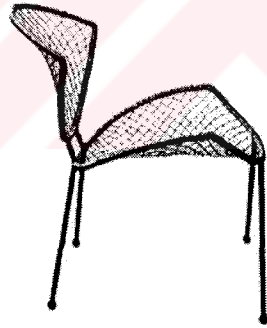
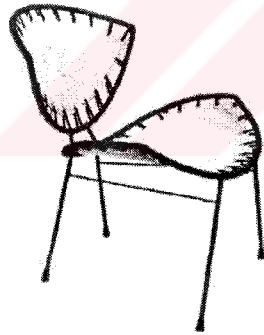

Resim 187. Dönemin modernist çizgilerini taşıyan bir cafeteryanın mobilyaları
Resim 188. Kamusal mekana ait mobilyalar: Anadolu yakasında bir parkta ahşap bank

SADI ÖZİŞ TASARIMI METAL MOBİLYALAR

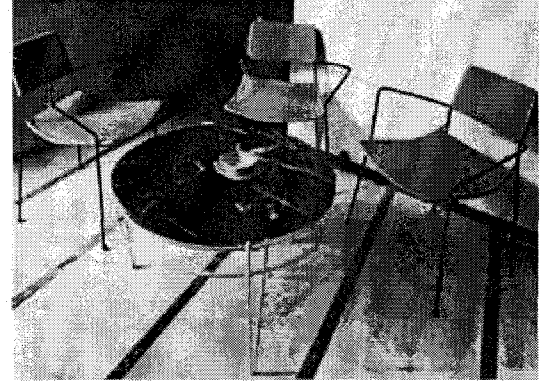
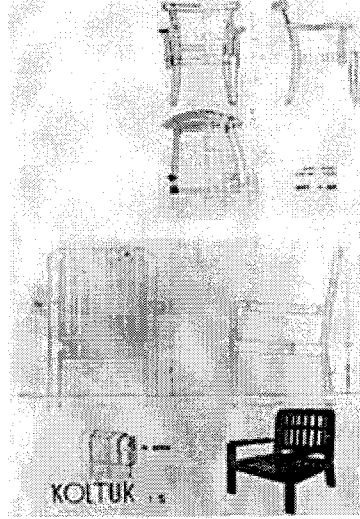

Resim 189. Sadi ÖZİŞ metal mobilya üretimi sırasında kaynak yaparken

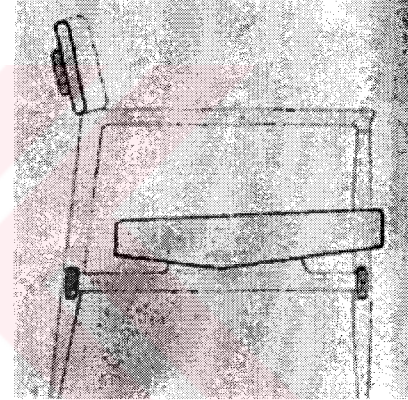
Resim 190. Sadi ÖZİŞ tasarımı oturma elemanları. Dönemin malzeme yoksunluğu ve üretim teknolojilerinin yetersizliğine rağmen, bu metal mobilyaların üretimini gerçekleştirmiş. Bu mobilyalar yurtdışında beğeni kazanmış Knol firması talebinde bulunmuştur.

1952-1962 DÖNEMİ MOBİLYA TASARIMLARI

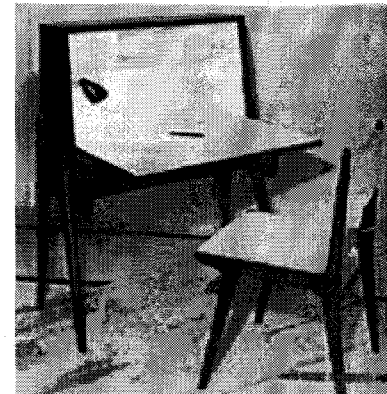
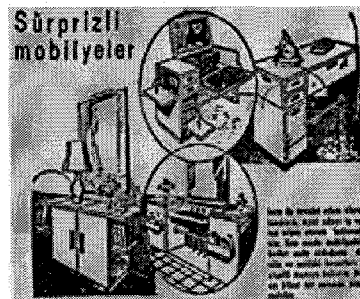

Resim. İlhan KOMAN'a ait oturma elemanı, masa tasarımı

Resim 191. 1945 yılına ait akademilinin mobilya tasarımı

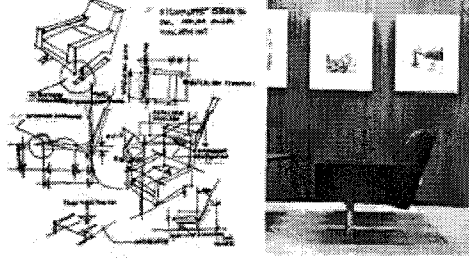
Resim 193. Sadun ERSİN'e ait oturma elemanı tasarımı

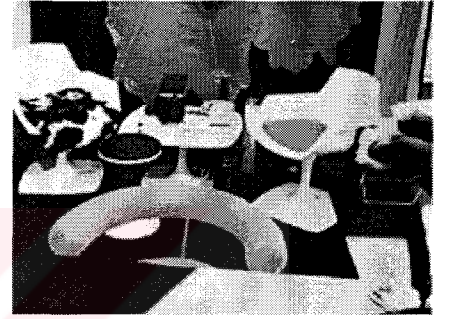
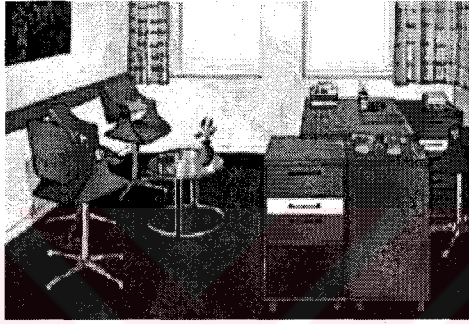
Resim 194. Baki AKTAR'a ait masa, sandalye tasarımı

Resim 192. Dönemin modern mobilyaları ile ilgili makalelerden örnekler. Yeni mobilya ve mekanların nasıl olması gerektiği ile ilgili bilgiler vermektedir.

1962-1974 DÖNEMİ MODERN MOBİLYA TASARIMLARI

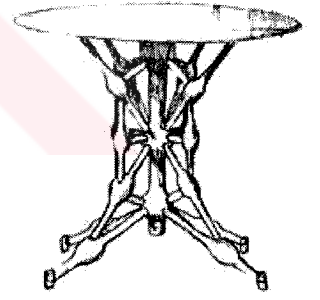
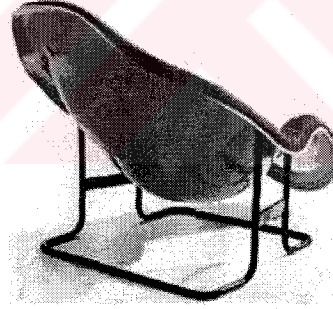

Resim 201. Nuri DOĞAN Mobilya Tasarımları: 1967, "Sitzgruppe elemente" Koltuk Osram Gmbh Münih, Kamusal iç mekanda oturma elemanları

Resim 202. Sibel Ülken Ofis mekanı mobilya Tasarımları

Resim 203. 1973 Rebii Mobilya Tasarımları

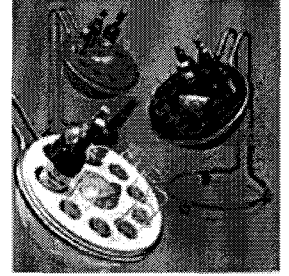
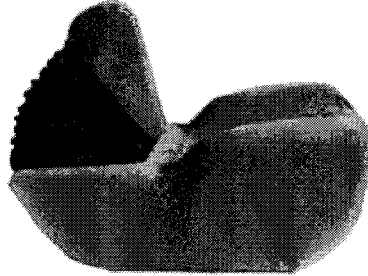
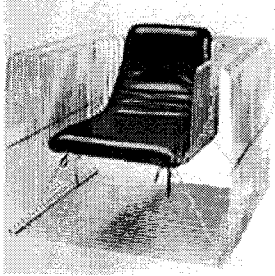
Resim 204. Sadun ERSİN-1970 Oturma Elemanı tasarımları, 1969 Masa tasarımı

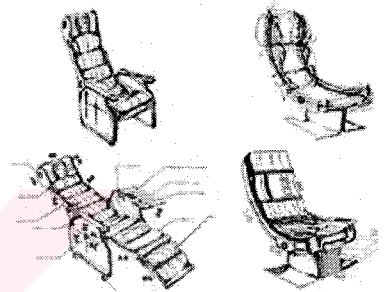
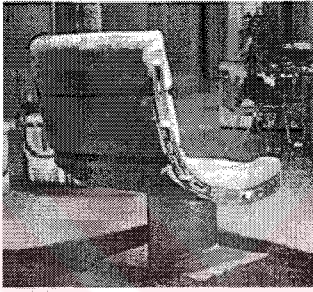
Resim205. Sadun ERSİN-1970 Kişisel mekan ve mobilya tasarımı

Resim. Bu dönemde akademililerin modern tasarımlarının yanısıra, klasik mobilya üreticilerinin tanıtım için kart bastırmakta olduğu görülür. 1960'lı yıllar Isparta'da bir mobilya mağazasının bayram tebrik kartı.

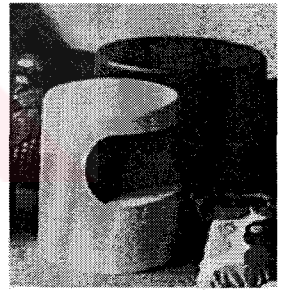
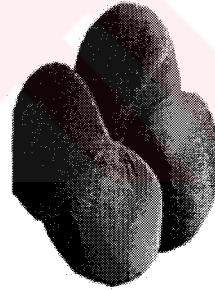
1962-1974 DÖNEMİ MODERN MOBİLYA TASARIMLARI

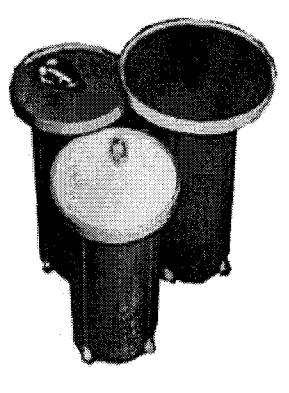
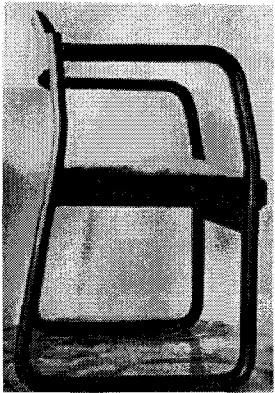
Resim 195. Babür Kerim İNCEDAYI mobilya tasarımları

Resim 196. Babür Kerim İNCEDAYI çok amaçlı koltuk tasarımı

Resim 197. Güler UMUR mobilya tasarımları

Resim198. 1970 Ertan BİROL Sandalye tasarımı

Resim 199. Fikret AKTAN kişisel yaşam mekanı ve mobilya tasarımları

Resim 200. Oya GÖRGÜN sehpa tasarımı

ÖNDER KÜÇÜKERMEN MOBİLYA ÇALIŞMALARI

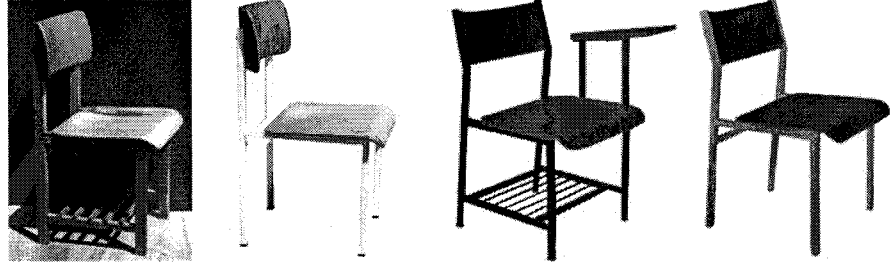

Resim 207. Türkiye'nin ilk süpermarketi olan Ankara'da Gima Mağazasının Önder KÜÇÜKERMEN tarafından tasarlanan, iç mekan tasarımı ve mobilya ürünleri

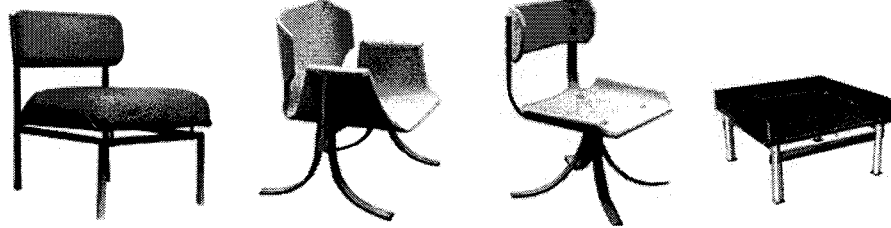

Resim 208. Önder KÜÇÜKERMEN tasarımı bir restaurant iç mekanı ve mobilyaları

Resim 209. Önder KÜÇÜKERMEN tarafından tasarlanan modern oturma elemanı ve eskizi

Resim 210. Önder KÜÇÜKERMEN tarafından tasarlanan dönemin yeni teknolojilerine uygun oturma elemanları. Sunta fabrikası iken mobilya üretimine geçen Kelebek fabrikası için tasarlanmıştır.

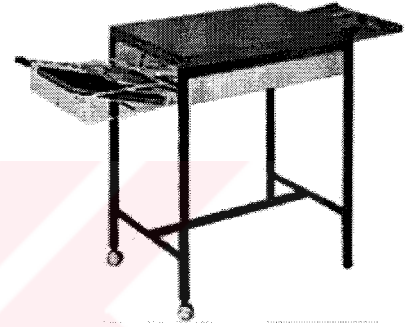

Resim. Önder KÜÇÜKERMEN tarafından tasarlanan çeşitli mobilyalar: Oturma elemanları, sehpa.

1974-1980 DÖNEMİ MOBİLYALAR

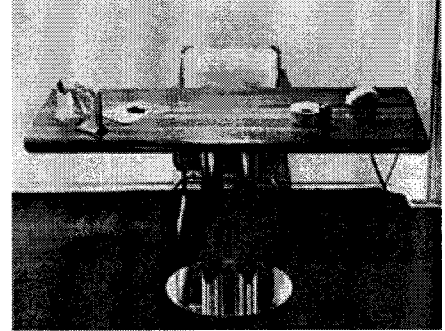
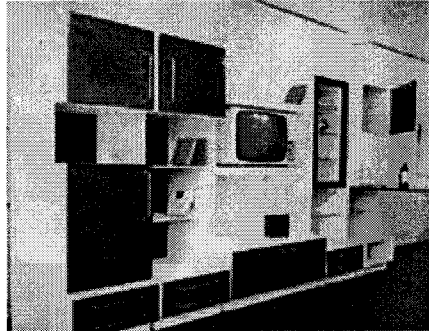
Resim 212. İnel İMER; İç mekan çalışmalarında kullandığı mobilyalar kamusal mekan, ofis mobilyası örnekleri

Resim 213. İnel İMER profesyonel mekanler için mobilyalar sekreter sandalyesi ve masa örneği

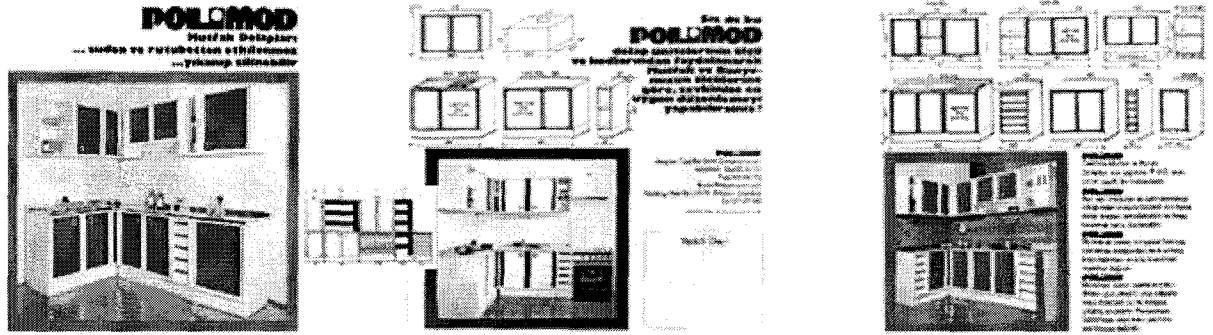
Resim 214. Turhan UNCUOĞLU; Dönemin modern kişisel meka olarak ev salonu mobilyaları
Resim 215. Dönemde TV kullanımı ile ev salonu mobilya yerleşimlerinde değişim görülmektedir.

Resim 216. Tamer AKINCI; dönemin trendlerine uygun bir büfe

Resim 217. Turhan UNCUOĞLU; Profesyonel Mekan Mobilyası masa ve sandalye

1970'LERİN YENİ TEKNOLOJİSİ
POLİMOD, ERKOSAN, DİSKOSAN- TANER YUNUSOĞLU
ÜRETİMİ MODÜLER MOBİLYALAR

Resim 218. POLİMOD firmasına ait broşür. Taner YUNUSOĞLU tarafından üretilen, plastik profiller yardımı ile bu döneme kadar kullanılmamış teknolojiler ile üretilen modüler mobilyalar. Mutfak dolapları ile ilgili broşür her ölçülere uygulanabilir mutfak dolapları tanıtılmaktadır.

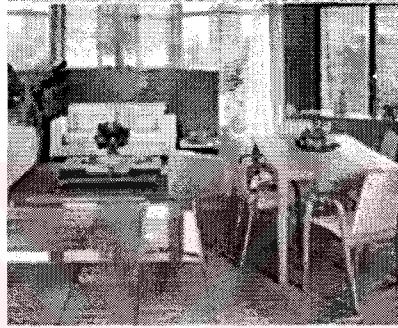
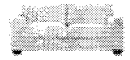
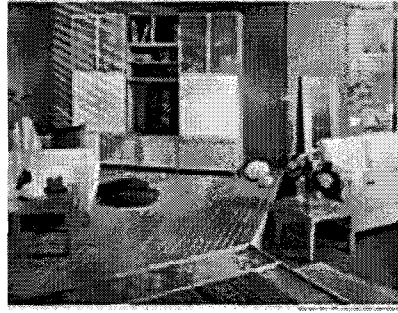

Resim 219. ERKOSET firmasına ait broşür. Taner YUNUSOĞLU tarafından üretilen, her ölçüye her mekana uydurulan modüler mobilyalar: mağaza rafları, kütüphaneler vb. fonksiyonlarla kullanılabilir. Bu mobilyalarda, o döneme kadar Türkiye'de gelişmemiş bir üretim mantığının kullanılmakta olduğu görülmektedir.

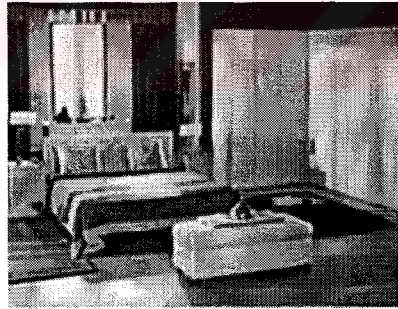

Resim 220. POLİMOD broşüründe modüler banyo mobilyalarının ölçülerinde yer aldığı tanıtım, DİSKOSAN kişisel mekanlarda kullanılmak üzere oluşturulan modüler mobilyaların tanıtımı

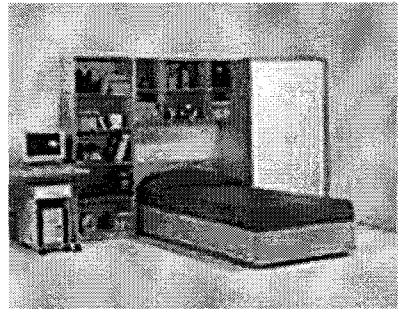
KELEBEK MOBİLYA

Resim 221. Kelebek Mobilya tasarımı, üretimi kişisel mekan oturma grubu, yemek takımı ürünleri

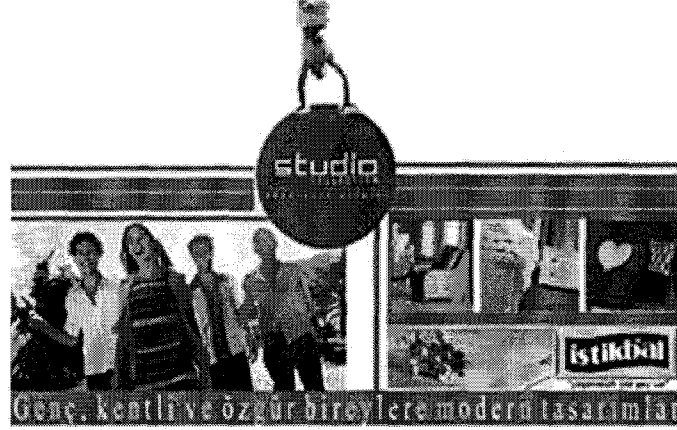

Resim 222. Kelebek Mobilya tasarımı, üretimi yatak odası takımları örnekleri

Resim 223. Error! Not a valid link.

İSTİKBAL FİRMASI, STUDIO COLLECTION SERİSİ

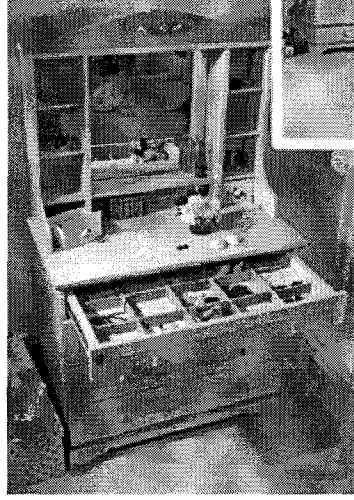

Resim 224. İstikbal firmasının yeni ürün grubu olan studio collection serisinin reklamı

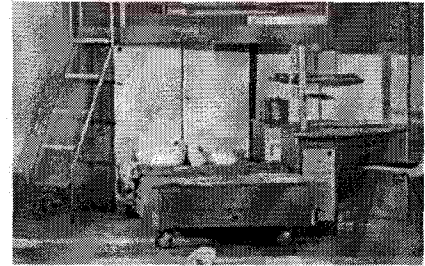
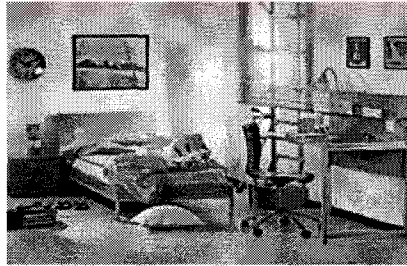

Resim 225. İstikbal firmasının yeni ürün grubu olan studio collection serisinin ürünleri. Örnek olarak seriye ait farklı oturma grupları

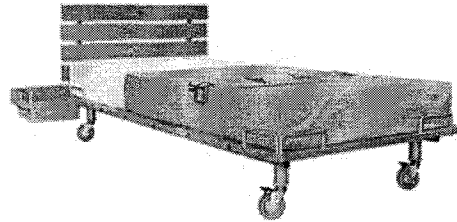
ÇİLEK MOBİLYA ÜRÜNLERİ

Resim 226. Çocuk ve Genç mobilyası üreten firmanın üretimi dolaplara örnekler

Resim 227. Yatak odası takımları örnekleri

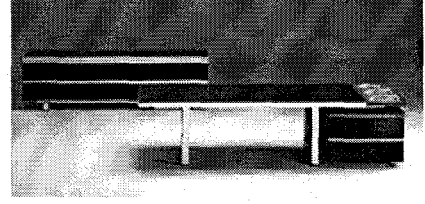

Resim 228. Çilek Mobilya tasarımı ve üretimi bir yatak örneği

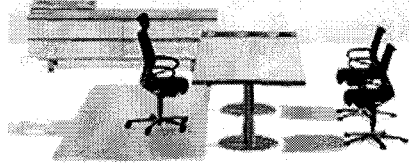
NURUS OFİS MOBİLYA ÜRÜNLERİ

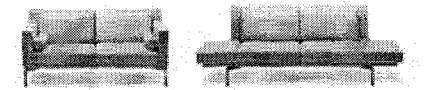
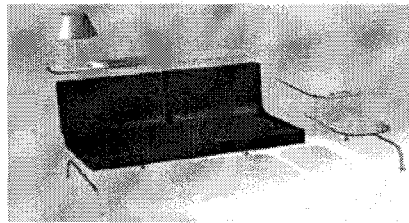
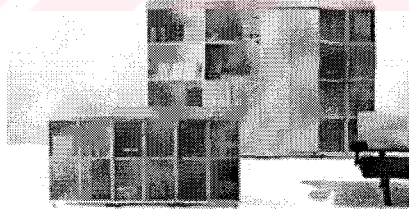
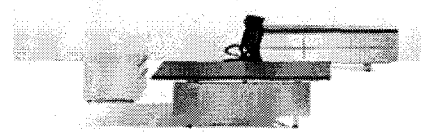
Resim 230. Firmanın Üretime başladığı yıllardan bir görüntü

Resim 231. NURUS firmasının Tasarım ödüllü I/X serisi

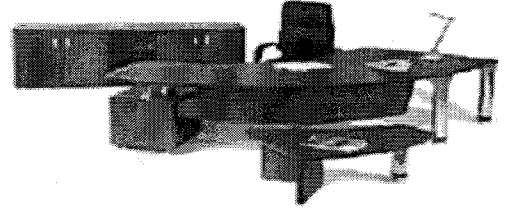
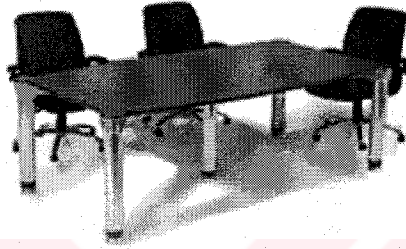
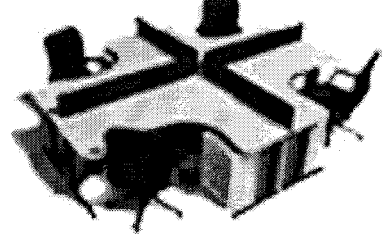
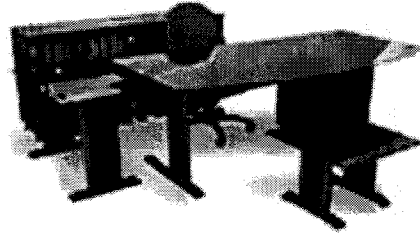

Resim 232. Error! Not a valid link.

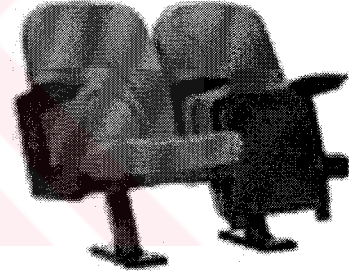
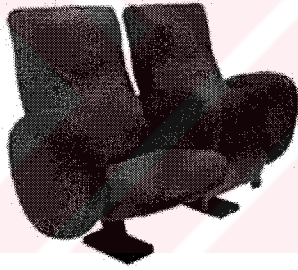

Resim 233. NURUS firmasının ürettiği farklı ofis mobilyaları. Firma küresel pazar standartlarına uygun tasarladığı ve ürettiği ürünlerin ihracatını da yapmaktadır.

ÜROSAN OFİS MOBİLYA ÜRÜNLERİ

Resim 234. ÜROSAN tarafından üretilen çeşitli çalışma grupları örnekleri

Resim 235. ÜROSAN tarafından üretilen çeşitli konferans salonu koltuğu, sinema salonu koltuğu vb. örnekleri

Resim 236. ÜROSAN tarafından üretilen çeşitli oturma elemanları: Yönetici sandalyeleri, sekreter sandalyeleri örnekleri

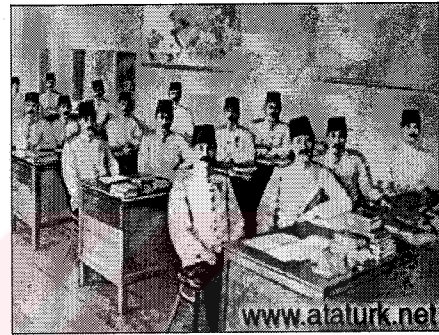
EĞİTİM MOBİLYALARI

Resim 238. Münif Fehim çizgileriyle, Hamit Devrinde törenle okula başlanış. Eğitim mobilyası olarak kullanılan rahlenin tören sırasında omuzlarda taşındığı görülmektedir.

Resim 240. 1800 sonları Türk Tabipleri Eğitimi verilen derslik mobilyaları (Toplumsal Tarihin son 150 yılı s.75)

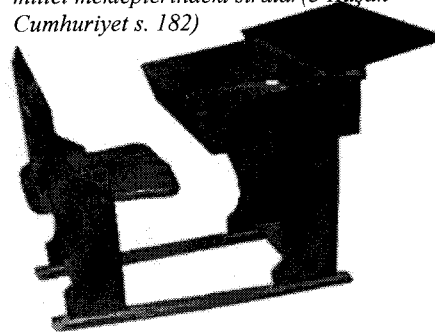
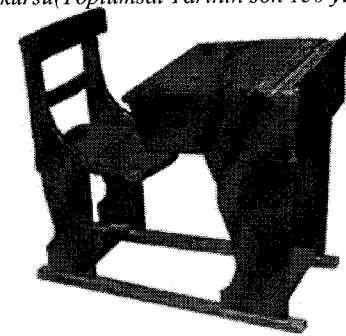
Resim 241. Atatürk askeri eğitim sınıf sıraları

Resim 242. 1928 Harf Devrimi ertesinde açılan Millet Mekteplerinde okuma-yazma kursu (Toplumsal Tarihin son 150 yılı s.75)

Resim 243. Yeni Türk Harflerinin 16-45 yaş arası tüm yurttaşlara öğretmek üzere açılan millet mekteplerindeki sıralar (3 Kuşak Cumhuriyet s. 182)

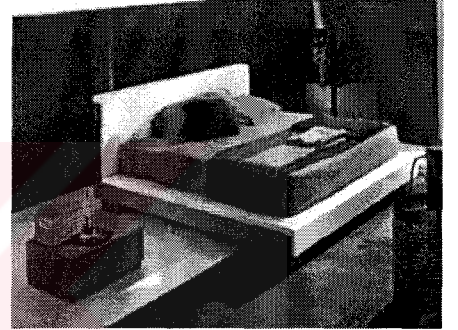

Resim 244. Cumhuriyet ertesinde okullarda kullanılan marangozlar tarafından üretilen kapaklı sıralara örnek. (Murat Şen Koleksiyonu)

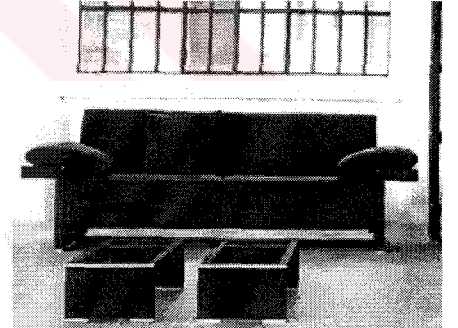
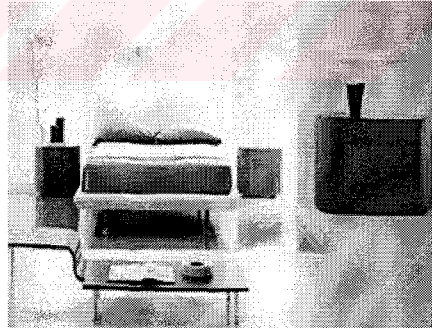
2000 'Lİ YILLARIN MOBİLYALARI

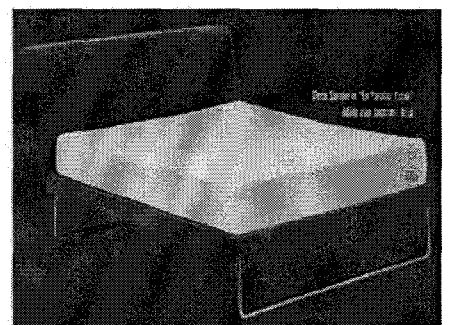
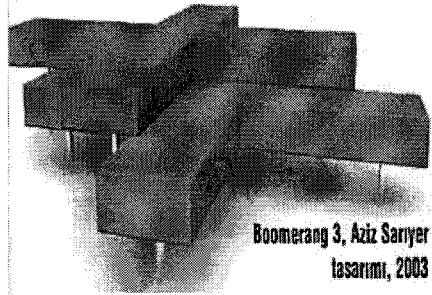
Resim 245. 1990'larda Türkiye mobilya pazarına giren ithal mobilyalara örnek oturma elemanları

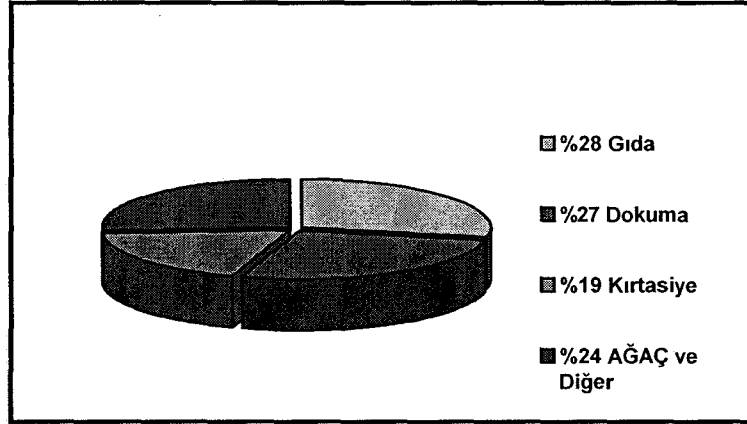
Resim 246. 2000'li yılların trend- eğilimlerinin yaşam mekanlarının organizasyonlarına ve mobilyalara yansımaları.

Resim 247. 2000'li yılların trend- eğilimlerinin yaşam mekanlarının organizasyonlarına ve mobilyalara yansımaları sonucu Türkiye'de de üretilmeye başlayan mobilyalara örnekler

Resim 248. Yeni Üretim ve Tasarım Eğilimlerinin etkisi ile Türkiye'de ortaya çıkan yeni mobilya tasarımı örnekleri

Tablo 19. Sanayi sayımı sonuçlarına göre üretimin sektörlere dağılımı

ÜRETİM ALANI	Üretici Sayısı	Çalışan sayısı	Üretici Başına Ort. Çalışan Sayısı
Dokuma	20.55	35.316	1.76
Deri işleme	15,347	17,964	3.35
Madeni imalat	3.27	8,021	2.45
Ağaç işleri, marangozluk	2.067	6.007	2,91
Gıda	1.274	4,493	3.52
Çömlek ve benzeri	704	3,61	1.93
TOPLAM	32.721	75.411	2.30

Tablo 20. Üretim Alanı-İşyeri Sayısı- İşçi Sayısı'nı gösteren 1923 istatistiğinde ağaç işleri ve marangozluk kategorisi ile ilgili veriler

KAVRAMLAR	ÜRÜNLER
Bağımsızlık	Merkez Bankası /Gümrük Bakanlığı
Lozan Antlaşması	Sahil Sağlık örgütü / Kabotaj hakkı
Sanayileşme	SÜMERBANK
TEKEL	Gümrüklerin Mevcudiyeti
Ulaştırma	DDY/ Sivas Demiryolu Hattı
Medeniyet	Şapka
Kendi Kendine Yeterlilik	İzmir Fuarı
Şeker Fabrikaları	Şeker
Özgün Mimari	Türkiye İş Bankası ve Kastamonu vilayet binası (mimar: Vedat TEK)

Tablo 22. "Türkiye'de bağımsız İç Sanayileşme ve Yeterlilik Dönemi Gelişimleri"¹

¹ Kenan Mortan, "Dönemsel Değişim Tablosu", MSÜ Ders Notu, 2001.

DEĞİŞİMİN KAVRAMLARI	DEĞİŞİMİN ÜRÜNLERİ
Demokratikleşme	Apartmanlaşma
Marshall Yardımı	Demir, Çimento
Mes'ten İskarpın'e Geçiş	Beykoz Kunduraları
Sıtma Seferberliği	Gripin/ Kinin
Palas'tan Otele Geçiş	HİLTON ve Emekli Sandığı Otelleri
Pulluk Kullanımı	Türk Traktör: UZEL
Çağdaşlaşma	2. Dönem Sivil Mimari
Sivil Mimari de Oturma Objesi	Kelebek Kontrplak
Ağır Sanayi Tutkusu	İlk Türk Otomobili: DEVİRİM
Talep Giderme/ Karşılama	MURAT, SERÇE , ANADOL otomobilleri

Tablo 23. " Türkiye'de 1946- 1952 Arayış Ve Sentez Döneminde Gelişimler" ²

KAVRAMLAR	ÜRÜNLER
Yerli Sanayinin desteklenmesi	Montaj Sanayi Talimatnamesi
Planlı Kalkınma ilkeleri	D.P.T ve (Beş Yıllık Kalkınma Planı)
Teknoloji Üretimini desteklenmesi	TÜBİTAK
Kent Toplumuna dönüşüm	Gır Gır ve Arçelik Mutfak Ürünleri
Ulaştırmanın etkinleşmesi	Magirus Otobüs Üretimi
Kıbrıs Bunalımı ve Ambargo	Eskişehir Jet Üssü – Adapazarı Tank Palet Fabrikası

Tablo25. "İthal İkameci Yaklaşım" ³

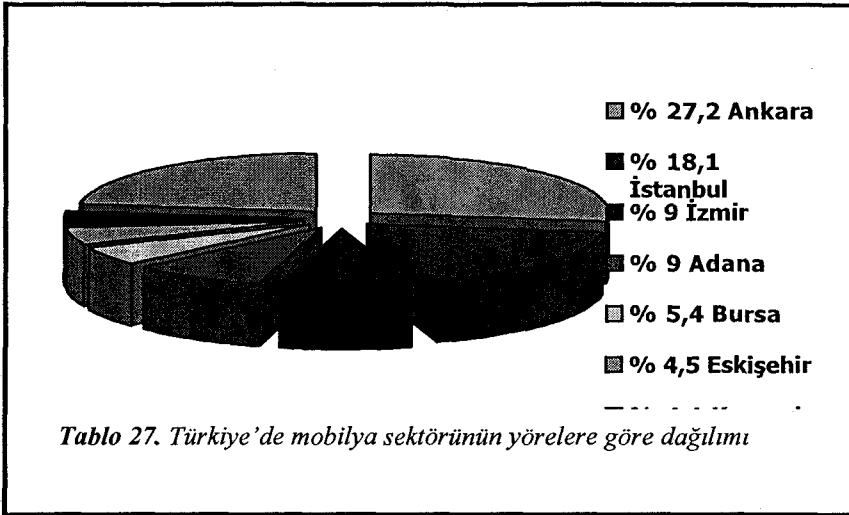
MEVCUT KAVRAMLAR	DEĞİŞEN YENİ KAVRAMLAR
Sanayi toplumu	Bilgi (enformasyon) toplumu
Geleneksel Teknoloji	Yüksek Teknoloji
Ulusal Ekonomi	Dünya Ekonomisi
Kısa Dönem	Uzun Dönem
Merkeziyetçilik	Adem-i Merkeziyetçilik
Kuramsal Yardım	Kendi kendine yardım
Temsili Demokrasi	Katılımcı Demokrasi
Hiyerarşik zincir	Ağ sistemi
Kuzey	Güney
Şu/ Bu çözümü	Çoklu çözüm

Tablo 26. "Değişen Kavramlar" ⁴

² Kenan Mortan, "Dönemsel Değişim Tablosu", MSÜ Ders Notu, 2001.

³ Kenan Mortan, "Dönemsel Değişim Tablosu", MSÜ Ders Notu, 2001.

⁴ NAISBITT, J. 1982. *Megatrends*, XXII, s. 9-11

1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
26166	27547	29780	32021	34321	36985	27060	31513

Tablo 28 1995-1998 Yılları Arasındaki Türkiye’de Mobilya Üretimi¹ (1994 yılı fiyatlarıyla, Milyar TL)

1996	1997	1998	1999	2000
33 135	66 000	34 703	34 029	36 377

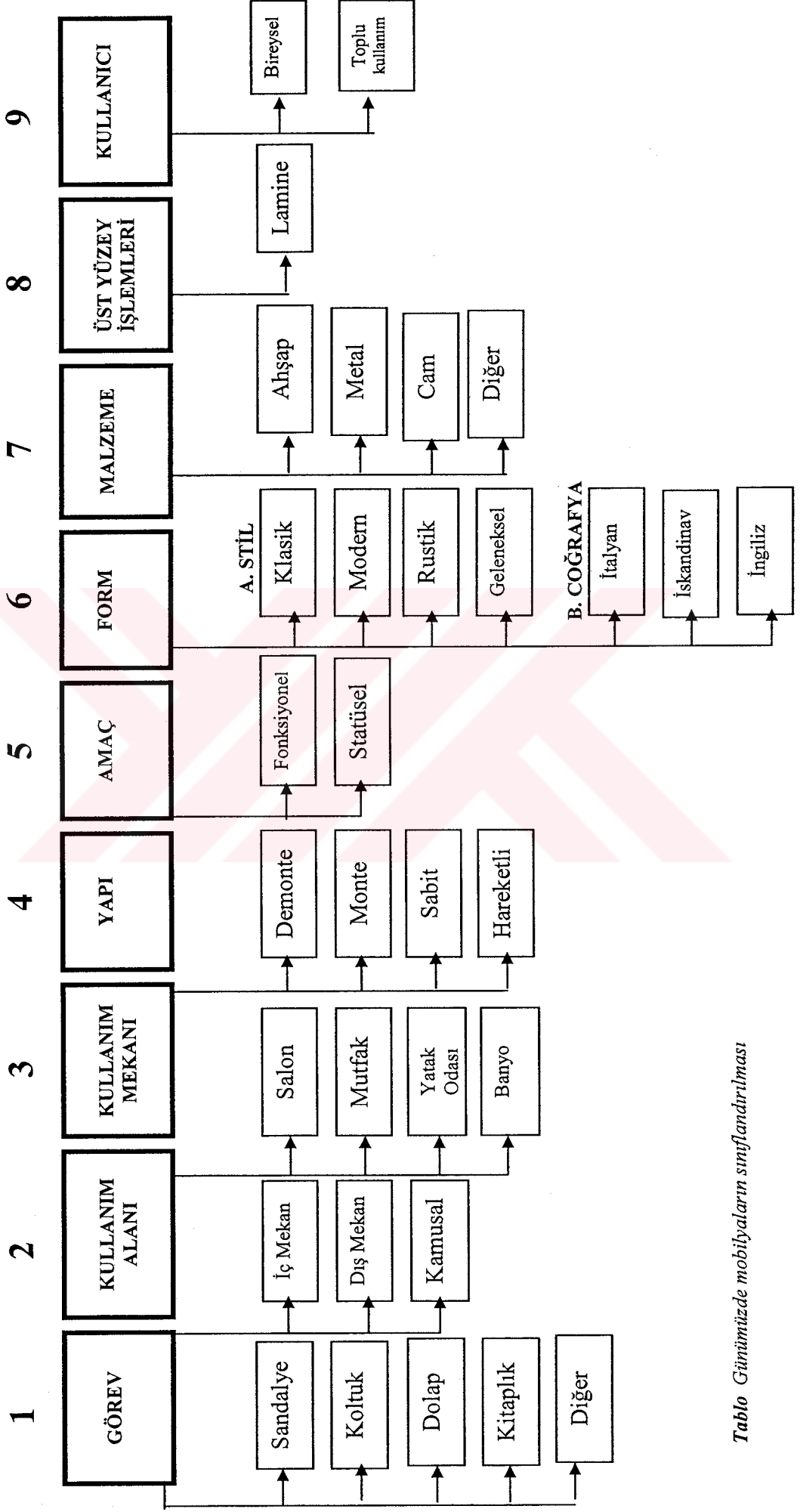
Tablo 29.1996-2000 Yılları Arasındaki Türkiye’de Mobilya Üretimi¹ (Milyar TL. 1994 Fiyatlarıyla)

MOBİLYALAR	1997	1998	1999	2000
Oturmaya mahsus mobilyalar, aksam ve parçaları	33,653	46,807	69,466	91,315
Diğer mobilyalar, bunların aksam ve parçaları	44,826	50,549	58,196	71,902
TOPLAM	78,479	97,357	127,662	163,217

Tablo 31 Türkiye’nin Mobilya İhracatı⁵ (Değer : 1000 Abd Doları)

⁵ Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Günümüzde Mobilyaların Sınıflandırılması

Tablo Günümüzde mobilyaların sınıflandırılması

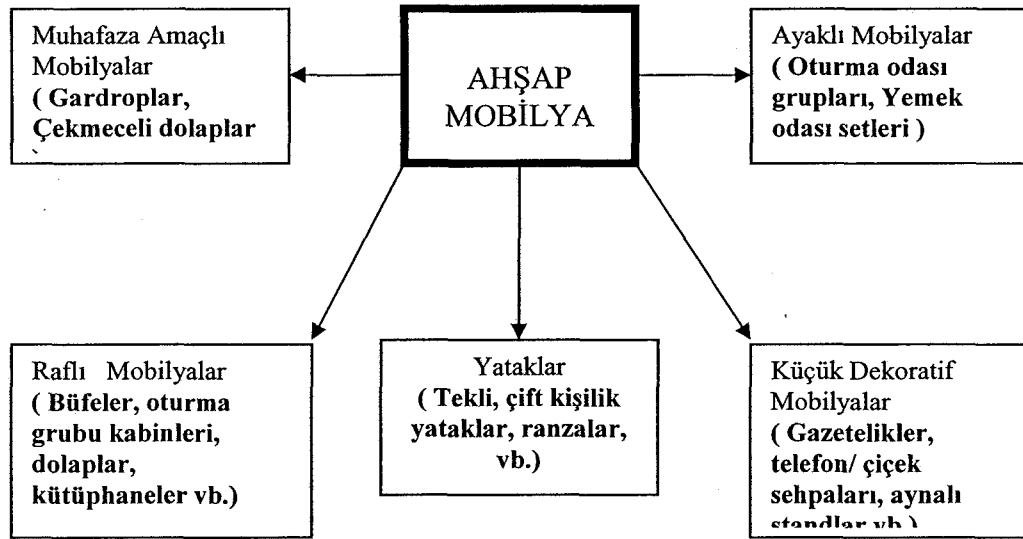
	1997	1998	1999	2000
Almanya	10 546	17 870	29 316	31 169
İsrail	2 767	4 102	10 342	7 208
Fransa	3 451	5 649	9 145	7 161
Ayusturya	6 254	7 760	7 868	5 691
Hollanda	4 480	6 791	9 044	5 655
Saudi Arabistan	2 040	3 321	4 377	4 679
ABD	2 220	2 301	3 445	4 520
Kuzey Kıbrıs	1 865	3 060	4 642	2 439
Belçika	1 352	2 664	2 691	2 211
Yunanistan	1 063	1 634	2 156	1 600
Birleşik Arap Em	270	469	1 057	1 525
Türkmenistan	3 642	2 760	2 712	1 470
İngiltere	911	1 642	4 505	1 444
Rusya	9 318	6 461	2 523	1 339
Kazakistan	3 763	5 623	2 364	1 288
Azerbeycan	4 594	5 232	3 728	1 082
Diğerleri	19 943	20 017	27 747	82 737
TOPLAM	78 479	97 356	127 662	163 218

Tablo 32. Ülkelere Göre Türkiye'nin Mobilya İhracatı (Değer : 1000 Abd Doları)

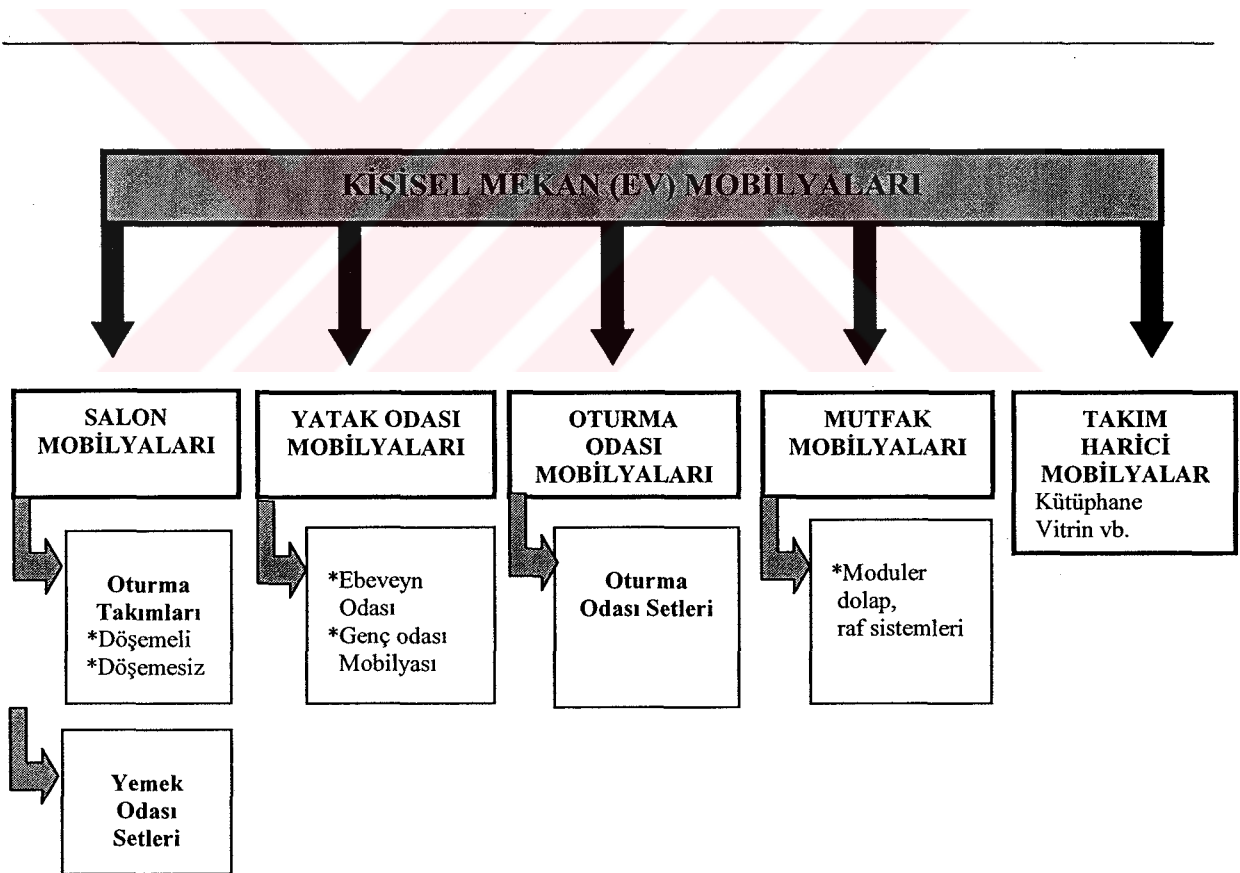
MOBİLYALAR	1997	1998	1999	2000
Oturmaya mahsus mobilyalar, aksam ve parçaları	64 859	64 582	58 665	74 262
Diğer mobilyalar, bunların aksam ve parçaları	93 508	110 636	86 989	106 867
TOPLAM	158 367	175 218	145 654	181 129

Tablo 33. Türkiye'nin Mobilya İthalatı¹ (Değer : 1000 Abd Doları)

¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo 34. Ahşap Mobilyaların sınıflandırılması

Tablo 35. Kişisel Mekan Mobilyalarının Sınıflandırılması

Tablo 36. 1976-2000 Arasındaki Yillarda Türkiye'de Alinan Mobilyalar İle İlgili Patentlerin Listesi¹

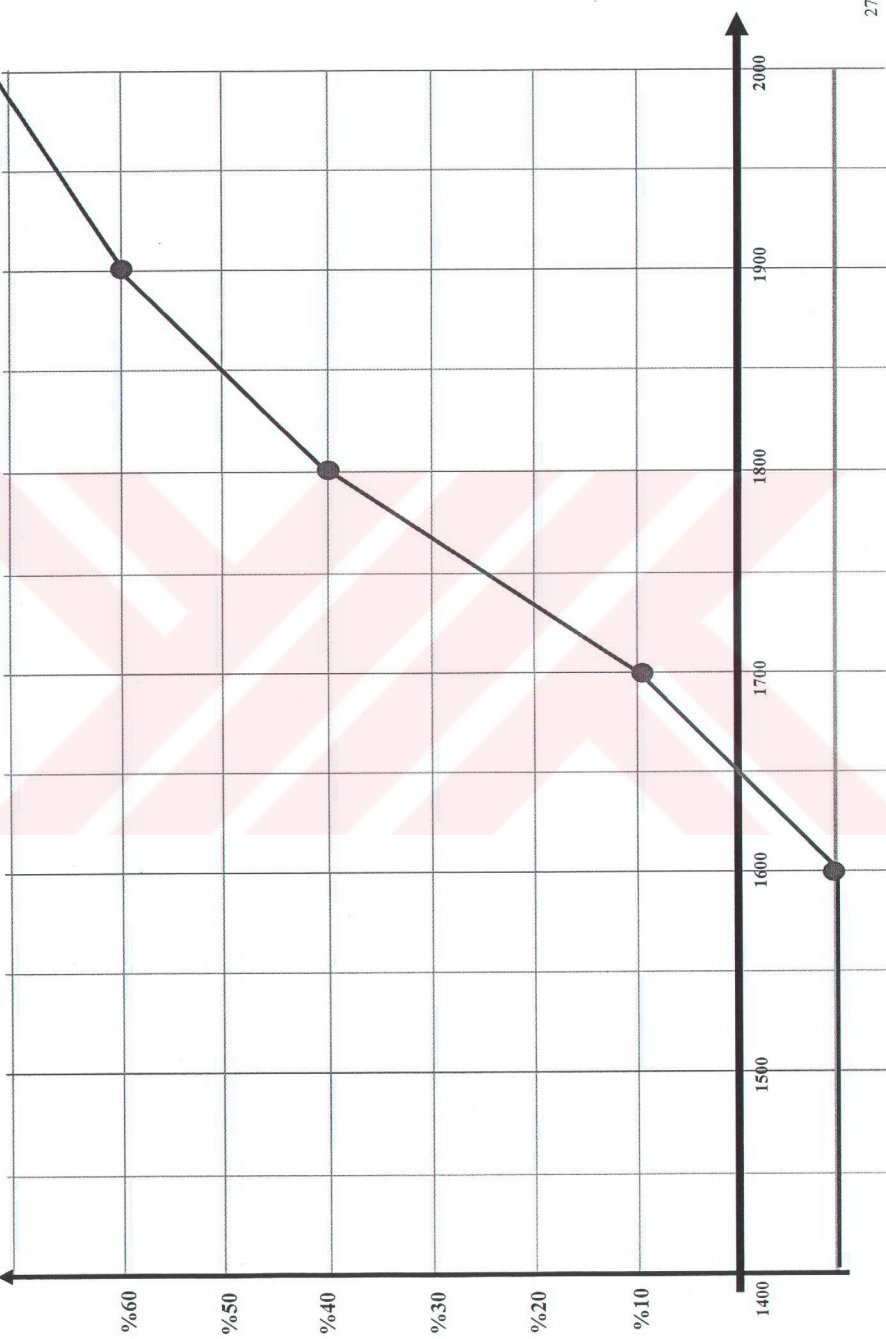
Başvuru Tar.	Baş. No.	Patent Başlık	Başvuru Shp	Ulke
15/01/1976	18564	Piramit mobilya çekirtmesi	NADİR ÇETİNGÜL	TR
07/12/1988	24600	Mobilya menteşelerine mahsus montaj plakası	KARL LAUTENSCHLAEGER GmbH & CO KG MOBELBESCHLAGFABRIK	DE
16/12/1988	24248	Mobilya kısımlarının kademesiz ayarlanmasının yapılmasına matuf bloke edilebilir kaldırma tertibatı ve böyle bir kaldırma tertibatına mahsus klavuzlama kovanı	FRITZ BAUER + SÖHNE AG	DE
01/11/1990	26906	Kılıfı değiştirilebilen bahçe mobilyası yastıkları.	Q.C.INTERNATIONAL B.V.	NL
10/11/1993	27638	Mobilya, özellikle buzdolabı kapısı için tutacak.	BOSCH-SIEMENS HAUSGERAETE GmbH	DE
21/12/1993	27308	Gömme mobilya cephe yüzeylerine mahsus perdeleme aracı.	BOSCH-SIEMENS HAUSGERAETE GmbH	DE
28/02/1995	28646	Bilhassa bürolar için, kendi kendine yeterli çok-fonksiyonlu kolonları mobilya sistemi.	CASTELLI SPA	IT
17/08/1995	1995 00694	Masa v.b. mobilyaların kenarlarının ve yüzeyinin kaplanmasında yeni bir sistem.	RAHİM ERKAN	TR
06/12/1995		Çok fonksiyonlu mobilya sistemi. Buluş, mobilya, oyun araç ve gereçleri vb kullanım...	İHSAN ECE	TR
15/12/1995		Mobilya, bilhassa ev tipi mobilya.	BOSCH-SIEMENS HAUSGERAETE GmbH	DE
19/06/1997		Bir mobilya sistemi, özelde, bir mutfak mobilya sistemi.	BULTHAUP GmbH & CO. KÜCHENSYSTEME	DE
22/08/1997	1997 00847	Mobilya imalatında kullanılan hafif tabla (Panel).	SÜHA ORAL	TR
11/09/1997		Çıkıntılı kısımlar içeren mobilya için suport yapısı.	COOPSETTE S.c.r.l	IT

¹ Ankara Patent Ofisi, Türk Patent Enstitüsü Kayıtları

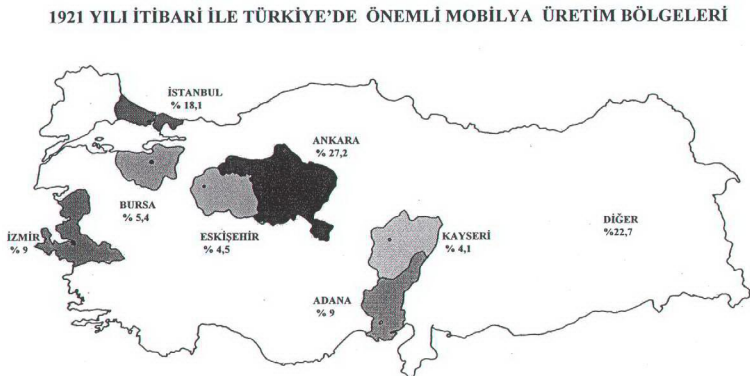
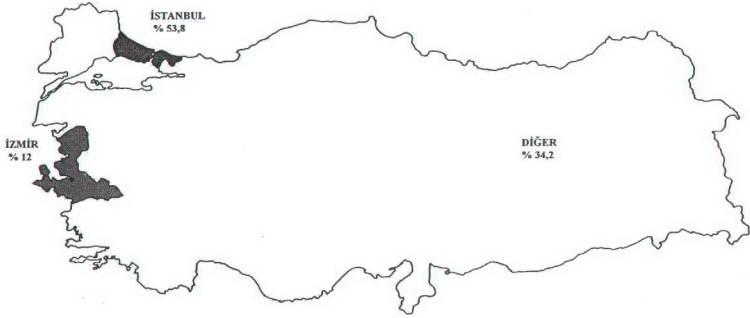
DÖNEMLER	1900-1923	1923-1945	1946-1952	1974-1980
DÖNEM ADI	Bağımsız İç Sanayileşme Ve Yeterlilik Dönemi	İlk Arayışlar İlk Adımlar	Kişisel Global Girişimler	Dönemi Sanayileşme Girişimleri- Ambargo Dönemi
DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ	<ul style="list-style-type: none"> 1913-1915 Sanayi sayımları İzmir İktisat Kongresi Türkiye Sanayisi Marmara ve Ege bölgesinde toplanmıştır. %24 Ağaç ve diğerdir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş çabaları 	<ul style="list-style-type: none"> Türkiye modernleşme projesi Devletçilik politikası; Sanayi Planları Korumacı, devletçi bir yaklaşım Sanayi Nefise'nin Akademi ismini alması, Garp Tezyini bölümünü kurması 	<ul style="list-style-type: none"> Marshall Yardımı Dışa kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük ekonomi politikaları, dünya ekonomisi ile yaklaşıma başlamıştır İç pazarın karlı kıldığı alanlar özel kesime bırakılırken kamu teknoloji ve büyük ölçek gerektiren ve sektörlere girdiği görülmektedir 	<ul style="list-style-type: none"> Önce ithal ikameci model kalkınma planı, sonra ihracata dönük sanayileşme Yeni Girişimler Her mali ülke içinde imal etmek amaç değildir. Yeni kurulan bazı sanayilerin belirli bir süre hımaya edilerek uluslar arası fiyatlarla rekabet edebilecek duruma gelmeleri sağlanacaktır.
DÖNEMİN MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ	<ul style="list-style-type: none"> Mobilya ağaç başlığı altındadır. Tüketim sınırlıdır sektör gelişmemiştir. Kereste Romanya, ince mamüller Alm., Fr., İng.'den gelmektedir. Küçük Sanayi işletmeleri olan atölyelerde yapılmaktadır. Ortalama işçi sayısı 4 dır. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretim insan gücüyle ve sanatkarların elleriyle gerçekleştirilir Atölyelerin kapasiteleri son derece sınırlıdır. Büyük üretimler, Batı'nın kurduğu fabrikalar da gerçekleşir. Bu sektörleri ellerinde tutan Rum ve Ermeni üreticilerin savaş ertesini göç etmeleri nedeniyle üretimde duraksama olmuştur. Yetmiş işgücü eksikliği üretimin düşmesine neden olmaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> İmalat endüstrisi içinde devlet sektörünün payının azalıp özel sektörün payının artması Mobilya sanayisi'nin halen bir gelişme sağlayamadığı görülmektedir. Mobilya sektörü halen eski özelliklerini korumaktadır. Dış rekabet kaygısı bulunmaması ve iç pazarın tüketebilme özelliği, kalite ve uluslar arası standartlarda ürün üretimini ikincil hale getirmiştir 	<ul style="list-style-type: none"> Türkiye'de henüz mobilya konusunda herhangi bir yan sanayi yoktur Türkiye'de bu dönemde de mobilya sektöründe bir düzenlemeye gidilmemiştir. Mobilya sanayisi ithal teknoloji ve ithal tasarımlara bağımlı olmak zorunda kalmıştır İnegöl gibi yerel sanayi bölgeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Mobilya sektörü gelişmemiş, sanayileşmesini sağlayamamıştır.
DÖNEMİN MOBİLYA ÜRETİCİLERİ	<ul style="list-style-type: none"> Psalty- Pera Beyker-İstiklal Caddesi Orosdibak 	<ul style="list-style-type: none"> Beyker-İstiklal Caddesi Orosdibak Psalty Wraschitz Çingoti Virasiç vb. Vensan Nurus (1927-Ankara, Atölye Üretimi) Kelebek (1935 Uçak kanadı üretmekte) 	<ul style="list-style-type: none"> Hayati Görkey, Sadi Öziş, Ve Diğer Öncü Mobilya Tasarımcıları Ve Üreticileri Borusan İstikbal (1957) DMO 	<ul style="list-style-type: none"> İnegöl de sektörde yükseliş başlamıştır. Kelebek (1978 Mobilya üretimine başlamıştır.) Tepe Mobilya (1969-Ankara) Korçelik (1961) Ürosan (1973 poli üreten sünger üretimi)

DÖNEMLER	1980-1990	1990-2000	2000 Sonrası
DÖNEM ADI	Kalkınma Stratejisi ve İthal İkamesi Dönemi	Dışa açılma Dönemi Küresel Pazarın Tanışma	Küreselleşme Çabaları
DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ	<ul style="list-style-type: none"> Devlet otoritesinin ekonomiyi dengeleyici ve yönlendirici müdahaleleri yerine, dengeleyici ve yönlendirici işlevi ön plana çıkartılmıştır Dışa karşı korunarak kendi sanayiini geliştirme İhracata yönelik sanayileşme modeli Özelleştirme -Teşviki Sanayi Kanunu Gümrük Birliği Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu 	<ul style="list-style-type: none"> Global Oyuncular Dönemi'nin, Küresel pazara giriş Küçük ölçekli üretim yerine büyük ölçekli girişimlerin örgünlmesi Kent mekanında farklılaşmalar Villa ve apartman sitelerine doğru bir yöneliş Yeni kavramlar: Tasarım , Modifikasyon, vb. ISO 9000 Üretim- pazarlama ortamında değişimler 	<ul style="list-style-type: none"> Sanayide Global rekabetle gelişen rekabet, organizasyonel değişim Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçiş çabaları İSO standartlarına uyum.
DÖNEMİN MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ	<ul style="list-style-type: none"> Başlıca malzemeler: ağırlıklı ahşap, metal vb ile üretim Özel sektörün ürettiği konutlar doğrultusunda mobilya sektöründe de talep, bu yönde gelişmiştir. İthal Mobilyaların yerli pazara girmesi. Arayış ve beklentilerin farklılaşması Teknolojik yenilik yapan firmalar 	<ul style="list-style-type: none"> Mobilya üretimi genel imalat sanayiinde % 4 oranındadır. Yeni kavramlar, dünya pazarındaki mobilyaların Türkiye'de yer almaya başlaması Global Uyum: Özgün ürün, Modifikasyon ve tasarım kavramı gelişimi Gümrük Birliği standartlarına uygun, kaliteli ve özgün ürünleri üretme çabaları Endüstriyel ürün tasarımı ölçütlerinde değerlendirildiğinde yok denecek kadar azdır Tasarımda bilgisayar desteğinin sınırlı 	<ul style="list-style-type: none"> Türkiye Mobilya Pazarının Dışa Açılması Mobilya'da tasarım kavramının gelişimi Global rekabet ve standartlara uygun mobilya üretimi çabaları Özellikle ofis mobilyalarında dünya standartına uyum sağlanması 55.000 küçük ve orta ölçekli işletme iç pazara yönelik üretim yapmaktadır. Fabrikasyon üretim yapan firma sayısında artış vardır. İhracat artma eğilimindedir. Tanıtım için yabancı fuarlara katılım yoğunlaşmıştır
DÖNEMİN MOBİLYA ÜRETİCİLERİ	<ul style="list-style-type: none"> Kelebek 	<ul style="list-style-type: none"> Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa- İnegöl, Bolu- Düzce, Eskişehir, Kayseri, Sakarya, Zonguldak, Trabzon, Balıkesir, Antalya, Burdur, Adana Kelebek (Düzce'de) İstikbal mobilya üretiminde atılımlar yapmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> Kayseri gibi yerel üretim bölgelerinde gelişim yoğunlaşmıştır. Ev Mekanları için: KELEBEK, ÇİLEK, İSTİKBAL (Studio Collection) vb. TEPE, NURUS 2001 İX ürünü ile Hannover'da tasarım ödülü , KORÇELİK, ÜROSAN, KOLEKSİYON (Tristan, Siddharta) vb.

DOĞUDAN BATTIYA ETKİNİN MİKTARI %

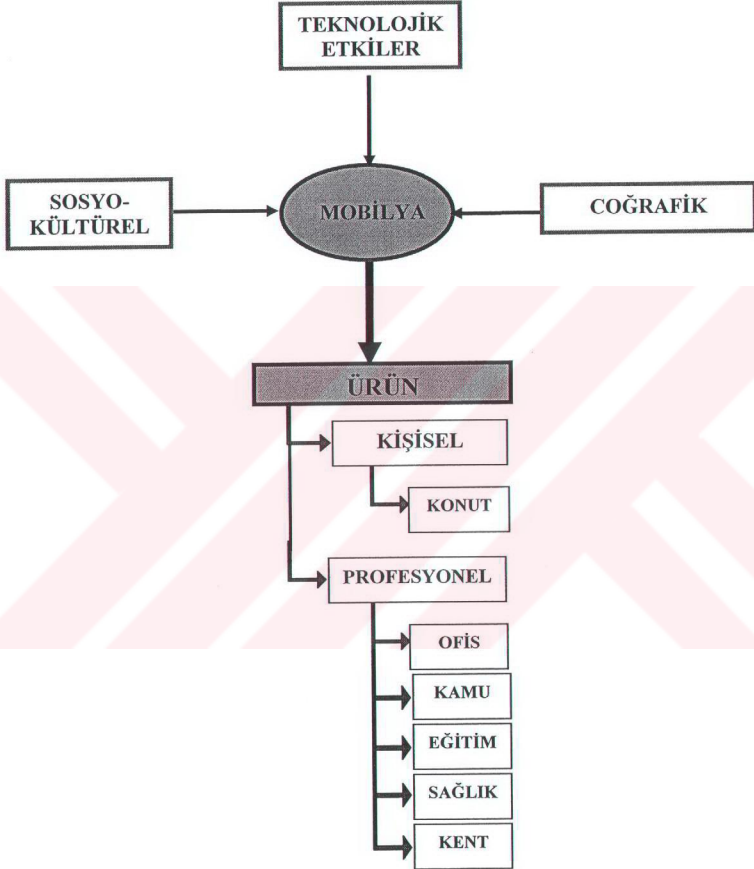
Tablo 39. Tarihsel Süreçte Yapılan İstatistiklere Göre Türkiye’de Mobilya Endüstrisinin Dağılımı

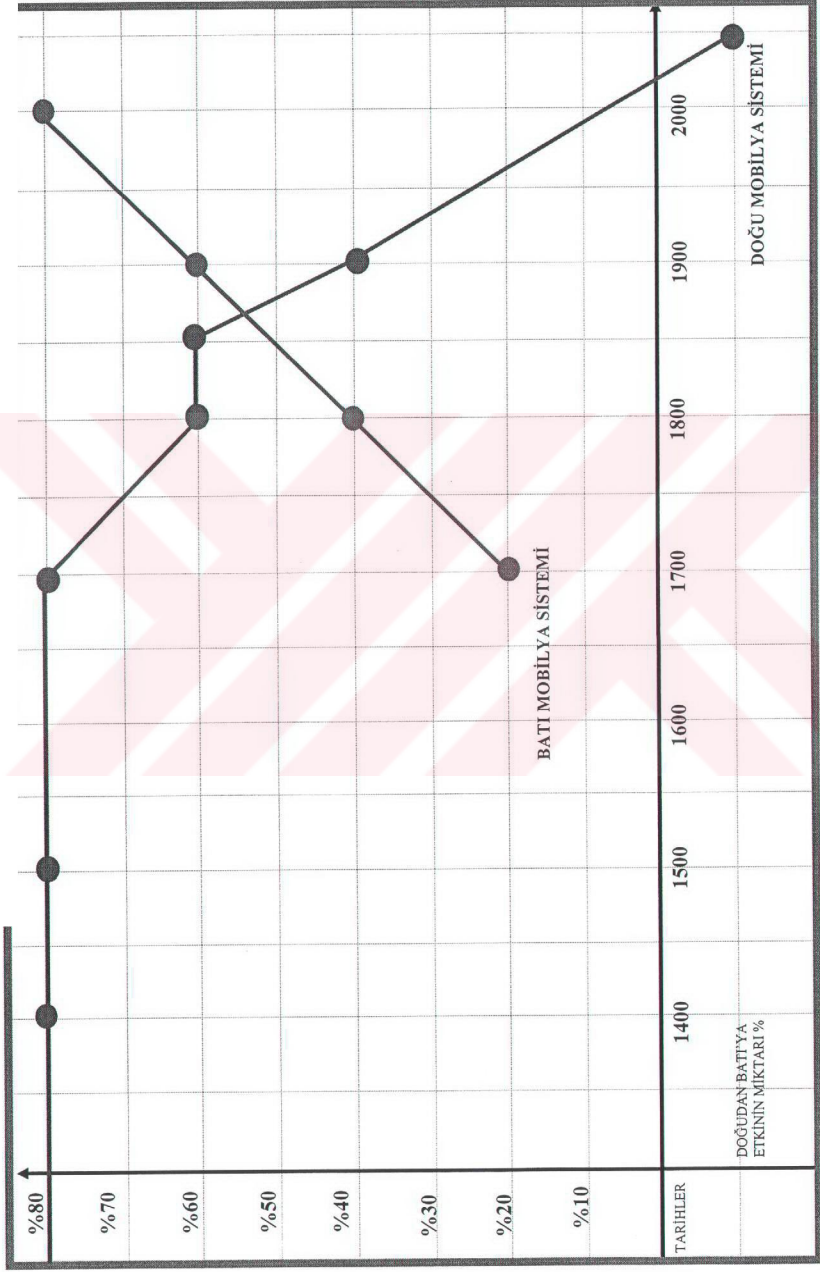

Tablo 40. Türkiye 'de 1900-2000 Yılları Arasındaki Mobilya 'nın Değişim Süreci

	1900	1923	1945	1952	1962	1974	1980	1990	2000
YATIRIM MOBİLYASI									
LANDIK									
DOLAP									
KONZOL									
SARILAYAN									
KOLTUK									
ET									
SEHPA									
MASA									
DİĞER									

Tablo 41. Mobilya Tasarımına ve Üretimine Etki Yapan Etmenler

SONUÇ

**TÜRKİYE'DE 1800-2004 YILLARI ARASINDAKİ
DEĞİŞİM SÜRECİ İÇİNDE TASARIMI ETKİLEYEN
FAKTÖRLER:
VE BİR ÖRNEK OLARAK MOBİLYA ÜRETİMİ
MODELİ ÖNERİSİ**

TÜRKİYE'DE 1800-2004 YILLARI ARASINDAKİ DEĞİŞİM SÜRECİ İÇİNDE TASARIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: VE BİR ÖRNEK OLARAK MOBİLYA ÜRETİMİ MODELİ ÖNERİSİ

SONUÇ DEĞERLENDİRMELERİ

Sosyo kültürel ihtiyaçlarla biçimlenen mobilya, Türkiye’de batı mobilya sistemi kullanımına geçinceye kadar diğer toplumlardan farklı bir değişim süreci izlemiştir. bu süreci tam olarak değerlendirebilmek için Türkiye’de toplum yapısının kaynaklarına incelemek gerekmektedir.

Türk toplumu genel olarak kendine özgü bir yapıya sahiptir: Göç gerçeğine dayanan bir toplum olarak, yaşam şartlarına inanç kurallarını da eklemiş, göçebe şamanist alışkanlıkları ve islam kurallarından bir sentez meydana getirerek sosyal yaşantısını yeniden oluşturmuştur.

Ancak köken olarak anaerkil yapıdan gelen bu toplum, yerleşik düzene geçtiğinde göç düzendeki yaşam alışkanlıklarını tümüyle terketmemiş, dolayısıyla sosyal yaşamda diğer islam devletlerinin yapılarını bire bir uygulamamıştır. Hatta kendi sosyal yaşam biçimi oluştururken göçebelik ve islam geleneğini birlikte yorumlamıştır. Bu nedenlerle sosyal yaşamın önemli bir göstergesi olan mobilya kavramı, günümüz mobilya kavramının temelini oluşturan batı toplumlarının, mobilyasından çok farklı bir anlam kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda mobilyaya bu çerçeveden bakıldığında şu gerçeğe karşılaşılr; 1800’lerin sonlarına kadar, doğu gerçeğinin yoğun etkisiyle esnek bir yapıya sahip, doğu kültürüne dönük olan toplum, sonradan yaşamın batılılaştırılması çabasıyla tüm uyum sorunlarına rağmen batı mobilyasını kabul etmiştir. *Bu durum karar açısından bir tür siyaset ve dünya görüşü değişimidir. Bu nedenle Doğu’ya dönük bir toplumun bir anda kuralcı yapıya sahip olan batı toplumunun kullandığı mobilyalarının kullanıldığı bir düzene uyması kolay olmamıştır.*

Buna karşılık ülkenin yönetici ve aristokrat kesimi bu gelişime daha kolay ayak uydurmuş gözükmesine rağmen bu kesimler bile belli ölçülerde zorlanmışlardır. Halka inildiğinde ise bu geçişin süresi daha da uzamış ve zorlaşmıştır.

Bu geçişi kolay sağlayabilmek için kamusal mekanlarda bir “garp köşesi” bir de “şark köşesi” yapılarak toplumun uyumu sağlanmaya çalışılmıştır. Buna rağmen halen Anadolu’nun belli bölgelerinde bu geçişin tam olarak gerçekleşmediğini görmek mümkündür.

Bir yandan Batılılaşma girişimlerini başlatan ve yüzünü doğudan batı’ya çeviren Osmanlı İmparatorluğu yönetiminin yüzyıllarca bağdaş kuran halkını, sandalyeye oturtmak istemesinin hiç kuşkusuz *siyasi temelleri* de vardır. Yönetim birkaç yüzyıldır elinde tuttuğu üretim gücünün Batı’daki Sanayi Devrimi, buluşlar, keşifler sonucu değerini yitirmesi ile duraklama ve gerileme dönemine girdiğinde doğru bir yaklaşımla batılılaşma kararını alması bunların başında gelmektedir. Ama Batılılaşma kararı, sosyal hayatın da tümüyle değişeceği anlamına geliyordu.

Batılılaşma dönemi öncesi Osmanlı toplumunun gündelik yaşam biçimi her yönden “modüler” ve “mobil”dir. Yani esnek bir mobilya sisteminin getirdiği sürekli değişim ve hareket söz konusudur. Gündüz oturma elemanı olarak kullanılan şiltelerin gece yatak haline getirilmesi, mekanlar arası değişimin mümkün olduğunu kaynaklardan ve günümüzdeki örnekler ile Safranbolu evlerinden görmekteyiz. Bu yüzden Osmanlı kültüründe ayrı ayrı öğelerden oluşan ve bu yönde tanımlanmış bir “mobilya” kavramı yoktur. Dolayısıyla mobilya üretimi alanında gelişen bir sektör de yoktur. Kullanılmakta olan sedir, yatak gibi bütün bir gün için insan ihtiyacını karşılayan birimleri bir bütün olarak ele alarak *Ev* olarak nitelenmektedir. İşte bu nedenle evden, mobilya’ya dönüşüm sürecinde büyük bir kültürel değişim söz konusu olmuştur. Endüstriyel değişimin baskısı yan sıra politik baskı da yaşanmıştır.

Bu süreç Topkapı Sarayı’nda geleneksel anlayışla başlayan, Osmanlı’nın batılılaşma göstergesi haline gelen Dolmabahçe sarayının yapımı ertesi batı mobilyalarıyla donatılmasıyla devam etmiştir; Tanzimat dönemine gelindiğinde ise bu kararların tam olarak uygulamaya geçirilmesi ile batıya uyumu içeren *politik bir karara varılmış* olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. O güne değin Batının yaptığı

herşeyin yasak ve günah kabul edilmesinden ötürü batı mobilyasını yakından tanımayan Osmanlı halkı için bu yeniliğin kabulü kolay olmamıştır.

Yukarıda özetlenenlere bağlı olarak, Batılılaşma sürecinde Osmanlı için yeni batı mobilyası sistemi, bilinmeyenlerle dolu bir sistemdir. Belki de yönetim için batı mobilyası tehlikeli hatta siyasi sorun çıkarabilecek bir konu olarak bile görülmektedir. Diğer yandan toplum, bir anda nasıl kullanacağını bilmediği bir ürünler dizisi ile karşı karşıya kalmıştır. Mobilya ile karşılaşıldığında sosyal yönü dışında, üretim açısından da karşılaşılan durum farklılık göstermektedir. Üstelik Sanayi Devrimi'nin bu mobilyaları alışılabilir geleneksel üretim yöntemlerle değil Sanayi Devrimi ile gelişen makinelerle üretilmektedir.

Nitekim, Osmanlı padişahı II. Abdülhamid Yıldız Sarayı'nda mobilya atölyesi kurmuş ve bizzat kendisi mobilya tasarımı ve üretimi bir anlamda prototipler gerçekleştirmiştir. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla ortaya yeni çıkan mobilya konusunu tanıyabilmek, imparatorluğa giren bu yabancı nesnelere destek ve hakim olabilmek gereği ile yapılmış olarak bile değerlendirilebilir.

Bu açıdan bakılınca II. Abdülhamid'in amacının, batıdan gelen yeniliğe karşı bir çözüm, belki de bir tedbir alınabilmesi için bu yeniliğin tüm yönleriyle öğrenilmesine çalışmak olabilir.

Belki de bu nedenle, batıdaki mobilya firmalarının saray için ürettiği mobilyalar yanısıra, Japonya'dan teknoloji örnekleri getirerek sarayda mobilya üreten atölye kurmuş ve mobilya yapmayı denemiş olduğu hem kaynaklardan, hem de yaptığı mobilyalardan açık olarak görülür.

Belki de II. Abdülhamid'in marangozhane'de çalışarak esas yapmak istediği; tüm toplumsal gelenekleri alt üst edecek ve gelecekteki mekanı değiştirecek bir yeniliğin içinde olarak bu değişimi kullanmaktı.

Gerçekten de bu plan içinde tüm toplumsal yaşam değişime uğramıştır. İlk olarak evlerin mimari yapıları tümüyle değişmiştir. Sedir ve divanların bulunduğu cumbalı evlerden, koltuk takımlı evlere geçerken, hiç kuşkusuz mimarinin de değişmesi gerekmiştir. Örneğin eskiden sedir yüksekliklerine göre planlanmış ve içe

dönük yapıda olan pencerelerin boyutu ve biçimi bile artık dışa açık ve yüksekliği azalmış geniş bir biçime dönüşmüştür.

Bunun yanı sıra inanç ve alışkanlıklara aykırı bir yaşam biçimi de beraberinde gelmiştir. O dönemde lüks görüntü ve biçimleri günah sayan, sadelikten yana olduğu için değerli maden olarak gümüşü kabul eden islam kültürüne karşı, batı mobilyasındaki altın yaldızlı bir 1800-1900 döneminin abartılı üslubu belki de halk için yadırgatıcı bir durum olmuştur. Halk arasındaki başka bir endişe de, yıllarca yasaklanmış olan ve hristiyan kültürüne ait bu yeni ürünleri kullanmanın geleneklere zarar verip vermeyeceği konusundadır. Ancak halkın türlü direncine karşılık, mobilyalar evlere yavaş yavaş girmeğe başlamıştır. Hatta 1800'lü yılların sonlarına doğru bir evde koltuk olmasının, bir bakıma sınıf atlama nedeni olduğunu görmekteyiz.

Batı mobilyası, bir üretim sektörü haline geldiği 1900'lü yılların başlarında başkent İstanbul'da iki üretim merkezi göze çarpmaktadır.

1. II.Abdülhamid ile birlikte çalışan ustaların daha sonraki yıllarda kurduğu Pera'daki mobilya atölyeleri
2. Halk ihtiyacı için mobilya üreten diğer bölgelerdeki mobilya atölyeleri

Genellikle Pera'da gayrimüslimlerin ürettiği mobilyalar üst gelir gruplarının tercih ettiği mobilyalar olmuştur. Diğer ustaların ise genellikle Pera'da yapılan ince işleri taklit ettiğini görmekteyiz. Hatta 1900' lü yıllarda mobilya üreticileri arasında üretim konusunda ustalaşmadan Pera pazarına girmek ve orada atölye kurmak bile mümkün değildi.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise; mekan ve mobilya kavramlarında bile bazı dirençlerin sürdüğü görülmektedir. Aslında bu nedenle Cumhuriyet döneminde ülkenin yapısı yeni baştan tanımlanırken, mobilya konusunda da bazı kararların verilmiş olduğu görülmektedir. Çünkü o koşullarda da *Mobilya yine bir simgeydi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de mobilya, hükümetlerin ilgilendiği politikaların içinde yer alan bir konu olmaya devam etmiştir. Nitekim 1950'li yıllara kadar bazı evlerde, kamusal alanlarda, bakanlıklarda, fabrikalarda, hatta otel gibi*

mekanlarda bile *Garp köşesi* denen bir mekan teşvik edilmişti. İçinde piyano, batı mobilyası bulunan bir mekana karşılık, ayrıca *Şark köşesi* denen, kenarında cumba kafesi olan oturma elemanı olarak sedir kullanılan, bir mekanda bulunmaktaydı.

Bunlar, toplumun Batılılaşma çerçevesinde her yönden batılı gözükse de, tam olarak alışkanlıklarını değiştirmemiş olduğunu ve henüz toplumun tam olarak oturma biçimi olarak bağdaş kurmayı da terk etmediğinin göstergesidir. Türk toplumunun batı ve doğu kültürüne eşit uzaklıkta durduğu anlamı çıkarılabilir.

Ancak Sanayileşme ile birlikte ev aletlerinin hayatı kolaylaştırması, bir yeni yaşam biçimine alışmayı kolaylaştırmaya başlamıştır. Buzdolabı, çamaşır makinesi, gaz ocağı, termosifon gibi yeniliklerin evlerin planını tekrar değiştirmesi sonucu ve yeni teknolojilerin yeni sistem çözümleri gerektirmesi sonucu modern “Türk Evi” yaratma ihtiyacı doğmuştur. Bunun sonucu olarak kentlerde müstakil evlere karşı, alt yapısı yeni sistemlere göre düzenlenmiş bir apartman hayatı başlamıştır. Bu değişim yeni bir mekan düzenin tasarlanmasını gerektirmiştir. Bu aşamasında mekan artık Batılılaşmanın bir simgesidir, sedire yer yoktur, geleneksel mekanın aksine yapı ile mobilya ayrıştırılmak durumu ortaya çıkmıştır ve batı mobilyası sisteminin uygulanmasını gerektiren bir yapı ortaya çıkmıştır.

Nitekim 1950’li yıllardan sonra sosyal konut projelerinin gündeme gelmesi ile mobilya Türkiye’de çok daha farklı bir boyut daha kazanmıştır. Batı mobilyası ile büyümüş, bağdaş kurmayı bilmeyen ikinci kuşak, bu kez toplu konutlarında mobilya sorununa çözüm bulmak durumunda kalmıştır. Bu da, farklı bir üretim sistemi gerektirmektedir.

Ama yine de Batı mobilya sistemini 3-4 kuşaktan bu yana yaşayan Türkiye’de henüz bazı kavramlar eksik kalmış olduğu görülür: Örneğin batıda mutfak, oda, çalışma gibi alanlar belirlenerek tanımlanmış ve tasarlanmış olan *iskemle konusu bile uzun yıllar boyunca kendi haline terk edilmiştir*. Türkiye’de bu alanlara göre tanımlanmış üretim yeni başlamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’deki mobilya sektörünün kaynaklarındaki sorunların belirlenmesi ve gelecekteki tasarım perspektivi içindeki gerçekleri belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, şu gerçeklere ulaşılmıştır. Türk mobilya sektöründen, ayrı düşünölmeyecek, sosyo kültürel, teknolojik, siyasal, ve sektöre yönelik elde edilen bulgularla dört başlık altında toplayacağımız aşağıdaki genel sonuçlara varılmıştır.

TÜRKİYEDE MOBİLYA SANAYİSİNİN BİR MODEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİNDE TEMEL TESBİTLER

1. SOSYO-KÜLTÜREL TESBİTLER

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

1. Türk toplumu, göç düzeninde yaşadığı bazı geleneksel, töresel öğeleri mobilyalarına da yansıtmıştır.
2. 1800’lerin sonuna kadar Türk toplumunda mekanın içinde sürekli yer değiştiren, her ortama uyum sağlayabilen, insan ilişkisi açısından sorun yaratmayan minder, yastık, yer yatağı önem taşımıştır. Hem yaşam hem de yaşanan mekanlar hareket halindedir. *Mobilite ve modulerlik ön plandadır.*
3. Sedir, divan gibi evin en önemli parçaları batı mobilyasından tamamen farklı olarak çok basit ve sadece işlevin önde geldiği biçimdeki tahtalarla yapılmış standart bir yüksekliğin, minder yardımıyla pratik bir şekilde oturma eyleminin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu, bir bakıma herkezin kendi mobilyasını üretmesi anlamını taşır. Bu her kesimin en kolay bulacağı basit malzemeler ile, kendi çözebileceği bir biçimi yaratma düzenidir.
4. Pek çok batı toplumunda orta çağdan itibaren var olan sandık; Türk toplumunda çeyiz sandığı olarak, göç sürecinden beri süregelen ve bir mobil dolap durumundadır. Bu “mobilya” sosyal statüye göre çeşitlenmektedir.

5. Duvarların içinde gömme dolap alanları mekanın kullanılmasında çok önemli yer tutmaktadır. Hatta mekanın bir parçası durumundadır. Kültürün özelliği ile biçimlenmiş dönme dolaplar toplumun yapısı ile birebir ilişkilidir.

Cumhuriyet Dönemi

1. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde mobilya doğu- batı mobilyasının sentezinden doğan; doğu yaşama biçimi ile batı yaşama biçiminin özdeşleştiği ve bir bakıma *çift kimlikli* bir mekan ürünü özelliklerine sahiptir.
2. Türkiye'nin batı gerçeğine yönelen yapısının gereğine uygun olarak mobilya'da batı eğilimi sürekli yükselen bir özellik kazanmıştır, 1990 sonrasında üretim alanında batı örneklerinin Türkiye'de tam anlamı ile üretilebildiği görülmektedir.

2. MOBİLYA SEKTÖRÜNÜN EVRİMİ İLE İLGİLİ TESBİTLER

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

1. Geleneksel sanayi üretimi ve Mobilya sektörü dahil olmak üzere yeniden biçimlendirilen tüm sanayi ve ticari alanlarda çalışanların %90'ı gayrimüslimlerdir.

Cumhuriyet Dönemi

1. Cumhuriyetin ilk yıllarında mobilya sektöründe çalışanların çok büyük bir çoğunluğu gayrimüslimdir.
2. Cumhuriyet dönemiyle birlikte ülke sanayisini geliştirmek için halkın çeşitli teşvikler sonucunda toplumun bir alt katmanlarından gelenlerin üretime katılması sağlanmaya çalışılmıştır.
3. 1942 yılında kabul edilen Varlık vergisi kanununa göre Bazı azınlık gruplarına Müslüman- Türk mükelleflerin ödeyeceğinden on misli fazla vergi

uygulanması sonucunda, sanayii elinde tutan Gayrimüslim- Türk üretici ve tüccarların etkinliği azalmıştır.

4. Türkiye’deki mobilya sektörü, özellikle Devlet Malzeme Ofisinin, kuruluşundan başlayan kamusal mekan mobilyalarında öncelikle büyük bir gelişme yaşanmaya başlanmıştır. 1954 yılından itibaren kendini sürekli geliştiren bu kurum, bir bakıma mobilya tasarım ve üretimindeki standartları oluşturmaktadır. Ancak yinede DMO’nun 2004 yılı katalogunda bile “mobilya” başlığı bulunmamakta bu önemli alan “büro meşruşatı” başlığı altında ele alınmaktadır.

DMO’nun kuruluşu ile 2004 karşılaştırması şu şekildedir.

1954	2004
Devlet eli ile standart oluşturmakta	Devlet eli ile standart oluşturmakta
İhalelerle ürünleri tüketiciye ulaştırmakta	İhalelerle ürünleri tüketiciye ulaştırmakta
Katalogdan satış yapıyor	Katalogdan satış yapıyor
10 başlık içinde yer “Mobilya” almamakta, buna karşılık “Büro meşruşatı” başlığı altında ele alınmaktadır.	10 başlık içinde yer “Mobilya” almamakta, buna karşılık “Büro meşruşatı” başlığı altında ele alınmaktadır.
-	e- ticaret yapmakta
Kataloglarda dönemin büyük üreticileri yer almakta	Kataloglarda dönemin büyük üreticileri yer almakta
-	İthal ürünlere katalogta yer vermekte

Yukarıda belirlenen ilkelerin değerlendirilmesi, DMO'nun, başlangıçtan beri, özellikle işyeri mobilyasının tasarımı, üretimi ve maliyetlerini oluşturması bakımından önemli bir teşvik sağladığını göstermektedir.

5. Özellikle 1990 sonrasında verilen teşvikler ve destekler sayesinde büyük mobilya üreticisi sayısında büyük bir artış vardır.

3. MOBİLYA SEKTÖRÜNE İLİŞKİN TEKNOLOJİK TESBİTLER

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

1. 1800'lere kadar, ev ve iş yerlerinin hareketli olması düzenine göre kurulmuş ve toplumun kendi mobilyasını mevcut malzemeler ile ve bilinen bir biçimi üretme düzeninden ötürü çok kapsamlı, tanımlı bir mobilya sektörü gelişmemiştir. Bunun sonucu olarak mobilyatasarımı ve üretimide etkinleşmemiş ve yaygınlaşmamıştır.
2. Sınırlı sayıdaki mobilya sektörü ise genel olarak sipariş üzerine çalışıyordu. Genellikle mekan ölçüsüne göre gömme dolap, divan ve sedir altları gibi ürünler ise bina ile birlikte yapılıyordu.
3. Bu üretim biçiminin yanı sıra, sosyal yaşam gereği, bir tür seri olarak sadece sehpa gibi bir takım küçük mobilyalar üretiliyordu.
4. Mobilya sanayii en yoğun olarak başkent İstanbul'daydı. Ayrıca İzmir, Bursa gibi büyük kentlerde de üretim yapılmaktaydı.
5. Mobilya zanaatkarları, üreticileri ve marangozlar genellikle Rum, malzeme satan tüccarlar ise genellikle Yahudiydi.
6. Mobilya üreticileri *usta- çırak* ilişkisi ile yetişiyordu ve geleneksel olarak babadan oğula geçen bir sektör olarak sürdürülüyordu.

7. Mobilya sanayinde insan gücünün kullanıldığı bir üretim sürdürülüyordu. Hemen hemen sadece el rendesi, Testere, keser, helye, iskente gibi el aletleri vasıtasıyla üretim yapılmaktaydı.
8. 1850'lere kadar teknolojik yetersizlikler sonucunda Anadolu'da, ağaç kesiminde makine kullanılmadığı için genellikle Romanya ve Bulgaristan'dan ahşap gelmekteydi. Çünkü İstanbul civarında güçlü akarsular olmadığından dolayı ağaç kesimlerinin suyla çalışan tezgahlarda yapmak mümkün olmuyordu. Oysa Romanya ve Bulgaristan'da akarsular kullanılarak su ile çalışan çarklarda kesme işlemi ucuza geliyordu. Bu nedenle mobilya üreticileri Romanya ve Bulgaristan ahşabı kullanıyordu.

Cumhuriyet Dönemi

1. İlk yıllarda Mobilya sektörünün genel çizgisi büyük bir değişiklik geçirmemişti. Genellikle babadan oğula geçen, usta- çırak ilişkisini sürdüren ve gayrimüslimlerin büyük etkinliği sürüyordu.
2. Mobilya üretiminde makineleşmeye uzun bir süre geçilememiştir.
3. Ancak büyük mobilya ticareti yapan mağazalar, az sayıdaki fabrikalara sipariş vererek üretim yaptırmaktaydı.
4. Genellikle sadece büyük mobilya üreticilerinin atölyelerinde bir tür uzmanlık alanları oluşturulmuştu. Bu koşullar altında herkes, sorumlu olduğu işi yapmaktaydı.
5. Dönemin en yeni malzemesi olarak "kontrplak" yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştı. Geleneksel el aletleri olan skarpela, testere, kerpeten, çekiç, testere, sığaça gibi örnekler yoğun olarak kullanılıyordu.
6. İstanbul'da Tavuk Pazarı (Çemberlitaş), Kürkçü Han (Sultanhamam), Kuledibi – (Galata) bölgelerinde çok basit mobilyalar üretiliyordu. Bu bölgeler 1923- 1950 arası dönemdeki en önemli mobilya üretim merkezleri olarak etkinlik içindeydi.

7. Keresteler Anadolu'dan da geliyordu, ancak Romanya çamı hala önemliydi.
8. Büyük makineler yaygınlaşmadığı için keresteler büyük işleme atölyelerinde ücret karşılığı kestirilerek, küçük atölyelerde mobilya yapımına hazır duruma getirilmekteydi.
9. Mobilya sektörü de kendi içinde oymacılık, kakmacılık gibi alt gruplara ayrılmıştı.

TÜRKİYE MOBİLYA SANAYİNDE DEĞİŞİM SÜRECİNDE TASARIMI ETKİLEYEN ÖZEL TESBİTLER

1. *Batı mobilya sistemi* kavramı ile *doğu mobilya sistemi* kavramı farklılık göstermektedir.
2. Kültürel değişimler, geleneksel ürünleri etkiler. Bu nedenle *kullanım nesnelere kültürel bir göstergedir*. Dolayısıyla *mobilya kültürel bir simgedir*.
3. Türkiye'de *kültürel değişimin sonucunda* doğu mobilya sisteminin yerini batı mobilya sistemi almıştır.
4. Dönemlere göre tüm üretim sektörlerinde olduğu gibi, mobilya sektörü de *ülke iç ve dış politik kararlarından etkilenmiştir*.
5. *1990 sonrası küreselleşme*, tüm sektörler gibi mobilya sektörünün *yapısını değiştirmiş* ve büyük ölçüde gelişimine etkili olmuştur.
6. Batı mobilyası genel olarak Osmanlı toplumsal yaşamının çok yakından tanımadığı bir kavramdı. Ancak yaşamın içinde önce yönetici kesimin konutlarında, daha sonra kamusal mekanlarda, ardından toplumun üst kesiminde yer bulmaya başladı. Kırsal kesimde kolaylıkla benimsenmedi. Ancak buna karşılık mobilya kentlerde kullanımına başlandı.

Cumhuriyet Türkiye'si döneminde kentlerde batı sistemi mobilya kullanımı benimsendi, buna karşılık kırsal kesimin bir bölümünde geleneksel mobilya güncelliğini sürdürmüştür. Bu da Türkiye'nin *doğu ve batı arasındaki özel*

durumundan kaynaklanan bir gerçek olarak belirli bir ölçüde ancak zamanla sürmektedir.

MOBİLYA ÜRETİMİNİN DEĞİŞİM EVRELERİ VE NEDENLERİNİN BİR MODEL OLUŞTURMADAKİ ETKİLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyetinin 2000'li yıllarına kadar olan dönemdeki mobilya üretiminin değişim evreleri, nedenlerini, sonuçlarını 13 aşamada değerlendirmek mümkündür.

1. Geleneksel olarak pratik ve taşınabilir ürün ihtiyacı, yerleşik bir mekan olmayışı nedeniyle kullanıcının üretici olmasına neden olmaktadır.
2. Yerleşik düzende yerleşik düzene uygun mobilyalar kullanılmaya başlandı. Ancak taşınabilen bir mekan geleneğine ve alışkanlıklarına göre yeni tasarımlar geliştirildi. Yerleşik düzen, kültürel değişimi bakımından bir ara dönemi idi ve buna bağlı olan üretim iki yönde gelişti.
 - a. Kullanıcının kendi ürününü üretmesi (sedir altlığı ve bunun gibi mekanla birlikte oluşturulan mobilyalar)
 - b. Üretim kesiminin örgütlediği özel üretimler (oyma, kakma sehpa , rahle ve bunun gibi ahşap işleri)
3. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, üretim her iki biçimde sürmekteydi. Ancak üretim örgütlerin yapıları güçlenmişti. En etkin üretim merkezi, başkent İstanbuldu. Üreticiler ise, geleneksel üretim düzeni içindeki Gayrimüslimlerdi.
4. Endüstri Devrimin etkileriyle 1850 sonrası üretimde yenileşme çabaları başlamıştır. Mobilya endüstrisine batı mobilya ürünleri ve üreticileri girmişlerdir. Teknolojik yenilikleri izleyebilmek, ülkenin teknoloji ve tasarım politikalarını oluşturmak üzere çeşitli eğitim kurumları oluşturulmuştur.
5. Bu kurumlardan biri olan "Sanayi Nefise Mektebi Alisi" bir açıdan ülkenin yeni yaşam

biçimi belirlemede önemli ve öncül roller oynamıştır. Belirlenen yeni günlük hayat biçimine uygun olan batı örnekleri kapsamında yeni ürün tasarımları ortaya koymuşlardır.

6. 1900-1923 arasında dönemi bağımsız bir iç sanayileşme dönemi yaşanmıştır. 1. Dünya Savaşının, etkileri yüzünden üretimde zorluklar yaşanmıştır. Mobilya sektöründe hiç bir gelişim sağlanamamış ve mobilya üreticileri küçük atölye ölçeğinde etkili olabildiği görülmektedir.
7. Cumhuriyetin ertesinde 1923-1945 döneminde Türkiye savaşın ekonomik olumsuz etkilerini halen üzerinde taşımaktadır. Buna rağmen sınırlı olarak ithal ettiği mobilya ürünlerini kendi imkanları ile üretme yoluna gitmiştir. Bu amaçla yeni üretim olanakları arayışları ve yeni sanayi atılımları yapılmaya çalışılmıştır.
8. 1946-1952 döneminde ülkede hammadde ve üretim imkanları kısıtlıdır. Bu kısıtlı üretim ortamında kişisel girişimciler, mobilya tasarımları yaparak üretmiş, dünya pazarında yer almaya çalışmışlardır. Bu dönemde mobilya üretimine yan ürün sağlayan küçük üreticiler 2000'li yıllarda Türk mobilya sanayinin önemli kuruluşları olmuşlardır.
9. 1962- 1974 yılları arasındaki Sanayileşme girişimleri çok büyük hız kazanmıştır. Dünyada yaşanan değişimlerden etkilenen Türk sanayisi üretimini geliştirmeye çalışmış, mobilya sektörü bu sanayileşme girişimlerinden etkilenmiştir. 2000'li yılların büyük mobilya üreticileri arasına giren Kelebek gibi bazı üreticiler, bu yıllarda ortaya çıkmıştır.
10. 1974-1980 döneminde Türkiye'deki iç problemlerinin sanayileşme girişimlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Bu dönemde sanayileşme için alınan değişik kararlar ve tedbirler görülse de sanayi üretiminde büyük bir adım atılmamıştır.
11. 1980-1990 yılları arasındaki dönemde, devletin etkinliği dengeleyici ve yönlendirici bir özellik kazanmıştır.

Gümrük Birliğine girilmesiyle birlikte Türkiye iç pazarı dış pazara açılmış, böylelikle tüm sektörler dünya üretim standartları ile tanışmıştır. Bu döneme kadar dış dünyaya kapalı iç tüketiciye yaptığı satan mobilya üreticileri, gelişmiş sanayilerin mobilya ürünleri ile rekabet edemeyeceklerinin farkına

varmışlardır.

12. 1990-2000 dönemi Türkiye'deki mobilya üreticilerinin gelişim dönemidir.

Küresel pazar gerçekleriyle karşılaşan mobilya sektörü'nün önde gelen kesimi kendini tasarım ve üretim bakımından yenilemeye, yüksek standarta ulaşmaya önem vermiştir. Sadece "iç tüketici" olmadığının bilinci ve iç pazara yabancı üreticilerin virmesi, rekabet koşullarını değiştirmiş, yerli üreticiler gelişerek dışa açılmaya başlamıştır. bu süreç içinde pek çok yeni büyük üretici ortaya çıkmıştır. Köklü firmalar ise kendilerini küresel pazarın standartlarına uygun hale getirmiştir. Diğer yandan bu dönem içinde Türkiye pazarına giren yapı marketler (Bauhaus, Praktiker gibi) üretimdeki yenilikleri ön plana çıkarmışlardır.

13. 2000 ve sonrası dönemde sektörlerde sanayileşmenin gerekliliği, yeni

eğilimleri takip edebilmenin fabrikasyon üretimden geçtiği gibi gerçekler büyük ve küçük tüketiciler tarafından kabul edilmiştir. Büyük üreticiler sektörel kurumlaşmayı sağlamak amacıyla MOSDER (Mobilya Sanayicileri Derneği) ni kurmuştur. Diğer yandan OMSİAD (Ofis Mobilyaları Sanayi ve İşadamları Derneği) gibi kuruluşlarda bu gelişime katılmışlardır. Böylece Türk mobilya Sanayisi standartlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Ürün çeşitliliğini artması, modüler tasarımın ön plana çıkması, çok kapsamlı bir fabrikasyon üretimin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'deki geleneksel el üretimi ile mobilya yapan üreticilerinin sayısı esnaf ve sanatkar oda verilerine göre, 25.000 dolaylarında olduğu düşünülürse, mobilya sektöründe 7 çeşit üretim ve tüketiciye ulaşma yolu vardır. (Bakınız Tablo 43)

1. Marangozhanelerde geleneksel üretim devam etmektedir.
2. Pek çok üreticinin birarada yer aldığı 150.000 metre karelik alanda 350'nin üstünde mağaza bulunan MODOKO gibi alışveriş bölgeleri oluştuğu görülmektedir.
3. Dünya standartlarında üretim yapan büyük az sayıda mobilya kuruluşları vardır. Kelebek, İstikbal, Koleksiyon, Çilek, Tepe gibi toplu üretim kapasitesine sahip olan üreticiler ürünlerini kendi bayi kanallarından yada franchising yolu ile dağıtmaktadır.
4. "Tepe grup" gibi hipermarket zinciri kuran üreticiler bulunmaktadır. 10 adet marketi ile ürünlerini tüm ülkede satışa sunmaktadır.

5. Yabancı firma ortaklı üreticiler sınırlıdır.
6. Yapı marketler büyük bir etkinlik kazanmaktadır. Metro, Carrefour ve B&K/Koç Taş gibi büyük toptan ticaret firmalarının da sınırlı oranda mobilya sunduğu görülmektedir.
7. Mobilya ithal eden firmalar ise (ürün galerisi) biçiminde yaygınlaşmaktadır. İthal ürünler genellikle tek ya da çoklu markalı mağazalar tarafından satışa sunulmaktadır.

Bütün bu gelişim içinde, Türkiye’de Mobilyanın gelişimini etkileyen sosyo politik, sosyo kültürel ve bunun gibi pek çok faktörler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu faktörleri Türkiye mobilya sektöründe dönemlere göre ele alındığında, farklı şekilde ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu faktör çemberi tüm sektöre göre şöyle uygulamak ve değerlendirmek mümkündür.

Mobilya üreticilerinin eğitim imkanları, know-how paylaşımı, kalite geliştirme vb. programlardan yararlanma imkanlarını verecek ve uzmanlaşmalarını sağlayacak “sanayi bölgeleri”nde toplanmalarının sağlanması, üreticilere, pazar ve yönetim bilgilerinin sürekli aktarılması mobilya sektörü gelişimi için yararlı olacaktır.

Türkiye’de mobilya tasarımı modellenmesinin olmaması sanayiye etkilemektedir. Bu nedenle, ülkenin *tasarım* politikalarını oluşturmak yeni teknolojiler yaratmak için destek sağlanması yararlı olacaktır. Doğru sanayi politikaları benimsemek ve öncü sanayiler yaratma çabası gereklidir. Gelişmiş sanayi politikalarına sahip ülkelerin sanayi politikalarını incelemek ve ülke şartlarına uygun hale getirerek uygulamaya sokmak yararlı olacaktır.

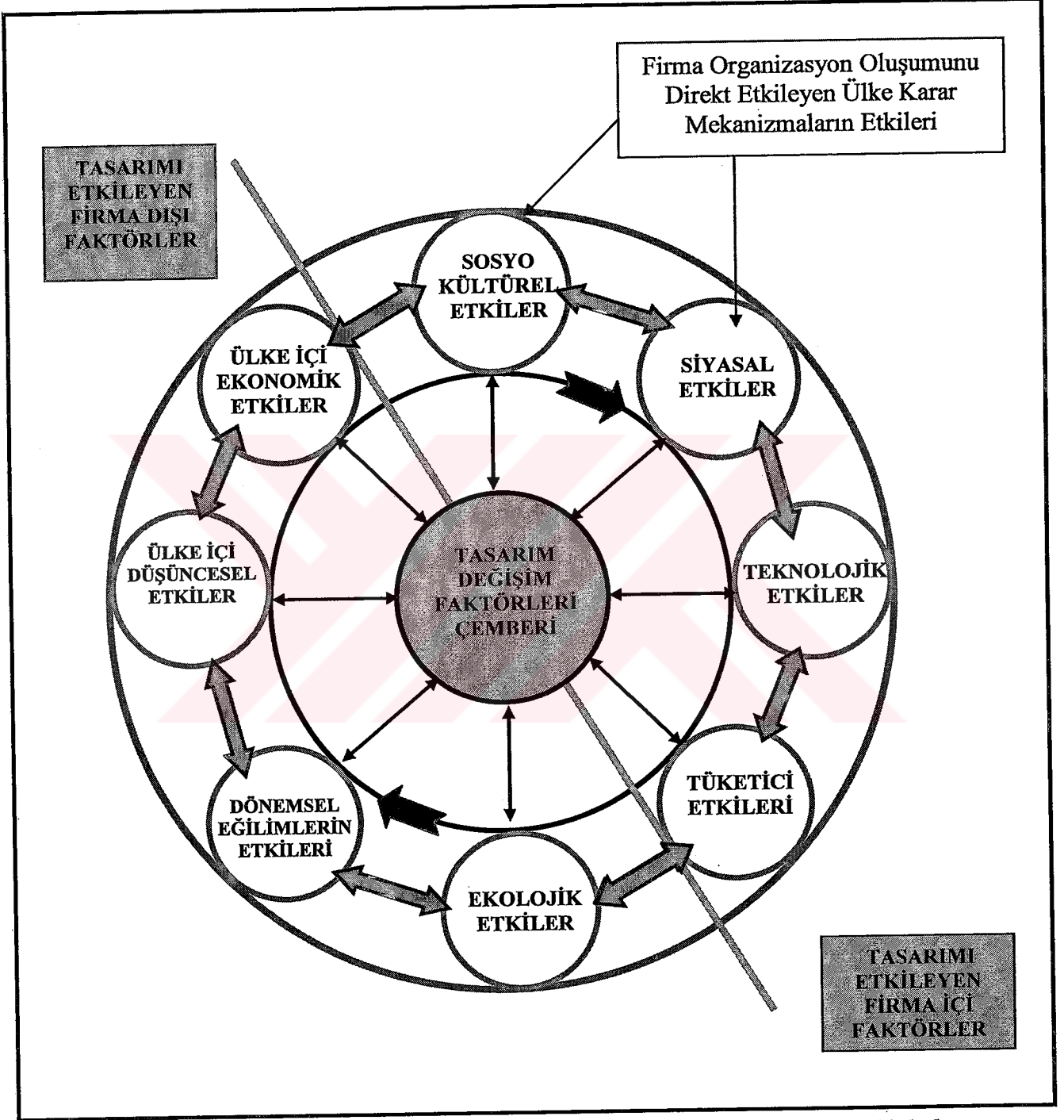
Türkiye’de diğer ülkelerde görülmeyen farklı sektörel gelişim bulunmaktadır.

Mobilya sektöründe faaliyet gösteren yaklaşık 65.000 civarındaki üreticinin sadece 30'a yakın adetinin sanayileşmiş üretici olması bu durumun bir sonucudur¹.

Türkiye'de her değişim kararları sonrasında uygulanan planlı değişimler, mevcut sektörleri yenilikler doğrultusunda geliştirmek yerine, sektörlerin sıfırlanarak yeniliğe uyumlu yeni üreticileri yaratmaya çalışılmıştır. Bu durum bir direnç yaratmış küçük üreticiler her değişim sürecinde büyüyerek gelişmek yerine direnerek mevcut üretimine devam etmeyi sürdürmüştür. Bu Türkiye'ye özgü bir durumdur. Türkiye'de halen üretimini sürdüren geleneksel atölye tipi çok sayıdaki üreticinin geleneksel üretiminin geliştirilmesi ile elde edilecek güç mobilya sektörünün büyümesi ve sanayi durumuna gelebilmesi için çok önemli bir etken olacaktır.

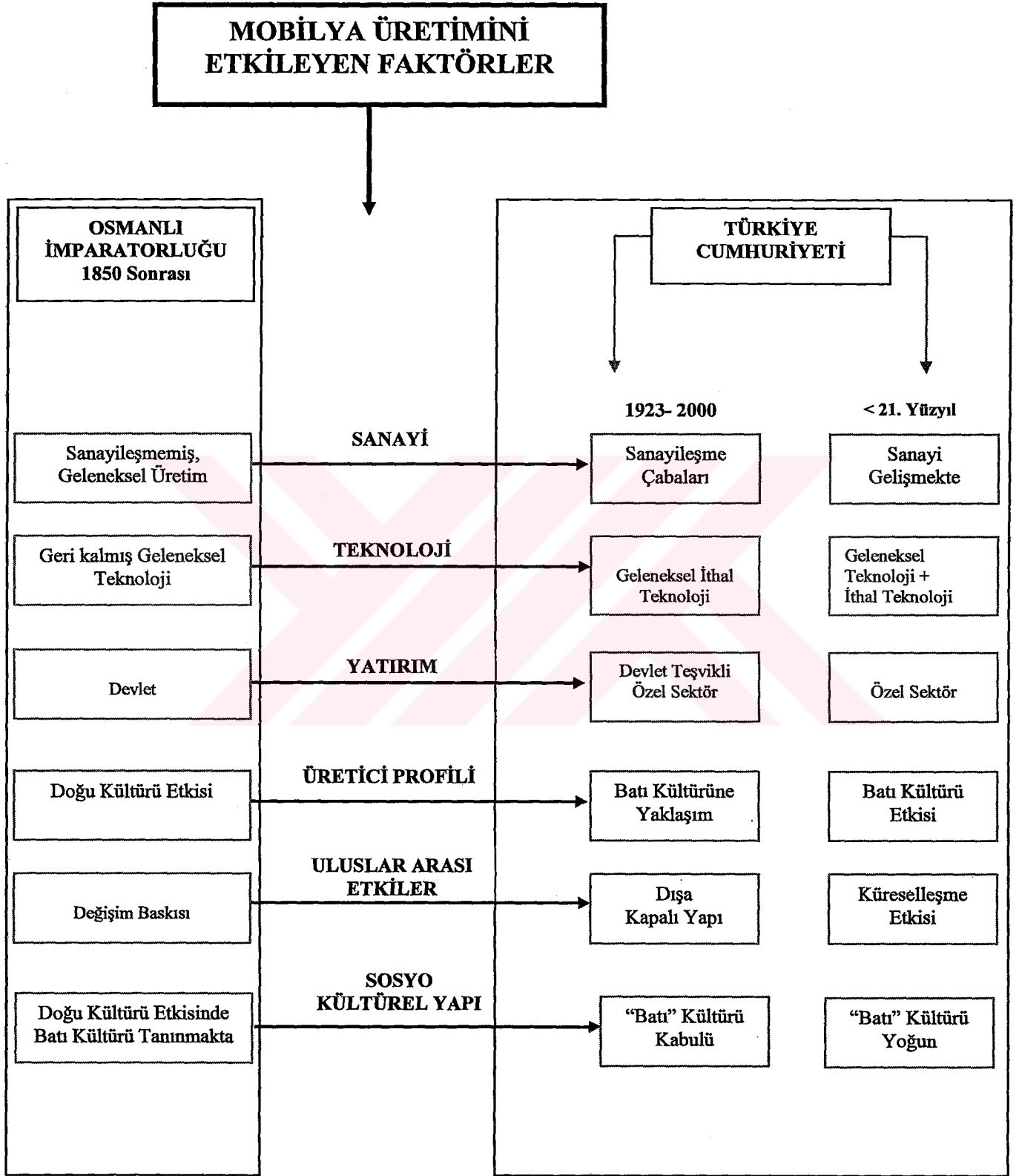
¹ Mosder raporları

1. TÜRK MOBİLYA SANAYİNDE FİRMA ORGENİZASYONUNDA TASARIMIN ETKİNLİĞİNİ DEĞİŞTİREN MODEL

Sonuç Tablo1. Tasarımı Etkileyen Faktörler Çemberinde eksik kalan tasarım odaklı bölümün geliştirilmesi gerekir.

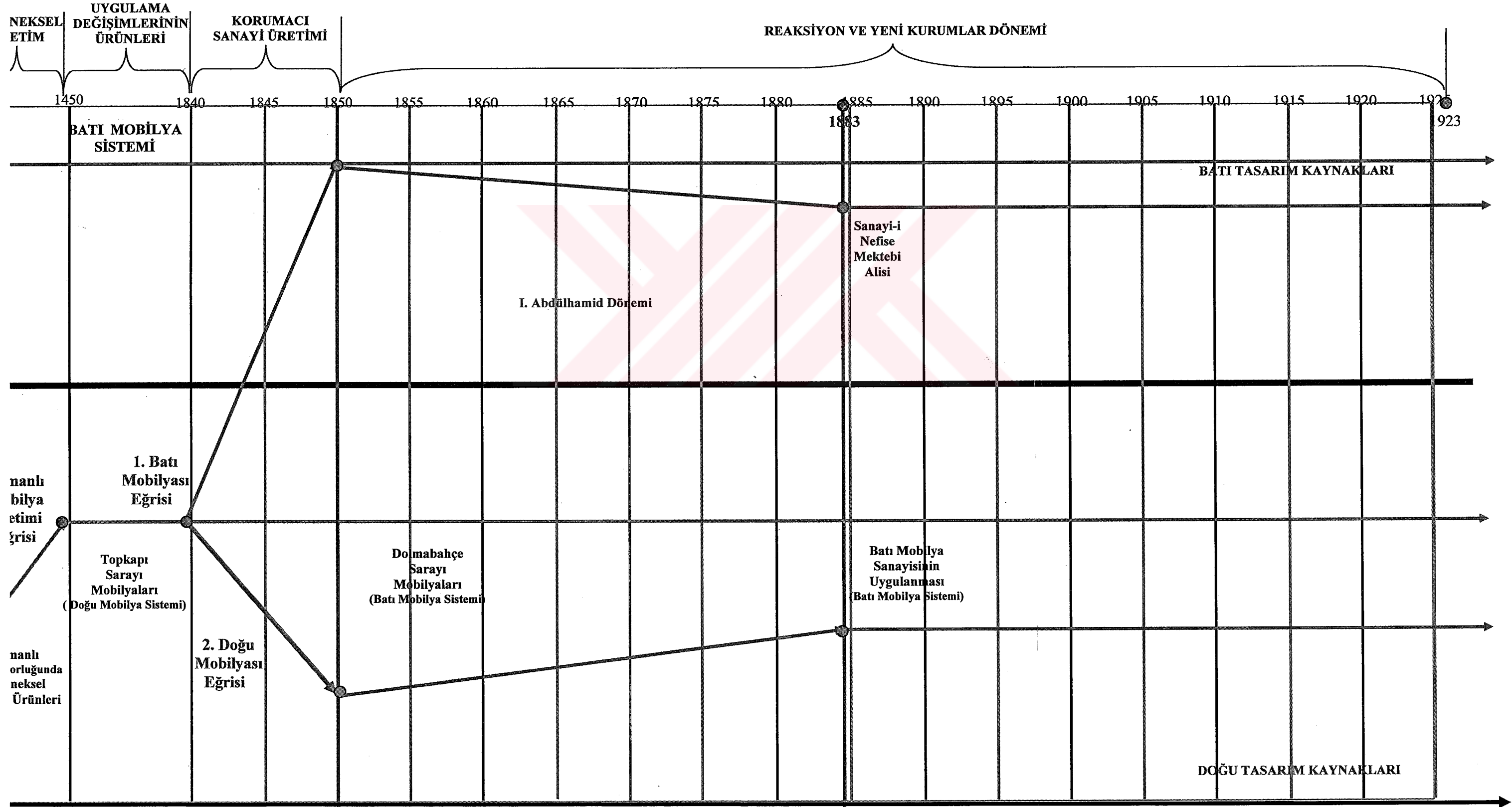
2. TÜRK MOBİLYA SANAYİNİN KAYNAKLARINDAN BUGÜNE GELEN SORUNLARIN VE AVANTAJLARIN TARİHSEL ŞEMASININ, GÜNÜMÜZDEKİ GELİŞMELERİ ETKİLEYEN SÜRECİN MODELİ

Sonuç Tablo 2. Mobilya Üretimini Etkileyen Faktörler

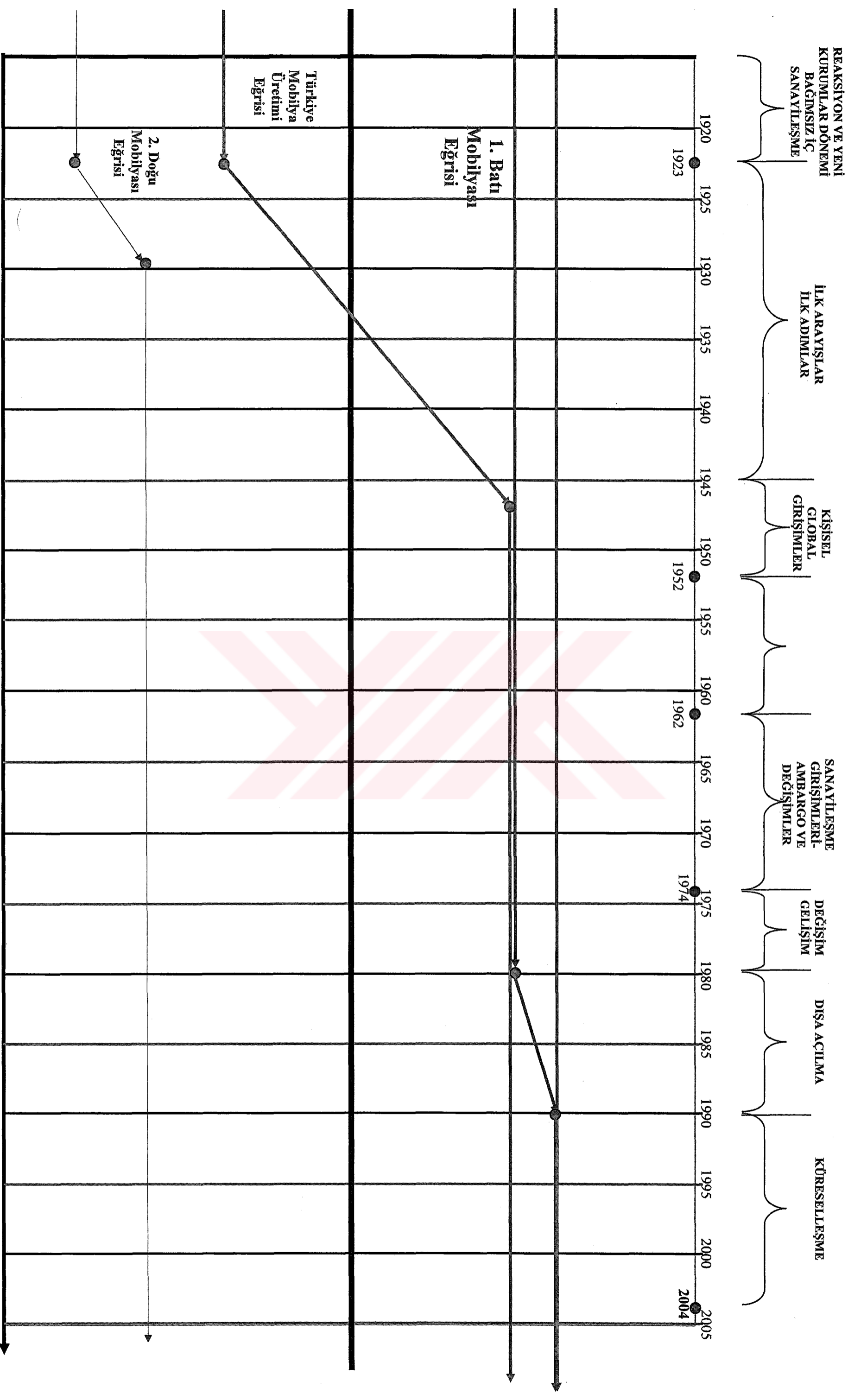
3. 1450- 1923 YILLARI ARASINDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA, BATI'DAKİ DEĞİŞİMLERİN OSMANLI GELENEĞİ İLE ETKİLEŞİMİNİ VE GÜNÜMÜZDEKİ TASARIM SORUNLARININ KAYNAKLARINI GÖSTEREN GENEL MODEL

Sonuc Tablo 3. (Geleneğe Karşı, Yeni Sanayi, Yeni Tasarım-Ürün Gelişiminin Değerlendirilmesi)

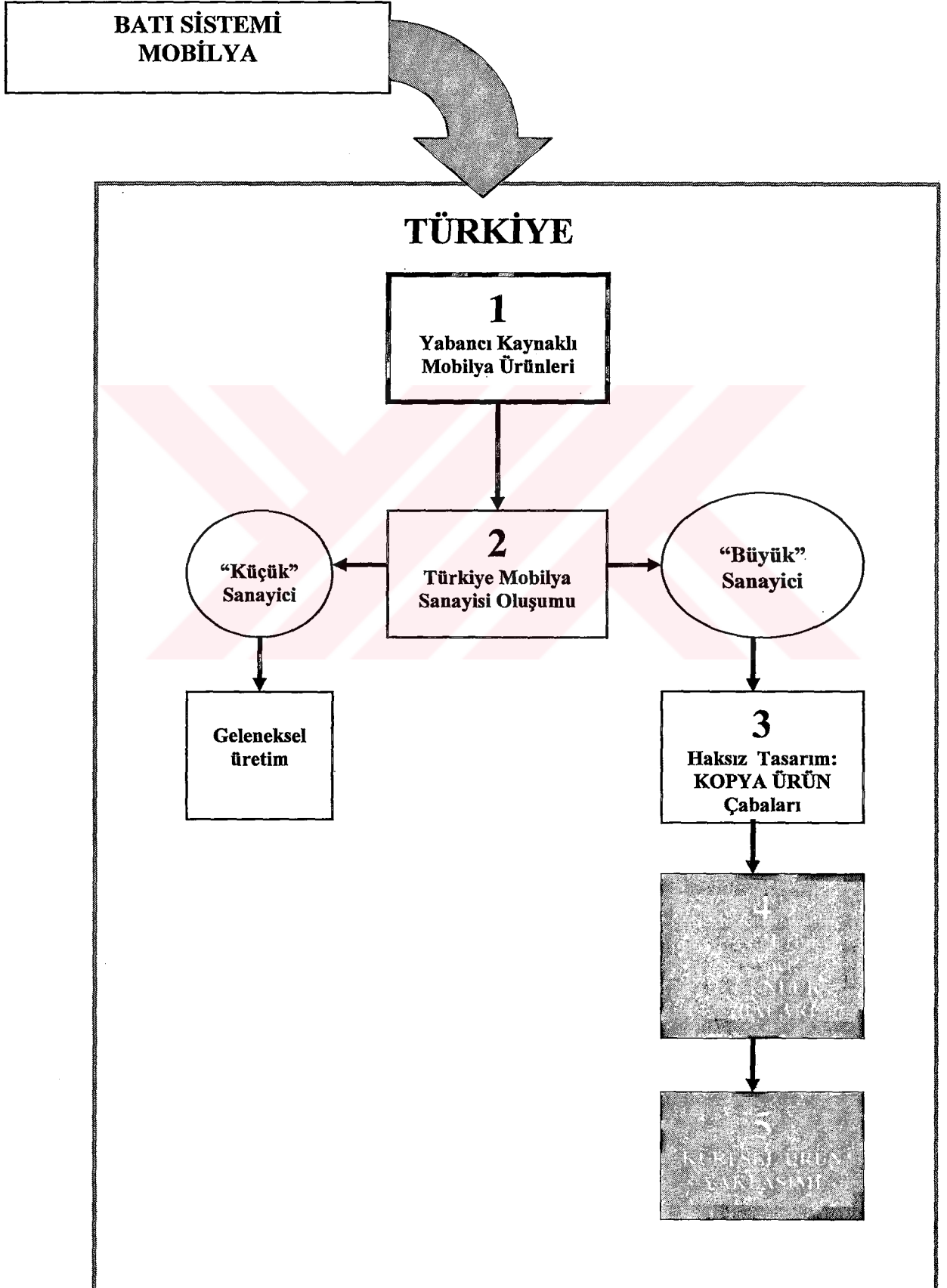
4. 1923-2005 YILLARI ARASINDAKI DÖNEMDE MOBİLYA SANAYİNDE TASARIMIN DEĞİŞİMİNİ DEĞERLENDİRMEK AMACIYLA KULLANILABİLECEK BİR MODEL

Sonuç tablo 4. Türkiye Cumhuriyetinde Değişimlerin Etkileşimini Gösteren Genel Model

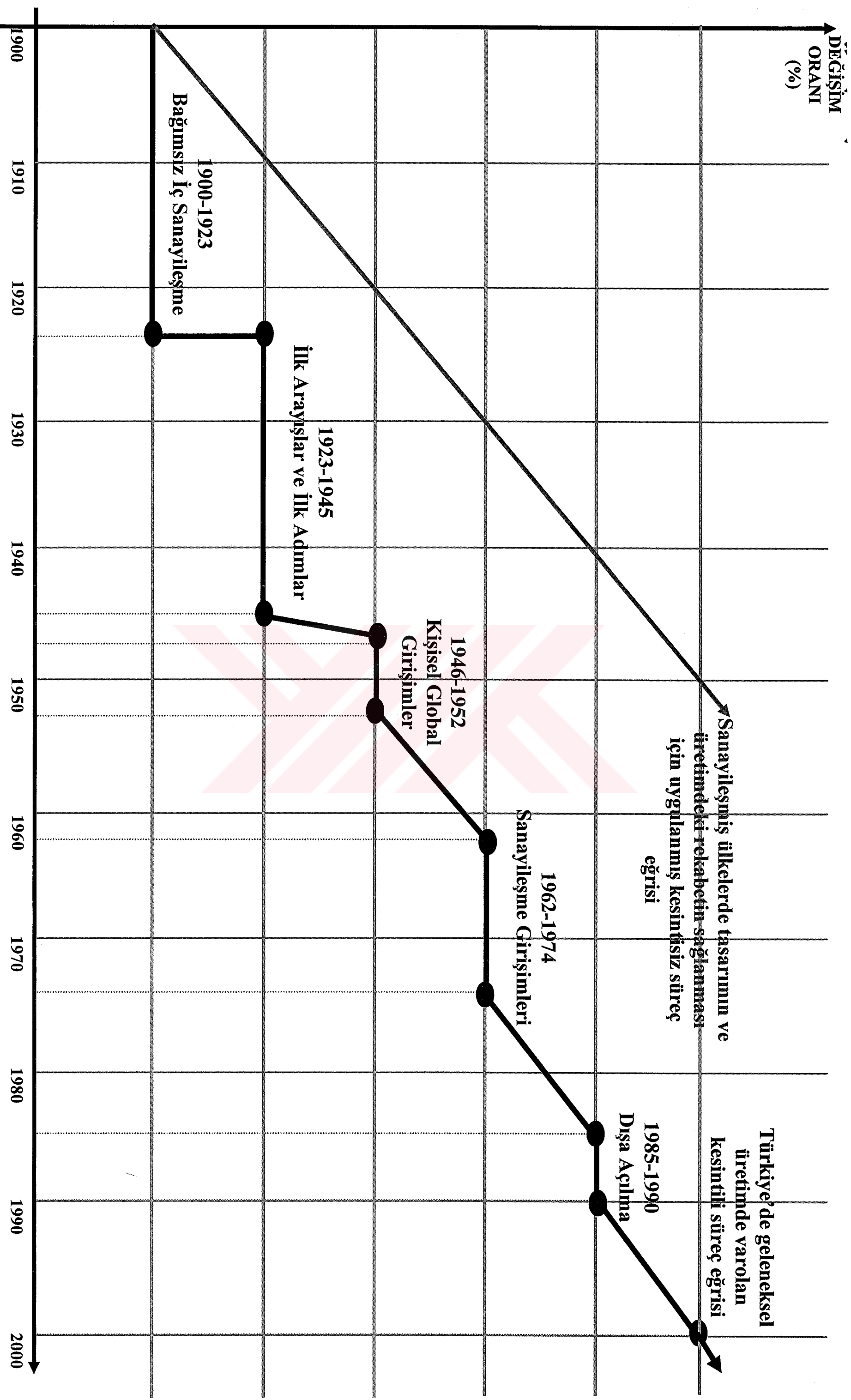

5. TASARIMIN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN GENEL SİSTEM DEĞİŞİMİ MODELİ
= Türk Mobilya Sanayiinde, 4 ve 5 numaralı adımların desteklenmesi gerekir.

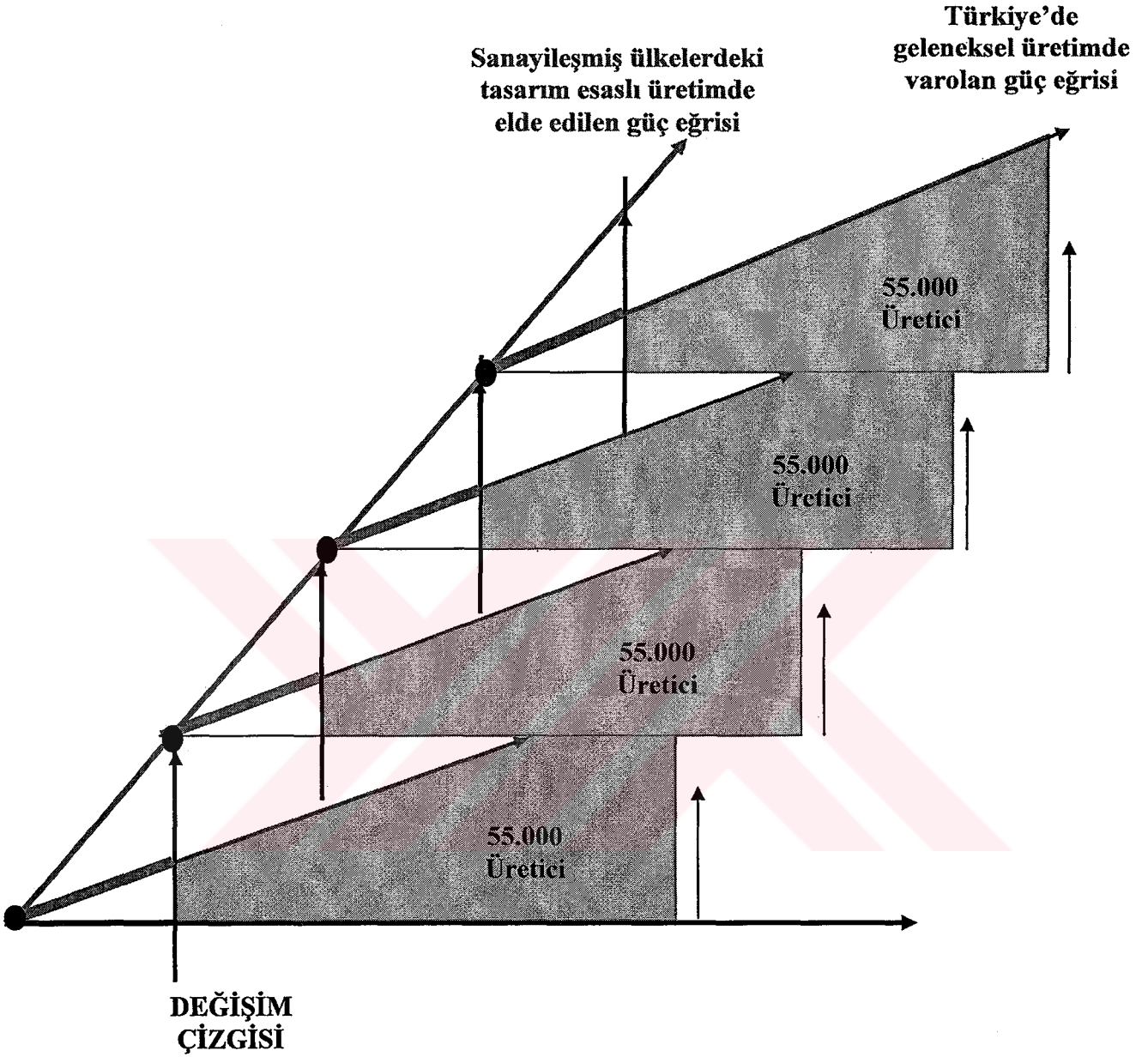
Sonuc tablo 5. Batı Mobilya Tasarımının Türkiye’de Gelişim Asamaları Seması

Sonuc Tablo 6. Türkiye'de Mobilya Sanayinin Geleneksel Üretiminin Geliştirilmesinde Süreklilik Ve Kesintili Geliştirme Süreçlerinin

Sonuc Tablo 7. Geleneksel üretimin desteklemesi, geliştirmesi ile elde edilen gücün yaratacağı büyük ivmeyi gösteren model

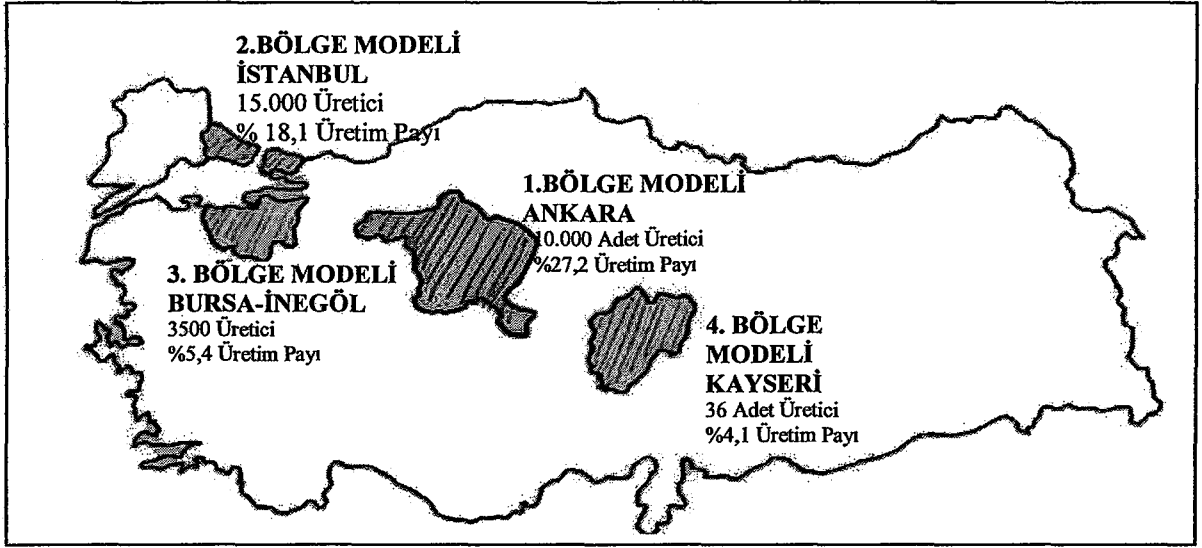

Sanayileşmiş ülkelerin geleneksel üretimini geliştirmesi ile elde edilen güç eğrisi: Geleneksel üretim değişimle sürekli gelişmektedir. Süreklilik sanayileşmeyi ve gelişmeyi hızlandıran önemli bir etken durumundadır

Türkiye'nin geleneksel üretimini geliştirmesi ile elde edilen güç eğrisi :Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana yaşanan değişim süreçlerinde geleneksel üretimin, değişimle kesintiye uğramakta bu nedenle büyük bir güç kaybına uğramakta olduğu görülmektedir. 55.000 üreticinin sadece yaklaşık 30'nun sanayileşmiş olması bunun sonucudur.

TÜRK MOBİLYA SANAYİSİNDEKİ ÖRNEK BÖLGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

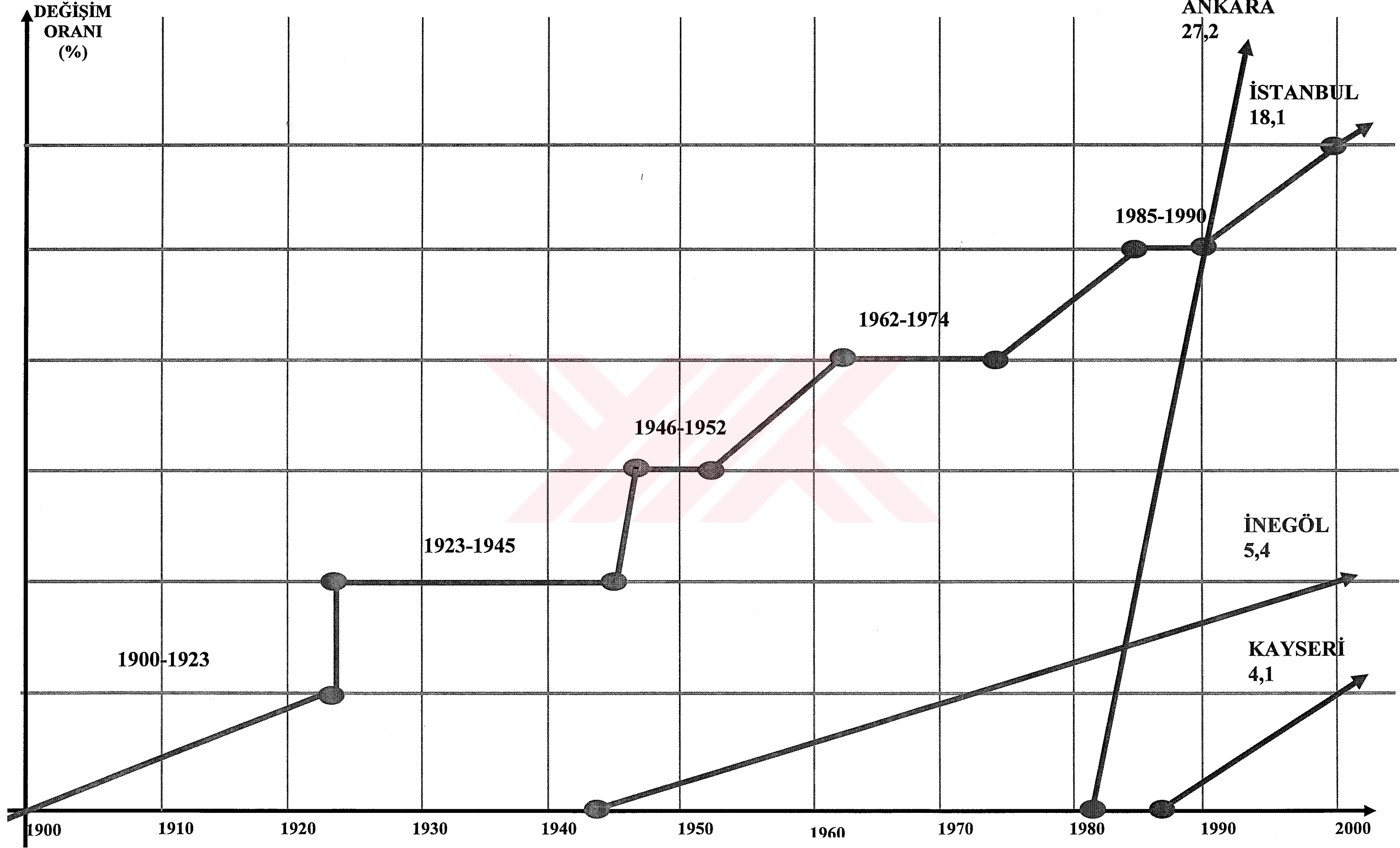

A. Alan Çalışması Olarak Örnek Alınan Değişik Ekonomik Yapıdaki 4 Üretim Bölgesinin Karşılaştırılması: 1,2,3,4 numaralı modellerin ışığı altında, Türk Mobilya Sanayisini 4 tipik bölgedeki alan çalışmalarının değerlendirilmesi ve dört değişik gelişim modeli

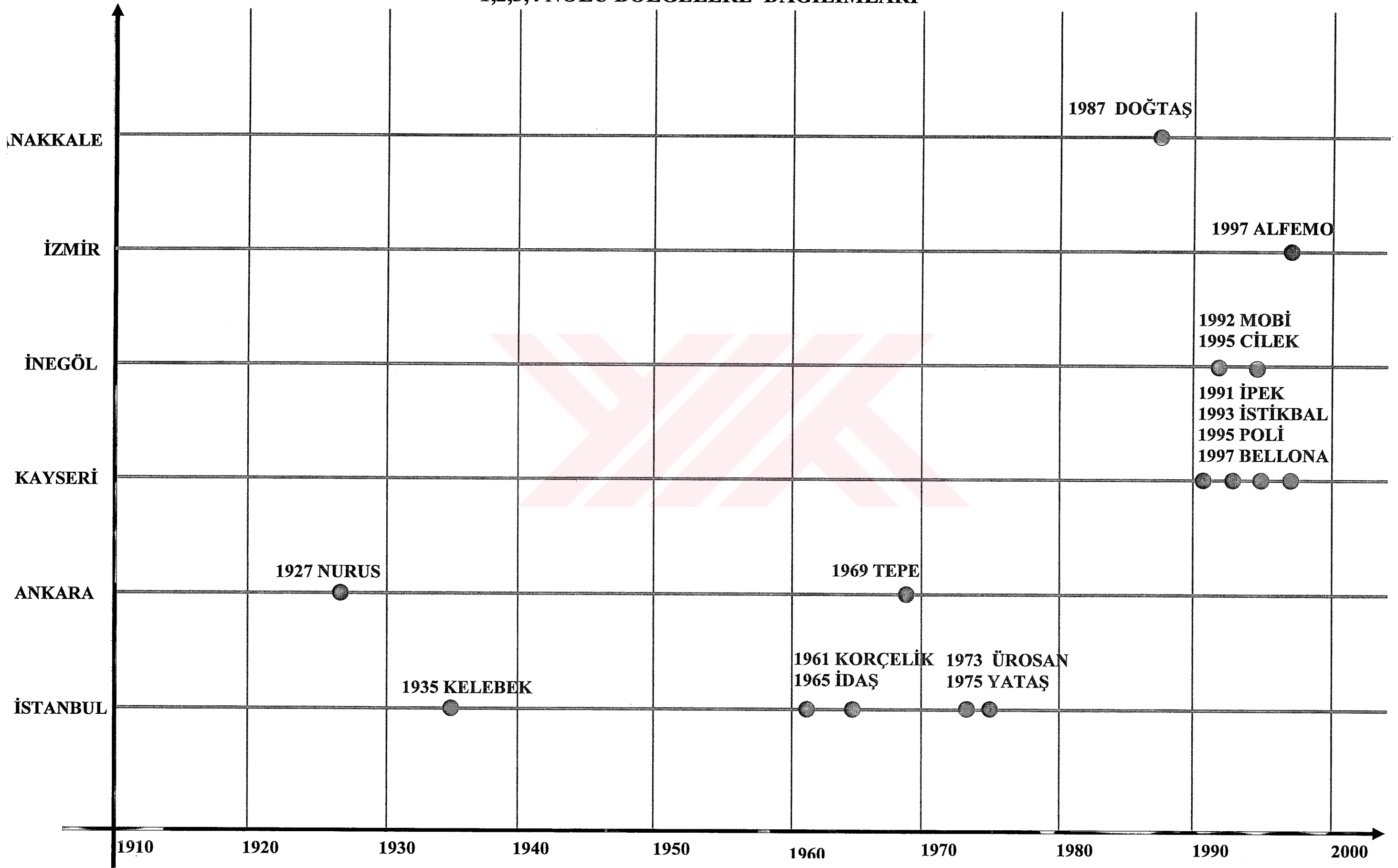
	1. BÖLGE MODELİ ANKARA	2. BÖLGE MODELİ İSTANBUL	3. BÖLGE MODELİ BURSA-İNEGÖL	4. BÖLGE MODELİ KAYSERİ
TÜRKİYE ÜRETİMİNDE ORANI	27,2	18,1	5,4	4,1
ÖNEMLİ ÜRETİCİLERE ÖRNEKLER	NURUS TEPE	KELEBEK KOLEKSİYON İDAŞ KORÇELİK ÜROSAN YATAŞ	ÇİLEK MOBİ TEMO	BELLONA İSTİKBAL İPEK POLİ
YAKLAŞIK MOBİLYA ÜRETİMİNE BAŞLANGIÇ TARİHİ	1980	1850	1940	1990
YAKLAŞIK ÜRETİCİ SAYISI	10.000	15. 000	3500	36
BÜYÜK ÜRETİCİ SAYISI	10	İTO:131 İSO: 228	10	36
BÜYÜK ÜRETİCİLERİN TASARIMCI YAPISI	ENDUSTRI TASARIMCISINA İHTİYAÇ DUYULUYOR	ENDUSTRI TASARIMCISINA İHTİYAÇ DUYULUYOR	ENDUSTRI TASARIMCISINA İHTİYAÇ DUYULUYOR	ENDUSTRI TASARIMCISINA İHTİYAÇ DUYULMUYOR

B. Ticaret Ve Sanayi Odaları Verilerine Göre Türkiye'nin Önemli Mobilya Üreticisi Bölgelerden Örnek 4 Tanesinin Değerlendirme Şeması

C. Türk Mobilya Sanayiindeki 4 Bölgedeki Üretim ve Tasarımın Etkinliğinin Değerlendirilmesi

**D. TÜRKİYE'DEKİ BÜYÜK ÖLÇEKLİ MOBİLYA ÜRETİCİLERİNİN KURULUŞ TARİHLERİNİN
1,2,3,4 NOLU BÖLGELERE DAĞILIMLARI**

KAYNAKLAR

1. *1.Ulusal Mobilya Kongresi Bildiri Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi MTYO Aaçışleri Endüstri Mühendisliği Bölümü, Ankara, 1997
2. 1902 *İstanbul Ticaret Yıllığı* (Salname)
3. 1912 *İstanbul Ticaret Yıllığı* (Salname)
4. 1929 *T.C. Malül Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzu*
5. A.Gündüz Ökçün, *Osmanlı Sanayii 1913-1915 Yılları Sanayii İstatistiki*, T.C. Başbakanlık DİE Matbaası, Ankara, 1997
6. Ahmet Refik, Sami Önal, *Eski İstanbul*, İletişim Yayınları
7. Ahmet Makal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850- 1920*, İmge Kitabevi Yayınevi, Ankara,1997
8. Alptekin Müderrisoğlu, *Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998
9. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü; internet bilgi sayfası <http://www.kultur.gov.tr>
10. *Arkitekt Dergisi*
11. *Art Dekor Dergisi 2001 Kasım Sayısı*
12. Atilla Yücel, *Dünya Kenti İstanbul*, Habitat 2, 189-195.
13. *AXIS Büyük Ansiklopedi*: 1999 ed. Doğan Kitapçılık, İstanbul, 11.cilt
14. Aynalı Kavak Köşkü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, TBMM Basımevi, İst., 1994
15. B.Umar 1993.*Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkilap Kitabevi, İstanbul
16. Baskın Oran, 2001.*Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1.cilt:1919-1980
17. Beçet Bedrettin, “ Mimarlıkta basitlik ve moda”, Arkitekt Dergisi, 1934
18. Bernard Wooding, *Industrial Design Reflections Of a Century*, A.F.A.A.,Paris, 1993
19. Bozkurt Güvenç, *Japon Kültürü*, İş Bankası Kültür Yayınları,İstanbul, 1995
20. Burçak Evren, *Osmanlı Esnafı*, Türk Hava Yolları, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999
21. Çelik Gülersoy, *Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III*,İstanbul Kitaplığı,1984
- 22: Charles Issawi, “The Economic History of the Middle East: 1800- 1914”, *The University of Chicago Press*, Chicago,1996
23. Çilek Mobilya internet sayfası: www.cilek.com.tr
24. *Compton's Encyclopedia*: 2002 ed. Success Publishing Group, U.S.A, 8. cilt
25. Coşkun Can Aktan, *Tophumsal Dönüşüm ve Türkiye*, Milliyet Yayınları, 1999
26. D. Alderson, Fahri İz, ed., *The Oxford Turkish Dictionary*, Oxford University Press, İnkilap Yayınevi, İstanbul, 1993
27. De Péra Müzayede evi katalogları
28. Devlet Malzeme Ofisi internet sitesi: www.dmo.gov.tr
29. Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün- Bugün- Yarın)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969

30. Dünün Bugünün Sanayicileri, 75 Çarkları Döndürenler Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı ortak Yayını, 1999, İstanbul
31. *Eczacıbaşı Sanat Aksiklopedisi*: 1997ed. YEM Yayınevi, İstanbul, 2.cilt
32. Edward Lucie, *Furniture A Concise History*, Thames and Hudson London, 1994
33. Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 38.
34. Engin İdil, Borudan Orkestraya Borusan: Asım Kocacıyıklar, 75 Çarkları Döndürenler Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı ortak Yayını, 1999, İstanbul
35. Erdal Türkkan, *Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz*, Türkiye Ekonomi Kurulu, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Ahmet Şehinöz, Ankara, 2001
36. Erdal Yazıcı, "Aynalıkavak Kasrı", *Skylife, Thy'nin Aylık Dergisi*, 3 1997
37. Erol Taymaz, *Ulusal Yenilik Sistemi, Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri*, Tübitak/TTGV/DİE, Ankara, 2001
38. *Globus Dergisi Şubat 2004*
39. Gözen Küçükerman, "Bir Wagon –LitsAnısı", *AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, 2001,109.
40. Gülsevin Onur, *Japonya Ahşap Mobilya Piyasası*, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi), 1997
41. Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Yayınevi, İstanbul,1999..
42. Gündüz Ökçün, 1916 yılında yapılan ve 1913 ile 1915 yıllarına ait malumattı ihtiva eden sanayi sayı
43. Haluk Cillov, "1951-1952 Türkiye'de Sanayi Sayımları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 13. cilt
44. *Hayat Ansiklopedisi*, Hayat Yayınları, 5. cilt
45. <http://www.altinsafran.com/evleri.htm>
46. <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLLTNLTNSESİ/202/AND2>
47. <http://www.kultur.gov.tr>
48. Hüseyin Kurtuluş, *Endüstri Tasarımında Kimlik Sorunu ve Bir Model Önerisi*, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü , Endüstri Ürünleri Tasarımı AnabilimDalı Doktora Tezi,1996
49. ICSID internet sayfası
50. İlhan Akşit, *Topkapı*, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İnternet bilgi sayfası: www.topkapi.gov.tr
51. İlhan Tekeli, "Atatürk Türkiye'sinde Kentsel gelişme ve Kent Planlaması", *Arredamento Dekorasyon*, 107(1998)
52. İNCE, Türkan *National Palaces 1993*, TBMM Press, Ankara, 1993
53. İOSB rehberi
54. *İslam Ansiklopedisi*: 1970ed. MEB Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2.cilt
55. J. Freely, *Evlia Çelebi'nin İstanbulu- Yaşantı*, Yapı Kredi Yayınları, 2003
56. J. Naisbitt, *Megatrends*, 1982
57. James Martin, "Cybercorp", *The New Business Revolution New York*, Amacom Books, 1996.
58. Juan Goytisolo, *Osmanlı'nın İstanbul'u*, Yapı Kredi Yayınları, , İstanbul, 1989
59. Keith Parish, *The New Design Source Book*, Knickerbocker, London, 1997
60. Kelebek Mobilya internet tanıtım sayfası: www.kelebek.com.tr
61. Kenan Mortan, Cemil Çakmaklı, *Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları*, Altın Kitaplar Bilimsel Sorunlar Dizisi, İstanbul 1987

62. Kenan Mortan, *Uygarlığı Yoğuranlar Türkiye İşletmecilik Tarihine Giriş*, Biar Eğitim Yayınları, Ankara, 1991
63. Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998
64. KÜÇÜKERMEN Önder, *Tarih boyunca Türk- İtalyan Tasarım İlişkileri Konferansı sunumu*, Tophane-I Amire, İst, 2003
65. Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası: www.discoverturkey.com/bakanlik/b-a-tkapi-foto.html
66. Kültür bakanlığı, müzeler internet sayfası: <http://www.kultur.gov.tr>
67. Mehmet Asatekin, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları,
68. Mehmet İpçioğlu, *“Şeriyeye Sicilleri”*, Osmanlı Arşivleri internet sayfası
69. Meltem Özkaraman Arşivi
70. Mete Ünal, *İstanbul’da Apartmanın Tarihsel Gelişimi ve Konut Sorunu İçindeki Rolü Üzerine Bir Araştırma*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü, Doçentlik Tezi, 1973
71. Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999
72. *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*: 1992 ed. Sabah Yayıncılık, İstanbul, 14.cilt
73. Michael Tambini, *The Look of The Century*, Dorling Kindersley Ltd, London, 1996
74. *Milliyet Hachette Axis 2000 Büyük Ansiklopedi*: 1999 ed., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 8.cilt
75. Mobilyanın Öyküsü, *Antik&Dekor Dergisi Özel Dosya*, Kasım 2002
76. MOSDER 2004 Türkiye’de Mobilya Sanayisi Raporu
77. MS Önder Küçükerman, *Uzel Traktör ile ilgili basılacak olan kitabı*
78. Murat Oray, “Mobilya Sektörü Büyüyor” ,*Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*,2001.
79. Murat Oray, “Mobilya Sektörü Büyüyor” ,*Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2003.
80. Murat Oray, “İnegöl Mobilyası Atakta” ,*Dünya Gazetesi, Mobilya ve Dekorasyon eki*, 2000
81. Murat Oray, “İstikbal Studio Collection ile Atakta” ,*Dünya Gazetesi, İç mimari ve Dekorasyon eki*, 2001.
82. Murat Oray, “Mobilya Sektörü Büyüyor” ,*Dünya Gazetesi İç Mimari ve Dekorasyon eki*,2002.
83. Mustafa Sönmez, Oya Baydar ed. “75 Yılın Sanayileşme Politikaları” , *75 Yılda Çarklardan Chip'lere*, Tarih Vakfı Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999
84. Nuri Bilgin, *Çeşitli Sosyo- Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan Eşya İlişkileri*, “50. Kelebek Yılı” Araştırma Ödülü, 1986
85. Nusret Ekin, *Endüstri İlişkileri*, Beta Basın Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994
86. Nusret Ekin, *Endüstri İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1976
87. Oğuz Bayrakçı, “Endüstri Ürünlerinde Rekabet Faktörü olarak Tasarım Kalitesi” , *Sanayii ve Sanat 5. Ulusal Sanat Sempozyumu Bildirisi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Faakültesi, Ankara,
88. Oğuz Bayrakçı, “Türk Tasarımının Son Otuz Yılı” , *Designex Bildirisi*, 1999
89. Oğuz BAYRAKÇI, “Yerel Ürün Kimliği Küresel Dış Pazar” , *Tasarımda Evrenselleşme 1. Ulusal Tasarım Kongresi*, İTÜ, İstanbul, 1996
90. Önder Küçükerman koleksiyonu arşivi
91. Önder Küçükerman, “1863: Sanayi Mektepleri ve Mobilya Yapımı”, 2004

92. Önder Küçükerman, “Bir Ahşap Mobilya Ustası Hayati Görkey”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 28 (1999)6.
93. Önder Küçükerman, “Her Üretim, Bir Endüstriyel Tasarım Gerektirir”, *Sanayi Dergisi*, 2004, 46.
94. Önder Küçükerman, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye’ye Mobilya Tasarımının Değişimi”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 23 (1999)
95. Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 22(1998)
96. Önder Küçükerman, “Osmanlı’da Mobilya”, *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 21(1998)
97. Önder Küçükerman, “Sanayi Devriminin 19.y.y. Osmanlı Devleti’ndeki Etkileri ve Sanat Kavramlarındaki Değişimler”, *Habitat 2’ye Hazırlık Sempozyumu Dergisi*, İstanbul, 1996
98. Önder Küçükerman, *Endüstri Tasarımı Endüstri için Ürün Tasarımında Yaratıcılık*, YEM Yayınları, 1996, İstanbul
99. Önder Küçükerman, İlhan Erhan “Türk Sanayinde Endüstri Tasarımının Geliştirilmesi”, *Uluslararası Endüstri Ürünleri Tasarımı Sempozyumu*, Ankara, 1994
- 100.Önder Küçükerman, *İstanbul’da 500 yıllık Sanayi Yarışı Türk Cam Sanayii ve ŞİŞECAM*
- 101.Önder Küçükerman, *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1985
- 102.Önder Küçükerman, *Kişi- Çevre İlişkilerinde Çağdaş Gelişimler Ve Oturma Eylemi*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını Doçentlik Tezi, İstanbul, 1970-1971
- 103.Önder Küçükerman, “Türk Tasarım Tarihinde Öncü Akademikler Ve İlk Tasarımları Metal-Heykel Mobilyalar”, *AD Aylık Dekorasyon ve Sanat Dergisi*, Doğan Yayıncılık, İstanbul ,1995
- 104.Osman Doğan Koleksiyonu, Y. Murat Şen Arşivi
- 105.Özgür Bingöl, *Modernleşme ve Konut Mimarisi Endüstri Devriminden Sonra Barınma Kültürü Değişimi*, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bina Bilgisi Anabilim Dalı Y.L. Tezi, 2001
- 106.P. Rosendal, M. Yudin, *Felsefe Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1997
- 107.R.P.Lindler, Çev: Müfit Günay, *Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000
- 108.*Rail Life*, TCDD aylık dergisi, Kasım 2003, sayı.3, Artus İletişim Sanatları, İstanbul
- 109.*Red House İngilizce- Türkçe Sözlük*, Red House Yayınevi, İstanbul
- 110.Reha Günay, Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Kültür Bakanlığı Yayınları:456, Kültür Eserleri Dizisi: 8, Ankara, Ağustos, 1981
- 111.Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1993
- 112.*Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*: 1982 ed. Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul, 4. cilt
- 113.Rıfat Önsoy, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii Ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası yayını, Ankara, 1988, no. 291
- 114.Safranbolu Evleri internet tanıtım sayfası: <http://www.altinsafran.com/evleri.htm>
- 115.Sait BEYDEŞ Koleksiyonu
- 116.Şebnem Uzunarslan, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mobilya*, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000

- 117.Semavi Eyice, *Galata ve Kulesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Klübü, İstanbul, 1969
- 118.Şermin Alyanak, “Yaşlılar İçin Ergonomik Oturma Mobilyaları”, *Arredamento Dekorasyon*, 9 (1997)
- 119.Server Tanilli , *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Adam Yayınları, İstanbul, 4. cilt, 2001
- 120.Şevket Pamuk, *Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi:1500- 1914*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1990
- 121.Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000
- 122.Tamer Kayacaklı, Emil Taluy, *Dünyada ve Türkiye’de Mobilya Sektör*, İstanbul Ticaret Odası, 2003
- 123.Taner Berksoy, Kalkınma Startejileri ve İthal İkamesi“, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1985
- 124.Taner Yunusoğlu arşivi
- 125.Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, Araştırma , Eğitim, Ekin yayınları, 1982, İstanbul
- 126.TBMM internet sayfası: www.tbmm.gov.tr
- 127.*Théma Larousse Tematik Ansiklopedi*: 1993-1994 ed., Milliyet Yayınları, İstanbul, 6. cilt
- 128.Topkapı Web Page, www.ee.bilkent.edu.tr/~history/topkapi.html
- 129.Türk Ansiklopedisi, 3.cilt
- 130.*Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü*: 2000 ed. I.Parlatır. Türk Dil K. Yayınları, Ankara
- 131.*Türk Dili Sözlüğü*: 1995 ed.Orhan Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi,İstanbul
- 132.*Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*: 1991 ed. İsmet Zeki Eyüboğlu, Sosyal Yayınları, İstanbul
- 133.Türkan Doğan, “Mobilyacıların Köln çıkarması ”, *Dünya Gazetesi*, 2004.
- 134.*Türkçe Sözlük*, Ali Püsküllüoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- 135.Uğur Tanyeli, ed., Üç Kuşak Cumhuriyet, Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998
- 136.*Ulusal Mobilya Kongresi Bildiri Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi MTYO Ağaçişleri Endüstri Mühendisliği Bölümü, Ankara, 1997
- 137.Vedat Eldem, *Harp ve Mütereye Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994
- 138.www.ataturk.net
- 139.www.cilek.com.tr
- 140.www.istikbal.com.tr
- 141.www.kelebek.com.tr
- 142.www.nurus.com.tr
- 143.www.urosan.com.tr
- 144.X. Planhol, “Geography, Politics and Nomadism in Anatolia”, *International Social Science Journal*, 11(1959)
- 145.Y. Murat Şen Arşivi
- 146.Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- 147.Yakup Kepenek, *Türkiye Ekonomisi, Teori Yayınları*, Ankara, 1987
- 148.Yahılar İnternet sitesi, Çürüksulu köşkü
- 149.Yaşar YEĞEN Arşivi
- 150.YILDIZ SARAYI ŞALE KASR-I HÜMAYUNU, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, TBMM Basımevi, İstanbul, 1993

- 151.Yıldız Say, *Cumhuriyet Döneminde Konut, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı ortak Yayını, 1998, İstanbul
- 152.Zafer Dinçel, Kemal Işık, *Mobilya Sanat Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979
- 153.Zafer Toprak, *Türkiye’de “Milli İktisat” (1908- 1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982
- 154.Zafer, Akdemir, Metin Keskin, “Osmanlı Ahşap Yalıları”, Yalılar internet sayfası,
<http://www.ahsapev.com.tr/bogaziciyalilari.htm>
- 155.Zeki Balcıoğlu,. *Mobilya Ve Orman Ürünleri Meslek Komitesi Bülteni*, 2000

EKLER

EK.1. MOBİLYA TANIMLARI

Beşik: *is.* Süt çocuklarını yatırmaya, sallayarak uyutmaya yarayan, tahta veya demirden yapılmış bir çeşit küçük karyola

Büfe: *a. (Fr.)* 1. Evlerde sofraya takımlarının bulunduğu alçak ve enli dolap.

Çekmece: *is.* 1. Masa, dolap gibi eşyaların dışarıya açılan veya çekilen gözü
2. İçinde mücevherat veya başka değerli şeyler saklanan küçük, süslü sandık.

Denk: *is. ve s.* Yatak, yorgan, kumaş gibi eşyanın sarılıp bağlanmasıyla oluşan, yük

Divan: *a. (Far.)* Arkalığı ve kol dayayacak yeri olmayan yeni biçimde sedir.

Dolap: *is. Ar.* 1. Genellikle tahtadan yapılmış, bölme veya çekmecelerine eşya konulan, kapaklı mobilya

Döşek: 1. Yatak

Etajer: *is. Fr.* étagère Rafları olan kapaksız taşınabilir dolap

Hasır: *is. Ar.* 1. Saz gövedelerinden, kurumuş bitki saplarından örülmüş taban sergisi veya tavan örtüsü

İskemle: *is. Yun.* 1. Arkalıksız sandalye 2. Sandalye

Kanep: *is. Fr.* Birkaç kişinin oturabileceği genişlikte koltuk

Kasa: *is. It.* Para veya değerli eşya saklamaya yarayan çelik dolap

Kerevet: *is. Yun. Krevati* "karyola" Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, tahtadan seki, sedir

Kitaplık: *is.* Kitapların yerleştirildiği raflardan oluşan mobilya, kütüphane

Koltuk: *is.* Kol dayayacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye

Komod: *is. İt. comode* karyolanın yanına konulan üstü masa biçimindeki küçük dolap

Kutu: *is.* İnce tahta, mukavva, teneke, plastik vb. den yapılmış, kapaklı kap.

Kütüphane: *is. Ar. + Far. Kitaplık*

Masa: *is. İt. mensa. <Lat.* Bir destek üzerine oturtulmuş bir tabladan oluşan mobilya

Minder: *is.* 1. İçi yumuşak bir madde ile doldurularak dikilen, oturmaya yarar şilte.

Peyke: *is. Far. Paygah* Genellikle eski kahvelerde ve evlerde bulunan, duvara bitişik alçak, tahta sedir, kerevet

Puf: *is.* 1. arkalıksız, alçak, yumuşak, ayakları gözükmeyen oturacak 2. Kaba, kabartılmış minder.

Rahle: *is. Ar.* Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa

Sandalye: a.1. Arkalıklı, bir kişilik oturak. 2. İis, (sanda'lye) Ar. Şandaliyye1.

Arkalıklı, kol koyacak yerleri olmayan, bir kişilik oturma eşyası.

Sandık: İis. 1. İçine çeşitli şeyler konulan, tahtadan, dört köşe, kapaklı ev eşyası.

Sedir: a. (Ar.) Evlerde çoklukla duvar diplerine yerleştirilen, üstü minderli, duvara yastık yaslayarak oturmaya yarayan kerevet.

Sehpa: 1.Küçük masa. 2. is, (sanda'lye) Ar. Şandaliyye1. Arkalıklı, kol koyacak yerleri olmayan, bir kişilik oturma eşyası. Küçük masa.

Seki: Oturulacak taş ya da set.

Şifonyer: is. Fr. chiffonier Çekmecelerine çamaşır konulan dolap

Şilte: is. Üstünde oturlan, yatılan, içi yünle pamukla dodurulmuş döşek

Sini: is. Far. Üzerinde yemek yenebilen yuvarlak, bakır veya pirinç tepsi

Sıra: is. 1. Üzerinde birkaç kişinin oturmasına yarayan tahtadan oturak, yer 2. Sınıf, meclis gibi yerlerde kullanılan, oturacak veya yazı yazacak biçimde yapılmış mobilya

Sofa: is. Ar. Şuffe Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol

Tabure: is. Fr. tabouret Sırt ve kol dayayacak yeri olmayan iskemle

Taht: a. (Far.) Hükümdarlık koltuğu ya da mevkii

Tuvalet masası: is. Kadınların süslenmek, taranmak, makyaj yapmak amacıyla kullandıkları aynalı bir tür masa

Yatak: is. 1. Uyumak, dinlenmek gibi amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya.

2.Üzerine şilte konulan karyolai somya, kerevet vb.

Yatak: İis. 1. Uyumak, dinlenmek gibi amaçlarla üzerine veya içine yatılan

eşya.2.Üzerine şilte konulan karyolai somya, kerevet vb.

Yazıhane: is. T.+Far. Yazı masası,

Yüklük: is. Evlerde yatak, yorgan gibi şeyler koymaya yarayan, büyük dolap veya yer

- 1982 (ed.). *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*, Ansiklopedik Yayıncılık, İstanbul,
- 1992. *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Sabah Yayıncılık, İstanbul, 14.Cilt,
- 1997 (ed.), *Eczacıbaşı Sanat Aksiklopedisi*, YEM Yayınevi, Cilt 2, İstanbul, 1194-1195
- PARLATIR, İ. 2000.(ed.). *Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü*, Türk Dil K. Yayınları, Ankara
- 1999. *Axis 2000 Büyük Ansiklopedi*, Milliyet Hachette, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 8. Cilt.

EK.2. MOBİLYA USTASI STAVRO GÜLLER İLE RÖPORTAJ

10.01.2003 *Şişli*; 1914 doğumlu 89 yaşındaki Rum mobilya ustası. Önce Fransız okuluna başlamış 5. sınıfta iken Fransızlarla İskenderu'nla ilgili sorunun ortaya çıkmasından dolayı Atatürk'ün Fransız okullarının kapanması kararı verilmesi ile ilk ve orta öğrenimini Rum okulunda tamamlamış. Daha sonra eğitimini sürdürmek üzere ailesinin ve başarılı bir öğrenci olmasından dolayı okul idaresinde onu Fransaya göndermek istemesine rağmen, Türkiye'de kalmayı tercih ederek mobilya zanaatini öğrenmek istemiş ve bir mobilya ustasının yanında 1931 yılında 17 yaşında mesleğe başlamıştır. Ailesinde ondan önce "mobilya ustası" yoktur.

M.Ö. *Mesleğinize ilk nerede başladınız?*

S.G. 1931 senesinde ilk ustam *Mihael Zuhuridis* 'in yanında haftalık 50 kuruş maaşla mesleği öğrenmeye başladım. 5 sene ustamın yanında mesleği öğrendim. Ustam aileden marangozdu. *Niko, Marko, Aleko* adında üç oğlu'da marangoz olarak yetişmişti.

M.Ö. *Mesleğe başladığınız dönemlerde Türkiye'de sanatkarların profili neydi, sosyal ortam nasıldı ?*

S.G. Aslına bakarsanız o dönemde sanatkar olarak neredeyse hiç Türk yoktu. Hemen hemen tüm sanatkarlar gayrimüslümdü. Müslüman Türkler genelde memuriyet v.b...işleri tercih ediyordu. Zanaat ve ticaret gayrimüslümler tarafından yürütülüyordu. Atatürk o dönemde Türk gençliğini zanaat'e özendirmek, için tüm okullara bir reklam/ afiş bile astırmıştı.

Bunu yapmasının nedeni halkı bu konuda özendirmektir. 5 sene kadar *Mihael* ustanın yanında çalıştım. Herkezin işi ayrıydı. Biri kaplama yapar, biri cila vb.. seri halinde herkez bir işi yapardı. İş öğrendikten sonra Kürkçü handa *Hakkı* usta isimli bir Türk marangozun yanında çalışmaya başladım. *Hakkı* ustanın atölyesinde ise herkez herşeyi yapıyordu. Ayna testeresiyle kullanıyorduk, kaplama yapıyorduk vb.. Bir gün hastaydı ustam kaplama yapıştırma işi yapılması gerekiyordu. Ben seyrede seyrede *Mihael* ustanın büyük oğlunun kaplamayı nasıl yapıştırdığını öğrenmiştim ama daha önce hiç yapmamıştım. Ben *Hakkı* usta yokken kaplamayı yapıştırmaya karar verdim. "Ertesi gün *Hakkı* usta geldiğinde işi görüp "Dağlar kadar fark varmış

aramızda Mikael ustayla şimdi anladım neden tüm mobilyaları Rum ustalar yapıyor”dedi. Ondan sonra kaplama işini bana bıraktı.

O dönem iş kurmak isteyen marangozhane açmakta karar kılan ancak mesleği bilmeyen müslüman kesim, rum ustalar ile çalışmak istiyordu. İlk marangozhanemi bu tür bir girişimci olan Hayri bey ile 1937 yılında 23 yaşında Eminönünde “Kalsın” sokağında, “Trikolodis” isimli bir hanın altında sokağında kurdum. Çalışmaya başladık. Daha doğrusu ben çalışmaya başladım Hayri bey yeşil direkte Cumhuriyet kahvesinin karşısından tüm arkadaşlarını toplayıp kapıda bütün gün tavla oynuyordu. Malzeme lazım, işçilik lazım, eldeki işi bitirmek lazım ancak ilgilenmiyordu. Ben iki kardeşime de orada marangozluk öğrettim. Bu durum 2 sene devam etti. 2 sene sürdü ortaklığımız. Bu süre zarfında pek çok sipariş iş yaptık. 10. yıl Cumhuriyet Bayramında, Cağaloğlu’nda İstanbul lisesi ile Cumhuriyet gazetesi arasındaki yol üzerine *Tak-ı Zafer* yaptık. O zamanlar Cumhuriyet Bayramları büyük kutlamalarla oluyordu . İstanbul lisesine sıralarını, resim sırası ve okulun öğretmenler için üstten yayılı açılıp kapanabilen sıralarını yaptık. Hayri bey ile ayrıldıktan sonra ben atölyede imalata devam ettim.O dönem ilk Türk dünya güzeli “Keriman Halis” hanımefendinin bir kaç siparişi oldu yaptığım işleri çok beğendi ve pek çok kişiye tavsiye etti. Böylelikle müşterilerim gün geçtikçe arttı.Mısır Çarşısından Caminin sonuna kadar olan bölgede meydan da umumi tuvaletler vardı. 1939 gibi hepsini yıktılar. Tuvaletler yıkılınca Eminönünde heryer pislik içinde kaldı. Caminin önündeki bütün serseriler bizim sokağa gelmeye başladı. Bu nedenle müşterilerim rahatsız olmaya başladı. ‘Kalsın’ sokaktaki yerimden ayrılıp Şişli’de Şafak sokağına taşınmak zorunda kaldım dükkanı bir mum üreticisine devrederek Osmanbey’de Şafak sokakta küçük bir atölyeye taşındım. Kardeşlerimi de yanıma aldım .

M.Ö. *Ne tür malzemeler ve üretim yöntemleri kullanıyordunuz?*

S.G.Duralit yoktu sırf kontraplak vardı. İçine de sunta yoktu. Üstüne 2 kalınlık çam ağaçlarından kaplıyorduk. Testere, keser, helye, iskente vb.. el aletleri kullanmaktaydık. Makinemiz yoktu ancak büyük atölyelerde vardı. Biz kerestelerimizi dakikası 2-3 kuruş’a büyük atölyelerde kestiriyorduk. Makineleri açtıktan sonra katip bir kız elinde defteri ile dakika hesabını tutardı. O dönemde oymacılık ayrı bir meslekti. Hayri beyden ayrıldıktan sonra ben aynı yerde imalata devam ettim. İlk başladığımda skarpelo, testere, kerpeten, çekiç,testere, sığaça gibi aletler kullanılırdı. Yahudiler mazlemeleri satardı. Suntaları da yahudilerden

alıyorduk.Yahudi Mordo'dan malzeme alırdık. Gomalak cila yapardık. Balık kemiğinden yapılmış tutkal kullanıyorduk. İspirto ile karıştırılarak yapıyordu gomalak yurtdışından geliyordu. Ahşabı zımparalayıp sonra günlerce süren bir cila işlemi yapıyordu.

M.Ö. *Keresteler nereden geliyordu?*

S.G. Anadolu'dan geliyordu bir de Romanya'dan. Ama en iyi kereste Romanya'dan geliyordu. Romanya'dan gelen kerestelerde budak yoktu çatlak yoktu.

M.Ö. *Genelde ne tür mobilya siparişleri geliyordu?*

S.G. Genellikle yatak odası ve yemek odası yani büfe, masa, yatak, dolap vb. gibi ahşap işleri yapıyordum. Koltuk, kanepeler gibi döşeme işi yapmıyordum.

M.Ö. *Ne kadar zaman alıyordu, üretim ne aşamalardan geçiyordu?*

S.G. 15- 16 gün alıyordu bir yatak odası. Tuvalet masası ve komodinler vb. 2 parmak veya biraz daha geniş uzun ağaçlar kestirirdik. Onları ızgara gibi yapardık daha sonra iki tarafına kontraplak yapıştırarak bir kalınlık elde ediyorduk ilerde çekiyordu ağaç biraz dalgalı oluyordu. Dişli rende ile düzeltiyorduk. Gardolapta 15- 16 gün sürüyordu.

M.Ö. *Diğer mobilya ustaları ve mobilya mağazalarından söz edermisiniz?*

S.G. Amerikan konsoloslüğundan yüksek kaldırıma giderken her yer mobilya satış mağazalarıydı. İmalathaneler ise yine buraya yakındı. Örneğin **Çiriğoti** vardı. O Türkiye'nin en iyi mobilyacıydı. Amerikan konsoloslugu geçince tarlabasında sağda bir yokuş vardır orada imalathaneler çoğunlukta idi. O yokuşun başında **Çiriğoti'nin** imalathanesi vardı. **Çiriğoti** çok iyi bir mobilya ustasıydı, Avrupa'dan menteşe, kilit vb.. aksesuarlar getiriyor ve mobilyalarında kullanıyordu. Bir sene köşeleri yuvarlak bir yatak odası yaptı. Yuvarlatılmış kapıları tutması için Avrupa'da özel menteşeler yaptırdı getirdi. O model o dönem çok tutuldu. İstiklal caddesinde Tokatlıyan pasajını biraz geçince eski Fransız tiyatro ve sineması vardı. "**Babikyan**" isminde hem mezat işleri yapan hemde mobilya satan bir Ermeni bir mağazası vardı. 24 yaşında filandım Babikyan benim atölyeme geldi, bana "Beni hakkı usta gönderdi bana iki tane divan lazım yaparmısın?" diye sordu. Orada yaptığım diğer işleri görünce, "dükkan'a gelersen senlen başka işler yapacağım" dedi. Kalktım Babikyan'ın dükkanına gittim. İçerisi mobilya doluydu. Bana "Taksim sinemasının yanında **Çiriğoti'nin** mallarının satıldığı yeni bir dükkan açıldı. Orada bir yemek odası takımı var onu bana yapabilir misin? Bir sürü müşteri gelip onu sipariş ediyor "

dedi. İçeride Bay Bariko isminde yaşı bir tezgah tar vardı. Ben vitrinden bakıp göz kararı ölçü çıkarmaya çalışıyorum. Bay Bariko bunu farkettili “ ne yapıyorsun bakalım kereta?” dedi. Ben ezilip büzölünce gülererek “gel içeride rahat rahat ölçü al” dedi. Ölçüleri alıp gittim Babikyan “yapabileceğine kanaat getirdinmi” diye sordu. O yemek odasından birkaç kez tekrar yaptım. Ve Babikyan’ın marangozu oldum. Babikyan mağazası Ağa Camisinin sokağının içindeydi. Varlık vergisinden sonra Aşkale’ye sürüldüler o döneme kadar tüm mobilya işlerini ben yaptım. 1941’de ayda 5 lira aylıkla kuledibine taşındım. Kuledibinde en az 4 –5 tane daha marangoz vardı. *Çiriğoti* de yetişme 3 tane ortak marangoz vardı. Koço Sandreyadis, Niko, Ksenofon, ayrıca Koço Papadopulos, Deliyani, Şişhane’nin üstündeki sokakta 1 yahudi marangoz vardı. Şişhaneden Tepebaşına ıkarken Yako Usta vardı. Yüksek kaldırım da döşemeci olarak Kondontavros vardı. En önemli ve meşhur Viçino mobilya mağazası vardı. Halen Pangaltında bu mağazanın firması bulunmakta. Antikacıydı. Viçinonun ilk atölyesi ve mağazası yüksek kaldırımdaydı. Çemberlitaş’ta Tavuk Pazarının orada Kürkçü caddesi Beyazıt ile Çemberlitaş arasında marangozhanelerde ki ustalar genellikle Türk ustalardı, Tavuk pazarı en popüler yerdil, nereye baksan mobilyacı vardı. Kürkçü handan Kuledibi- Galata’ya geçmek terfi etmek anlamındaydı. Ustalaştıkça, zenginleştikçe aşama aşama iyi semte gidiliyordu. Büyük firmaların mobilya satış yerleri tepebaşındaydı. *Çiriğoti*, Sofiyanos (ustamın ustası), Babikyan, Amerikan sefaretili karşısında Bulgar Soyko’ sayabilirim.

EK 3. İNEGÖL MOBİLYACILAR DERNEĞİ BAŞKANI HAMDİ İDİL İLE RÖPORTAJ

16.07.2004 İnegöl Sanayi Odası;

M.Ö: İnegöl'deki mobilya üretimini hazırlayan etmenler nelerdir?

H.İ: 1900'lü yılların başında yani I. Dünya savaşıdan evvel Bulgaristan göçmenleri olan Ali usta lakaplı büyüğümüzün burada ilk ahşabı şekillendirmeye çalışması ile başlayan, ilerleyen zaman içerisinde mobilyaya gelen süreç içerisinde şu gelişmeler olmuştur. O yıllarda İnegöl çevresinin ormanlık alan ile kaplıdır ve bunu işleyecek olan bir değerli ustalara sahiptir. Aynı dönemde Bulgaristan'dan gelen ustaların, İnegöl'e yerleşmiştir. İnegöl'de o yıllarda fırın küreği, Bursa'ya yakınlığı nedeniyle araba tekerleği, üretimi mevcuttu. Türkiye'de bu konularda o yıllarda merkez İnegöldür. Bugün nasıl mobilyanın başlıca merkezlerinden birisi ise; o günlerde de Türkiye'nin araba tekerleği, fırın küreği vb.. konusunda baş merkezidir. Ahşap işleme konusunda uzmanlığı vardır. Türkiye'nin her yerine at araba tekerleği gönderilen bir merkezdir. Ayrıca ağacın fırınlanıpta kullanıldığı ve fırınlarda ateş karşısında dahi ahşabın dönmemesini sağlayan ustalık kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak Türkiye'nin her yerin ekmek tekneleri, tahta kaşıklar, ve sofraya yapımları, sandık e İnegöl'den yollanmaktadır.

M.Ö: İnegöl'deki mobilya sektörünün gelişimi ile ilgili bilgi verir misiniz?

H.İ: Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türkiye'de mobilyanın ihtiyaç olmaya başlaması ile yani, toprak evlerden artık, kerpiç evler ve yüküklerin ihtiyaç olduğu, evlere doğru gidişle birlikte ahşap ustalığı olan İnegölde mobilya üretimi başlamıştır. Bu dönemde ağaçtan yükük dolapları, çeyiz sandıkları yani evliliklerde istenen çeyiz sandıklarının ortaya çıkmasıyla çeyiz sandığı yapımı, yemek masalarına ortaya çıkmasıyla *hazeron* sandalye üretimi ihtiyacı yoğunlaşmıştır. Bükme ağaçtan yapılan bir *hazeron* sandalye bunlar hep devre devre İnegöl'ün geldiği noktaların alfabe yıllarıdır diyebiliriz.

M.Ö: Dönemin üretim koşulları nelerdir?

H.İ: 1940'lı yıllarda çekiçle bastırarak yapılan bir kaplama işçiliği bugünkü presin o günkü ilkel hali diyebileceğimiz; çekiçle yapıştırılarak sağlanan ve yan yana dizilmiş tahtaların üzerine çekiçle yapıştırılan kaplama ve üzerine ellerdeki o günkü boya sisteminin uygulandığı bir boya ile bugünkü eskitme diye yaptığımız onun esas

özünü teşkil eden mobilya üretilmeye başlanmıştır.

M.Ö: Genellikle ne tür mobilyalar üretilmektedir?

H.İ: Hazeron sandalye yanısıra tek gümüşlükler, tek kapılı dolaplar, iki kapılı dolap üretilmekte , İnegöl'de 1940'lı yıllarda bugünün temelini teşkil eden mobilyalar üretilmekte.

M.Ö: Mobilyacılık ne şekilde gelişti? Ne tür aşamalardan geçti?

H.İ: İnegöl'ün. 100 yıllık bir geçmiş var ama bu ahşapla uğraşmanın 100 yılı mobilya ile uğraşmada 60-65 yıllık bir geçmişi var . 1950'den sonra formika üretimi Türkiye'de yapılıyor. Formika üretimi ile Türkiye'de gerçekten büyük bir Pazar ortaya çıkıyor. Ve İnegöl yerini almaya başlıyor. İnegöl Türkiye'nin her yerine formika gönderen bir merkez oluyor. 1970'lerin sonu preslerin ortaya çıkmasıyla bir kaplamacılık, bugünkü modern sistem kaplamacılık başlıyor ve formika unutuluyor. 1980'li yılların başında tamamen pres kaplamacılığı ve ahşap mobilya üzerine boya sistemi uygulanarak mobilyalar üretildi.

M.Ö: Modef hangi yılda kuruldu? Modef öncesi üretici sayısı?

H.İ: 1994'ten sonra bir fuarlaşma gelişti. Pazar yerlerinde başlayan fuarlaşma İnegöl'e daha çok sayıda insanın gelmesini sağladı. İnegöl belediyesi ve mobilyacılar odası ortaklığında 3 yıl Perşembe pazarı dediğimiz barakalarda bu fuarlar yapıldı. 1997 yılında bugün Belediye binası olarak kullanılan binada fuarımız düzenlendi. 2000 yılında 8000 metrekarelik bir modern fuar alanı açılışı yapıldı ve 4 yıldır fuar devam etmekte. Her yıl ortalama 100 firmaya yakın firmanın katılımı ile ve bu binaya ek portatif fuar alanları ile desteklenen ve son 2004 yılındaki ziyaretçi sayısı 75 000'i aşan sayı ile adından söz ettiren bir fuar haline geldi. Fuarımızın ilgi çektiği nokta: daha doğrusu şöyle söyleyebilirim. Ziyaretçilerde yapmış olduğumuz ankete göre Modef'in değerlendirmesi İnegöl'de klasiğin, modernin, yatak odasının, yemek odasının, genç odasının, büro mobilyalarının, mutfak takımlarının, ev aksesuarlarının hepsinin bir arada bulunduğu her türlü ekonomik kesime hitap eden, gerçekten güzel bir yapı oluşudur.

M.Ö: İnegöl mobilya sanayisi hakkında sayısal bilgiler verirmisiniz?

H.İ: İnegöl'de ahşap işleme Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan evvel faaliyetine başlamış ama İnegöl'de resmi yapılanma 1952 senesinde *sandalyeciler derneği* adı altında bir dernek kurulması ile başlar. O günlerde hazeron sandalyecilik üretimi ön plandadır. 1952 senesinde sandalyecilik derneği kurulur ama mobilyacılar fazlaşır

sandalyecilik mesleğinden mobilyacığa geçenler olur. Bu çerçevede sandalyeciler azalır, mobilyacılar çoğalır. 1965 senesinde o günkü sayı ile 165 tane mobilyacının ortaklaşa kurduğu İnegöl marangozlar ve mobilyacılar derneği diye bir dernek oluşuyor. Ve bu dernek esnaflarına hizmet maksadıyla, esnaflarına malzeme temini maksadıyla, İmasko derneğini kurulmuştur. (İnegöl mobilya malzemeleri satış kooperatifi) İnegöl'de o günkü eldeki kayıtlar mobilyanın üretim yapıldığı alan yani imalathanelerin bulunduğu alanın aşağı yukarı 15- 20 dönümlük bir alan üzerine küçük küçük işyerleri yani 30-40- 50 metre karelik işyerlerinden müteşekkil bir alan olduğunu göstermekte. Osman bey caddesi olarak açılan aşağı yukarı 500-600 m lik bir cadde. Bugün o caddenin uzunluğu aşağı yukarı 1 km ye yakın, ve sadece o caddenin üzerinde 300'e yakın mağaza var. Bugünkü sayılar: İnegöl bugün 4000 dönümü aşan bir sanayi merkezi olmuştur. Ve 3500 civarında irili ufaklı firma vardır. Bunun aşağı yukarı 600 civarında olan şirket, orta ve büyük ölçekli firmalar, diğerleri yani 2800-2900 civarı rakamdaki üreticilerde bizim küçük esnaf düzeyinde olan üreticilerdir. Yatak odası, yemek odası, koltuk takımı, aksesuar, gibi hepsine takım bazında eğer rakam vereceksek; aylık üretimin 30-35 bin takım, civarında olduğunu ifade edebiliriz. İhracat rakamları ise,

2001 yılı: 8,5 milyon dolar

2002 yılı: 17 milyon dolar

2003 yılı: 22 milyon dolar artış var

2004 yılı sonuna kadar: 40 milyon doları aşmak hedeflenmektedir.

Biz sadece bu rakamlar İnegöl ticaret ve sanayi odası aracılığı ile yapılan ihracatlar bunlar birde İstanbul veya Türkiyenin değişik yerlerinden gelen firmaların aracı olarak ihracat yaptığı rakamları alt alta yazarsak İnegöldeki ihracat potansiyelinin bugünkü rakamlarla 70- 80 milyon doları aştığını söyleyebiliriz. İnegöl mobilyası 80'li yıllarda gerçekten Türkiye'deki toplu konut hamlelerinin varolduğu bir dönemde Türkiye'deki herşeyin her ortamda çok güzel pazar bulduğu bir ortamda tabiki İnegöl mobilyacıda hatalı bir dönem yapmıştır biraz kalitesiz bir üretimin olduğu yıllar olmuştur İnegölü gerçekten biraz sıkıntıya sokmuştur. Ancak bugün gelinen noktada Türkiyenin her yerinde İnegöl mobilyası bilinmektedir. İnegöl üreticisi Türkiye'de yapılan fuarları değil, yurt dışında yapılan: Fransada: salon de meubles, Almanya Köln, İtalya Milano, Singapur fuarlarına geziler düzenlemektedirler. Amaç makine, malzeme fuarlarını gezdirmek, makine parklarını

yenilemelerine yardımcı olmak, seminerler düzenlemek, İnegöl'de üretici sayısı 3500 civarında işçi sayısı ise bundan 2 sene öncesine kadar 4500 civarındadır. Ekonomik kriz nedeniyle 1000 civarındaki firma işini kapatmıştır. O günün rakamları ile yaklaşık 15.000 civarında mobilya sektöründe işçi kapasitesi vardı. Bugünkü rakamlarla 12.000 civarındadır. Eskiden vasıflı vasıfsız elemanlar alınırdı. Bugün; işçi arayan firmalara baktığımız zaman, genelde vasıflı, yüksek okul mezunu, veya endüstri meslek lisesi mezunu elemanlar aranmaktadır.

I. BÖLÜM RESİM LİSTESİ

- Resim 1-2.* GÜVENÇ, Bozkurt, Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul, 2000, s.92
- Resim 3-5.* KÜÇÜKERMEN, Önder, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1988,s.26, 68
- Resim 6.* KÜÇÜKERMEN, Önder, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1988,s:147
- Resim 7.* Rail Life, TCDD aylık dergisi, Kasım 2003, sayı.3, Artus İletişim Sanatları, İstanbul, s. 30
- Resim 8.* KÜÇÜKERMEN, Önder, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1988,s:146
- Resim 9-10.* Safranbolu evleri, internet sayfası: <http://www.altinsafran.com/evleri.htm>
- Resim 11.* Kültür bakanlığı, müzeler internet sayfası: <http://www.kultur.gov.tr>
- Resim 12.* KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul s.209
- Resim 13-15.* GOYTİSOLO, Juan Osmanlı'nın İstanbulu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul , 2002
- Resim 16.* De Péra Müzayede evi, 18 Haziran 53. müzayede 'Pax Ottomana' kitapçığı s. 24
- Resim 17.* GOYTİSOLO, Juan Osmanlı'nın İstanbulu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Ağustos 2002
- Resim 18-19.* AKŞİT, İlhan, Topkapı, Akşit Culture and Tourism Publications İstanbul, Cağaloğlu, İstanbul
- Resim 20.* AKŞİT İlhan Topkapı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İnternet bilgi sayfası: <http://www.kultur.gov.tr>
- Resim 21.* Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası
- Resim 22.* AKŞİT, İlhan, Topkapı, Akşit Culture and Tourism Publications İstanbul, Cağaloğlu, İstanbul
- Resim 23-25.* Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası: www.discoverturkey.com/bakanlik/b-a-tkapi-foto.html
- Resim 26.* Yaşar YEĞEN Arşivi, Kartpostalı
- Resim 27.* Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası
- Resim 28.* Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası
- Resim 29.* Topkapı Web Page, www.ee.bilkent.edu.tr/~history/topkapi.html
- Resim 30.* Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası www.discoverturkey.com/bakanlik/b-a-tkapi-foto.html
- Resim 31-32.* Topkapı Web Page, www.ee.bilkent.edu.tr/~history/topkapi.html
- Resim 33-34.* Kültür Bakanlığı Topkapı Sarayı İnternet sayfası www.discoverturkey.com/bakanlik/b-a-tkapi-foto.html
- Resim 35-38.* Topkapı Web Page, www.ee.bilkent.edu.tr/~history/topkapi.html
- Resim 39-40.* Tombak

- Resim 41-44.* De Péra müzayede katalogu
- Resim 45- 46.* Aynalı Kavak Köşkü, Milli Saraylar Daire Başkanlığı, TBMM Basımevi, İst., 1994
- Resim 47-48.* <http://www.kultur.gov.tr>
- Resim 49-50.* YAZICI, Erdal "Aynalıkavak Kasrı", Skyline, Thy'nin Aylık Dergisi, 3 1997
- Resim 51-52* Çelik Gülersoy, *Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III*, İstanbul Kitaplığı, 1984
- Resim 53-54.* Önder Küçükerman koleksiyonu arşivi
- Resim 55* KÜÇÜKERMEN Önder, *Endüstri Tasarımı Endüstri için Ürün Tasarımında Yaratıcılık*, YEM Yayınları, 1996, İst., s.65(T.B.M.M. Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı)
- Resim 56-57.* Önder Küçükerman koleksiyonu arşivi
- Resim 58* Çelik Gülersoy, *Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III*, İst. Kitaplığı, 1984
- Resim 59* Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İnternet bilgi sayfası
- Resim 60-61.* İNCE, Türkan *National Palaces 1993*, TBMM Press, Ankara, 1993
- Resim 62-64.* Çelik Gülersoy, *Dolmabahçe Çağlar Boyu İstanbul Görünümleri III*, İst. Kitaplığı, 1984
- Resim 65.* KABACALI Alpay, *Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi*, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul
- Resim 66* İNCE, Türkan *National Palaces 1993*, TBMM Press, Ankara, 1993
- Resim 67* KÜÇÜKERMEN Önder, *Endüstri Tasarımı Endüstri için Ürün Tasarımında Yaratıcılık*, YEM Yayınları, 1996, İst., s.49(T.B.M.M. Milli Saraylar, Dolmabahçe Sarayı)
- Resim 68* KÜÇÜKERMEN Önder, Tarih boyunca Türk- İtalyan Tasarım İlişkileri Konferansı sunumu, Tophane-I Amire, İst, 2003
- Resim 69- 70* KÜÇÜKERMEN Önder, *Endüstri Tasarımı Endüstri için Ürün Tasarımında Yaratıcılık*, YEM Yayınları, 1996, İst., s.76,77(T.B.M.M. Milli Saraylar, Koleksiyonu)
- Resim 71- 74* YILDIZ SARAYI ŞALE KASR-I HÜMAYUNU, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, TBMM Basımevi, İstanbul, 1993
- Resim 75-78* Yaşar Yeğen Arşivi
- Resim 79 -80* <http://www.kultur.gov.tr>
- Resim 81* KÜÇÜKERMEN Önder, Tarih boyunca Türk- İtalyan Tasarım İlişkileri Konferansı sunumu, Tophane-I Amire, İst, 2003
- Resim 82* Yaşar Yeğen Arşivi, Saray Kartpostalı
- Resim 83- 84* YILDIZ SARAYI ŞALE KASR-I HÜMAYUNU, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, TBMM Basımevi, İstanbul, 1993
- Resim 85- 87* Osman Doğan Koleksiyonu, Murat Şen Arşivi
- Resim 88.* Sait BEYDEŞ Koleksiyonu Kartpostal
- Resim 89* Burçak Evren, *Osmanlı Esnafı*, Türk Hava Yolları, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, 103
- Resim 90* KABACALI Alpay, *Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi*, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul
- Resim 91* Y. Murat Şen Arşivi

- Resim 92-93. KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul*
- Resim 94-98 Meltem Özkaraman arşivi Çürüksulu Köşkü fotoğrafları Mayıs 2003*
- Resim 99 Yalılar İnternet sitesi, Çürüksulu köşkü*
- Resim 100 Meltem Özkaraman arşivi Çürüksulu Köşkü fotoğrafları Mayıs 2003*
- Resim 101 Yaşar Yeğen Arşivi Yıldız Sarayı Müzayede katalogu*
- Resim 102 Y. Murat Şen Arşivi*
- Resim 103 Yaşar Yeğen Arşivi Yıldız Sarayı Müzayede katalogu*
- Resim 104-105 Önder Küçükerman arşivi, Tombak*
- Resim 106 Yaşar Yeğen, Meltem Özkaraman Arşivi*
- Resim 107 Meltem Özkaraman Arşivi*
- Resim 108 Yaşar Yeğen Arşivi*
- Resim 109 Meltem Özkaraman Arşivi*
- Resim 110-111 Yaşar Yeğen Arşivi*
- Resim 112-113 Önder Küçükerman arşivi, Tombak*
- Resim 114 Önder Küçükerman arşivi*
- Resim 115 MSU, End. Ür. Tas Böl. Arşivi*
- Resim 116 -118 Yaşar Yeğen Arşivi*
- Resim 119-120. Y. Murat Şen Arşivi*
- Resim 121 Péra Müzayede Katalogu*
- Resim 122 Y. Murat Şen Arşivi*
- Resim 123 MÜDERRİSOĞLU Alptekin, Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi, Kastaş Yayınevi, İst , 1998*
- Resim 124- 125 <http://www.altinsafran.com/evleri.htm>*
- Resim 126-127 GÜNAY, Reha, Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Kültür Bakanlığı Yayınları:456, Kültür Eserleri Dizisi: 8, Ankara, Ağustos, 1981*
- Resim 128-129 KÜÇÜKERMEN, Önder Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi,*
- Resim 130-131 Y. Murat Şen Arşivi*
- Resim 132-137 De Péra Müzayede Katalogu*
- Resim 138 Yaşar Yeğen Arşivi*
- Resim 139 KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul*
- Resim 140 Meltem Özkaraman Arşivi*

2. BÖLÜM RESİM LİSTESİ

- Resim 141- 143. KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul*
- Resim 144 -145. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 146-147. Uğur Tanyeli, ed., Üç Kuşak Cumhuriyet, Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998*
- Resim 148-149. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 150-152. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 153. Art Dekor Dergisi 2001 Kasım Sayısı*
- Resim 154 -155. Önder Küçükerman arşivi, Tombak*
- Resim 156- 158. Önder Küçükerman arşivi, Tombak*
- Resim 159 – 163. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 164 – 165. KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul*
- Resim 166. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 167- 168. Meltem Özkaraman arşivi*
- Resim 169. Art Dekor Dergisi 2002 Şubat Sayısı*
- Resim 170- 171. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 172 –176. Önder Küçükerman arşivi, Tombak*
- Resim 177–178. Meltem Özkaraman arşivi*
- Resim 179. Yaşar Yeğen arşivi*
- Resim 180. Uğur Tanyeli, ed., Üç Kuşak Cumhuriyet, Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998*
- Resim 181-183. Y. Murat Şen arşivi*
- Resim 184- 185. Önder Küçükerman arşivi, Tombak*
- Resim 186-188. Y. Murat Şen arşivi*
- Resim 189- 190. Önder Küçükerman arşivi,*
- Resim 191. Önder Küçükerman arşivi,*
- Resim 192. Önder Küçükerman arşivi, Tombak dergisi*
- Resim 193-194. Önder Küçükerman arşivi,*
- Resim 195-200. Önder Küçükerman arşivi*
- Resim 201-205. Önder Küçükerman arşivi*
- Resim 206. Meltem Özkaraman arşivi*
- Resim 207-211. Önder Küçükerman arşivi*
- Resim 212- 214. Önder Küçükerman arşivi*
- Resim 215. KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul*

Resim 216-217. Önder Küçükerman arşivi

Resim 218-220. Taner Yunusoğlu arşivi

Resim 221- 223. www.kelebek.com.tr

Resim 224-225. www.istikbal.com.tr

Resim 226-228. www.cilek.com.tr

Resim 230-233 www.nurus.com.tr

Resim 234-236. www.urosan.com.tr

Resim 238-240. KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul

Resim 241. www.ataturk.net

Resim 242. KABACALI Alpay, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci yılında Türkiye'nin 150 Yıllık Toplumsal Tarihi, Toprakbank- Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul

Resim 243. Uğur Tanyeli, ed., Üç Kuşak Cumhuriyet, Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998

Resim 244. Y. Murat Şen arşivi

Resim 245. Meltem Özkaraman arşivi

Resim 246-247 Mobilyanın Öyküsü, Antik&Dekor Dergisi Özel Dosya, Kasım 2002

Resim 248. Globus Dergisi Şubat 2004

TABLO LİSTESİ

Tablo1. Yaşam>mekan>mobilya

Tablo 2. Batı mobilyalarının sınıflandırılması

Tablo 3. Mobilya -eşya karşılaştırması

Tablo 4. Doğu mobilya sisteminde yaşam mekanını oluşturan öğeler:hali-kilim, sandık, yastık,şilte dörtlüsü

Tablo 5. 19.yüzyıla kadar olan dönemde batı mobilyasının dönemlere göre sınıflandırılması

Tablo 6. 19.yüzyıla kadar olan dönemde batı mobilyasının gelişim şeması

Tablo 7. Batı mobilyasının tarihsel değişim dönemlerine göre sınıflandırılması

Tablo 8. Osmanlı imparatorluğu üretiminde karar ve üretim mekanizmaları

Tablo 9. Osmanlı kültürel yapı sentezi

Tablo 10. Osmanlı imparatorluğun'da mobilya üretimi değişimini etkileyen faktörler

Tablo 11. 1850'den sonraki dönemde istanbu'da mobilya üretim merkezi bölgeleri

Tablo 12. 1850- 1923 arası dönemde istanbul'da mobilya üretimi yapan bölgeler

Tablo 13. 1883-1914 osmanlı'da mobilya üretim modeli

Tablo 14. Tasarım etkileri açısından Türkiye'nin dünyadaki yeri

Tablo 15. Doğu mobilyası- batımobilyası karşılaştırması

Tablo 16. Türkiye'de mekan değişimi, içinde mobilya kavramının ve sanayii gelişim süreci

Tablo 17. Türkiye'de mobilya sisteminin değişim şeması

Tablo 18. Osmanlı İmparatorluğunda 1800-1900 yılları arasındaki mobilyanın değişim süreci

Tablo 19. Sanayi sayımı sonuçlarına göre üretimin sektörlere dağılımı

Tablo 20. Üretim Alanı-İşyeri Sayısı- İşçi Sayısı'nı gösteren 1923 istatistiğinde ağaç işleri ve marangozluk Kategorisi ile ilgili veriler

Tablo 21. Türkiye Cumhuriyeti ile olan değişimler

Tablo22. Türkiye'de bağımsızlaşma ve yeterlilik dönemi gelişimleri

Tablo 23. Türkiye'de 1946- 1952 Arayış Ve Sentez Döneminde Gelişimler

Tablo24. Sanayi-i Nefise Mektebi Alis-i'nin Ürünleri

Tablo 25. İthal İkameci Yaklaşım

Tablo 26. Değişen Kavramlar

Tablo 27. Türkiye'de mobilya sektörünün yörelere göre dağılımı

Tablo 28. 1995-1998 Yılları Arasındaki Türkiye'de Mobilya Üretimi

Tablo 29. 1996-2000 Yılları Arasındaki Türkiye'de Mobilya Üretimi

Tablo 30. Günümüzde Mobilyaların sınıflandırılması

Tablo 31. Türkiye'nin Mobilya İhracatı

Tablo 32. Ülkelere Göre Türkiye'nin Mobilya İhracatı

Tablo 33. Türkiye'nin Mobilya İthalatı

Tablo 34. Ahşap Mobilyaların sınıflandırılması

Tablo 35. Kişisel Mekan Mobilyalarının Sınıflandırılması

Tablo 36. 1976-2000 yılları arasındaki yıllarda alınan mobilya ile ilgili patentlerin listesi

Tablo 37a. 1900-1980 Türkiye’de Mobilya Sektörünün Değerlendirilmesi

Tablo 37b. 1980-2004 Türkiye’de Mobilya Sektörünün Değerlendirilmesi

Tablo 38. Tarihsel süreçte batı mobilyasının Türkiye’de etkinliği grafiği

Tablo 39. Tarihsel süreçte yapılan istatistiklere göre Türkiye’de demobilya endüstrisini dağılımı

Tablo 40. Türkiye’de 1900-2000 yılları arasındaki mobilyanın değişim süreci

Tablo 41. Mobilya sonuç ürününe etki eden etmenler

Tablo 42. Tarihsel süreçte doğu-batı mobilyasının Türkiye’de etkinliği grafiği

SONUÇ

Sonuç Tablo 1. Türk Mobilya Sanayiinde Firma Organizasyonunda Tasarımın Etkinliğini Değiştiren Model

Sonuç Tablo 2. Türk Mobilya Sanayiinin Kaynaklarından Bugüne Gelen Sorunların Ve Avantajların Tarihsel Şemasının, Günümüzdeki Gelişmeleri Etkileyen Sürecin Modeli

Sonuç Tablo 3. 1450- 1923 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğunda, Batı’daki Değişimlerin Osmanlı Geleneği İle Etkileşimini Ve Günümüzdeki Tasarım Sorunlarının Kaynaklarını Gösteren Genel Model (Geleneğe Karşı, Yeni Sanayi, Yeni Tasarım-Ürün Gelişiminin Değerlendirilmesi)

Sonuç Tablo 4. 1923-2005 Yılları Arasındaki Dönemde Mobilya Sanayiinde Tasarımın Değişimini Değerlendirmek Amacıyla Kullanılabilecek Bir Model (Türkiye Cumhuriyetinde Değişimlerin Etkileşimini Gösteren Genel Model)

Sonuç Tablo 5. TASARIMIN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN GENEL SİSTEM DEĞİŞİMİ MODELİ = Türk Mobilya Sanayiinde, 4 ve 5 numaralı adımların desteklenmesi gerekir. Batı Mobilya Tasarımının Türkiye’de Gelişim Aşamaları Şeması

Sonuç Tablo 6. Türkiye’de Mobilya Sanayiinin Geleneksel Üretiminin Geliştirilmesinde Süreklilik Ve Kesintili Geliştirme Süreçlerinin Karşılaştırılması

Sonuç Tablo 7. Geleneksel üretimin desteklemesi, geliştirmesi ile elde edilen gücün yaratacağı büyük ivmeyi gösteren model

TÜRK MOBİLYA SANAYİSİNDEKİ ÖRNEK BÖLGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

A. Alan Çalışması Olarak Örnek Alınan Değişik Ekonomik Yapıdaki 4 Üretim Bölgesinin

Karşılaştırılması: 1,2,3,4 numaralı modellerin ışığı altında, Türk Mobilya Sanayisini 4 tipik bölgedeki alan çalışmalarının değerlendirilmesi ve dört değişik gelişim modeli

B. Ticaret Ve Sanayi Odaları Verilerine Göre Türkiyenin Önemli Mobilya Üreticisi Bölgelerden Örnek 4 Tanesinin Değerlendirme Şeması

C. Türk Mobilya Sanayiindeki 4 Bölgedeki Üretim ve Tasarımın Etkinliğinin Değerlendirilmesi

D. Türkiye’deki Büyük Ölçekli Mobilya Üreticilerinin Kuruluş Tarihlerinin 1,2,3,4 Nolu Bölgelere Dağılımları